

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**NEOLİTİK YAŞAM BİÇİMİNİN YAYILIMINDA KİREÇ TABANLI YAPILAR
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

Nuriye GÖKÇE

Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

İZMİR

2021

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**NEOLİTİK YAŞAM BİÇİMİNİN YAYILIMINDA KİREÇ TABANLI YAPILAR
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

Nuriye GÖKÇE

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU

Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARINA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne sunduğum ‘‘Neolitik Yaşam Biçiminin Yayılımında Kireç Tabanlı Yapılar Sorunu’’ adlı y¼ksek lisans tezinin, tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda g¼sterdięimi onurumla doğrularım.

Nuriye G¼kęe

ÖNSÖZ

Doğu Akdeniz coğrafyasında çok sayıda örneğine rastladığımız kırmızı boyalı kireç tabanlar Neolitik Dönemde görülen özgün mimari pratiklerden biri olarak tanımlanabilir. Bu uygulamanın zamansal ve mekânsal dağılımını inceleyerek bu pratiğin Neolitik yaşam biçiminin yayılımıyla ilgili olup olmadığını tartışmak bu çalışmanın esas hedefidir. Bu nedenle, Neolitik Dönem kırmızı boyalı kireç tabanların hangi yerleşimlerde olduğu saptanmış, bölgesel yayılımına ve kronolojik düzlemine bakılmıştır. Ele alınan her bir anahtar yerleşme kapsamında boyalı kireç tabana ait yapıların yerleşim üzerindeki konumu, planları ve kireç taban teknolojisine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Daha sonra geniş bir coğrafyaya yayılan kireç tabanları birbirleriyle kronolojik açıdan karşılaştırmak amacıyla kireç tabanların bulunduğu tabaka veya tabakaların mutlak tarihlendirilmeleri incelenmiştir.

Ciddi bir iş gücü gerektiren kireç üretim teknolojisi belli bir bilgi birikim gerektirmektedir. Boyalı kireç tabanların her yerleşim yerinde aynı özellikler doğrultusunda mı üretildiği yoksa bölgeler arasında farklılıklar mı gösterdiğine bakılarak bölgeler arası değerlendirmeler yapılmıştır.

Kireç tabanların yüzeylerinin boyalı olmasından dolayı yapıları işlevsel yönleri üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak bölgeler arasında boyalı kireç tabanın tarihsel süreci, kireç tabanın ait olduğu yapı veya yapıların planları, konumları, tabanın teknolojik özellikleri hem yerleşim içindeki yapılar ile hem de diğer bölgelerdeki boyalı kireç tabanlı yapılarla karşılaştırılarak benzer ve farklı yönler ortaya konulmuştur.

ÖZET

Çalışma kapsamında boyalı kireç tabanlı yapılar hakkında bilgiler verilecektir. Boyalı kireç tabanlı yapıların hangi yerleşimlerde bulunduğu ve bu yerleşimler üzerinden bölgesel dağılımları dağılımlarına bakılacaktır.

Gelişmiş bir teknoloji ürünü olan kireç taban yapımı belli bir bilgi birikim gerektirmektedir. Bu açıdan boyalı kireç tabanların her yerleşim yerinde aynı özellikler doğrultusunda üretilip üretilmediğine bakılarak bölgeler aradaki farkların ve benzer noktaların neler olduğunun tespiti sağlanacaktır.

Bölgesel ayrımlar doğrultusunda incelenecek olan boyalı kireç tabanların aynı zamanda yerleşim yerlerinden sağlanan radyokarbon sonuçları son derece önemli olacaktır. Bu veriler ile mutlak bir tarihlendirme sağlanacaktır. Bu sayede elde edilecek veriler ile bölgeler arasında tarihsel dağılımları gösteren bir tablo oluşturulacaktır.

Kireç tabanların üzerleri boyalıdır. Özellikle burada kırmızı renk dikkat çekmektedir. Prehistorik dönemler için kırmızı renk oldukça önemlidir ve kullanım özelliği açısından dikkat çekmektedir. Yine kireç tabanların üzerinde bezeme unsurlarının da kullanılmış olması özel bir urumdur. Bu sebeplerle kireç tabanlı yapıların diğer yapılardan ayıran bir özelliği ya da bu yapıları ön plana çıkaran bir kullanım amacı olabildiği düşünülmektedir. Bu açıdan yapıların yerleşim içi konumları ya da yapıların planları dikkatli bir şekilde incelenerek işlevselliği açıklanamaya çalışılacaktır.

ABSTRACT

The purpose of the thesis is to information will be given about painted lime plaster floor. In which settlements the painted lime plaster floors are located and their regional distributions of these settlements will be examined.

Lime plaster floor production requires technological knowledge. From this point of, it will be discussed whether the painted lime plaster floors are produced in accordance with the same characteristics in each settlement, and the differences between the regions and the similar points is investigated.

The radiocarbon results of the painted lime plaster floors, which will be examined in line with the regional distributions, as well as from the settlements, will be extremely important. An absolute dating will be provided with this data.

Lime plaster floors are painted. For prehistoric people, the color red is symbolically very important. Also, the use of decoration elements on lime floors is a special case. For these reasons, it is thought that lime plaster floor structures may have features and special functions. In this respect, the interior locations of the buildings will be carefully examined and their functionality will be tried to be explained.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ

1.1. AMAÇ	2
1.2. KAPSAM	3
1.3. YÖNTEM	4

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEM VE ANADOLU'NUN NEOLİTİKLEŞME SÜRECİ

2.1. Güneybatı Asya'da Neolitik Dönem Araştırma Tarihçesi	6
2.2. Neolitik Döneme Genel Bir Bakış	8
2.3. Neolitik Yaşam Biçimi Yayılım Modelleri	9
2.4. Anadolu'nun Neolitikleşme Süreci	14
2.4.1. Güneybatı Asya'nın Neolitikleşme Süreci	14
2.4.2. Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Süreci	17
2.4.3. Batı Anadolu'nun Neolitikleşme Süreci	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİREÇ ÜRETİM TEKNOLOJİSİ

3.1. Kireç Tabanlı Yapıların Üretim Teknolojisi	21
3.2. Kireç Sıva Üretimi.....	22
3.2.1. Kireç Sıva Üretiminde Kimyasal Aşama	22
3.2.2. Kireç Sıva Üretiminde Teknolojik Aşama	23

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOYALI KİREÇ TABANLARIN GÖRÜLDÜĞÜ YERLEŞİMLER

4.1. LEVANT BÖLGESİ VE KIBRIS	24
4.1.1. AİN GHAZAL	24
4.1.1.1. Genel Bilgi.....	24
4.1.1.2. Yerleşim Tabakalanması	25
4.1.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	26
4.1.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	26
4.1.1.3.2. Yapının Planı	26
4.1.1.3.3. Teknolojik Özellikler	30
4.1.2. ERİHA.....	31
4.1.2.1. Genel Bilgi.....	31
4.1.2.2. Yerleşim Tabakalanması	32
4.1.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	34
4.1.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	34
4.1.2.3.2. Yapının Planı	35
4.1.2.3.3. Teknolojik Özellikler	36
4.1.3. BEİDHA	37
4.1.3.1. Genel Bilgi.....	37
4.1.3.2. Yerleşim Tabakalanması	38
4.1.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	38
4.1.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	38
4.1.3.3.2. Yapının Planı	39
4.1.3.3.3. Teknolojik Özellikler	39

4.1.4. TENTA.....	40
4.1.4.1. Genel Bilgi.....	40
4.1.4.2. Yerleşim Tabakalanması.....	41
4.1.4.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	42
4.1.4.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	42
4.1.4.3.2. Yapının Planı	42
4.1.4.3.3. Teknolojik Özellikler	43
4.2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ.....	44
4.2.1. ÇAYÖNÜ	44
4.2.1.1. Genel Bilgi.....	44
4.2.1.2. Yerleşim Tabakalanması.....	46
4.2.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	47
4.2.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	47
4.2.1.3.2. Yapının Planı	48
4.2.1.3.3. Teknolojik Özellikler	49
4.2.2. GÖBEKLİ TEPE	50
4.2.2.1. Genel Bilgi.....	50
4.2.2.2. Yerleşim Tabakalanması.....	52
4.2.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	54
4.2.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	54
4.2.2.3.2. Yapının Planı	55
4.2.2.3.3. Teknolojik Özellikler	56
4.2.3. BONCUKLU TARLA.....	57
4.2.3.1. Genel Bilgi.....	57
4.2.3.2. Yerleşim Tabakalanması.....	58
4.2.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	59
4.2.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	59
4.2.3.3.2. Yapının Planı	60
4.2.3.3.3. Teknolojik Özellikler	61
4.3. İÇ ANADOLU BÖLGESİ	62
4.3.1. VOLKANİK KAPADOKYA OVASI.....	62

4.3.1.1. AŞIKLI HÖYÜK.....	62
4.3.1.1.1. Genel Bilgi.....	62
4.3.1.1.2. Yerleşim Tabakalanması.....	63
4.3.1.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	66
4.3.1.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	66
4.3.1.1.3.2. Yapının Planı	67
4.3.1.1.3.3. Teknolojik Özellikler	69
4.3.1.2. MUSULAR	71
4.3.1.2.1. Genel Bilgi.....	71
4.3.1.2.2. Yerleşim Tabakalanması.....	72
4.3.1.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	73
4.3.1.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	73
4.3.1.2.3.2. Yapının Planı	73
4.3.1.2.3.3. Teknolojik Özellikler	75
4.3.2. KONYA OVASI	76
4.3.2.1. ÇATALHÖYÜK.....	76
4.3.2.1.1. Genel Bilgi.....	76
4.3.2.1.2. Yerleşim Tabakalanması.....	78
4.3.2.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	82
4.3.2.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	82
4.3.2.1.3.2. Yapının Planı	83
4.3.2.1.3.3. Teknolojik Özellikler	83
4.3.2.2. BONCUKLU HÖYÜK	86
4.3.2.2.1. Genel Bilgi.....	86
4.3.2.2.2. Yerleşim Tabakalanması.....	87
4.3.2.2.3. Boyalı Tabanlı Yapıların Özellikleri	87
4.3.2.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	87
4.3.2.2.3.2. Yapının Planı	87
4.3.2.2.3.3. Teknolojik Özellikler	87
4.3.2.3. PINARBAŞI A.....	89
4.3.2.3.1. Genel Bilgi.....	89

4.3.2.3.2. Yerleşim Tabakalanması.....	89
4.3.2.3.3. Boyalı Tabanlı Yapının Özellikleri.....	89
4.3.2.3.3.1. Yapının Konumu.....	90
4.3.2.3.3.2. Yapının Planı.....	90
4.3.2.3.3.3. Teknolojik Özellikler	90
4.4. GÖLLER BÖLGESİ VE İÇBATI ANADOLU BÖLGESİ.....	90
4.4.1. HACILAR.....	91
4.4.1.1. Genel Bilgi.....	91
4.4.1.2. Yerleşim Tabakalanması.....	91
4.4.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	93
4.4.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	93
4.4.1.3.2. Yapının Planı.....	93
4.4.1.3.3. Teknolojik Özellikler	95
4.4.2. BADEMAĞACI	96
4.4.2.1. Genel Bilgi.....	96
4.4.2.2. Yerleşim Tabakalanması.....	97
4.4.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	98
4.4.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	98
4.4.2.3.2. Yapının Planı.....	98
4.4.2.3.3. Teknolojik Özellikler	99
4.4.3. EKŞİ HÖYÜK.....	100
4.4.3.1. Genel Bilgi.....	100
4.4.3.2. Yerleşim Tabakalanması.....	101
4.4.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	103
4.4.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	103
4.4.3.3.2. Yapının Planı.....	103
4.4.3.3.3. Teknolojik Özellikler	104
4.5. KIYI EGE VE GÜNEYBATI ANADOLU BÖLGESİ	106
4.5.1. ULUCAK HÖYÜĞÜ	106
4.5.1.1. Genel Bilgi.....	106
4.5.1.2. Yerleşim Tabakalanması.....	107

4.5.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	110
4.5.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	110
4.5.1.3.2. Yapının Planı	110
4.5.1.3.3. Teknolojik Özellikler	111
4.5.2. ÇUKURİÇİ HÖYÜK.....	113
4.5.2.1. Genel Bilgi.....	113
4.5.2.2. Yerleşim Tabakalanması	114
4.5.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	116
4.5.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	116
4.5.2.3.2. Yapının Planı	116
4.5.2.3.3. Teknolojik Özellikler	117
4.5.3. GİRMELER MAĞARASI	117
4.5.3.1. Genel Bilgi.....	117
4.5.3.2. Yerleşim Tabakalanması	119
4.5.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	120
4.5.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	120
4.5.3.3.2. Yapının Planı	121
4.5.3.3.3. Teknolojik Özellikler	123
4.6. KUZEY EGE, KUZEYBATI ANADOLU BÖLGESİ VE TRAKYA	124
4.6.1. ZEYTİNLİ-UĞURLU HÖYÜK	124
4.6.1.1. Genel Bilgi.....	124
4.6.1.2. Yerleşim Tabakalanması	125
4.6.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	128
4.6.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	128
4.6.1.3.2. Yapının Planı	128
4.6.1.3.3. Teknolojik Özellikler	128
4.6.2. BARCIN HÖYÜK.....	128
4.6.2.1. Genel Bilgi.....	128
4.6.2.2. Yerleşim Tabakalanması	129
4.6.2.3. Boyalı Tabanlı Yapıların Özellikleri	130
4.6.2.3.1. Yapının Konumu	131

4.6.2.3.2. Yapının Planı	131
4.6.2.3.3. Teknolojik Özellikler	131
4.6.3. HOCA ÇEŞME HÖYÜĞÜ	132
4.6.3.1. Genel Bilgi.....	132
4.6.3.2. Yerleşim Tabakalanması	133
4.6.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri	135
4.6.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu.....	135
4.6.3.3.2. Yapının Planı	135
4.6.3.3.3. Teknolojik Özellikleri	135

BEŞİNCİ BÖLÜM

BOYALI KİREÇ TABANLI YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. LEVANT BÖLGESİ VE KIBRIS'IN DEĞERLENDİRMESİ.....	136
5.2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ DEĞERLENDİRMESİ	138
5.3. VOLKANİK KAPADOKYA OVASININ DEĞERLENDİRMESİ	141
5.4. KONYA OVASI DEĞERLENDİRMESİ	145
5.5.GÖLLER BÖLGESİ VE İÇBATI ANADOLU BÖLGESİNİN DEĞERLENDİRMESİ.....	147
5.6. KIYI EGE VE GÜNEYBATI ANADOLU BÖLGESİ DEĞERLENDİRMESİ	151
5.7. KUZEY EGE, KUZEBATİ ANADOLU BÖLGESİ VE TRAKYA'NIN DEĞERLENDİRMESİ.....	154
5.8.BÖLGELERİN GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRMASI DEĞERLENDİRMESİ.....	155
SONUÇ VE ÖNERİLER	163
KAYNAKÇA.....	165
ŞEKİL KAYNAKÇASI.....	192
EKLER.....	194
TEŞEKKÜR.....	205
ÖZGEÇMİŞ	208

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ain Ghazal yerleşim tabakalanması.

Tablo 2: Eriha yerleşim tabakalanması.

Tablo 3: Tenta'nın yerleşim tabakalanması.

Tablo 4: Çayönü yerleşim tabakalanması.

Tablo 5: Göbekli Tepe yerleşim tabakalanması.

Tablo 6: Boncuklu Tarla yerleşim tabakalanması.

Tablo 7: Aşıklı Höyük yerleşim tabakalanması.

Tablo 8: Çatalhöyük yerleşim tabakalanması.

Tablo 9: Çatalhöyük radyokarbon sonuçları.

Tablo 10: Hacılar yerleşim tabakalanması.

Tablo 11: Bademağacı yerleşim tabakalanması.

Tablo 12: Ekşi Höyük yerleşim tabakalanması.

Tablo 13: Ulucak Höyüğü yerleşim tabakalanması.

Tablo 14: Çukuriçi yerleşim tabakalanması.

Tablo 15: Uğurlu-Zeytinlik yerleşim tabakalanması.

Tablo 16: Barcın Höyük yerleşim tabakalanması.

Tablo 17: Hoca Çeşme yerleşim tabakalanması.

Tablo 18: Levant ve Kıbrıs için kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

Tablo 19: Güneydoğu Anadolu Bölgesi kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

Tablo 20: Kapadokya Ovası kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

Tablo 21: Konya Ovası kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

Tablo 22: Göller Bölgesi ve İçbatı Anadolu'da bulunan kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

Tablo 23: Kıyı Ege ve Güneybatı Anadolu'da bulunan kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

Tablo 24: Kuzey Ege ve Trakya'da bulunan boyalı kireç tabanlı yapılar ile Kuzeybatı Anadolu Bölgesi'nde bulunan kırmızı boyalı tabanın genel özellikleri.

Tablo 25: Taban Türleri ve özellikleri.

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Levant ve Kıbrıs'da boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimleri gösteren yerleşimler.

Ek 2: Güneydoğu Anadolu bölgesinde boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 3: Kapadokya Ovasında boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 4: Konya Ovasında boyalı kireç tabanlı yapıların ve boyalı tabanların bulunduğu yerleşimler.

Ek 5: Göller Bölgesi ve Batı Anadolu Bölgesinde boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 6: Kuzey Ege, Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 7: Boyalı kireç tabanların ve kırmızı boyalı tabanların olduğu yerleşimleri gösteren harita.

Ek 8: Yakındoğu ve Anadolu'da kazısı yapılan, yapılmakta olan boyalı kireç tabanlı yapıların ait olduğu tabaka ve tabakanın tarih aralığı

Ek 9: Yerleşim Kronolojisini gösteren tablo.

Ek 10: Taban türleri ve yapı formları.

Ek 11: Boyalı kireç taban teknolojisine ilişkin notlar.

Ek 12: Yapıların işleve yönelik notları.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ain Ghazal kazı alanlarını gösteren harita.

Şekil 2: Soldaki CB II, sağdaki CB I.

Şekil 3: Ain Ghazal'da yerleşimin doğusunda bulunan apsidal yapının tabanı. Kireç taban, bu yapıda dama tahtası şeklinde bezemeli olarak yapılmıştır.

Şekil 4: Ain Ghazal'da Özel Bina içinde yer alan kırmızı boyalı ve kireç sıvalı ocak tabanı.

Şekil 5: Eriha kazı alanlarını gösteren plan.

Şekil 6: Eriha 208 numaralı kireç taban.

Şekil 7: Tabanı kireç sıvalı olan megaron yapının planı.

Şekil 8: Megaron Yapının (Stone Age Shrine) fotoğrafı.

Şekil 9: Beidha kireç tabanlı yapının genel görünümü.

Şekil 10: Beidha kireç tabanlı yapı.

Şekil 11: Tenta'nın hava fotoğrafı.

Şekil 12: Tenta 36 ve 17 numaralı yapının planları.

Şekil 13: 17 Numaralı yapının kırmızı alçı tabanı.

Şekil 14: Çayönü Terrazzo Yapısı.

Şekil 15: Terrazzo yapısının taban bezemesine ait detay.

Şekil 16: Terrazzo Yapısının içinde bulunan alçak kabartma şeklindeki stilize insan yüzü.

Şekil 17: Göbekli Tepe'nin hava fotoğrafı.

Şekil 18: Göbekli Tepe E Yapısı.

Şekil 19: Göbekli Tepe B Yapısı.

Şekil 20: B Yapısının içinde bulunan 9 numaralı dikilitaş ve önünde yer alan, tabana yerleştirilmiş sunu kabı.

Şekil 21: Göbekli Tepe F Yapısı.

Şekil 22: Boncuklu Tarla hava fotoğrafı.

Şekil 23: Terrazzo Binasının doğusunda bulunan, duvarı olmayan terrazzo taban ve terrazzo tabanlı silo.

Şekil 24: Boncuklu Tarla Terrazzo Binası.

Şekil 25: Aşıklı Höyük'ün havadan görünümü.

- Şekil 26: Aşıklı Höyük oval planlı yapı.
- Şekil 27: T Yapısı ve HV Yapısının canlandırması.
- Şekil 28: T Yapısının kırmızı boyalı kireç tabanı.
- Şekil 29: Musular A Yapısının kırmızı kireç tabanı.
- Şekil 30: Batı ve Doğu Çatalhöyük.
- Şekil 31: Çatalhöyük Tapınak VIII.31'in doğudan görünümü.
- Şekil 32: Çatalhöyük XI. tabakaya ait kırmızı boyalı kireç tabanlı oda.
- Şekil 33: Mekân 181, 199 ve 198 kuzey kesiti.
- Şekil 34: Güney kazı alanı, Mekân 181.
- Şekil 35: Mekân 181'den ele geçen kireç tabanlı yapı/yapılara ait parçalar.
- Şekil 36: Tapınak VIII. 31 kırmızı boyalı kireç tabanı.
- Şekil 37: Boncuklu Höyük N açmasında bulunan 6 numaralı yapının tabanı.
- Şekil 38: Pınarbaşı D alanı.
- Şekil 39: Hacılar, Akeramik V. tabakaya ait kırmızı boyalı kireç tabanlı yapının canlandırması ve planı.
- Şekil 40: Hacılar'da bulunan krem boya üzerine kırmızı şeritle bezenmiş kireç taban parçası.
- Şekil 41: Bademağacı'nın topografik planı.
- Şekil 42: Bademağacı ENI-8 tabakasına ait boyalı kireç taban.
- Şekil 43: Ekşi Höyük'te 7. tabaya ait kireç tabanlı yapı.
- Şekil 44: Ekşi Höyük 7. Ve 6. tabakaya ait kireç tabanlı yapılar.
- Şekil 45: Ulucak Höyüğü'n kuzeyden görünümü.
- Şekil 46: Ulucak Höyüğü VI. tabakaya ait boyalı kireç tabanlı yapılar. Bina 42 ve Bina 43.
- Şekil 47: Ulucak Höyüğü kırmızı boyalı kireç tabana ait parçalar.
- Şekil 48: Çukuriçi'nin genel görünümü.
- Şekil 49: Çukuriçi Höyük kazı alanlarını gösteren topografik plan.
- Şekil 50: Çukuriçi Kompleks 24'de bulunan kireç taban kalıntıları.
- Şekil 51: Girmeler Mağarası'nın güneyden görünümü. Solda Galeri 1, sağda Galeri 2.
- Şekil 52: Girmeler Mağarası planı.
- Şekil 53: Girmeler Mağarası A açmasında bulunan kireç taban.

Şekil 54: Girmeler Mağarası A açmasından detay.

Şekil 55: Girmeler Mağarası D açması kesitinde belirlenen kireç taban/terrazzo taban.

Şekil 56: Zeytinli-Uğurlu Höyük'ün konumu.

Şekil 57: Zeytinli-Uğurlu Höyük kırmızı boyalı kireç taban parçaları.

Şekil 58: Barcın Höyük kırmızı boyalı taban (Yapı 19).

Şekil 59: Hoca Çeşme Höyüğü'n batıdan görünümü.

Şekil 60: Hoca Çeşme III. evreye ait boyalı taban. Gri renkle belirtilen yapının sınırı.

Kırmızı renk tabanın en erken boyama evresi.

KISALTMALAR

MÖ	Milattan Önce
GÖ	Günümüzden Önce
PPN	Pre-Pottery Neolithic
PN	Pottery Neolithic
PPNA	Pre-Pottery Neolithic A
PPNB	Pre-Pottery Neolithic B
m	metre
cm	santimetre
mm	milimetre
yak	yaklaşık
yy	yüzyıl
DNA	Deoksiribonükleik asit

GİRİŞ

İnsanların henüz yerleşik yaşama geçtiği, kalıcı barınaklar inşa ettikleri bir dönemde ileri bir teknoloji üretim olarak kireç sıva üretimi dikkat çeken bir konudur. Bilgi birikim ve ciddi bir iş gücü gerektiren kireç sıva, mimari bir öge olarak yapı tabanlarına uygulanmıştır.

Çalışma doğrultusunda boyalı kireç tabanlı yapıların işlevine yönelik bulgular değerlendirilmiş, yapıların özel bir amaç ya da günlük kullanım için mi yapıldığı tartışılmıştır.

Yakındoğu ve Anadolu’da, Neolitik Dönem’e ait her yerleşim yerinde ya da Neolitik Dönem’in her evresinde boyalı kireç tabanlı yapılar bulunmamaktadır. Bu çalışma kapsamında Yakındoğu ve Anadolu coğrafyası gibi geniş bir alanda incelenecek olan boyalı kireç tabanlı yapıların bölgesel farklılıkları ya da benzer yönleri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda boyalı kireç tabanlı yapıların benzer ya da farklı bir mimari geleneğe mi ait olduğu bakılmıştır. Aynı zamanda bölgesel olarak boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşim tabakalanmasında mutlak tarihlendirme metoduyla kronolojik bir dizin oluşturarak Neolitik yaşam biçimin yayılımında kireç tabanlı yapılar bir gösterge olarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ

1.1. AMAÇ

Boyalı kireç tabanların hangi yerleşim yerlerinde bulunduğunu tespit etmek öncelikli amaçlar arasındadır. Bu açıdan bölgesel bir yayılım alanı elde edilecektir. Yapıların, Yakınoğu ve Anadolu’da nasıl bir dağılım gösterdiğine bakılacaktır. Coğrafi dağılım içerisinde özellikle tarihsel yayılımı anlama, yapımda kullanılan tekniği ya da hammaddeleri, var olan değişimleri ve benzer özellikleri anlamak kolaylaşacaktır.

Kireç tabanlı yapıların bölgesel yayılım içinde, tarihsel açıdan, farklılıkların olduğu görülmektedir. Her yerleşim yerinde aynı tarihlerde kullanılmamış olan bu yapıların tarihsel yayılımını anlamak adına kazılardan elde edilmiş olan radyokarbon sonuçları önemli olacaktır. Bu açıdan tezin temel amaçlarından birini yapıların bulunduğu tabakaların mutlak tarihlendirmelerine dayanarak bir kronoloji oluşturmak olacaktır. Bu sayede Neolitik Dönem’in çekirdek bölgeden Batı Anadolu ve Avrupa’ya yayılma sürecinde bir gösterge olup olmadığı anlaşılabilecektir.

Kireç tabanların bölgesel teknolojik farklılıklarının incelenmesi tezin bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu açıdan bölgesel özelliklerin teknoloji açısından ne gibi değişikliklere neden olduğu ve bu değişikliklerin neden kaynaklandığını anlamaya çalışılacaktır. Aynı zamanda yapım tekniklerinin ve kullanılan malzemelerin neler olduğunu üzerinde durularak bölgesel olarak karşılaştırmalı bir inceleme yapmak da amaçlanmaktadır. Bu sayede kireç tabanlı yapıları, yapım tekniklerine yansımış olan değişimlerde coğrafi unsurlarında ne kadar etkili olmuş olduğu anlaşılabilecektir.

Tezin bir diğer amacı ise kireç tabanların boyalı olması ve özellikle kırmızı rengin tercih edilmesinden dolayı bu tabana sahip yapıların işlevini ve anlamını sorgulamak olacaktır. Kireç tabanlı yapının ya da yapılarının tespit edildiği yerleşim yeri üzerindeki konumu ve diğer yapılara olan konumu, yapının planı ve farklı özellikleri üzerinde durulacaktır. Bu açıdan bu yapıların yerleşim yerinde ritüel amaçlı ya da özel nitelikte bir kullanıma sahip olup olmadığına dair sorulara da yanıt aranacaktır.

Tez kapsamında Levant Bölgesi, Kıbrıs, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Göller Bölgesi, İçbatı Ege, Güneybatı Ege, Kıyı Ege, Kuzeybatı Ege, Trakya’da bulunan kireç tabanlı yapılar, bu coğrafi alanlar içerisinde incelenerek kronolojik, coğrafi dağılım, teknoloji ve işlevsellik üzerinden değerlendirilecektir.

1.2. KAPSAM

Neolitik yaşam biçimin bir parçası olan boyalı kireç tabanları incelemek araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Araştırma da bu bağlamda kireç tabanlı yapılar hakkında bilgi verilecektir. Aynı zamanda tarihsel ve işlevsel açıdan değerlendirme yapabilme amacıyla kırmızı boyalı taban uygulaması bulunan yerleşimlerde tez çalışması kapsamına dahil edilmiştir.

Boyalı kireç tabanlı yapılar Yakındoğu, Anadolu ve Güneydoğu Avrupa’da karşımıza çıkmaktadır. Kireç tabanlı yapıların hangi yerleşim yerinde ve bu yerleşimlerin hangi bölgeler içerisinde yer aldığını tespit etmek gerekli olacaktır. Bu sayede Neolitik sürecin yayılımını coğrafi olarak anlamak daha kolaylaşacaktır. Bu açıdan Levant Bölgesi, Kıbrıs, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu, Göller Bölgesi, Batı Anadolu Bölgesi ve Trakya’daki yerleşimler üzerinde durulacaktır.

Kireç tabanlı yapılar belli bir teknoloji bilgi doğrultusunda oluşturulmuştur. İleri bir teknoloji gerektiren bu yapılar için bazı yapılaş yöntemleri bulunmaktadır. Her yerde aynı özellikler ve malzemeler ile üretilmese de en bilindik yöntemiyle bu tabanlar, çakıl taşlar üzerine söndürülmüş kireç dökülerek elde edilmektedir. Dökülen kireç düzeltildikten sonra üzeri boyanmıştır. Renk tercihi olarak genellikle kırmızı renk kullanımı dikkat çekmektedir. Bu teknik ile üretilen tabanlar için genel bir isimlendirmeye gidilmiş ve ‘*Terrazzo*’ olarak anılmıştır. Aslında Terrazzo olarak bahsi geçen taban özel bir yapıda yer almaktadır. Diyarbakır ili içerisine konumlanmış olan Çayönü yerleşiminde bulunan bir yapı Terrazzo Yapısı olarak isimlendirilmiştir. Bu yapının tabanı kireç tabana sahip ve boyalıdır. Yapım tekniği ve kullanılan malzeme açısından diğer yerleşimlerde bulunan boyalı kireç tabanlardan farklı özellikler göstermektedir. Çayönü yerleşiminin bulunduğu coğrafi özellikler ile bağlantılı olarak bazı teknik farklılıkları bulunmaktadır. Burada özellikle coğrafi özelliklerin etkin rolleri dikkat çekmeye başlamaktadır. Bir yerleşimin konumlandığı bölge birçok unsuru etki edebiliyorsa aynı zamanda mimari bir yapıya da etki etmektedir. Bu açıdan yerleşimler

üzerinde coğrafi bir dağılım alanı belirlemek ve bu bölgelerin özelliklerinin teknolojik açıdan tabanlar üzerinde etkilerini anlamak önemli olacaktır.

Tezin bir diğer konusu mutlak bir kronoloji oluşturmaktır. Burada tespit edilen yerleşim yerlerindeki kazılardan elde edilmiş olan mutlak tarihlendirmeler önemli olacaktır.

Gelişkin bir teknoloji, iş gücü ve bilgi birikim gerektiren boyalı kireç tabanların yapımı sosyal bir hafızanın bir göstergesi olabilmektedir. Burada anlaşılmalıya çalışılacak olan konu Neolitik yaşam biçimin yayılımında boyalı kireç tabanlı yapıların bir gösterge olup olmadığı ve Neolitik yaşamın çekirdek bölgeden batıya ve Avrupa'ya yayımındaki yerini anlamak olacaktır. Bu açıdan boyalı kireç tabanlara sahip yerleşimlerin tabanların bulunduğu tabakaların tarihlendirilmesi önemli olacaktır. Elde edilen tarihler ile bir silsile takip edilmesi durumu anlaşılacaktır.

Kireç tabanlı yapıların boyalı olma durumu bu tabanlara sahip olan yapıların nasıl bir kullanıma sahip olduğunu düşündürmektedir. Özellikle kırmızı rengin kullanılmış olması akıllara ritüel amaçlı bir yapının varlığını getirmektedir. Bu özellikleri ile yapıların işlevselliği tezin bir diğer konusu olacaktır. Bu konu başlığını daha iyi anlamak için yapıların öncelikli olarak yerleşim yerlerindeki konuma bakmak gerekecektir. Diğer yapılardan ayrı bir yerde mi yoksa iç içe geçmiş bir konumlandırmaya mı sahip olma durumu önemli olacaktır. Aynı zamanda yapının planı, boyutu yine diğer yapılar ile karşılaştırmalı olarak incelenecektir. İşlevselliğini daha iyi anlamak için kazı sonuçlarına bakılarak taban üstü buluntuları incelenecektir. Sahip olduğu tüm özelliklere bakılarak nasıl bir kullanıma sahip olduğu anlaşılacaktır.

1.3. YÖNTEM

Tez çalışmasına literatür taraması ile başlanmıştır. Hangi kitaplardan hangi doğrultuda yararlanacağı tespit edilmiştir. Ardından coğrafi bölgeler ayrımında hangi yerleşim yerlerinde boyalı kireç tabanlı yapıların olduğu listelenmiştir.

Literatür taraması yaparken öncelikli olarak hangi buluntuların boyalı kireç tabanlı yapılar ile bağlantılı olabileceği belirlenmiştir. Öncelikli konular üzerine dikkatli şekilde veriler toplanmıştır.

Literatür taraması yapılan boyalı kireç tabanlı yapıların var olduğu yerleşim yerlerinde öncelikle şu başlıklar incelenmiştir.

1. Boyalı kireç tabanın bulunduğu tabaya ait radyokarbon verileri
2. Boyalı kireç tabanın yerleşim üzerindeki konumu
3. Boyalı kireç tabanın planı
4. Boyalı kireç tabanın teknolojik özellikleri.

Tez kapsamında boyalı kireç tabanın yerleşim stratigrafisinde yer aldığı tabaka ve tabakaya ait radyokarbon analiz sonuçları toplanmıştır. Boyalı kireç tabanın bulunduğu tabakaya ait mutlak tarihlendirme verileri elde edilmiştir.

Boyalı kireç tabanların yerleşim üzerindeki konumları incelenerek yapının işlevi hakkında veri sağlanmıştır.

Boyalı kireç tabana ait yapıların planlarına bakılmıştır. Yerleşimdeki diğer yapılardan farklı ya da benzer yönleri değerlendirilmiştir.

Yakındoğu ve Anadolu gibi bir coğrafyada üretimi bulunan kireç tabanın teknolojik özelliklerine yönelik veriler toplanarak üretim farklılıkları karşılaştırılmıştır.

Tez çalışması kapsamında bir veritabanı oluşturulmuştur. Veritabanının yer alan veri başlıkları şu şekilde hazırlanmıştır:

1. Yerleşim adı
2. Yerleşimin bulunduğu coğrafi bölge
3. Kireç tabanın bulunduğu tabaka
4. Kireç tabanın kapladığı alan
5. Binanın adı
6. Tabakadan alınan radyokarbon örneği sayısı
7. Tabaka için verilen tarih aralığı
8. Kireç taban kalınlığı
9. Yenileme evresi sayısı
10. Kullanılan katkı maddesi
11. Bezemesi
12. Bezemenin tanımı
13. Boya rengi
14. Binanın formu
15. Binanın formuna ilişkin notlar
16. Binanın inşa malzemesi

17. Binanın konumu
18. Taban üstü buluntuları
19. Taban üstü dolgusu
20. Açıklama
21. Yayın künyesi

Sonuç olarak toplanan tüm veriler bölgeler arasında karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Boyalı kireç tabanlar bağlamında Neolitik Dönemin bölgesel olarak yayılım süreci incelemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEM VE ANADOLU'NUN NEOLİTİKLEŞME SÜRECİ

2.1. Güneybatı Asya'da Neolitik Dönem Araştırma Tarihçesi

Neolitik terimi ilk olarak teknolojik bir anlamı ifade etmek için kullanılmıştır.¹ Jens Jacob Asmussen Worsaae, 1851 yılında, Neolitik terimini taşın yongalamak yerine sürtülerek biçimlendirilmesini, dolayısıyla üretim teknolojisindeki dönemsel ayrımını vurgulamak amacıyla ortaya atmıştır.² Arkeolojik kazıların ilerlemesinin ardından, yongalanarak biçimlendirilmiş taş aletleri kullanan topluluğun, çiftçi yaşamıyla bütünleştiği anlaşılmıştır.³ John Lubbock, 19. yüzyılın ikinci yarısında Paleolitik ve Neolitik terimlerini birbirinden teknolojik olarak ayrılan “*yontmataş çağı*” ve “*cıralı taş çağı*” olarak ayırmıştır. Gordon Childe’in Neolitik yaşam biçiminin ortaya çıkışıyla ilgili yaptığı araştırmalar, teknolojik ayrımın indirgeyici olduğunu, esas önemli değişim ve dönüşümün toplumların geçim ekonomilerinde gerçekleştiğini vurgular. Bu nedenle, yakın zaman kadar Neolitik kavramı yiyecek üreticiliğine geçişle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Sözgelimi, Robert Braidwood veya Kent Flannery gibi bilim insanlarının çalışmaları Neolitik geçişini yerleşik yaşam ve yiyecek üreticiliği olarak tanımlar. Jacques Cauvin’in çığır açan çalışmalarından sonra, Neolitik dönüşümünün ardında teknolojik veya ekonomik değil, ideolojik bir etmenin de rol oynadığı vurgulanmıştır. Özellikle son yıllarda Güneydoğu Anadolu’da gerçekleştirilen çalışmalar Neolitik

¹ Çiler Çilingiroğlu, “The Concept of Neolithic Package: Considering Its Meaning and Applicability”, Documenta Praehistorica, Vol.: XXXII, 2005, (Package), s. 1.

² Mehmet Özdoğan, “Arkeolojik Veriler Açısından Bir Değerlendirme”, Aktüel Arkeoloji, Sayı: 54, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2016, (Veriler), s. 46.

³ Mehmet Özdoğan, “Göbekli Tepe’yi Anlamak: Göbekli Tepe’nin Uygarlık Tarihi İçindeki Yeri”, Aktüel Arkeoloji, Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, (Anlamak), ss. 43-44.

toplumlarının ideolojik dönüşümünün ekonomik dönüşümden, yani yiyecek üreticiliğinden daha önce başladığını göstererek, Cauvin'in bilişsel devrim fikrini destekler bir görünüm içinde olmuştur. Günümüzde Neolitik kavramının içeriği zenginleşmiştir. Neolitik teriminin teknolojik, ekonomik, sosyal ve ideolojik yönleri, dolayısıyla bir bütün olarak Neolitik yaşam biçimini kapsadığı kabul görür.⁴

Zaman ilerledikçe, artan kazılarla Neolitik toplumlar hakkında bilgiler artmaya başlamıştır. İlk başlarda Neolitik toplumların kilden kapları, Neolitik Dönemin en başından beri kullandıkları düşünülmekteydi. Ancak bu düşünce Kathleen Kenyon'un, 1952'de Eriha kazılarına başlamasıyla değişmiştir. Kenyon, Eriha'nın en alt tabakalarına indikçe, çanak çömlek kullanımının olmadığını görmüştür. Bu durum neticesinde Neolitik Dönem içinde, pişmiş kilden kapların kullanılmadığı evrelerin varlığı anlaşılmıştır. Neolitik Dönem yeni bilgiler ışığında, '*Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*' (Pre-Pottery Neolithic/PPN) ve '*Çanak Çömlekli Neolitik Dönem*' (Pottery Neolithic/PN) olarak iki alt döneme ayrılmıştır. Pişmiş toprak kapların Neolitik Dönemin erken aşamalarında kullanılmadığı Robert Braidwood'un Jarmo kazısından elde ettiği sonuçlar ile de desteklenmiştir.⁵

Kenyon, Eriha kazılarında Çanak Çömleksiz Neolitik evre buluntu gruplarında belirgin farkların olmasından yola çıkarak bu evrenin iki aşamalı olması gerektiğini belirtmiştir. Böylelikle Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, A (PPNA) ve B (PPNB) olarak iki basamağa ayrılmıştır.⁶ İlerleyen yıllarda Neolitik Dönem kazılarının artmasıyla kronolojik ayrımlarda yeni adlandırmalara ihtiyaç duyulmuştur. Güney Levant'ta Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemden, Çanak Çömlekli Neolitik Döneme geçişi tanımlayan evreye '*Çanak Çömleksiz Neolitik C*' (PPNC), PPNA'nın öncü aşaması için Öncül/Öncü Neolitik (Proto-Neolitik) tanımlamaları yapılmıştır.⁷

1950'li yılların sonunda, nükleer fiziğin desteği ile radyoaktif karbon analizleri arkeolojik kalıntıların mutlak tarihlendirilmesinde kullanılmaya başlandı. O zamana kadar yapılan kazılarda yerleşim tabakalarının tarihlendirilmesi görece olarak

⁴ Çilingiroğlu, Package, s. 1.

⁵ Özdoğan, Anlamak, ss. 43-44.

⁶ Mehmet Özdoğan, "Neolitik Yaşamı Yeniden Düşünmek", Aktüel Arkeoloji, Sayı: 27, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2012, (Yeniden), s. 50.

⁷ Özdoğan, Yeniden, s. 51.

yapılmıştır. Radyokarbon analizlerinin arkeolojide kullanılmasıyla, Neolitik yaşam biçiminin, görelî tarihleme ile belirlenmiş olan sonuçlarından çok daha eski tarihlere dayandığı ve uzun bir zaman dilimi içerisinde geliştiğı anlaşılmıştır.⁸

Bilim insanları Neolitik yaşam biçiminin ilk olarak ‘nerede?’ ve ‘ne zaman?’ ortaya çıktığı üzerinde durmuş ve bu sorulara yanıt aramıştır. James Henry Breasted “Bereketli Hilal” tanımlamasının yaratıcısıdır ve Neolitik yaşam biçiminin Bereketli Hilal’de başladığını söylemiştir. Breasted’in, Bereketli Hilal olarak bahsettiğı bölge, Toros Dağlarının güney yamaçları, Zagros Dağlarının batı yamaçları ve Levant’ı kapsar. Hilal kelimesi bu coğrafyanın biçiminden esinlenilerek kullanılmıştır. Bereketli Hilal kavramı birçok bilim insanı tarafından desteklenmiştir.⁹

Neolitik Dönem kazıları ilk başlarda Güney Levant ülkeleri olan Ürdün, Filistin ve İsrail’de yoğunlaşmış, sınırlı da olsa Suriye ve Irak’ta da kazılar yapılmıştır. Türkiye’de ise 1963’te Braidwood ve Halet Çambel’in birlikte yürüttüğü Güneydoğu Anadolu Karma Tarihöncesi Projesi ile ilk kapsamlı arazi taraması gerçekleştirilmiştir. Bu proje 40 yıl boyunca devam ettirilmiş, Siirt, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ilk defa yüzey taraması yapılmıştır. Ayrıca yine aynı proje kapsamında Çayönü, Biris Mezarlığı, Söğüt Tarlası, Griki Hacıyan, Yavantepe gibi yerleşimlerinde kazı çalışmaları sağlanmışır.¹⁰ Ardından James Mellaart ve David French tarafından yürütölen yüzey araştırmaları sayesinde Çatalhöyük veya Ulucak gibi önemli höyükler keşfedilmiş; sonrasında Hacılar, Çatalhöyük, Erbaba, Süberde ve Can Hasan kazılarıyla birlikte Orta ve Batı Anadolu Neolitiğı ilk olarak aydınlanmaya başlamıştır.¹¹

2.2. Neolitik Döneme Genel Bir Bakış

Gordon Childe tarafından ‘devrim’ olarak nitelendirilmiş olan Neolitik Dönem, en basit haliyle insanların avcı-toplayıcı besin ekonomisinden, besin üretimine; gezgin/göçebe yaşam biçiminden, yerleşik yaşama geçtiğı, toplumsal yaşamın yeniden biçimlendiğı bir dönemi ifade etmektedir.¹² Robert J. Braidwood ise Neolitik

⁸ Özdoğan, Anlamak, s. 44.

⁹ Mehmet Özdoğan, “Arkeolojide Yeni Bir Dönemi Başlatan İsim Braidwood’lar”, **Tarihöncesi İnsanları**, çev. Bilge Altınok, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, (Yeni), s. XV; Özdoğan, Anlamak, s. 44.

¹⁰ Özdoğan, Yeni, ss. XV-XIX.

¹¹ Özdoğan, Yeniden, s. 54.

¹² Özdoğan, Anlamak, s. 42.

toplumların nasıl besin ürettiği ve yaşamlarını nasıl biçimlendirdiğini temel alarak bu dönem için ‘*besin üretiminin başlangıç aşaması, ilk köy toplulukları dönemi*’ söylemlerini uygun görmüştür.¹³

İnsanlar yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerin koşullarına göre yaşam biçimlerini oluşturmaya ve yeni çevre koşullarına uyum göstermeye başlamışlardır. Bu açıdan Güneybatı Asya’da insanlar dünyanın birçok yerinden farklı olarak besin üretimine yönelmiş, tarım, hayvancılık ve köy yaşantısını oluşturmuşlardır.¹⁴

Neolitik Dönem üzerine araştırma yapan araştırmacılar arasında bitki ve hayvan evcilleştirme gelişimi ile ilk toplu köylerle karakterize edilen Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’in MÖ 8500/8300’lerde ortaya çıktığı kabul etmişlerdir.¹⁵

Erken Natuf toplulukları yaşam tarzlarını değiştirerek yavaş yavaş kalıcı yerleşimler kurmaya başlayan gruplarından; Geç Natufyan toplulukları gıda tedarik etme stratejileri (tahıl veya mercimek toplama gibi) konusunda uzmanlaşmış yerleşik avcı toplayıcılardan oluşmaktaydı.¹⁶

Çanak Çömleksiz Neolitik A (PPNA) toplumlarının geçim ekonomileri tahıl ve baklagil toplanması veya az miktarda da olsa yetiştirilmesi, yabani meyve ve tohumların toplanması ile yabani hayvanların (özellikle ceylan) avlanmasına yöneliktir.¹⁷ Çanak Çömleksiz Neolitik A yerleşimlerinin boyutları değişiklik göstermekle birlikte, bu yerleşim alanlarının Natuf yerleşimlere göre daha büyük olduğu gözlenmiştir.¹⁸

2.3. Neolitik Yaşam Biçimi Yayılım Modelleri

Neolitik yaşam biçimine geçiş yeryüzünde farklı tarihlerde, farklı bölgelerde ve farklı biçimlerde gelişmiştir.¹⁹ Tarım toplumlarının kökeni ve yayılması, insanlık tarihindeki en önemli dönüşümlerden birini temsil etmektedir.²⁰

¹³ Özdoğan, Yeni, s. XI.

¹⁴ Özdoğan, Anlamak, s. 43.

¹⁵ Ian Kuijt, “Life in Neolithic Farming Communities an Introduction”, **Life in Neolithic Farming Communities Social Organization, Identity, and Differentiation**, (Ed. Ian Kuijt), Chapter 1, Kluwer Academic Publishers, London, 2002, s. 6.

¹⁶ Belfer-Cohen ve Bar-Yosef, ss. 21-22.

¹⁷ Belfer-Cohen ve Bar-Yosef, s. 30.

¹⁸ Belfer-Cohen ve Bar-Yosef, s. 30.

¹⁹ Mihriban Özbaşaran, “Orta Anadolu’nun Neolitikleşme Sürecinde Aşıklı”, *Colloquium Anatolicum*, Vol.: XII, 2013, (Orta), s. 1.

²⁰ EleniAsouti, “Beyond The Pre-Pottery Neolithic B Interaction Sphere”, *J World Prehist*, Vol.: 20, 2007, s. 87.

Neolitik yaşam biçiminin yayılması ve Neolitikleşme sürecinde her bölgenin Neolitik öncesi sosyal ve tarihsel koşullarında, Neolitik yaşamı benimsemiş olan topluluklarla temasları ve nesiller arası bilgi aktarımı önemli bir rol oynamıştır.²¹ Toplular sosyal ağlar ve insan hareketliliği yoluyla evcilleştirilmiş hayvanlar ve kültüre alınmış bitkiler gibi yeniliklerin başka toplumlara aktarılmasında rol oynamıştır.²²

Çiftçiliğe dayalı yeni yaşam biçiminin diğer bölgelere ‘nasıl aktarılmış’ olduğu ise tartışmalı bir konudur. Neolitik yaşamın diğer bölgelere aktarımıyla ilgili, özellikle genetik kanıtlara dayanarak Marek Zvelebil bazı yayılım mekanizmaları önermektedir.²³

Marek Zvelebil’in yayılım mekanizmaları önerileri:²⁴

1. Halk Göçü: önceden tanımlanmış bir bölgeye yönelik, büyük bir nüfus hareketidir. Göçe bağlı olarak yerleşimde ani gen değişimi olur.
2. Demik difüzyon: bir bölgenin küçük gruplar veya haneler tarafından sıralı olarak yönsüz bir modelle kolonileştirilmesidir. Burada nesiller boyunca yavaş yavaş büyüyen, genişleyen çiftçi nüfusları tanımlanır. Demik difüzyon yerleşimde kademeli gen değişimine neden olur.
3. Elit egemenliği: bir bölgeye sosyal seçkinler tarafından nüfuz edilmesi ve ardından yerli nüfus üzerinde kontrol dayatmasını ifade eder. Elit egemenliği gen karışımına, genetik sürekliliğe ve müdahaleci nüfusun genetik belirteçlerinin görülmesine neden olur.
4. Sızma: bir bölgeye belirli bir ekonomik veya sosyal alanı dolduran küçük ve genellikle uzman gruplarının kademeli olarak sızmasını içerir. Bahsedilen grup içinde gezgin demirciler, tamirciler, deri işçileri, çobanlar gibi grupları içerir. Gruplar arası gen akışı yoksa bu genetik olarak tespit edilemeyebilir. Eğer gen akışı meydana gelirse, bu durumda küçük ölçekli genetik değişimle izlenebilir.

²¹ Marek Zvelebil, “The Agricultural Transition and The Origins of Neolithic Society in Europe”, Documenta Praehistorica, Vol.: XXVIII, 2001, (Transition), s. 1.

²² Zvelebil, Transition, s. 1.

²³ Zvelebil, Transition, s. 1.

²⁴ Zvelebil, Transition, s. 2.

5. Sıçramalı kolonizasyon: bir bölgenin, sömürü için en uygun alanları arayan küçük gruplar tarafından seçilerek kolonileştirilmesini ifade eder. Bu şekilde küçük gruplar, yerli halk arasında bir yerleşme bölgesi oluşturur. Sıçramalı kolonizasyonda bölgesel olarak değişken olan gen değişimine neden olur. Yerel nüfus ve dışarıdan gelen küçük grubun gen karışımı yoluyla, zaman içinde yayılabilen genetik adalar oluşur.

6. Sınır hareketliliği: ticaret ortaklıkları, akrabalık veya evliliğe dayalı ilişkiler vb gibi durumlar doğrultusunda toplayıcılar ve çiftçiler arasındaki temas bölgelerinde, küçük ölçekli nüfus hareketini tanımlar. Sınır hareketliliğinde genetik olarak farklı nüfuslar arasındaki gen kodları, kademeli veya süreksiz gen karışımına neden olur. Ancak bu iki grup nüfus genetik olarak benzer gen kodlarına sahip olursa sınır hareketliliğine dayalı etkileşim bu açıdan edilemezdi.

7. İletişim: evcilleştirilmiş bitkiler ve hayvanlar da dâhil olmak üzere, yeni geçim stratejilerinin yayıldığı iletişim kanalları olarak bölgesel veya bölge dışı ticaret ağları çerçevesinde ticaret, takas yoluyla sağlanır. Burada göç nedeniyle gen yer değişimi gerçekleşmez, genetik devamlılık hâkimdir.

İnsanların tarıma dayalı yaşama geçişi giderek yerleşik bir varoluşu, daha iyi beslenmeyi ve çocuk işgücünün ekonomideki değeri de beraberinde getirmiştir. Bu durum nüfus kontrollerine olan ihtiyacı azaltmış ve daha fazla çocuk sahibi olmayı mümkün kılmış ya da arzu haline dönüştürmüştür. Sonuç olarak çiftçi nüfus hızla büyümüş, yakın bölgelerini kolonileştirmiş ve nüfus artışının önemsiz görüldüğü ya da nüfus artışı sıfır olan avcı-toplayıcı toplulukların yerini almasına neden olmuştur.²⁵

Göç, Neolitik yaşam biçiminin yayılımında etken nedenler arasında bulunmaktadır. İnsanların bir bölgeden başka bir bölgeye, çeşitli nedenlerle yer değiştirme durumuna göç denilmektedir.²⁶ Yayılımcı kuram, Neolitik yaşam biçiminin çekirdek bölgeden²⁷ başka bölgelere olan aktarımını göç ile açıklamaktadır. Bu açıdan

²⁵ Zvelebil, Transition, s. 3-4.

²⁶ Özdoğan, Veriler, s. 48.

²⁷ James Henry Breasted'ın Bereketli Hilal deyimi, Braidwood tarafından geliştirilmiş ve birleştirilmiş hâli çekirdek bölge olarak tanımlanmıştır. Braidwood'un Bereketli Hilal yayılım alanı daha kuzeye çekerek alanı genişletmeyi uygun görmüştür. Bu haliyle çekirdek bölge,

yayımcı kuram, Neolitik yaşam biçiminin çekirdek bölgeden göç dalgası ile Batı Anadolu ve Trakya'ya, ardından Avrupa'ya kadar yayıldığını savunmaktadır.²⁸

Kazı çalışmalarında, höyük stratigrafisine göre arkeolojik kültür gruplarını belirlemek amaçlanır. Arkeologlar belirlenen kültür gruplarının değişimleri üzerine odaklanırlar. Bu değişimde ilk olarak bir göç etkisinin olup olmadığı üzerinde durulur. Değişiminin göç ile açıklanmasında somut veriler yeterli ise ve kronolojik olarak bir silsile takip edilebiliyorsa kültür değişimi için göç ile yayılım fikri kabul edilebilir.²⁹ Ancak somut veriler yetersiz kalıyorsa o zaman başka hipotezler üretilebilir. Kültürel özellikler içsel dinamiklerle oluşmuş denebilir.³⁰

Bağımsız gelişim modeli, Neolitik yaşam biçimin göç yolu ile yayılımına karşı çıkmakta ve Batı Anadolu, Balkanlar ile Avrupa'nın Neolitik sürecini, kendi içsel dinamikleri ile başladığını savunmaktadır.³¹ Bağımsız gelişim modelleri benzer teknolojik seviyelere sahip toplulukların, ihtiyaçlarını karşılamak için birbirlerinden bağımsız ancak birbirleriyle benzer şekillerde mal üretimi yapılabileceğini kabul etmektedir.³²

Bağımsız gelişim modeli bağlamında dikkat edilmesi gereken nokta bölgelerin yakınlık-uzaklık durumudur. Çok uzak mesafelerdeki materyal kültür öğelerinin ve çeşitli teknolojilerin benziyor olması göçe kesin kanıt niteliğinde değildir.³³

Uzak bölgeler için göç yolu ile kültür aktarımı olmadığını söylemek kolayken yakın bölgeler için bunu söyleyebilmek güçtür. Benzer nitelikteki buluntular yakın bir bölgede saptandığında bu buluntu türünün gelişim izlerinin o yerleşim yerinde aşama aşama izlenip izlenmediği önemlidir.³⁴

Neolitik yaşam biçiminin yayılım süreci ile ilgili antik DNA çalışmaları oldukça önemli bir yere sahiptir. DNA (deoksiribonükleik asit) insanların yaşamsal faaliyetlerini

Doğu Akdeniz'de Lübnan ve Amanoslar; kuzeyde Güneydoğu Toroslar, doğuda ise Zagros dağ silsilesi ile sınırlandırılmıştır. Özdoğan Yeni, s. XV; Braidwood, ss. 135-138.

²⁸ Özdoğan, Veriler, ss. 48-55.

²⁹ Colin Renfrew, Paul Bahn, **Arkeoloji**, çev. Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, 2017, ss. 477-478.

³⁰ Renfrew ve Bahn, ss. 477-478.

³¹ Özdoğan, Veriler, s. 48.

³² Özdoğan, Veriler, s. 50.

³³ Özdoğan, Veriler, s.50.

³⁴ Özdoğan, Veriler, s. 50.

yerine getirebilmesini sağlayan, genetik kodu içeren bir moleküldür. Antik DNA ise günümüzden önce yaşamış insanların kalıntılarından elde edilen eski DNA'dır.³⁵ Antik DNA üzerine kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır.

Merve Kılınç ve ekibi³⁶ 2016 yılında, Erken Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e geçiş dönemini irdeleyen antik DNA çalışması yapmıştır. Orta Anadolu yerleşimlerinden olan Boncuklu Höyük (4 birey) ve Tepecik Çiftlik (5 birey) kazılarında ele geçen dokuz bireyin genom dizileri incelenmiştir.³⁷ Bu çalışmada erken çiftçi topluluklarda (Boncuklu) genetik çeşitliliğin oldukça düşük olduğu ancak zamanla artan insan hareketleriyle beraber genetik çeşitliliğin de arttığı (Tepecik Çiftlik) sonucuna ulaşılmıştır.³⁸ Aynı zamanda Kılınç ve ekibinin yaptığı çalışmalar doğrultusunda, erken Orta Anadolu Neolitik toplulukların Avrupa'ya yayılan ilk Neolitik göçmenlerle aynı gen havuzuna ait olduğu doğrulanmıştır.³⁹

Anadolu'daki Neolitik Dönem toplumları ölümlerini genellikle ev tabanlarının altına gömmeleri, akrabalık ilişkilerine yönelik analizlerin yapılmasına olanak sağlamıştır. Reyhan Yaka ve diğerleri⁴⁰ Anadolu'daki Neolitik binalara ilişkili olarak ortak gömüler arasındaki genetik ilişkiyi araştırmışlardır.⁴¹ Yapılan çalışmada Neolitik Dönem boyunca devam eden sosyal organizasyona odaklanmışlardır. Araştırma kapsamında Anadolu'daki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yerleşimlerinden bazıları seçilmiştir. MÖ 9. binyıl boyunca avcılıkla geçinen, küçük, ovalimsi formda mimari geleneğine hâkim, Orta Anadolu'nun en erken yerleşimlerinden olan Boncuklu Höyük ile Aşıklı Höyük, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in verilerini sağlamıştır. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem ise besin üretimine

³⁵ Nihan Dilşad Dağdaş, "Antik DNA ve İnsan Göçleri", Aktüel Arkeoloji, Sayı: 54, Aktüel Arkeoloji Yayınları, 2016, s. 22.

³⁶ Kılınç ve diğerleri, "The Demographic Development of The First Farmers in Anatolia", Current Biology, Vol.: 26, 2016, s. 2659.

³⁷ Kılınç ve diğerleri, ss. 2659-2660.

³⁸ Kılınç ve diğerleri, s. 2660

³⁹ Kılınç ve diğerleri, s. 2659.

⁴⁰ Reyhan Yaka ve diğerleri, "Varibale Kinship Patterns in Neolithic Anatolia Revealed by Ancient Genomes", Current Biology, Vol.: 31, 2021, s. 1.

⁴¹ Reyhan Yaka ve diğerleri, s. 1.

daha bağımlı hale gelen, dörtgen formda evler inşa eden ve büyük yerleşimler şeklinde yaşayan Çatalhöyük, Tepecik Çiftlik ve Barcın Höyük ile temsil edilmiştir.⁴²

Yaka ve ekibinin yapmış olduğu temel bileşen analizi (ADMIXTURE analysis), F_{ST} , f_3 ve D-istatistik sonuçları Aşıklı ve Çatalhöyük insanların, Orta Anadolu Pınarbaşı'ndaki Epipaleolitik bireye, aynı zamanda Boncuklu Höyük, Tepecik Çiftlik ve Barcın Höyük bireyleri tarafından temsil edilen Orta ve Batı Anadolu Erken Holosen gen havuzuna ait olduğunu göstermiştir.⁴³

2.4. Anadolu'nun Neolitikleşme Süreci

2.4.1. Güneybatı Asya'nın Neolitikleşme Süreci

Bitkilerin tarıma alınmasına dair ilk kanıtlar, kalibre edilmiş olarak MÖ 8500-8100 tarih aralığında Güneybatı Asya'dan elde edilmiştir.⁴⁴ Tarımın ilk olarak nerede çıktığı konusu tartışmalıdır. Tarımın, Levant ve Bereketli Hilal'in kuzey bölgesini içine alan geniş bir alanda mı yoksa Bereketli Hilal'in bir bölümü olan Güneydoğu Anadolu'da mı geliştiği üzerine tartışmalar bulunmaktadır.⁴⁵

Güneybatı Asya'da evcilleştirilmiş sekiz bitki 'kurucu bitki' olarak kabul edilmektedir. Bu bitkiler gıda üretiminde ve beslenmede önemli bir bileşen oluşturmaktadır.⁴⁶ Bu bitki topluluğu üç tahıl (emmer buğdayı, einkorn buğdayı, arpa), dört baklagil (bezelye, mercimek, nohut, acı fiğ-burçak) ve bir adet yağ ve lif bitkisi (keten) içermektedir.⁴⁷ Tüm bu bitkiler Güneybatı Asya'ya özgü türlerdir.⁴⁸

Yabani einkorn buğdayı Güneybatı Asya'da görülmektedir. Arkeobotanik araştırmalara göre yabani einkorn buğdayı Güneydoğu Anadolu'da, Karacadağ eteklerinde evcilleştirilmiştir.⁴⁹ Evcilleştirilmiş en erken tarihli einkorn buğdayı Güneydoğu Anadolu'da, Çayönü (MÖ 8600-7900 kalibre edilmiş olarak) ve Cafer

⁴² Yaka ve diğerleri, ss. 1-2.

⁴³ Yaka ve diğerleri, s. 2.

⁴⁴ Daniel Zohary, Ehud Weiss, Maria Hopf, "Current State of The Art", Domestication of Plants in The Old World: The Origin and Spread of Domesticated Plants in Southwest Asia, Europe, and The Mediterranean Basin, Oxford University Press, 2012, s. 1.

⁴⁵ Zohary ve diğerleri, s. 1.

⁴⁶ Daniel Zohary, Maria Hopf, "Domestication of Pulses in The Old World", Science, Vol.: 182, No.: 4115, 1973, s. 887; Ehud Weiss, Daniel Zohary, "The Neolithic Southwest Asian Founder Crops, Their Biology and Archaeobotany", Current Anthropology, Vol.: 52, Supplement: 4, 2011, s. 237.

⁴⁷ Weiss ve Zohary, s. 237; Zeder ve diğerleri, s. 1.

⁴⁸ Weiss ve Zohary, s. 237; Zeder ve diğerleri, s. 2.

⁴⁹ Weiss ve Zohary, s. 239.

Höyük'ten bilinir. Einkorn buğdayı Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B'ye kadar Güneydoğu Anadolu'nun güneyine yayılmıştır.⁵⁰

Genetik ve morfolojik kanıtlar evcilleştirilmiş emmer buğdayının, Güneybatı Asya'ya özgü yabani buğday türüyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Evcilleştirilmiş emmer buğdayının en kesin ve en erken kalıntısı Çayönü'nden (MÖ 8600-7900) elde edilmiştir. Aynı şekilde Cafer Höyük'te de benzer buluntular mevcuttur.⁵¹ Emmer buğdayının tanecikli boyutunda artışın görüldüğü en erken veriler ise Tell Aswad'da (MÖ 8500-8200) ispatlanmıştır.⁵²

Evcilleştirilmiş arpanın kökenleri tam anlaşılamamıştır. Arpanın evcilleşen formunun en erken kalıntıları Tell Aswad (MÖ 8200-7550) ve Jarmo'da (MÖ 7450-7300) tanımlanmıştır. Benzer botanik kalıntılar Eriha, Ali Kosh, Kıbrıs'tan da bildirilmiştir.⁵³

Evcilleştirilmiş mercimeğin yabani kökeninin Doğu Akdeniz, Güneybatı Asya ve Orta Asya'ya özgü olduğu anlaşılmıştır.⁵⁴ Güneybatı Asya'daki ilk tarım köylerinde, MÖ 8. binyıl sonu-7. binyılda karbonlaşmış mercimek kalıntıları bulunmuştur. Mercimek kalıntılarının en fazla olduğu yerleşimler Tell Aswad (MÖ 8200-7550), Tell Abu Hureyra (MÖ 8200-6700), Eriha (MÖ 8200-7500), Çayönü (MÖ 8600-7900) ve Ali Kosh'tan (MÖ 7600-6800) gelmiştir.⁵⁵

MÖ 8500'lerde Güneybatı Asya'da gelişen Çanak Çömleksiz Neolitik B yerleşimlerinde evcilleştirilmiş bezelye kalıntıları mevcuttur. En erken tarihli evcil bezelye kalıntıları Tell Aswad (MÖ 8200-7550), Çayönü (MÖ 8600-7990), Eriha (MÖ 8200-7550) ve Ain Ghazal'da ispatlanmıştır. Aynı zamanda yabani bezelye tohum kabukları Çayönü'nün erken tabakalarında (MÖ 8600-7900) bulunmuştur.⁵⁶

Evcilleştirilmiş nohudun yabani kökenleri Güneydoğu Anadolu'ya aittir. En erken tarihli evcilleştirilmiş nohut, Kuzeybatı Suriye'de Tell el-Kerh'de (MÖ 8600-

⁵⁰ Weiss ve Zohary, s. 240.

⁵¹ Weiss ve Zohary, ss. 240-241.

⁵² Weiss ve Zohary, s. 241.

⁵³ Weiss ve Zohary, s. 243.

⁵⁴ Weiss ve Zohary, s. 245.

⁵⁵ Weiss ve Zohary, s. 246.

⁵⁶ Weiss ve Zohary, s. 247.

8250) bulunmuştur.⁵⁷ Erken Çanak Çömleksiz Neolitik B’de, Çayönü’nde (MÖ 8600-7900); Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B’de Tell Abu Hureyra, Aşıklı, Eriha, Ain Ghazal’da ve Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B’de Ramad’da karbonlaşmış evcil nohudun varlığı bilinmektedir.⁵⁸

Ketenin en erken yabancı kökenine Tell Mureybit’te (MÖ 8900-7900) ulaşılmıştır. MÖ 8500’den itibaren Güneybatı Asya’da ortaya çıkan ilk tarım köylerinde keten tohumu bulunmuştur. Çayönü (MÖ 8600-7900), Tell Aswad (MÖ 8200-7550), Ali Kosh, Eriha ve Ain Ghazal’da belirlenen kalıntılar yabancı keten tohumuna daha yakın bir türdedir. Ayrıca Eriha’da (MÖ 8250-7500) bulunan tohum parçaları muhtemelen evcilleştirilmiş ketenin en erken göstergesidir.⁵⁹

Hayvanların insanlarca kontrol altına alınması dair en erken kanıtlar MÖ 8500’lerde Güneydoğu Anadolu Bölgesinden elde edilmiştir. Koyun, bu bölge için hayvanların, avcılıktan evcilleştirmeye geçişin ilk odak noktası gibi durmaktadır.⁶⁰ Diğer bir taraftan keçinin evcilleştirilmesine yönelik ilk kalıntılar, bu türün doğal yaşam alanı olan Zagroslardan sağlanmaktadır. Evcil keçi popülasyonu, Güneydoğu Anadolu’ya MÖ 8200’lerde muhtemelen Zagroslardan gelmiştir.⁶¹ Sonuç olarak koyun ve keçinin, Güneydoğu Anadolu’dan Kuzey Zagroslara uzanan bir alanda, MÖ 9000-8500’lerde (belki daha erken bir tarihte) evcilleştiği görülmektedir.⁶² Orta Anadolu’da koyun ve keçinin evcilleştirilmesine dayalı kanıtlar MÖ 8400-7400’e dayanmaktadır.⁶³

Domuza dair ilk evcilleştirme kalıntılarına, MÖ 8500-8000’de Güneydoğu Anadolu’da rastlanmıştır. Evcil domuz kalıntılarına, MÖ 6500-6000’e kadar, Güney Levant ve İran’da görülmemiştir.⁶⁴

⁵⁷ Weiss ve Zohary, s. 248.

⁵⁸ Weiss ve Zohary, s. 248.

⁵⁹ Weiss ve Zohary, s. 250.

⁶⁰ Melinda A. Zeder, “Domestication and Early Agriculture in The Mediterranean Basin: Origins, Diffusion, and Impact”, PNAS, Vol.: 105, No.: 33, 2008, (Domestication), s. 11598.

⁶¹ Melinda A. Zeder, “The Initial Domestication of Goats (Capra hircus) in The Zagros Mountains 10.000 Years Ago”, Science, Vol.: 287, 2000, (Goat), s. 2257.

⁶² Zeder, Domestication, s. 11598.

⁶³ Zeder, Domestication, s. 11598.

⁶⁴ Zeder, Domestication, s. 11598.

Evcilleştirilmiş sığıra dayalı en erken kalıntılar ise MÖ 9000-8000'lerde Yukarı Fırat Bölgesinde görülmüştür. Orta Anadolu'da ise en erken evcil sığır kalıntılarının ise yaklaşık olarak MÖ 6500'de ortaya çıktığı görülür.⁶⁵

2.4.2. Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Süreci

Orta Anadolu'nun Neolitikleşme sürecini anlamak için bölgeye ait en erken verileri sağlayan Pınarbaşı, Boncuklu ve Aşıklı Höyük oldukça önemlidir.⁶⁶ Boncuklu ile Aşıklı'nın erken tabakaları ovalimsi planlı yapılar ve mikrolit yontmataş aletler ile bilinmektedir.⁶⁷

Pınarbaşı B' nin gezici bir grup tarafından kullanılması MÖ 13.000'de yaşanmıştır. Pınarbaşı A'da yerleşik yaşam biçimi, önemli ölçüde, MÖ 9000-7800'de gerçekleşmiştir.⁶⁸ Pınarbaşı sakinlerinin yerleşik yaşama geçiş süreci Levant'ın kuzeyinde bulunan yerleşimlerden farklı şekillenmiştir. Levant'ta yoğun tahıl ve bakliyat yetiştiriciliğinin aksine Pınarbaşı'nda ayırt edici olarak önceden var olan ayrı yerleşik yaşam uygulamalarının önem kazanmasına bağlı olarak başladığı önerilmiştir.⁶⁹ Pınarbaşı A'da MÖ 9000'de tarımsal faaliyetler veya yerli bitkilere dair kanıt bulunamamıştır.⁷⁰ Orta Anadolu'da evcilleştirilmiş tahılın varlığının ispatlandığı, kesin ve bilinen en erken kanıt Boncuklu Höyük ve olasılıkla Aşıklı'nın erken tabakalarından (MÖ 8300) bildirilmiştir. Burada ithal bir ürün olarak emmer buğdayı ve arpanın evcil kökenlerini bulunmuştur.⁷¹ Aynı zamanda Aşıklı'da yabani ve evcilleştirilmiş tahıl bir arada bulunurken daha az oranda baklagil ile çitlembik, badem, fıstıkgil ve meyve sıklıkla tüketilmiştir.

Aşıklı'da dışkı kalıntılarından yola çıkarak keçi ve özellikle koyunun yerleşme içinde tutulduğu ve olasılıkla sürünün kontrol altında tutulduğu görülür. Bu uygulamalar

⁶⁵ Zeder, Domestication, s. 11598.

⁶⁶ Douglas Baird, "The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of The Anatolian Plateau, 13,000-4000 BC", A Companion on The Archaeology of The Ancient Near East, (Ed. Daniel T. Potts), Vol.: 1, Wiley-Blackwell, Malden, Massachusetts, 2012, (Late), s. 433; Özbaşaran, Orta, s. 14.

⁶⁷ Baird, Late, s. 433; Özbaşaran, Orta, s. 2; Mihriban Özbaşaran, "The Neolithic on The Plateau", **The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10.000-323 BCE.**, (Ed. Gregory Mc Mahon, Aharon Steadman), Oxford University Press, 2011, (Plateau), s. 107.

⁶⁸ Baird, Late, ss. 436, 438.

⁶⁹ Baird, Late, s. 438.

⁷⁰ Baird, Late, s. 433.

⁷¹ Baird, Late, s. 440.

Güneydoğu Anadolu'dan kısa bir süre sonra, Aşıklı'da gerçekleştiği görülmüştür.⁷² Boncuklu Höyük besin ekonomisi için koyun ve keçinin öneminin daha az olduğu anlaşılmıştır. Aynı şekilde evcil koyun ve keçiye ait kalıntılara Pınarbaşı'nda MÖ 9. binyılda da az sayıda rastlanılmıştır. Boncuklu Höyük ve Pınarbaşı'nda az sayıda bulunan evcil koyun ve keçiye karşılık, MÖ 7300'lerde Çatalhöyük'te çok sayıda evcil koyunun görülmesi, yerleşime Kapadokya Ovasından evcil hayvan girişine işaret edebilir.⁷³

Sonuç olarak Orta Anadolu'da yerleşik yaşamın ortaya çıkışı MÖ 9. binyıla kadar geri gitmektedir. Bu aşamada ancak henüz gerçek anlamlı bir tarımsal ekonomiden bahsetmek mümkün değildir. Daha çok karma bir avcı-toplayıcı ve yerleşik toplum yapısından bahsetmek mümkündür. MÖ 8300'lerde Boncuklu'da tespit edilen çok az sayıdaki emmer buğdayı gibi kalıntılar, Konya Ovası toplumlarının bu dönemde ilk defa tarım kültürüyle ve bitkileriyle tanıştığını, ancak henüz beslenmede yiyecek üreticiliğinin büyük bir rol oynamadığını gösterir. MÖ 8. binyıla birlikte tarımsal ve hayvansal üretimde belirgin artış görülür. Pınarbaşı A'da halen avcı-toplayıcı olan bir grup yaşarken, Boncuklu'daki çağdaşları aşamalı olarak yiyecek üreticiliğini benimsemeye başladığını anlıyoruz.⁷⁴ Aşıklı Höyük'te önce yerleşik yaşam, onun ardında yeni yaşam biçimine adaptasyonuyla özgün bir süreç yaşandığını göstermiştir.⁷⁵ Aynı zamanda Boncuklu Höyük'te ve Aşıklı'nın 4. tabakasında görülen oval mimari geleneğiyle, bölgeye en yakın noktalardan olan Yukarı Fırat Havzasındaki Çanak Çömleksiz Neolitik B mimari geleneğinden farklı özellik sergilemektedir.⁷⁶

2.4.3. Batı Anadolu'nun Neolitikleşme Süreci

Batı Anadolu'da, yakın bir zamana kadar, Neolitik kültürler üzerine sistematik araştırmaların olmaması bu bölgenin Neolitikleşme süreci üzerine çalışan araştırmacıların yayılım modellerini sağlam arkeolojik kanıtlara dayandırılmasını engellemiştir. Batı Anadolu'da son zamanlarda devam eden ya da bitmiş durumdaki kazı

⁷² Baird, Late, s. 440.

⁷³ Baird, Late, s. 440.

⁷⁴ Baird, Late, s. 440; Özbaşaran, Plateau, s. 107.

⁷⁵ Özbaşaran, Orta, s. 7.

⁷⁶ Baird, Late, s. 440; Özbaşaran, Plateau, s. 107.

ve yüzey araştırması çalışmaları Neolitik yaşam biçiminin Batı Anadolu’da ortaya çıkışı ve gelişimi hakkındaki bilgi edinilmesinde büyük ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır.⁷⁷

Batı Anadolu’nun Neolitikleşme sürecini anlamak için Neolitik öncesi dönemlere bakmak gerekmektedir. Neolitik Dönem höyüklerinde yürütülen çalışmalara rağmen, bölgenin Neolitik öncesi dönemleri Urla ve Narlıdere’den bilinen Alt Paleolitik Döneme ait tekil halde bulunmuş olan iki yüzeyliler dışında hiçbir şey bilinmemektedir.⁷⁸ 2015 yılında başlayan, proje başkanlığını Çiler Çilingiroğlu’nun üstlendiği, İzmir’in Karaburun ilçesinde yürütülen, Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması kapsamında, Batı Anadolu’da ilk defa olarak in situ Alt Paleolitik, Orta Paleolitik, olası Üst Paleolitik, Epipaleolitik ve Mezolitik dönemlere ait buluntu alanları saptanmıştır.⁷⁹ Karaburun 28 numaralı buluntu alanında, koyu gri renkte andezitten üretilmiş iki yüzeyle bir alet, Batı Anadolu’nun in situ olarak bulunan ilk Alt Paleolitik Dönem bulgusudur.⁸⁰ Ayrıca Manisa’nın Salihli ilçesi sınırlarında yer alan açık hava sahası olan Bozyer’den de Alt Paleolitik Döneme ait ve olasılıkla Konya-Dursunlu ile aşağı yukarı çağdaş yontuk çakıllı bir endüstri kayıtlara geçmiştir.⁸¹

Batı Anadolu’da MÖ 7. binyıl başına ait geçim ekonomisi ve maddi kültürü Batı Anadolu’nun Erken Holosen kültüründen ayırt edilir niteliktedir.⁸² Batı Anadolu kıyı şeridi ve Ege adalarında Holosen başlarında görülen kültür, Franchthi Mağarası⁸³, Kayadibi (POI.15.31)⁸⁴ ve Kerame 1⁸⁵ gibi yerleşimlerden bilinmektedir. Ege

⁷⁷ Çiler Çilingiroğlu, Canan Çakırlar, “Towards Configuring The Neolithisation on of Aegean Turkey”, *Documenta Prehistorica*, Vol.: XL, 2013, s. 21.

⁷⁸ Şevket Aziz Kansu, “Ege (İzmir) Alt Paleolitğine Ait İlk Not”, *Belleten*, Cilt: 27, Sayı: 107, 1963, s. 485.

⁷⁹ Çiler Çilingiroğlu ve diğerleri, “Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2017”, 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018, (Yüzey), s. 408.

⁸⁰ Çiler Çilingiroğlu ve diğerleri, “Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015. 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, 2016, (Karaburun), s. 165.

⁸¹ Christopher H. Roosevelt, Berkay Dinçer, Christina Luke, Çiler Çilingiroğlu, “A Lower Paleolithic Assemblage From Western Anatolia: The Lithics From Bozyer”, *Quaternary International*, 522, 2019, s. 82.

⁸² Çiler Çilingiroğlu, “The Aegean Before and After 7000 BC Dispersal: Defining Patterning and Variability”, *Neo-Lithics*, Vol.: 1/16, 2017, (Dispersal), s. 35.

⁸³ Carherine Perlès, **The Early Neolithic in Greece**, Cambridge UnivesityPress, 2001, s. 31.

⁸⁴ Çilingiroğlu ve diğerleri, *Yüzey*, s. 320.

Mezolitigi olarak adlandırılan bu kültürün en belirgin ögesi yonga ağırlıklı bir endüstri ve bu endüstrinin tipik ad-hoc yonga aletleriyle, çentikli, ön kazıyıcı ve dişlemeli tipindeki ürünleridir. Gerçek bir mikrolitik özellik göstermeyen ve içinde neredeyse hiç dilgi üretimi ve geometrik parça barındırmayan bu endüstri hem kendinden önce gelen Epipaleolitik Dönemden hem de çağdaşı Avrupalı diğer Mezolitik endüstrilerden keskin bir biçimde farklılık gösterir. MÖ 9. ve 8. binyıllarda oldukça kapalı bir tutum içinde olan Batı Anadolu Mezolitik kültürünün MÖ 7. binyılın ilk yarısında olasılıkla bölgeye dışarıdan gelen topluluklarla ani bir değişime uğradığı söylenebilir.⁸⁶

Gordon Childe, Neolitik yaşam biçiminin, Yakınoğu'dan, Anadolu kıyılarını izleyen güzergâhla Avrupa'ya deniz yoluyla aktarıldığını ileri sürmüştür. Ancak bu görüş Orta Anadolu ve Göller Bölgesinde Neolitik Dönem'e ait yerleşim yerlerinin keşfedilmesiyle gündemden kalkmıştır.⁸⁷ Son dönemlerdeki araştırmalar ise Neolitik yaşam biçiminin, MÖ 7. binyılın ilk yarısında, Güneybatı Asya'dan Batı Anadolu'ya yayılımında kıyı şeridini takip eden bir deniz yolunun kullanıldığını gösteren tutarlı bir bilgi sunmaya başlamıştır.⁸⁸

Deniz yolu ile yayılma sadece kıyı bölgeler ile sınırlı kalmamış, Bademağacı ve Ulucak örneklerinde olduğu gibi, hareketlilik elverişli ekolojik ve topografik ortamlarda iç kesimlere kadar kara yoluyla gitmiştir.⁸⁹

Bir yeri kolonileştirmek ya da çiftçi topluluğunu oluşturmak için uygun şekilde dengelenen insan ve evcil hayvanların deniz yoluyla transferini gerçekleştirmek bilinçli bir planlamayı gerektirmektedir.⁹⁰

İlk Neolitik yerleşimler kurulurken çiftçi toplumlar, evcilleştirdikleri büyükbaş ve küçükbaş hayvanları da beraberinde taşımışlardır. Neolitik Dönem deniz taşımacılığında, hayvanların taşınabilmesi için sal gibi basit teknelerle değil, yük

⁸⁵ Adamantios Sampson, Malgorzata Kaczanowska, Janusz K. Kozłowski, "Mesolithic Occupations and Environments on The Island of Ikaria, Aegean, Greece", *Folia Quaternaria* 80, Kraków, 2012, ss. 5, 7.

⁸⁶ Çilingiroğlu, *Dispersal*, s. 35.

⁸⁷ Özdoğan, *Veriler*, s. 56.

⁸⁸ Çilingiroğlu, *Dispersal*, s. 32.

⁸⁹ Çilingiroğlu, *Dispersal*, s. 38.

⁹⁰ Cyprian Broodbank, Thomas F. Strasser, "Migrant Farmers and The Neolithic colonization of Crete", *Antiquity*, Vol.: 65, 1991, s. 237.

taşıyabilen teknelerin sağlandığı daha olasıdır.⁹¹ Epipaleolitik Dönemden beri denizciliğe aşına olan topluluklar için deniz yoluyla ilerlemeleri, evcil koyun, keçi, domuz, sığır gibi ağır ve canlı hayvan yükleriyle hızlı hareket etmelerini kolaylaştırmıştır.⁹²

Dört evcil hayvan; koyun, keçi, domuz ve sığır, Neolitik kültürlerin yayılımında önemli bir göstergedir. Orta Anadolu’da evcil sığır ve domuz henüz yokken, evcilleştirilmiş sığır ve domuzun Batı Anadolu’ya ve sonrasında Kuzeybatı Anadolu’ya geldiği kanıtlanmış durumdadır.⁹³

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİREÇ ÜRETİM TEKNOLOJİSİ

3.1. Kireç Tabanlı Yapıların Üretim Teknolojisi

Güneybatı Asya’da ilk alçı ve alçı benzeri maddeler MÖ 9-8. binyıllarda Güney Levant’ta ve Anadolu’da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Alçı ve çamur sıvaların kullanımı MÖ 11. binyıldan itibaren Natufyan kültüründen biliniyorsa da kirecin yakılarak kullanımı evsel (fırın gibi) ve ölü ritüellerinde, Ain Mallaha ve Hayonim Mağarası’ndan gelen bilgiler ile kanıtlanmıştır. Kireç, Levant’ta özellikle Çanak Çömleksiz Neolitik B süresince taban ve duvar sıvalarında, ocak, silo, platform gibi mimari öğelerin sıvanmasında yaygın olarak kullanılmıştır. Birçok durumda sıvalar yenilenmiş ve boyanmıştır.⁹⁴ MÖ 7. binyıla gelindiğinde, Doğu Akdeniz coğrafyasındaki Neolitik Dönem yerleşmelerinde yanmış kireç kullanımı çok daha geniş bir yayılıma sahip olur.

Sönmüş kireç üretimi bir dizi kimyasal süreçleri içeren teknolojik bir icattır. Söz konusu teknolojik bilgi, belli bir uzmanlık düzeyini ve yoğun emek yatırımını içerir. Ayrıca sönmüş kireç üretimi için gerekli çalışma, birden fazla topluluk üyesinin koordineli iş birliğini ve iş bölümünü gerektirecek düzeydedir. Özellikle bina tabanları

⁹¹ Özdoğan, Veriler, s. 57.

⁹² Çilingiroğlu, Dispersal, s. 36.

⁹³ Arbuckle ve diğerleri, ss. 7-8.

⁹⁴ Vikki Chu, Lior Regev, Steve Weiner, Elisabetta Boaretto, “Differentiating between Anthropogenic Calcite in Plaster, Ash and Natural Calcite Using Infrared Spectroscopy: Implications in Archaeology”, Journal of Archaeological Sciences, Vol.: 35, 2008, s. 911; Joanne Clarke “Decorating The Neolithic: An Evaluation of The Use of Plaster in The Enhancement of Daily Life in The Middle Pre-pottery Neolithic B of The Southern Levant”, Cambridge Archaeological Journal, Vol.: 22: 2, 2012, s. 1.

için gerekli yüksek miktardaki hammaddenin toplanarak işlenmesi ve sonrasında binanın tabanına düzgün bir şekilde yayılarak boyanması ve parlatılması işlemleri kollektif bir iş birliğini zorunlu kılıyor olabilir. Bu nedenle aynı yerleşim yerinde farklı binalar arasında yanmış kirece dayalı üretimin niceliksel dağılımı, içinde yaşayan toplumun sosyal ve ekonomik karmaşıklık düzeyini yansıtabilir.⁹⁵

Özellikle dörtgen planlı yapılarda, Levant, Anadolu ve İran'da, çağdaş Çanak Çömleksiz Neolitik B yerleşimlerinde keşfedilen taban ve duvarların kireç alçı ile kaplanması yaygın bir özellik olarak görülmektedir. Neolitik yerleşimlerden tespit edilen kireç üretimleri üzerine yapılan analizler yanmış kirecin, kireçtaşıdan üretilmiş olduğunu göstermiştir. Genel olarak, üretim için gerekli kireç miktarı hakkında genel bir tahmin yapılabilmektedir. Yapıların kapladıkları alan dikkate alınarak bir hesaplama yapılmıştır. Buna göre tabanı alçı kireç ile kaplanmış olan Çayönü'ndeki yapı için 1.8 ton, Eriha'daki yapı için ise 0.45 tonun biraz üzerinde kirecin gerekli olduğu ileri sürülmektedir.⁹⁶

3.2. Kireç Sıva Üretimi

Kireç sıva üretimi teknoloji, bilgi ve beceri gerektirmektedir. Kireç sıva üretimi, esas olarak kalsiyum karbonattan oluşan kayaların yüksek derecelerde ve uzun süre yanması ile kalsiyum oksite dönüşmesi ile sağlanır. Kalsiyum oksit (CaO) 'sönmemiş kireç' olarak adlandırılır.⁹⁷

3.2.1. Kireç Sıva Üretiminde Kimyasal Aşama

Ham kireçtaşıdan alçı üretmek için üç kimyasal aşama uygulanır. Bu aşamalar şu şekildedir:⁹⁸

1. Ham tebeşir (CaCO_3) yaklaşık 850 santigrat derece sıcaklıkta yakılır. Karbondioksit (CO_2) atmosfere salınır ve sönmemiş kireç (CaO) üretilir. Sönmemiş kireç ve kireçtaşı arasındaki ağırlık oranı, her bir ton kireçtaşı için 560 kg sönmemiş kireçtir.

⁹⁵ Yosef Garfinkel, "Burnt Lime Products And Social Implications in The Pre-Pottery Neolithic B Villages Of The Near East", Peléorient, Vol.: 13/1, 1987, s. 69.

⁹⁶ Garfinkel, s. 69.

⁹⁷ David E. Friesem, Itay Abadi, Dana Shaham, Leore Grosman, "Lime Plaster Cover Of The Dead 12,000 Years Ago-New Evidence For The Origins Of Lime Plaster Technology", Evolutionary Human Sciences, 1, e9, 2019, s. 1.

⁹⁸ Garfinkel, ss.70-71.

2. Sönmemiş kirece su (H_2O) eklenir ve sönmüş kireç [$Ca(OH)_2$] üretilir. Aralarındaki ağırlık oranı her 560 kg sönmemiş kireç için 740 kg sönmüş kireçtir.
3. Duvar ve tabanlara alçı/sıva oluşturmak için sönmüş kirece değişen miktarda yapı malzemesi eklenerek bir harç elde edilir. Bu aşamada karbondioksit atmosferden emilir ve su serbest bırakılır.

Alçıdaki kireç, orijinal hammaddenin kimyasal olarak yeniden yapılandırılmasıdır. Sönmemiş kireç için yakılan her ton kireçtaşı bir ton saf kireç üretir. Ancak gerçekte, üretim sürecinin verimliliği kusurludur ve malzemenin bir kısmı üretim aşamasında kaybolur. Öte yandan, kirece karıştırılan yapı malzemesi ilk ürüne ağırlık katar. Alçı tabanlardaki saf kireç yüzdeleri üzerine çalışma yapan Gourdin ve Kingery, Çayönü'ndeki kireç tabanın %30, Eriha'daki kireç tabanın %80 saf kireç içerdiğini hesaplamıştır.⁹⁹

3.2.2. Kireç Sıva Üretiminde Teknolojik Aşama

Kireç üretimi için kireçtaşının yaklaşık 850 santigrat gibi yüksek bir derecede yakılması gereklidir. Bu, alçı üretilmeden önce aşılması gereken teknolojik bir engeldir. Frierman tarafından yapılan bir deney ile açık ateşte sekiz saat boyunca az miktarda kireçtaşı yakmanın ve sönmemiş kireç üretmenin mümkün olduğunu görülmüştür. Ancak büyük ölçekte kireç gereksinimi söz konusuysa, tüm yerleşim için yüzlerce ton büyük ölçekte üretim gerekiyor demektir. Bu tür üretim alanları yani tesislerin benzerleri çeşitli dönemlerde bulunan ve rapor edilen kireç fırınlarıdır.¹⁰⁰

Kireç fırınlarında üretim sürecinin yapılandırılması için, Yakınoğu'daki geleneksel toplumlarda yapılan etnografik gözlemler kullanılabilir. Gözlenen fırınlar, esas olarak bir ateş odası olarak görev yapan ve üstüne taşların yığıldığı bir çukurdan oluşur.¹⁰¹

Etnografik gözlemler sonucunda kireç üretiminde kaydedilen beş aşama şu şekildedir.¹⁰²

⁹⁹ W. H. Gourdin, W. D. Kingery, "The Beginning of Pyrotechnology Neolithic and Egyptian Lime Plaster", *Journal of Field Archaeology*, Vol.: 2, 1975, ss. 139, 146-147.

¹⁰⁰ Garfinkel, s. 71.

¹⁰¹ Garfinkel, s. 71.

¹⁰² Garfinkel, s. 71.

1. Fırın inşası: Fırın olarak işlev görecektir olan büyük bir çukurun açılması ile başlar.
2. Hammadde toplanması: Fırının boyutuna bağlı olarak gerekli kireçtaşının sağlanması gerekmektedir.
3. Yakıt toplama: Yüksek derecede sıcaklık gerekli olduğundan yakıt miktarının da çok olması gerekmektedir. Etnografik gözlemler bu aşama için çok fazla iş gücüne ihtiyaç olduğunu göstermiştir.
4. Isıtma işlemi: Yanma işlemi uzun süre devam eder.
5. Biten ürünler: Fırın birkaç gün soğur, ardından sönmemiş kireç kullanıma hazır hale gelir. Sönmemiş kireç kimyasal olarak çok aktif olduğu için, üretiminden kısa bir süre sonra kullanılmalıdır. Mesela bir kış boyunca sönmemiş kireç depolanamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOYALI KİREÇ TABANLARIN GÖRÜLDÜĞÜ YERLEŞİMLER

4.1. LEVANT BÖLGESİ VE KIBRIS

4.1.1. AİN GHAZAL

4.1.1.1. Genel Bilgi

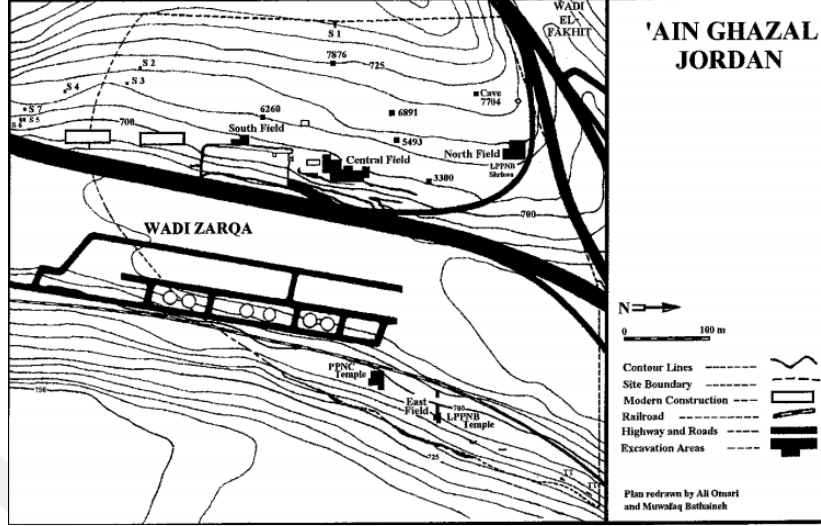
Ain Ghazal, Ürdün'ün başkenti Amman yakınlarında, Ürdün Vadisinin batı kesiminde konumlanan bir höyüktür.¹⁰³ Yerleşme, kuzey-güney yönde 600 m genişlikte olup 9.6 hektarlık bir alana yayılmıştır.¹⁰⁴ Bu boyutuyla Levant'ta yer alan en büyük Neolitik Dönem yerleşmelerinden biridir.

Ain Ghazal 1974 yılında bir yol çalışması sonucunda keşfedilmiştir. Höyük yol çalışmaları sırasında iş makineleri tarafından oldukça zarar görmüştür. Bölgede, 1979 yılında Hans Georg Gebel yüzey araştırması yapmış ve ardından 1982 yılında Gary O. Rollefson tarafından sistematik kazılara başlamıştır. Rollefson, Ain Ghazal'da kazılara

¹⁰³ Gary O. Rollefson, Alan H. Simmons, Zeidan Kafafi, "Neolithic Cultures at Ain Ghazal, Jordan", *Journal of Field Archaeology*, Vol.: 19, No.: 4, 1992, s. 443; Gary O. Rollefson, "Ritual and Social Structure at Neolithic Ain Ghazal", **Life in Neolithic Farming Communities. Social Organization, Identity, and Differentiation**, (Ed. Ian Kujit), Chapter 7, Kluwer Academic Publishers, 2002, (Ritual), s. 202; Klaus Schmidt, **Göbekli Tepe: En Eski Tapınağı Yapanlar**, çev. Rüstem Aslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007, s. 44.

¹⁰⁴ Rollefson ve diğerleri, s. 444.

on kazı sezonu boyunca devam etmiştir. Höyüğün kuzey, güney, doğusu ile tepesinde 2.355 m²'lik bir alan kazılmıştır.¹⁰⁵

Şekil 1: Ain Ghazal kazı alanlarını gösteren plan. (Rollefson, Ceramony, s. 44)

4.1.1.2. Yerleşim Tabakalanması

Ain Ghazal iki bin yıl boyunca kesintisiz iskân edilmiştir. Yerleşimde dört ana tabaka belirlenmiştir. Geç dönem yerleşim sakinleri, bir önceki dönem ev düzenlerini, yapılarını kullanmışlardır. Bu nedenle yerleşim tabakalanması belirlemek zor olmuştur. Yerleşim en son Bizans çiftçileri tarafından kullanılmıştır.¹⁰⁶

Orta Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B mimarisi taş duvarlar ve kireç sıvalı tabanlar ile karakterize edilmiştir. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B yuvarlak planlı ve apsidal planlı yapılarıyla ve kireç sıvalı tabanlarıyla tanımlanmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik C'de iki tip yapı söz konusudur. Bunlardan biri yaşam alanını oluşturan tek odalı konut mimarisidir. Bir diğer yapı tipi depolama amaçlı kullanılan yapılardır. Ayrıca bu dönemde mimari özellikleriyle farklılaşan bir yapıda doğu kazı alanında bulunmuştur.¹⁰⁷

Ain Ghazal tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:¹⁰⁸

Tablo 1: Ain Ghazal yerleşim tabakalanması.

Dönem	Kültür Evresi	Tarih (MÖ)
-------	---------------	------------

¹⁰⁵ Rollefson ve diğerleri, s. 443; Schmidt, Eski, ss. 44,72.

¹⁰⁶ Rollefson ve diğerleri, ss. 445-447; Rollefson, Ritual, ss. 165-166.

¹⁰⁷ Rollefson ve diğerleri, s. 448; Rollefson, Ceremony, ss. 45-51.

¹⁰⁸ Rollefson ve diğerleri, s. 447; Rollefson, Ritual, ss. 166-188.

Yarmukian (Kalkolitik Dönem)		5750-5000
Çanak Çömleksiz Neolitik C		6000-5750
Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B		6500-6000
Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B		
4. Evre		6600-6500?
3. Evre		6800-6600
2. Evre		7000-6800
1. Evre		7200-7000

Ain Ghazal’da kireç sıva taban uygulaması olarak Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B, Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem C dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kireç sıva Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B’de konut/özel olmayan yapıların tabanlarına uygulanmıştır. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde ise ayrıcalıklı yapıların tabanları kireç sıva ile kaplanmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik C’de ise yapı tabanından ziyade yapı içinde bulunan bir ocağın tabanı kireç sıvama tekniğiyle yapılmıştır.¹⁰⁹

Ayn Ghazal’da boyalı olarak kireç tabanın kullanımı Geç Çanak Çömleksiz B tabakasından bilinir.¹¹⁰

4.1.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.1.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Ain Ghazal’da Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B tabakasinda, boyalı kireç taban tekniğine toplam dört yapıda ve bir ocak tabanında rastlanmıştır. Yuvarlak Bina I (Circular Building I-BC I), Yuvarlak Bina II (Circular Building II-CB II), kuzey kesimdeki Apsidal Bina 1-2 (N 1-2) ve doğu kesimdeki Apsidal Bina tabanları kireç sıvalı ve boyalıdır. Merkezdeki Apsidal Binanın tabanı kireç sıvalı ancak boyalı değildir. İlaveten yerleşimin doğu kesiminde, dikdörtgen planlı bir yapı (Özel Bina) içindeki ocağın tabanı da aynı yapı tekniğine sahiptir. CB I ve CB II ise yerleşimin kuzey kesiminde bulunur.¹¹¹ (Şekil 1)

4.1.1.3.2. Yapının Planı

¹⁰⁹ Rollefson ve diğerleri, Ain, ss. 449-451; Gary O. Rollefson, “Ain Ghazal, Jordan: Ritual and Ceremony III”, Paléorient, Vol.: 24, 1998, (Ceremony), ss. 45-54.

¹¹⁰ Rollefson ve diğerleri, Ain, ss. 449-451; Rollefson, Ceremony, ss. 45-54.

¹¹¹ Rollofsen, Ceremony, ss. 45-53; Rollefson ve diğerleri, Ain, ss. 448-451.

CB I ve CB II adlı yapıların planları, formları ve boyutları neredeyse aynıdır. Bu yapılar bu özellikleri ile diğer yapılardan (konut yapılarından) farklılaşır. Bu yapılar yan yana olup birbirlerinden sadece 4 m mesafe ile ayrılmıştır. CB I kullanılmaz hale geldikten sonra güneydeki CB II inşa edilmiştir. İki yapıdan daha eski olan CB I, Apsidal Bina N 1-2'nin son kullanım evresinde denk gelir.¹¹² (Şekil 2)

Şekil 2: Soldaki CB II, sağdaki CB I. (Rollefsen, Ceremony, s. 48.)

CB I yapısı 2,5 m çapındadır. Yapının duvarları çift sıra kerpiç tuğlalarla örülmüştür. Yapının içinde ocak veya altar olabilecek bir yapı ögesi bulunmamıştır. Yapının güney bölümü erozyondan dolayı tahrip olmuştur. Muhtemelen erozyondan kaynaklı nedenlerle yapının girişi bulunamamıştır.¹¹³

CB I'in kullanımı bittikten sonra inşa edilen CB II, daha özensiz bir şekilde yapılmıştır. Duvar inşasında büyük parçalar halinde kireçtaşları kullanılmıştır. CB II'nin boyutu da CBI ile aynıdır. Bu yapı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşimi nedeniyle hasara uğramıştır.¹¹⁴

Kuzey kesimde tespit edilen özel amaçlı kullanıma hizmet ettiği düşünülen Apsidal Bina (N 1-2), birkaç kez değişime uğramıştır. Bu yapının ilk kullanım aşaması N-1, ikinci kullanım aşaması N-2 (2a ve 2b) ve son kullanım aşaması N-3 olarak tanımlanmıştır. İlk aşamada (N-1) bina doğu-batı yönlü olup batı ucu apsisli olarak

¹¹² Rollofsen, Ceremony, s. 47.

¹¹³ Rollofsen, Ceremony, s. 47.

¹¹⁴ Rollofsen, Ceremony, ss. 47-48.

yapılmıştır. Tahrip olmuş binanın apsisli kısmı ile kuzey ve güney duvarlarının çok kısa bölümleri kalmıştır. Tabanı kireç sıvalı değildir.¹¹⁵

Bir süre sonra, eski binanın çevresine N-2a binası inşa edilmiştir. Bu dönemde yapının tabanı kireçle sıvanmış ve boyanmıştır. Taban daha önce terk edilmiş binanın dolgusu üzerine döşenmiştir. Kireç taban üzerinde 6-9 cm kalınlığında çöp/atık dolgusu tanımlanmıştır. Binanın duvarları yumuşak kireçtaşından yapılmıştır. Binanın güneybatı ucunda bulunan apsisli bölüm içe doğru çökmüştür. Bu durum binanın üçüncü kullanım evresinde (N-2b), apsis kısmının kapatılmasına ve dörtgen forma dönüştürülmesine neden olmuştur. Binanın bu formunda ne kadar süreyle kullanıldığı bilinmemektedir. Ayrıca Apsidal Bina, her kullanım evresinde, batısında yer alan avlu ile ilişkilendirilmiştir.¹¹⁶

Doğudaki Apsidal Bina, kuzey-güney yönelimlidir. Binanın apsis bölümü kuzey ucunda yer alır. Binaya giriş olasılıkla güneyden sağlanmıştır. Bina kuzey, güney-doğu, batı yönünde 4x3.2 m'lik bir alana yayılmış ve tek odalı gibi görünmektedir. Binanın iki veya daha fazla kullanım aşamasına sahip olduğu bilinmektedir. Bu yapı yerleşimin merkezindeki apsidal yapı ile kuzey alanındaki apsidal (N-3) yapı ile benzerdir.¹¹⁷ (Şekil 3)

¹¹⁵ Rollofsen, Ceremony, ss. 46-47.

¹¹⁶ Rollofsen, Ceremony, s. 46.

¹¹⁷ Rollofsen, Ceremony, s. 47.

Şekil 3: Ain Ghazal'da yerleşimin doğusunda bulunan apsidal yapının tabanı. Kireç taban, bu yapıda dama tahtası şeklinde, bezemeli olarak yapılmıştır. (Rollefson ve Kafafi, s. 31)

Özel Bina, doğu-batı yönde, dikdörtgen formda yapılmıştır. Binanın batı kesimi, dik ve eğimli bir alan üzerinde bulunduğundan eğimden kaynaklı binada tahribat söz konusudur. Bina, doğu-batı yönde yaklaşık 5 m, kuzey-güney yönde yaklaşık 4 m'ye kadar korunmuştur. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B tabakasında sıklıkla görülen kireç taban, bu yapının tabanına uygulanmamıştır. Yapının tabanı kilden oluşur. Yapı yangın görmüş ve yapının tabanı yangından dolayı sertleşmiştir (seramik gibi). Duvarları kireçtaşıdan yapılmış ve yaklaşık 40 cm kalınlığındadır. Bina üç kullanım aşamasına sahiptir. Binanın en erken evresinde, merkezine yakın bir noktada, 70 cm yüksekliğinde ve yaklaşık 25x35 cm ölçülerinde üçayak üzerinde duran üç dikdörtgen kireçtaşı bloktan (dikilitaş), kuzey-güney doğrultulu bir sıra oluşturulmuştur. Bina terk edilirken dikilitaşlar yerinden çıkarılmış ve batı yönünde yatırılmıştır. Yapının kuzeydoğu bölümünde, doğu duvarının önünde, taban özellikleri ile dikkat çeken bir ocak bulunur. Ocak yedi adet düz kireçtaşı levha ile dairesel olacak şekilde çevrilidir.¹¹⁸ Yapının ikinci kullanım evresinde kuzey duvarı önünde alçak bir platform yerleştirilmiştir. Yapının üçüncü evre verileri açık değildir.¹¹⁹

¹¹⁸ Rollofson, Ceremony, ss. 48-50.

¹¹⁹ Rollofson, Ceremony, ss. 50-51.

Özel Binanın girişi kireçtaşı bloklarla örülerek kapatılmıştır. Yapı taş ve toprakla doldurularak gömülmüştür. Yapının kasıtlı olarak yakıldığı düşünülmektedir.¹²⁰

4.1.1.3.3. Teknolojik Özellikler

CB I tabanı kireç ile sıvanmıştır. Taban sekiz kez yenilenmiştir. Taban yenileme işlemi doğrudan bir öndeki tabanın üzerine uygulanmıştır. Her yenileme işleminde kireç sıvalı taban kırmızı renge boyanmıştır. CB I tabanın ortasında 60 cm çapında, 40 cm derinliği olan bir delik bulunur. Deliğin kült etkinliklerinde kullanıldığı önerilmektedir.¹²¹

CB II'nin tabanı özensiz şekilde toprak ve moloz yığınları üzerine döşenmiştir. Yüzeyi oldukça aşınmış halde açığa çıkarılan tabanında kırmızı leke izlerine rastlanır ancak tabanın boyalı olup olmadığı net değildir. Kireç tabanda muhtemelen sadece bir kez yenilenmiştir. Tabanın sadece bir dönem kullanıldığı tahmin edilir.¹²²

Kuzey alandaki Apsidal Binanın N-2a evresinde kireç taban yüzeyi kırmızı boyalı ile renklendirilmiştir.¹²³

Birkaç yenileme evresi bulunan doğudaki Apsidal Binanın kireç tabanına en erken evresinde, apsisli bölümün tabanı üzerine 8-10 cm genişliğinde kırmızı renkte bir bant çekilmiştir. Ayrıca tabanın her evrede bezenmiş olabileceği düşünülmüştür. Taban son katında (Floor 32)¹²⁴ ise kırmızı renk zemine beyaz karelerle dama tahtasını andıran şekilde boyanmıştır. Bezemeye ait dikdörtgenlerin boyutları değişkenlik gösterse de ortalama 30x40 cm kadardır.¹²⁵

Özel bina içerisindeki ocak tabanı kireç tabanlı ve yapının en erken evresinde kırmızı boyalı olarak yapılmıştır. Ocak binanın en erken evresinde kare formdadır.¹²⁶ (Şekil 4)

¹²⁰ Rollofson, Ceremony, ss. 48-50.

¹²¹ Rollofsen, Ceremony, s. 47.

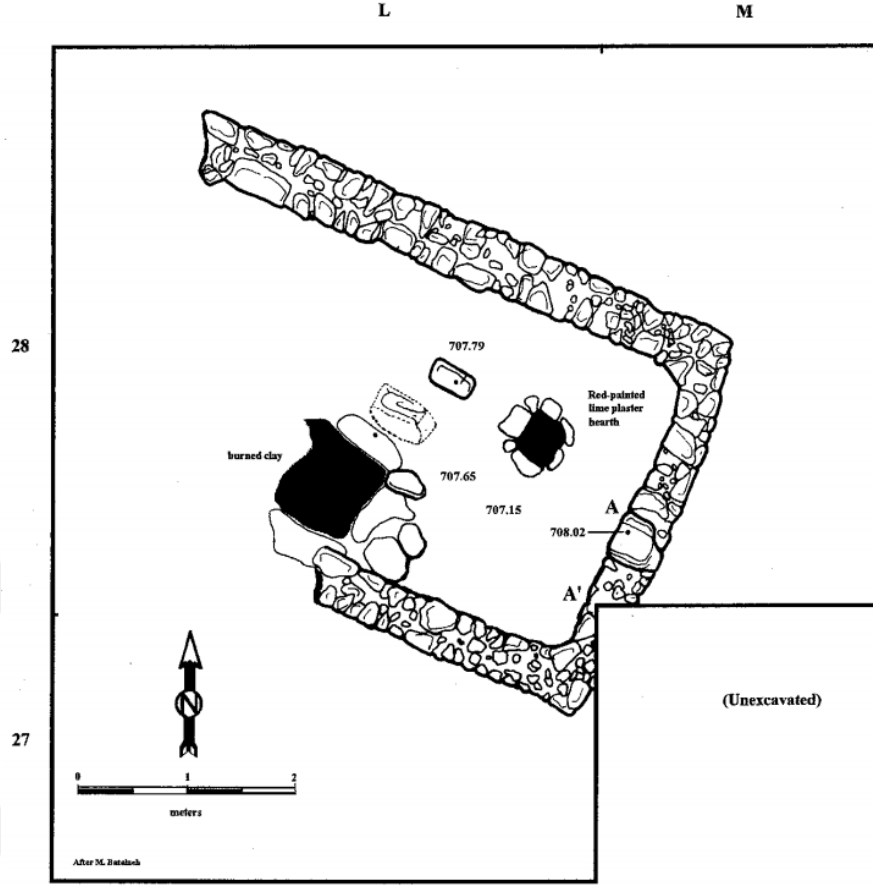
¹²² Rollofsen, Ceremony, s. 48.

¹²³ Rollofsen, Ceremony, s. 46.

¹²⁴ Gary O. Rollefson, Zeidan Kafafi, “The 1996 Season at Ayn Ghazal: Preliminary Report”, Annual of The Department of Antiquities of Jordon, Vol.: XLI, 1997, s. 31.

¹²⁵ Rollofsen, Ceremony, s. 47.

¹²⁶ Rollofsen, Ceremony, s. 50.

Şekil 4: Ain Ghazal'da Özel Bina içinde yer alan kırmızı boyalı ve kireç sıvalı ocak tabanı. (Rollefson, Cerenomy, s. 49)

Ain Ghazal'da kırmızı renk için okr boyası kullanılmıştır. Kırmızı aşı boyasının perdahlanmış kireç tabanların yüzeyine sürülmesi MPPNB, LPPNB ve PNNC dönemlerinin ortak özellikleridir.¹²⁷

4.1.2. ERİHA

4.1.2.1. Genel Bilgi

Eriha, Ürdün Vadisi'nin en alt kısmında, Jebel Kuruntal'daki Yahuda Dağları'nın 10.4 km kadar doğusunda bulunur.¹²⁸ Ürdün, yerkürede bir çöküntü görünümündedir ve bazı yerlerde deniz seviyesinden 400 m kadar aşağıda yer almaktadır.¹²⁹ Eriha Ölüdeniz'in ise 7 mil güneyindedir.

¹²⁷ Rollefson ve diğerleri, s. 444.

¹²⁸ Kathleen Kenyon, **Excavations at Jericho: The Architecture and Stratigraphy of The Tell**, (Ed. Thomas A. Holland), Vol.: 3, The British School of Archaeology in Jerusalem, London, 1981, s. 1.

¹²⁹ Schmidt, Eski, s. 34.

Tell es-Sultan veya Jericho olarak da bilinen Eriha’da farklı ekipler tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1873 yılında Captain Warren, Filistin Araştırma Fonu adına çalışmaları başlatmış ancak Warren, Eriha’da önemli bilgilere ulaşamamış bu nedenle Eriha’yı ilgi çekici bulmamıştır. Ardından, 1907-1909 yıllarında Ernst Sellin ve Carl Watzinger Eriha’da kazılara devam etmiştir. John Garstang 1930-1936 yıllarında ve Kathleen Kenyon ise 1952-1958 yıllarında Eriha kazılarını yürütmüşlerdir.¹³⁰ Eriha’da daha sonra La Sapienza Üniversitesi adına Lorenzo Nigro 1997-2000 ve 2009-2012 yıllarında kazı çalışmalarını gerçekleştirmiştir.¹³¹

4.1.2.2. Yerleşim Tabakalanması

Eriha’nın Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmesi olarak bilinmesi ve bu açıdan değerinin anlaşılması Kenyon’un araştırmaları ile sağlanmıştır.¹³²

Garstang 1935 yılında yürüttüğü çalışmalarında Neolitik tabakalara kuzey ve doğu açmalarında ulaşmıştır. Garstang Neolitik tabakaları XVII-IX arasında numaralandırmıştır.¹³³

Kenyon, Eriha’da üç ana alanda kazı çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Kazı alanları batıda I nolu açma, kuzeyde II nolu açma ve güneyde III nolu açma olarak belirlenmiştir.¹³⁴ Kazılar, tabakalanmanın anlaşılması amacıyla bir dizi sondajdan oluşmuştur. Tüm kazılan alan harfler altında sıralanmış ve her alan kendi içinde değerlendirilmiştir. Tabakalar, mimari özelliklere göre yapı evrelerine ayrılmış, en alt seviyesinden başlayarak, ‘i, ii, iii...’ olarak numaralandırılmıştır.¹³⁵

Garstang, Kenyon ve Nigro kazı çalışmaları sonucunda Eriha’nın tabakalanmasını şu şekilde belirlemişlerdir:¹³⁶

¹³⁰ Kenyon, s. 1; Schmidt, Eski, s. 34.

¹³¹ Maura Sala, “The Archaeological Expeditions to The Tell-es Sultan 1868-2012”, Archaeology in The Land of Tells and Ruins, (Ed. Bart Wagemakers), Chapter 6, Oxbow Books, 2014, Tell, s. 127.

¹³² Kenyon, s. 2; Schmidt, Eski, s. 35.

¹³³ Lorenzo Nigro, “Beheaded Ancestors. Of Skulls and Statues in Pre-Pottery Neolithic Jericho”, Scienze dell’Antichità, Vol.: 23:3, 2017, (Jericho), s. 21.

¹³⁴ Kenyon, ss. 1-5; Sala, Tell, s. 117.

¹³⁵ Kenyon, ss. 3-4.

¹³⁶ Sala, Evidences, s. 271; Lorenzo Nigro, “Tell es-Sultan 2015 A Pilot Project for Archaeology in Palestine”, Near Eastern Archaeology, Vol.: 79: 1, 2016, (Sultan), s.11.

Tablo 2: Eriha yerleşim tabakalanması.

Garstang'ın Eriha tabakalanması	Kenyon'un Eriha tabakalanması	İtalyan-Filistin ekibinin tabakalanması	Dönem	Tarih (MÖ)
I	EB-MB	Sultan III d	Erken Tunç Çağı IV	2300-2000
II-III	EB III	Sultan III c	Erken Tunç Çağı III	2300-2650/2700
IV-VII	EB I-II	Sultan III b	Erken Tunç Çağı II	2650/2700-3000
VII-VI	PU	Sultan III a	Erken Tunç Çağı I	3000-3300
-	Gap?	Sultan IIc?	Kalkolitik	3400-4300
VIII	PNB	Sultan II b	Çanak Çömlekli Neolitik B	4300-5000
IX	PNA	Sultan II a	Çanak Çömlekli Neolitik A	5000-6000
X-XVII	PPNB	Sultan Ic	Çanak Çömleksiz Neolitik B	6000-7500
	PPNA	Sultan Ib	Çanak Çömleksiz Neolitik A	7500-8300/8500
	Epipaleolitik/Natuf Dönemi	Sultan Ia	Epipaleolitik/Natuf Dönemi	8300/8500-10500

Eriha'da kireç tabanlı yapılar Çanak Çömleksiz Neolitik B Dönemi tabakalarına aittir¹³⁷ ve XII. tabakaya denk gelmektedir.¹³⁸

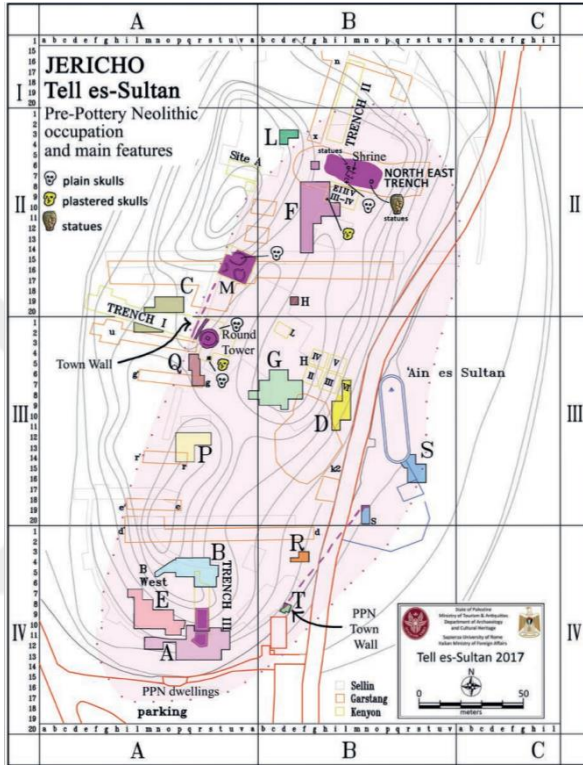
Garstang'ın tanımladığı PPNB dönemi evleri (sayıları belirtilmemiş) XI-X tabakalarda bulunur. Bu yapılar 'ev' olarak tanıtılmıştır. Bu yapıların hem duvarları hem de tabanları kireç ile sıvalıdır.¹³⁹ Kenyon bu tarz yapıların varlığını EI, II ve V nolu kazı

¹³⁷ Kenyon, s. 62.

¹³⁸ Kenyon, s. 11.

¹³⁹ John Garstang, J. B. E. Garstang, **The Story of Jericho**, Marshall, Morgan and Scott, 1948, Pl. IX.b'den aktaran Sala, Evidences, s. 274.

alanlarında takip etmiştir.¹⁴⁰ Ayrıca Garstang kazı döneminde ortaya çıkarılan bir yapı kireç tabanlı olup ‘Stone Age Shrine’ veya ‘megaron’ olarak tanımlanmıştır.¹⁴¹ İlk olarak XI tabakada (Orta PPNB) inşa edilen yapının kullanımı birkaç değişimle IX. tabakaya kadar sürmüştür.¹⁴² Yapının tabanı 208 nolu taban olarak numaralandırılmıştır.¹⁴³ Bu yapının tabanı boyalı değildir.

Şekil 5: Eriha kazı alanlarını gösteren plan. (Nigro, Jericho, s. 3)

4.1.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.1.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Garstang'ın tanımladığı kireç tabanlı megaron yapı (208 numaralı taban) ile diğer kireç tabanlı yapılar, höyüğün Kuzey-Doğu açmasında ortaya çıkartılmıştır.¹⁴⁴ (Şekil 6)

¹⁴⁰ Kenyon, ss. 268, 289-290.

¹⁴¹ John Garstang ve diğerleri, “Jericho: City and Necropolis, Report for Sixth and Concluding Season”, Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 23, 1936, Pl.XLa’dan aktaran Nigro, Jericho, s. 22.

¹⁴² John Garstang, “City and Necropolis, Fifty Report,”, Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 22, 1935, s. 167’den aktaran Nigro, Jericho, s. 22.

¹⁴³ Garstang, s. 167’den aktaran Nigro, Jericho, s. 22.

¹⁴⁴ Nigro, Jericho, s. 22.

Kenyon yerleşimin doğu bölümüne bulunan DI, FI olarak isimlendirilmiş plankarelerde, duvarları ve tabanları alçı sıvalı evlerin yer aldığını belirtmiştir. Aynı zamanda E I, II, ve V olarak tanımlı kazı alanlarında alçı sıvalı tabanlı yapıların varlığına değinmiştir.¹⁴⁵ (Şekil 5)

Şekil 6: Eriha 208 numaralı kireç taban. (Garstang vd PL.LII.c' den aktaran Sala, Evidences, s.274.)

4.1.2.3.2. Yapının Planı

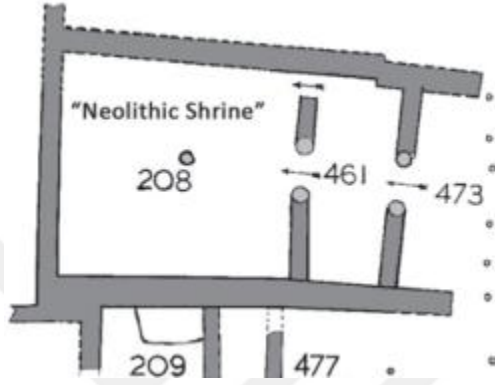
Garstang ve Kenyon Eriha'da yaptıkları çalışmaların ardından tabanı alçı sıvalı ve boyalı olan yapılar hakkında bilgiler sunmuşlardır. Genel olarak bu yapıların dörtgen formda, geniş boyutlu çok odalardan oluştuğu bilinir. Yapılar yaklaşık 3-4x6.5-7 m boyutlarındadır. Yapıların ana odasının içine, duvarlara bitişik olarak depolama kutuları ve iç bölme (hücreler) duvarları bulunur.¹⁴⁶ İç bölmeler Garstang tarafından koyun veya keçi ağılları olarak yorumlanmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Kenyon, s. 11; Sala, Tell, ss. 119-120.

¹⁴⁶ Kenyon, s. 11; Garstang ve diğerleri, s. 69'dan aktaran Sala, Evidences, s. 274; Sala, Tell, s. 120.

¹⁴⁷ Garstang ve diğerleri, s. 69'dan aktaran Sala, Evidences, s. 274.

Garstang alçı sıvalı tabana sahip yapılardan birini megaron olarak tanımlamıştır.¹⁴⁸ Megaron formdaki yapı diğer evlerden daha büyüktür. Yapı yaklaşık 9x6 m boyutlarındadır. Diğer yapılara oranla büyük olması nedeniyle Garstang tarafından megaron yapı tapınak (Stone Age Shrine) olarak tanımlanmıştır. (Şekil 8) Bu yapı en az altı kez yeniden inşa edilmiştir. Megaron yapının tabanı 208 olarak numaralandırılmıştır. Bu taban kireç sıvalı ancak boyasızdır.¹⁴⁹ (Şekil 7)

Şekil 7: Tabanı kireç sıvalı olan megaron yapının planı. (Nigro, Jericho, s. 22.)

4.1.2.3.3. Teknolojik Özellikler

Kenyon'un tanımladığı alçı sıvalı tabanlar çok iyi açkılanmış ve bazıları pembemsi tonda boyanmıştır. Tabanların yüzeyleri pürüzsüzdür.¹⁵⁰

Garstang, PPNB evlerinin hem iç duvarlarının hem de tabanlarının alçı sıvalı olduğunu bildirmiştir.¹⁵¹ Ev tabanları için kireçtaşından bir zemin oluşturulmuştur. Ardından taban kalın ve sert yapıda kireç harç ile kaplanmıştır. Kireç sıvanın yüzeyi pürüzsüzdür. Ayrıca kireç sıvanın yüzeyi kırmızı veya kahverengi boyalıdır.¹⁵²

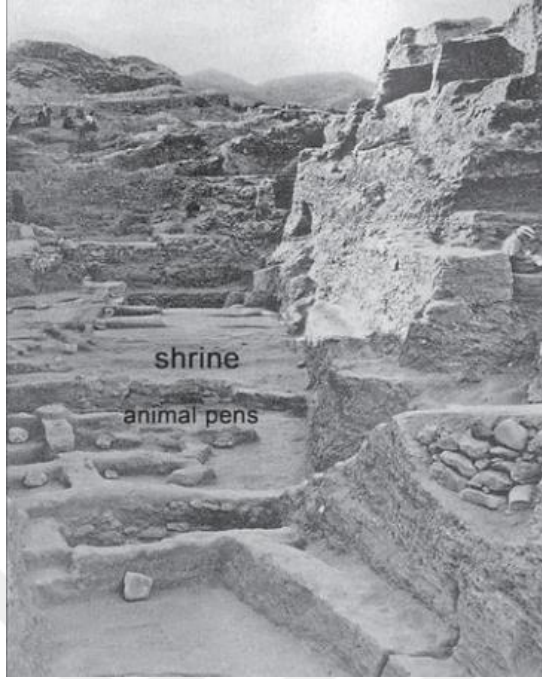
¹⁴⁸ Garstang ve diğerleri, Pl.XLa'dan aktaran Nigro, Jericho, s. 22; Garstang ve diğerleri, s. 69'dan aktaran Sala, Evidences, ss. 274-275.

¹⁴⁹ Garstang ve diğerleri, s. 69'dan aktaran Sala, Evidences, ss. 274-275.

¹⁵⁰ Kenyon, ss. 249, 292.

¹⁵¹ Garstang ve Garstang, Pl.IXb'den aktaran Sala, Evidences, s. 274

¹⁵² Garstang ve diğerleri, s. 69'dan aktaran Sala, Evidences, s. 274.

Şekil 8: Megaron Yapının (Stone Age Shrine) fotoğrafı. (Nigro, Jericho, s. 18)

4.1.3. BEİDHA

4.1.3.1. Genel Bilgi

Beidha, Ürdün'ün ve Ölü Deniz'in güneyinde, Nabatean Bölgesinin yaklaşık 4,5 km kuzeyinde bulunan küçük bir yerleşim yeridir. Petra'nın ise 4 km doğusundadır. Yerleşim batıda Akaba Vadisi, doğuda Shara Tepesi ile sınırlandırılmıştır.¹⁵³

Coğrafi olarak Beidha, Ürdün Platosundan Wadi Akaba'ya kadar uzanan uzantıda, oldukça dar, yaklaşık 4 km, bir alanda kuruludur. Deniz seviyesinden 1000 m yukarıdadır. Yerleşim sadece 0.1 hektar boyutunda olan küçük bir yerleşimdir. Küçük bir topluluğu barındırmış gibi görünen Beidha'nın en üst tabasında 24 bina çıkarılmıştır.¹⁵⁴

Beidha, Diana Kirkbride tarafından, Petra Bölgesinde yürüttüğü yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. 1958-1967 yıllarında yedi sezon ve 1983 yılında

¹⁵³ Diana Kirkbride, "Beidha: An Early Neolithic Village in Jordan", *Archaeology*, Vol.: 19, No.: 3, Archaeological Institute of America, 1966, (Beidha), s. 199; Brain Byrd, **Excavations at Beidha 1: The Natufian Encampment at Beidha**, Jutland Archaeological Society Publications XXIII:1, Denmark, 1989, s. 14; Frank Hole, "Is Size Important? Function and Hierarchy in Neolithic Settlements", **Life in Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentiation**, (Ed. Ian Kuijt), Chapter 8, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2000, s. 203.

¹⁵⁴ Kirkbride, Beidha, s. 199; Byrd, s. 14; Hole, s. 203.

sekizinci ve son kazı sezonu gerçekleştirildi. Daha sonra yerleşimde Brian Byrd kazı çalışmaları devam etmiştir.¹⁵⁵

4.1.3.2.Yerleşim Tabakalanması

Beidha, Natuf ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de iskân edilmiştir. Natuf Döneminde kalıcı veya geçici bir kamp yeri olduğu önerilir.¹⁵⁶

Kirkbride tarafından Beidha’nın kültür dolguları Tabaka I, II, III, IV, V ve VI olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁷ Beidha, Byrd tarafından A tabakası (Orta Çanak Çömleksiz Neolitik), B tabakası (Orta Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem) ve C tabakası (Geç Çanak Çömleksiz Neolitik/ Çanak Çömleksiz Neolitik C) olarak tabakala ayrılmıştır.¹⁵⁸

Beidha’da kireç tabanlı yapı II. tabakada görülmüştür. II. tabaka yerleşiminde ‘koridorlu evler’ olarak adlandırılan yapılar yoğun şekilde inşa edilmiştir.¹⁵⁹ Aynı zaman da kireç tabanlı yapı Byrd tabakalanmasına göre C tabakasına aittir.¹⁶⁰

Beidha II. tabakadan botanik kalıntıdan (ardıç) sağlanan radyokarbon sonucunda (K-1085) MÖ 6600 (GÖ 8550±160 $\delta^{13}\text{C}$ değeriyle) sonucunu vermiştir.¹⁶¹

4.1.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.1.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Beidha kireç tabanlı yapısı yerleşimin orta bölümüne doğru, höyüğün kaya yüzeyine en yakın kenarında yer alır.¹⁶² (Şekil 9)

Kireç tabanlı yapının güneyinde ve batısında, yapıyla bağlantılı avlunun biraz ötesinde koridor evleri inşa edilmiştir. Koridor evleri bir ucunda girişin olduğu dikdörtgen planda, her birinde bir metre genişlikte merkez koridoru bulunmaktadır.¹⁶³

¹⁵⁵ Byrd, s. 19.

¹⁵⁶ Byrd, ss. 78-79.

¹⁵⁷ Kirkbride, Beidha, ss. 201, 204-105.

¹⁵⁸ Bill Finlayson, Cheryl A. Makarewicz, “Contextualising Beidha, Jordan, in The Southern Levantine PPNB: Communal Architecture and Chronology”, *Paléorient*, Vol.: 44-1, s. 37.

¹⁵⁹ Kirkbride, Beidha, s. 201.

¹⁶⁰ Finlayson ve Makarewicz, s. 37.

¹⁶¹ Diana Kirkbride, “Beidha: 1965 Campaign”, *Archaeology*, Vol.: 19, No.: 4, Archaeological Institute of America, 1966, (Campaign), s. 272; https://www.exorient.org/associated_projects/ppnd_site.php?s=13

¹⁶² Kirkbride, Beidha, s. 201.

¹⁶³ Kirkbride, Beidha, s. 202.

Şekil 9: Beidha kireç tabanlı yapının genel görünümü. (Kirkbride, Beidha, s. 201)

4.1.3.3.2.Yapının Planı

Beidha’da kireç tabanlı yapı II. ve III. tabakada kullanım görmüştür. Yapının tabanı II. evrede kireç ile sıvanmıştır. Dikdörtgen formdaki yapının boyutu 9x7 m boyutların inşa edilmiştir. Yapının duvarları sıvalıdır. Yapıya giriş (her evre de) üç basamaklı taştan merdiven ile sağlanmıştır. Yapının girişi dışarıda avluya açılıyor.¹⁶⁴

Yapı içersinde dairesel formda bir ocak, derin ve geniş bir çukurda taş bir kap, girişin hemen karşı duvarında kareye yakın formda cilalanmış ve sıvanmış taş bir blok yer alır.¹⁶⁵

Kireç sıvalı geniş yapı yerleşimde aynı yerde planı bozulmadan yeniden inşa edildi, yeniden dekore edilmiştir. Bu yerleşim için tek örnektir.¹⁶⁶

4.1.3.3.3. Teknolojik Özellikler

Yapının II. evresinde taban ve duvarlı sert yapıda kireç ile sıvanmıştır. Sıvama işlemi defalarca gerçekleştirilmiş en az beş kez sıvanmıştır.¹⁶⁷ Taban katlarının her evresinde olmasa de dekore edildiği görülmüştür. Duvardan yaklaşık 25 cm içeride kırmızı renkte bir bant çizgi ile taban desenlendirilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Kirkbride, Beidha, s. 201.

¹⁶⁵ Kirkbride, Beidha, s. 201.

¹⁶⁶ Kirkbride, Beidha, s. 201.

¹⁶⁷ Kirkbride, Beidha, s. 201; Hole, s. 204.

¹⁶⁸ Kirkbride, Beidha, s. 201

Şekil 10: Beidha kireç tabanlı yapı. (Kirkbride, Beidha, s. 202)

4.1.4. TENTA

4.1.4.1. Genel Bilgi

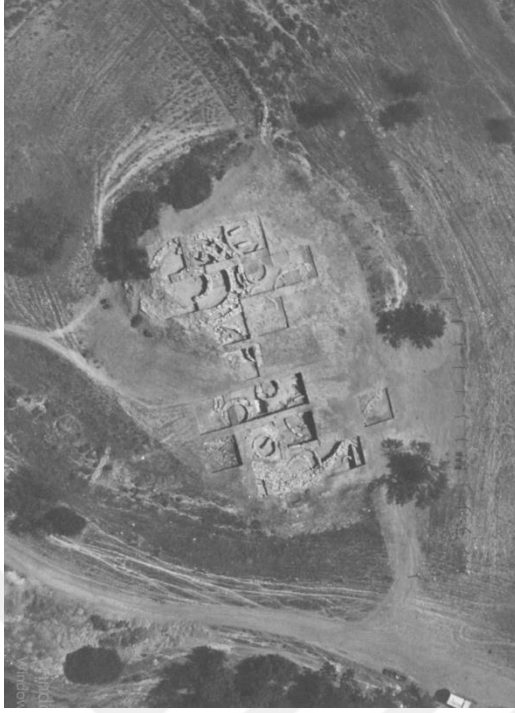
Kalavastos-Tenta yerleşimi Kıbrıs'ın güney bölümünün orta kesiminde, sahilden yaklaşık 3 km içeride, Vasilikos Vadisi'nin aşağı havzasında, küçük doğal bir tepenin üzerinde konumlanmıştır. Tenta'nın bulunduğu alan doğu-batı doğrultulu vadi geçidinde ve Trodos Dağlarının kuzey ve güneyindeki deniz kaynaklarına kolay erişim sunduğu için konumu stratejik bir özellik sağlamıştır.¹⁶⁹ (Şekil 11)

Tepe üzerinde Neolitik Dönem kalıntıları yaklaşık 2.5 hektarlık bir alana yayılmış durumdadır. Çanak Çömleksiz Neolitik dönem kalıntıları ise 0.25-0.30 hektardan fazla bir alana yayılmıştır.¹⁷⁰ Höyük 100x200 m boyutlarındadır.¹⁷¹

¹⁶⁹ A. Bernand Knapp, **The Archaeology of Cyprus, From Earliest Prehistory Throug The Bronze Age**, Cambridge University Press, 2013, s. 103.

¹⁷⁰ Knapp, s. 103.

¹⁷¹ Bernhard Weninger ve diğerleri, "Climate Forcing Due to The 8200 cal. Yr. BP. Event Observed at Early Neolithic Sites in The Eastern Mediterranean", *Quaternary Research*, Vol.: 66, 2006, s. 406.

Şekil 11: Tenta'nın hava fotoğrafı. (Todd, Third, s. 267)

4.1.4.2. Yerleşim Tabakalanması

Stratigrafik olarak mimari tabakalar Tenta’da üç farklı alanda tanımlanırken, her alanda tabakaların birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu belirlemek zor olmuştur. Bununla birlikte kazıcıları tarafından farklı alanlardan elde edilen stratigrafik ilişkiler ile beş tabaka belirlenmiştir. Belirlenen dört tabaka Erken Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilidir. Kazık delikleri ile temsil edilen 5. tabaka yerleşimin en eski aşamasıdır. 5. tabakadan edinilen üç adet radyokarbon sonucu, kalibre edilmiş olarak MÖ 8608-7336 tarih aralığını vermiştir.¹⁷² Tenta’nın 2. tabakası ise Erken Çanak Çömleksiz Neolitik için net veriler sağlar ve MÖ 8. binyılın başlarına tarihlendirilir.¹⁷³ Genel olarak Tenta tabakalanmasının oluşturulmasında yontmataş alet endüstrisinin Levant ve Kıbrıs’daki diğer yerleşimler ile karşılaştırılmasından yararlanılmıştır.¹⁷⁴

Tenta yerleşim tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:¹⁷⁵

¹⁷² Knapp, s. 103.

¹⁷³ Knapp, ss.104-105.

¹⁷⁴ Knapp, ss. 102-115.

¹⁷⁵ Carole McCartney, “Outside The Corridor? The Neolithisation of Cyprus”, The Development of Pre-State Communities in The Ancient Near East: Studies in Honour of Edgar Peltenburg, (Ed. Diane Bolger, Louise C. Maguire), BANE Monograph, Part 5, Oxford: Oxbow, 2010, s. 189.

Tablo 3: Tenta'nın yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Dönem	Tarih (MÖ)
Tenta 1	Geç Çanak Çömleksiz Neolitik	6400-5600
Tenta 4-2	Geç Çanak Çömleksiz Neolitik	7500-6400
Tenta 5	Erken Çanak Çömleksiz Neolitik B	8400-7900

Tenta yerleşimi muhtemelen bir üst yapıyı desteklemek amacıyla tek veya çift iç payeler içeren çok sayıda dairesel/eğrisel taş yapılardan oluşmaktadır.¹⁷⁶ Yapıların tabanları çeşitli teknikler kullanılarak yapılmıştır. Yapılarda sıkıştırılmış toprak taban olduğu gibi nadir de olsa sıvalı tabanlarda bulunmuştur. Sıvalı tabanların az görülmesi, bu tekniğin özel yapılarda kullanılmış olduğunu düşündürmüştür.¹⁷⁷

Yerleşimin en erken seviyesinde yerleşim alanı geniş taş duvar ve hendekle (güneyin kesimde) çevriliydi. Daha sonraki aşamalarda yerleşim bu taş duvarın ötesine doğru yayılmıştır.¹⁷⁸

Alçı sıvalı taban Tenta 4-2 tabakalarında görülür.¹⁷⁹ Tenta'da 36 ve 17 numaralı yapıların tabanları alçı sıvalı ve boyalıdır.¹⁸⁰

4.1.4.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.1.4.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

36 ve 17 numaralı yapılar höyük tepesinin batı kesiminde, Bina 14'ün altında bulunmuştur.¹⁸¹

4.1.4.3.2. Yapının Planı

17 numaralı yapılar dairesel forma sahiptir.¹⁸² 17 numaralı yapının sınırları net değildir.¹⁸³ Yapının duvarlı kerpiçtendir.¹⁸⁴

¹⁷⁶ Ian Todd, "Kalavassos Tenta Revisited", The Earliest Prehistory of Cyprus, From Colonization to Exploitation, (Ed. Stuart Swing), Cyprus American Archaeological Research Institute Monograph Series, Vol.: 2, American Schools of Oriental Research, Boston, 2001, (Kalavassos), s. 96. Weninger ve diğerleri, s. 406.

¹⁷⁷ Ian Todd, "Vasilikos Valley Project 6: Excavations at Kalavassos-Tenta Vol.: 1", Studies in Mediterranean Archaeology Vol.: LXXI: 6, Göteborg, 1987, ss. 45-46'dan aktaran Ingrid Moriah Swinnen, "Curvilinear Domestic Structure in The Prehistoric Eastern Mediterranean Region and Evidence From The Early Bronze I Period at al-Lahun in Jordan", Akkadica Supplement, 2014, s. 49.

¹⁷⁸ Weninger ve diğerleri, s. 406.

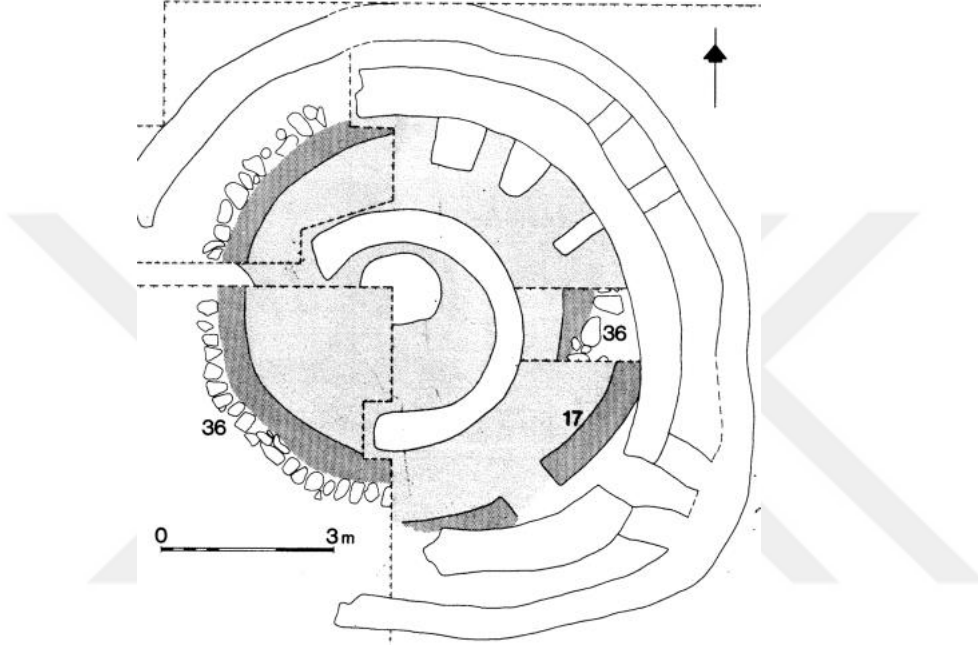
¹⁷⁹ McCartney, ss. 189-190.

¹⁸⁰ Knapp, s. 106.

¹⁸¹ Ian Todd, "Vasilikos Valley Project: Fourth Preliminary Report, 1979-1980", Journal of Field Archaeology, Vol.: 9, No.: 1, 1982, (Fourth), ss. 39-40; Knapp, s. 106.

36 numaralı yapı, yapı 17 ile aynı hizada ancak daha erken evrededir. Yapının planı dairesel formdadır. Yapının duvarı kerpiç ve taşlardan oluşmaktadır. Tek sıra geniş taşlar, kerpiç duvarı kaplamıştır. Duvarın kalınlığı 0.5 m kadardır.¹⁸⁵ 36 numaralı yapı yaklaşık 4 m çapındadır.¹⁸⁶ (Şekil 12)

36 ve 17 numaralı yapıların merkezinde bir ahşap dikme deliği bulunur.¹⁸⁷

Şekil 12: Tenta 36 ve 17 numaralı yapının planları. (Todd, Fourth, s. 41)

4.1.4.3.3. Teknolojik Özellikler

36 ve 17 numaralı yapıların tabanları çakıl taş üzerine döşenmiştir. 36 numaralı yapı tabanı iki kat, 17 numaralı yapı ise dört sıvama evresine sahiptir.¹⁸⁸

17 numaralı yapının beyaz sıva kalınlığı 8-9 cm kadardır.¹⁸⁹

¹⁸² Todd, Fourth, s. 39.

¹⁸³ Ian Todd, "Vasilikos Valley Project: Third Preliminary Report, 1978", Journal of Field Archaeology, Vol.: 6, No.: 3, 1979, (Third), s. 270.

¹⁸⁴ Ian Todd, "Vasilikos Valley Project: Second Preliminary Report", Journal of Field Archaeology, Vol.: 5, No.: 2, 1978, (Second), s. 170; Todd, Third, s. 268.

¹⁸⁵ Todd, Fourth, ss. 39, 41.

¹⁸⁶ Todd, Fourth, s. 41.

¹⁸⁷ Clarke ve Wasse, s. 18.

¹⁸⁸ Ian Todd, "Vasilikos Valley Project 6: Excavations at Kalavassos-Tenta Vol.: 1", Studies in Mediterranean Archaeology, Göteborg, 1987, ss. 86-88, 109'dan aktaran Joanne Clarke, Alexander Wasse, "Time out of Joint: A re-assessment of The Cypriot Aceramic Neolithic Site of Kalavassos-Tenta and Its Regional Implications", The Journal of The Council for British Research in The Levant, 2020, s. 17.

¹⁸⁹ Todd, Second, s. 176.

Tenta’da 36 ve 17 yapıların sıvalı tabanları kırmızı renge boyanmıştır.¹⁹⁰

36 numaralı yapının sıva zeminin dış kenarında bir dizi küçük ahşap dikmelere ait delikler bulunmaktadır. Delikler 0,76 m aralıklarla yerleştirilmiş. Deliklerin çapları 0.30-0.36 m arasında değişir.¹⁹¹

Şekil 13: 17 Numaralı yapının kırmızı alçı tabanı. (Clarke ve Wasse, s. 16.)

4.2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

4.2.1. ÇAYÖNÜ

4.2.1.1. Genel Bilgi

Çayönü yerleşimi Diyarbakır ili, Ergani ilçesine bağlı Ergani kasabasının 7 km güneybatısındadır. Ayrıca Hilar köyünün kuzeyinden akan, Dicle Nehri’nin bir kolu olan Boğazçay’ın kuzey yakasında bulunur.¹⁹² Çayönü, Dicle Havzası’nda, Kuzey Mezopotamya’nın kuzeyindeki ovalar ve yaylalarla çevrili bir alanda bulunuyor olması

¹⁹⁰ Todd, Second, s. 176; Todd, Fourth, s. 39; Knapp, s. 106.

¹⁹¹ Todd, Fourth, s. 41; Clarke ve Wasse, s. 13.

¹⁹² Halet Çambel ve Robert J. Braidwood, “İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi: 1963-1972 Çalışmalarına Toplu Bakış”, **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları**, (Ed. Halet Çambel, Robert J. Braidwood), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, (Karma), s. 13; Aslı Erim Özdoğan, “Çayönü”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Anadolu), s. 59; Aslı Erim Özdoğan, “Çayönü”, **Aktüel Arkeoloji**, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2019, (Çayönü), s. 80.

yerleşim yerinin ekolojik koşullar ve hammadde açısından avantajlı bir konumda olmasını sağlamıştır.¹⁹³

1989 yılında Çayönü'nde yapılan eski topografya çalışmaları sonucunda höyük yerleşiminin birbirinden bağımsız iki doğal tepe üzerine kurulmuş olduğu görülmüştür. İki tepe arasındaki vadiden bir nehrin aktığı düşünülmektedir.¹⁹⁴ Kalkolitik Dönem'de Bestakot Deresinin yatağının dolması ve yerleşmenin gelişmesi nedeniyle derenin yatağı doğuya kaymıştır. Topografya çalışmaları aynı zamanda höyük yüksekliğinin bilinmeyen nedenlerden dolayı Demir Çağı'nda tesviye edilerek azaldığını ve günümüzdeki halini kazandığını gösterir.¹⁹⁵

Geniş ve alçak bir yapılanması olan Çayönü, kuzey-güney yönlü 160 m, doğu-batı yönlü ise 350 m genişlikte belirlenmiştir. Höyüğün vârolan kalınlığı güney bölümde 4,50 m, kuzey bölümde 6,5 m iken deniz seviyesinden yüksekliği 832 m'dir.¹⁹⁶

Çayönü'ndeki ilk çalışmalar Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmalı Karma Projesi kapsamında gerçekleşmiştir. İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin 1962 yılında oluşturmuş olduğu proje, besin üreticiliğine geçiş sürecinin verilerini araştırmak ve o zamana kadar bilinmeyen Yukarı Dicle Havzası'nın tarımcı köy toplumlarına geçiş aşamalarını anlamak ve verileri toplayarak yorumlamayı hedeflemiştir. Çayönü yerleşimi ise bu araştırma planının Türkiye sınırları içerisinde kalan bölümünü oluşturmuştur.¹⁹⁷

Eski adı Kote Berçem olan Çayönü, 1963 yılında, Robert J. Braidwood ve Halet Çambel tarafından keşfedilir ve R 55-1 kodu¹⁹⁸ ile tanıtılır. Çayönü'nde kazılar 1964 yılında başlamış, Robert Braidwood ile Halet Çambel eşbaşkanlığında yürütülmüştür. 1978 yılında Mehmet Özdoğan kazılara devam etmiştir.¹⁹⁹ Kazı projesi çeşitli bilim

¹⁹³ Erim Özdoğan, Çayönü, s. 80.

¹⁹⁴ Mehmet Özdoğan, Aslı Özdoğan, "Çayönü: A Conspectus Of Recent Work", Paléorient, Vol.: 15-1, Année, 1989, s. 71.

¹⁹⁵ Özdoğan ve Özdoğan, s. 78.

¹⁹⁶ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 13; Erim Özdoğan, Anadolu, s. 60.

¹⁹⁷ Çambel ve Braidwood, Karma, ss. 1-5; Erim Özdoğan, Anadolu, s. 58.

¹⁹⁸ Peter Benedict, "Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması", **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları** (Ed. Halet Çambel, Robert J. Braidwood), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, s. 127.

¹⁹⁹ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 6; Erim Özdoğan, Anadolu, s. 58; Erim Özdoğan, Çayönü, s. 80.

dallarında yerli ve yabancı araştırmacıların katılımlarıyla sağlanmıştır. Çayönü’nde kazılar 2015 yılı itibariyle Aslı Erim Özdoğan başkanlığında sürdürülmektedir.²⁰⁰

Çayönü’nün konumu, hammadde temini açısından yerleşim sakinlerine büyük olanak yaratmıştır. Bu açıdan özellikle tabanı kireçli harç ile kaplanmış olan yapının yapım aşamasında kullanılmış olan pembe kalker, Ergani İlçesinin yanında bulunan Zülküf Dağı’nın arkasından sağlanmıştır.²⁰¹

4.2.1.2. Yerleşim Tabakalanması

Çayönü’nde yaşam MÖ 10.000’den itibaren kesintisiz devam etmiştir.²⁰² Anlaşıldığı üzere Çayönü’ndeki süreç üç ana evreden oluşmaktadır.²⁰³ Yerleşimin en erken aşaması Evre I olarak tanımlanmıştır. Höyüğün güney bölümünde yoğunlaşan Evre I, çanak çömlek yapımının bilinmediği, tarımsal faaliyet ve hayvancılık öncesi ve bu sürece geçiş aşamalarını yansıtan bir köy yerleşimi şeklindedir.²⁰⁴ II. ve III. Evre, I. Evre’den hem fiziksel hem de kültürel dizilimdeki kesinti ile ayrılır. Bu iki evre birkaç örnek dışında höyüğün kuzeydoğu çeyreğini oluşturan bölümde bulunmuştur.²⁰⁵

Çayönü yerleşim tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:²⁰⁶

Tablo 4: Çayönü yerleşim tabakalanması.

Evre	Yapı Katı/Temel Yapı Tipi	Dönem	Tarih (GÖ)
III. Evre		Erken Tunç Çağı II-Orta Çağ	
II. Evre		Çanak Çömlekli Neolitik Çağ-Erken Tunç Çağı I	
	IIb	Son Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı I	
	IIa	Çanak Çömlekli Neolitik	

²⁰⁰ <http://www.tayproject.org/>

²⁰¹ Erim Özdoğan, Anadolu, s. 59.

²⁰² Erim Özdoğan, Anadolu, s. 57.

²⁰³ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 13.

²⁰⁴ Halet Çambel ve Robert J, Braidwood, “Çayönü Tepesi ve Hilar Mağaraları1979 Yılı Çalışmaları”, II. kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1980, (Hilar), ss. 121-122.

²⁰⁵ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 13.

²⁰⁶ Aslı Erim Özdoğan, “Çayönü”, **The Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 1, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2011, (Excavations), ss. 189-192.

I. Evre		PPNA, PPNB, PPNC “esas evre olarak geçer”	
	Çukurlu Barınaklar (r1-4)	PPNA	10.200-9400
	Izgara Planlı Yapılar İlk (g1-4)	PPNA	9400-9200
	Izgara Planlı Yapılar Son (g5-6)	İlk PPNB	9200-9100?
	Kanallı Yapılar (ch1-4)	İlk PPNB	9100-9000
	Taş Döşemeli Yapılar (cp1-3)	Orta PPNB	9000-8600?
	Hücre Planlı Yapılar (c1-3a-b)	Son PPNB	8600-8300
	Geniş Odalı Yapılar (lr1-6)	PPNC	8200-8000?

I. Evre, Çayönü’nün en erken ve en uzun süreli yaşam gören tabakasıdır. Bilinen minimum haliyle 200x100 m boyutlarına sahiptir.²⁰⁷ Bu evre Çayönü’nün de ilk köy kuruluş aşamasıdır.²⁰⁸ Esas evrenin kendi içerisindeki stratigrafik diziliminde yapı planları, temel yapı tipi, belirgin mimari özelliklere esas alınmıştır.²⁰⁹

1970 yılı kazı sezonunda açığa çıkarılan ‘Terrazzo Yapısı’ olarak adlandırılan yapı, stratigrafideki İlk Hücre Planlı Yapılar Evresi’ne (c1) yerleştirilmiş²¹⁰ ve Son PPNB dönemine tarihlendirilmiştir.²¹¹

İlk hücre planlı yapılar evresi, alt evrelerin mimari yapılarına göre daha büyük oranlarda inşa edildiğinden alanının hemen hemen her yerinde iyi korunmuştur.²¹²

4.2.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.2.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Çayönü yerleşimindeki kireç tabanlı yapı Terrazzo Yapısı’nda bulunmaktadır ve taban tekniği ‘terrazzo’ olarak belirtilmiştir.²¹³ Özel bir niteliğe sahip olan Terrazzo Yapısı yerleşimin doğu kesiminde inşa edilmiştir.²¹⁴

²⁰⁷ Erim Özdoğan, Excavations, s.191.

²⁰⁸ Çambel ve Braidwood, Karma, ss.14-15.

²⁰⁹ Çambel ve Braidwood, Karma, s.16; Erim Özdoğan, Anadolu, s.62.

²¹⁰ Özdoğan ve Özdoğan, s.71; Erim Özdoğan, Anadolu, s.70.

²¹¹ Erim Özdoğan, Anadolu, s.63.

²¹² Özdoğan ve Özdoğan, s.69.

Çayönü yerleşiminde batı kesimi konut yapıların ve atölyelerin yer aldığı alandır. Çayönü’nde doğu kesimin kurulumunda bazı ayrıcalıklı durumlar söz konusudur. Yerleşimin doğu kesimi değişik boyutlarda 46 adet ateş çukuru ile güneyden sınırlandırılmıştır. Anıtsal düzeyde binalar doğu kesimde inşa edilmiştir. Yerleşimin doğu kesimi ‘*özel alan*’ niteliğindedir.²¹⁵

Terrazzo Yapısı, Toprak Meydan’ın kuzeyinde yapılmıştır. Çayönü Hücre Planlı Yapılar evresinde (c1), yerleşimin doğu kesimine kurulmuş olan Toprak Meydan açık ve özel bir alan olarak kullanım görmüştür.²¹⁶

4.2.1.3.2. Yapının Planı

Terrazzo Yapısı dıştan dışa 12x9.25 m boyutlarında, dörtgen planlı payeli bir bina formundadır. Yapının oldukça kalın dış duvarlarına karşılıklı iki adet paye yerleştirilmiştir. Payeler sadece taşıma amaçlı kullanılmamış, özel amaçlı olarak bu alanda yer almıştır. Yapının iç yüzü de yine aynı şekilde payeler ile desteklenmiştir. İlk kazıcıları tarafından bu yapı biçimine ‘*geniş döşeme planlı*’ yapı türü denmiştir.²¹⁷ (Şekil 14)

²¹³ Erim Özdoğan, Çayönü, s.81.

²¹⁴ Erim Özdoğan, Çayönü, s.83.

²¹⁵ Erim Özdoğan, Anadolu, ss. 69-70.

²¹⁶ Erim Özdoğan, Anadolu, ss. 75-76.

²¹⁷ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 15; Erim Özdoğan, Anadolu, s. 76.

Şekil 14: Çayönü Terrazzo Yapısı. (Erim Özdoğan, Çayönü, s. 260)

4.3.1.3.3. Teknolojik Özellikler

Terrazzo Yapısı'nın taban özellikleri gelişmiş bir teknolojinin göstergesi olarak Çayönü yerleşimcilerinin mimarideki ustalık derecesini yansıtmaktadır.²¹⁸ Terrazzo Yapısı'nın kireç tabanı 7.50x9.5 m boyutlarındadır.²¹⁹

Terrazzo Yapısı'nın kireç tabanı yaklaşık 12 cm kalınlığındadır. Harç içerisinde küçük (muhtemelen ezilen) beyaz kireç taşlarının bulunduğu taban dolgusu, sönmüş kireçle bağlanmıştır.²²⁰ Taban bağlayıcısı oldukça saf bir kireç harçtan oluşur.²²¹

Bu dolgunun üzeri Zülküf Dağı arkasındaki bir alandan getirilen pembemsi-kırmızı renkteki kireçtaşı ile kaplanmıştır. Tabanın yüzü sonradan taş yardımı ile perdahlanmış ve düzeltilmiştir. Taban yüzeyinin düzgünlüğü su yardımı ile dengelendiği düşünülmektedir.²²²

Kırmızı taban üzerine, beyaz taşlar kullanılarak yapılan ikişer ince şerit şeklinde çizgi çekilmiştir. Şerit çizgiler yapının kuzey-güney eksenine paralel ve payeler hizasında, payeleri birbirine bağlar şeklinde yerleştirilmiştir. (Şekil 15) Ancak tabanın orta kısmına daha sonradan açılan çukur, tabana boylu boyunca zarar verdiği için şerit çizgilerin taban üzerindeki yayılım alanı anlaşılamamıştır. Ayrıca yapı bu tahribattan sonra terk edilmiştir.²²³

Terrazzo Yapısı'nın içerisinde, yapı yan yüzünde, üzerinde alçak kabartma şeklinde stilize insan yüzlü bir tekneye ait parça bulunmuştur. (Şekil 16) Yapının kuzeydoğu köşesinde ve ağız açıklığı kuzeydoğuya bakan yarım ay forumda kilden yapılmış bir ocak yapısına yer verilmiştir.²²⁴

²¹⁸ Erim Özdoğan, Excavations, s. 207.

²¹⁹ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 15.

²²⁰ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 15; Erim Özdoğan, Excavations, s. 207.

²²¹ Gourdin ve Kingery, ss. 139, 146.

²²² Çambel ve Braidwood, Karma, s. 15; Erim Özdoğan, Excavations, s. 207.

²²³ Çambel ve Braidwood, Karma, s. 15; Erim Özdoğan, Excavations, s. 207.

²²⁴ Erim Özdoğan, Excavations, s. 207; Erim Özdoğan, Çayönü, ss. 80-81.

Şekil 15: Terrazzo yapısının taban bezemesine ait detay. (Erim Özdoğan, Çayönü, s. 260.)

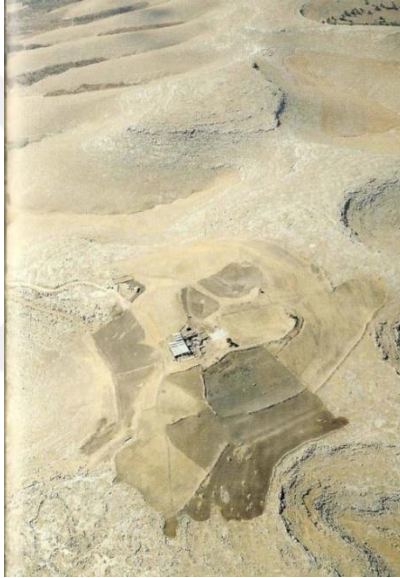
Şekil 16: Terrazzo Yapısının içinde bulunan alçak kabartma şeklindeki stilize insan yüzü.

(Erim Özdoğan, Çayönü, s. 261)

4.2.2. GÖBEKLİ TEPE

4.2.2.1. Genel Bilgi

Göbekli Tepe, Şanlıurfa'nın 15 km, Örencik Köyünün ise 2,5 km kuzeydoğusunda yer alır.²²⁵ Harran Ovası'na hâkim konumda bulunan Göbekli Tepe'nin kuzeydoğusunda Germuş Dağ silsilesi uzanır.²²⁶ Yerleşim, Germuş Dağ silsilesinin en yüksek noktasında, kireçtaşı bir sırtın üzerinde kuruludur. Aralarda hafif çökeltilerin yer aldığı, kırmızı topraktan yuvarlak tepeciklerden oluşan bir görünüme sahiptir.²²⁷ Dokuz hektarlık bir alanı kaplayan yerleşim 15 m yükseklikte ve 300 m çapındadır.²²⁸ Alanda yerel olarak bulunan kireçtaşı yatakları hem yapı malzemesi olarak hem de T biçimli dikilitaşların inşasında kullanmışlardır.²²⁹ Yerleşimin yakın çevresinde ise su teminini sağlayacak bir kaynak yoktur.²³⁰ (Şekil 17)

Şekil 17: Göbekli Tepe'nin hava fotoğrafı. (Schmidt, Eski, s. 294)

²²⁵ Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Göbekli), s.115; Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe 2006 Yılı Kazısı”, 29. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Koceli, 2007, (Tepe), s. 423.

²²⁶ Schmidt, Göbekli, s. 115.

²²⁷ Benedict, s. 137; Schmidt, Göbekli, s. 118.

²²⁸ Benedict, s. 137; Oliver Dietrich, Jens Notroff, “Göbekli Tepe: Yukarı Mezopotamya’da Sosyal Karmaşıklığın İlk Adımları”, *Aktüel Arkeoloji*, Sayı: 58, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 67-68.

²²⁹ Schmidt, Göbekli, s. 118.

²³⁰ Benedict, s. 137; Schmidt, Göbekli, s.118; Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe”, **The Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 2, Archaeology and Publications, İstanbul, 2011, (New), s. 41.

Göbekli Tepe 1963 yılında Güneydoğu Anadolu Yüzey araştırmaları kapsamında, V 52/1 kodu ile tanıtılmış²³¹, yerleşim içerisindeki saklı mimari kalıntılar ise 1994 yılında Klaus Schmidt tarafından keşfedilmiştir.²³² Göbekli Tepe’de kazı çalışmaları Şanlıurfa Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsünün ortak projesi olarak, 1995 yılında başlamıştır.²³³ 2003 yılında kazı başkanlığını üstlenen Klaus Schmidt, 2014 yılında yaşamını yitirene kadar bu görevini sürdürmüştür.²³⁴ Klaus Schmidt’in vefatının ardından kazılar her yıl Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Şanlıurfa Müzesi ortak çalışmasıyla devam etmektedir.²³⁵ Şimdiler ise Necmi Karul kazı başkanı olarak çalışmalara başlamıştır.

Göbekli Tepe’de çalışmalar sistematik yüzey taraması ve yüzey buluntuların tipolojik olarak ayrılması ile başlamıştır. İlk kazı alanı olarak tarla sürümünü engelleyen taşların çıkarılması için açılan derin çukurların bulunduğu güney kesim tercih edilmiştir.²³⁶ Göbekli Tepe’nin dairesel/oval yapılardan oluşan bir ‘*kült merkezi*’ görünümü sunduğu hem yapılan kazı çalışmaları ile hem de jeomanyetik yöntemlere dayalı sonuçlar ile desteklenmiştir. İlk kazı çalışmaları sırasında açığa çıkarılan dört adet dairesel/oval yapı keşfediliş sırasına göre A, B,C ve D olarak, 1995 yılı kazısı çalışmaları sonucunda bulunan ve ‘*kaya tapınağı*’ olarak isimlendirilen yapı ise E Yapısı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca F’den Q’ya kadar tanımlanmış en az 12 adet daha yapı saptanmıştır.²³⁷

4.2.2.2.Yerleşim Tabakalanması

Göbekli Tepe Tabaka III büyük yapılarının kullanımları henüz Neolitik Dönemde içleri doldurularak sonlandırılmıştır. Neolitik dolgu, T biçimli dikilitaşların korunarak günümüze ulaşmasını mümkün kılmış ancak tabakalanma ve kazı teknikleri

²³¹ Benedict, s. 137.

²³² Jens Notroff, Oliver Dietrich, Joris Peters, Nadja Pöllath, Çiğdem Köksal Schmidt, “Uygarlığın Doğusunda Göbekli Tepe”, Aktüel Arkeoloji, Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, s. 54.

²³³ Schmidt, Göbekli, s. 115.

²³⁴ Neziha Başgelen, “Klaus Schmidt; Nevali Çori/Veba Vadisin’nden Göbekli Tepe’nin Dilek Ağacına”, Aktüel Arkeoloji Dergisi, Sayı: 46. Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, s. 32.

²³⁵ Müslüm Ercan, Lee Clare, “Göbekli Tepe’den Son Gelişmeler”, Aktüel Arkeoloji, Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, s. 100.

²³⁶ Schmidt, Eski, ss. 104, 107.

²³⁷ Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe 2010 Yılı Raporu” 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 3, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Malatya, 2011, (Rapor), s. 319.

ile ilgili sorunlara neden olmuştur. Dolgu sedimanlarındaki organik kalıntılar, yapılardan daha geç veya erken bir tarihe ait olabilir. Ayrıca tarihlendirme için bir diğer problem organik malzemelerin ele az geçirilmiş olmasıdır. Ancak son dönem çalışmalarında organik malzemeler daha sık gelmektedir.²³⁸

Göbekli Tepe üç kültür tabakasına ayrılmıştır.²³⁹

Tablo 5: Göbekli Tepe yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Tarih (MÖ)
III. tabaka	9600-8700
II. tabaka	8700-8200
I. tabaka	Orta Çağ ve modern dönem

Höyüğün en üst seviyesi olan Tabaka I, tarım faaliyetleri ve erozyon nedeniyle Orta Çağ ile modern dönem bulgularını karışık halde barındırır. Tabaka II, taş duvarlardan yapılmış, tabanları kireç ile sıvanmış, içlerinde ocak veya fırın gibi günlük yaşama yönelik mimari öğeler içermeyen dikdörtgen odalar ile temsil edilir. Tabaka III, en eski yerleşim aşamasıdır. Bu dönem, merkezde iki uzun dikilitaş etrafına yerleştirilmiş megalitik T biçimli dikilitaşlarla yapılan, daire benzeri formdaki anıtsal mimari ile iyi bilinir. Dairesel yapıların çapları 10 ila 20 m arasında değişmektedir.²⁴⁰

²³⁸ Schmidt, Rapor, s. 320; Oliver Dietrich, Çiğdem Köksal Schmidt, Jens Notroff, Klaus Schmidt, “Establishing a Radiocarbon Sequence For Göbekli Tepe. State Of Research And New Data”, Neo-Lithics, Vol.: 1/13, 2013, (Establishing), s. 36.

²³⁹ Schmidt, Göbekli, s. 116; Oliver Dietrich, Klaus Schmidt, “A Radiocarbon Date From the Wall Plaster of Enclosure D of Göbekli Tepe, Neo-Lithics 2/1, 2010, (Date), s. 82; Oliver Dietrich, “Radiocarbon Dating the First Temples of Mankind. Comments on ¹⁴C-Dates from Göbeklitepe”, Zeitschrift Für Orient-Archäologie, Band 4, Deutsches Archäologisches Institut, 2011, ss. 14-15; Dietrich ve diğerleri, Establishing, s. 36; Lee Clare, “Göbekli Tepe, Turkey: A Brief Summary of Research at a New World Heritage Site (2015-2019)”, e-Forschungsberichte Des Deutschen Archäologischen Instituts, Issue 2, 2020, ss. 83-84; Lee Clare, Zeynep Tuna Yüncü, Celal Uludağ, “Göbekli Tepe”, UNESCO World Heritage in Turkey, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 2019, ss. 527-528.

²⁴⁰ Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe-Southeastern Turkey. The Seventh Campaign, 2001”, Neo-Lithics, Vol.: 1/02, 2002, (Seventh), s. 24; Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe-The Stone Age Sanctuaries. New Result of Ongoing excavations with a special focus on Sculptures and High Reliefs”, Documenta Praehistorica, Vol.: XXXVII, 2010, (Stone), s. 240; Dietrich, ss. 13-14.

Göbekli Tepe dikilitaşları üzerinde hem hayvan motifleri hem de stilize insan figürleri yer almaktadır.²⁴¹

Göbekli Tepe için kireç taban tekniği ‘terrazzo’ olarak adlandırılmış. Boyalı kireç tabanlı yapılar şimdilik ‘B Yapısı’ ve ‘F Yapısında’ saptanmıştır.²⁴² (Şekil 18 ve Şekil 19) Ayrıca kaya tapınağı olarak tanımlanan ‘E Yapısının’ tabanı da kireç tabanlı olup boyasız olarak yapılmıştır. (Şekil 18) C Yapısının ise taban tekniği için terrazzo olduğu söylenmiş ancak sonraları yapı tabanının anakaya üzerine doğrudan yerleştirildiği anlaşılmıştır.²⁴³ B Yapısı III. tabakaya ve MÖ 9500-8700’e tarihlendirilir.²⁴⁴

Şekil 18: Göbekli Tepe E Yapısı. (Schmidt, Eski, s. 171)

4.2.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.2.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

²⁴¹ Oliver Dietrich, Çiğdem Köksal Schmidt, Cihat Kürkçüoğlu, Jens Notroff, Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe: İnsanoğlunun İlk Tapınağı”, Aktüel Arkeoloji, Sayı: 27, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2012, (İlk), s. 56.

²⁴² Schmidt, Eski, ss. 112, 128, 140; Schmidt, Rapor, s. 321; Dietrich, s. 14.

²⁴³ Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe Excavations 2005”, 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 2, Çanakkale, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006, (Excavations), s. 98; Oliver Dietrich, Manfred Heun, Jens Notroff, Klaus Schmidt, Martin Zarnkow, “The Role Of Cult And Feasting in The Emergence Of Neolithic Communities. New Evidence From Göbekli Tepe, South-Eastern Turkey”, Antiquity, Vol.: 86, 2012, (Role), s. 679.

²⁴⁴ Klaus Schmidt, “Die Steinzeitlichen Heiligtümer am Göbekli Tepe”, Colloquium Anatolicum- Anadolu Sohbetleri (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan, Hakan Peker, Y. Gürkan Ergin), VII. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2008, (Steinzeitlichen), s. 60; Clare, s. 85.

B Yapısı höyüğün güneydoğu yamacında ²⁴⁵ , F Yapısı ise yerleşimin güneybatısında kuruludur.²⁴⁶

4.2.2.3.2. Yapının Planı

B Yapısı dairesel planda tasarlanmıştır. (Şekil 19) Yapının içerisine yerleştirilen dikilitaşlar üzerindeki kabartmalarda ağırlıklı olarak tilki işlenmiştir. Yapı batıdan doğuya 9 m çapında, güneyden kuzeye 10/15 m çapındadır. Yapının merkezine yerleştirilen iki dikilitaş, 9 ve 10 numaralı dikilitaşlar olarak tanımlanmışlardır. Dikilitaşların alın yüzleri kuzey-güney yönlü olacak şekilde yerleştirilmiştir. Dikilitaşlar çok yüzeyle (poligonal) olarak işlenmiştir. Dikilitaşların birbirlerine dönük iç yüzlerinde ise tilki kabartması vardır. Hayvan kabartmalarının cinsiyeti erkek ve birbirlerine benzer tarzda yapılmıştır. Dikilitaş 10'un yüzeyinde, tilki kabartmasının altında çizgi bezek tekniği ile bir yaban domuzu ve üç köpek betimlemesine yer verilmiştir. Bu şemada genel olarak av sahnesi veya doğal bir çevre resmedilmiş olabilir.²⁴⁷ Dikilitaşlar kireç tabana hafifçe dokunmaktadır.²⁴⁸ (Şekil 20)

Şekil 19: Göbekli Tepe B Yapısı. (Schmidt, Stone, s. 252)

B Yapısında 14 numaralı dikilitaş ve 6 numaralı dikilitaş üzerinde kabartma bulunur. 14 numaralı dikilitaş üzerinde kabartma olasılıkla tilkiye aittir. 6 numaralı dikilitaşta bir sürüngene (yılan?) ait olabilecek şekilde kabartmalar vardır. Yapıda yer alan diğer dikilitaşlar üzerinde kabartma yer almamaktadır.²⁴⁹

²⁴⁵ Schmidt, Eski, s.113; Dietrich ve diğerleri, Establishing, s. 38.

²⁴⁶ Schmidt, Rapor, ss. 321, 325.

²⁴⁷ Schmidt, Eski, ss. 139-140.

²⁴⁸ Schmidt, Eski, s. 128; Dietrich ve diğerleri, İlk, s. 60.

²⁴⁹ Schmidt, Eski, ss. 129-130.

Şekil 20: B Yapısının içinde bulunan 9 numaralı dikilitaş ve önünde yer alan, tabana yerleştirilmiş sunu kabı. (Becker ve diğerleri, s.25)

F Yapısı, küçük ve yuvarlak bir formdadır. Yapının düzenlenmesi ve dekorasyon özellikleri ise büyük yapıları anımsatır.²⁵⁰ İç yapısı yaklaşık 10 m çapındadır.²⁵¹ F Yapısının merkezinde yerleştirilmiş olan dikilitaşlar yönü dolayısıyla diğer yapılardan farklılık sergilemektedir. Diğer yapıların merkezindeki dikilitaşlar güneydoğu yönüne bakarken, F Yapısının merkez dikilitaşları güneybatı yönüne bakacak şekilde yerleştirilmiştir.²⁵² (Şekil 21)

Şekil 21: Göbekli Tepe F Yapısı. (Dietrich ve diğerleri, Role, s. 679)

4.2.2.3.3. Teknolojik Özellikler

²⁵⁰ Dietrich, s. 14.

²⁵¹ Schmidt, Steinzeitlichen, s. 68.

²⁵² Klaus Schmidt, “Göbekli Tepe Kazısı 2008 Yılı Raporu”, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizli, 2009, (Kazısı), s. 243.

B Yapısının tabanı kirecin yakılması ile elde edilmiştir. Taban yüzeyi sürtülerek parlatılmıştır.²⁵³ Burada kireç taban, birkaç metrekarelik bir alanda çıkarılmıştır.²⁵⁴

B Yapısında, 9 numaralı dikilitaşın önünde kireç tabana gömülü şekilde yerleştirilmiş taştan kap bırakılmıştır. Küçük bir kanal ise dışarıdan, kabın merkezine doğru ilerlemektedir. Küçük kanal sağa ve sola doğru yönelmiş ancak burada başka bir kaba ait bulgu elde edilememiştir. Bu kap, ‘*adak kabı*’ olarak düşünülebilir.²⁵⁵ (Şekil 20)

A, B, C ve D yapılarının yer aldığı güneydoğu yamacı ile G ile F yapılarının yer aldığı güneybatı yamacının mimari kavramı benzer özellikler sunmaktadır. Göbekli Tepe’nin her iki kesimi de ‘*kutsal alan-kutsal tepe*’ kavramına uygun görülmektedir.²⁵⁶

4.2.3. BONCUKLU TARLA

4.2.3.1. Genel Bilgi

Boncuklu Tarla Mardin ili, Dargeçit ilçesinde, Dicle Nehri’nin 2 km batısında ve Ilısu Barajı kapağının ise 3 km güneybatısında yer almaktadır.²⁵⁷ (Şekil 22)

Boncuklu Tarla, 2008 yılında bölgede yüzey araştırması yapan iki farklı ekip tarafından keşfedilmiştir. Tuba Ökse, Ilısu Barajı İnşaat Sahası Yüzey Araştırması kapsamında; Harun Taşkiran ve Metin Kartal ise Ilısu Baraj Gövdesi Alanı Yüzey Araştırması kapsamında, yerleşim yerinde Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait arkeolojik kalıntılar keşfetmiştir.²⁵⁸

Boncuklu Tarla’da ilk kazı çalışmaları, kurtarma kazısı olarak, 2012 yılında, Mardin Müze Müdürlüğü başkanlığında, Tuba Ökse bilimsel danışmanlığında yapıldı. Alanda kazılar Mardin Müze Müdürlüğü başkanlığında devam ederken, 2017’de bilimsel danışmanlığı Ergül Kodaş üstlenmiştir. 2017 yılında, altı ay boyunca devam eden kazılarda toplam 35 açmada çalışılmış ve 2800 metrekarelik alan kazılmıştır.²⁵⁹

²⁵³ Notroff ve diğerleri, s.58; Laura Dietrich ve diğerleri, “Cereal Processing at Early Neolithic Göbekli Tepe, Southeastern Turkey.”, Plos One, 2019, (Cereal), s. 4.

²⁵⁴ Schmidt, Steinzeitlichen, s. 63.

²⁵⁵ Schmidt, Eski, s. 128.

²⁵⁶ Schmidt, Rapor, s. 321.

²⁵⁷ Ergül Kodaş ve Nihat Erdoğan, “Boncuklu Tarla 2017 Yılı Kazıları”, 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale, 2018, s. 693.

²⁵⁸ Kodaş ve Erdoğan, ss. 693-694.

²⁵⁹ Kodaş ve Erdoğan, s. 693; Ergül Kodaş, “Un Nouveau Site du Néolithique Précéramique Dans La Vallée du Haut Tigre: Résultats Préliminaires de Boncuklu Tarla. A New Aceramic

Şekil 22: Boncuklu Tarla hava fotoğrafı. (Kodaş ve Erdoğan, s. 707)

4.2.3.2. Yerleşim Tabakalanması

Boncuklu Tarla’da, Epipaleolitik Dönemden Geç PPNB Döneme kadar, 2,5 m kültür dolgusunda, altı tabakaya ait veriler ortaya çıkartılmıştır.²⁶⁰

2. tabaka tek odalı geniş yapı ve çok odalı yapı karakterize edilir.²⁶¹ Boncuklu Tarla’da kireç tabalı yapı “Terrazzo Binası” olarak isimlendirilmiştir. Terrazzo Binası 2. Tabakaya tanımlanmıştır.²⁶² 2. tabakada ayrıca duvarları olmayan terrazzo taban ile tabanı terrazzo tekniğinde yapılmış toplam altı adet silo bulunmuştur.²⁶³

Boncuklu Tarla tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:²⁶⁴

Tablo 6: Boncuklu Tarla yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Dönem
Tabaka 1	Geç PPNB
Tabaka 2	Orta PPNB
Tabaka 3	Erken PPNB
Tabaka 4	PPNA-PPNB geçiş

Neolithic Site in The Upper Tigris Valley: Preliminary Results Of Boncuklu Tarla”, Neolithic, Vol.: 19, 2019, (Néolithique), s. 4.

²⁶⁰ Kodaş ve Erdoğan, ss. 694-695.

²⁶¹ Kodaş, Néolithique, s. 6.

²⁶² Kodaş ve Erdoğan, s. 695.

²⁶³ Ergül Kodaş, “Yakın Doğu’da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de Yerleşik Yaşam ve Depolama Birimleri Üzerine Bazı Gözlemler: Boncuklu Tarla Örnekleri”, Anatolia 46, 2020, (Depolama), ss. 131-132.

²⁶⁴ Kodaş ve Erdoğan, s. 694.

Tabaka 5	PPNA
Tabaka 6	Epipaleolitik

Kazılarda farklı tabakalar ve kontekstlerden yedi adet radyokarbon örneği alınmış, bunlardan üç tanesine yaşlandırma analizi yapılabilmektedir.²⁶⁵

3. tabakadan kömürleşmiş ahşap örneğinden alınan örneğin konvansiyonel radyokarbon yaşı GÖ 9207±39'tür. Aynı örneğin uyarlanmış (kalibre edilmiş) sonuçları MÖ 8496-8302 (%83,1) ve MÖ 8546-8502 (%12,0) olarak hesaplanmıştır. 2. tabakadan yanmış toprak/külden alınan örneğin sonuçları karbon 14 yaşı GÖ 8508±37, kalibrasyonlu MÖ 7592-7522 (%95,4 olasılık); 5. tabakadan yanmış toprak/külden alınan örneğin ise karbon 14 yaşı GÖ 10389±41, kalibre edilmiş hali MÖ 10471-10109 (%95,4) olarak açıklanmıştır.²⁶⁶

4.2.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.2.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Terrazzo Binası, höyüğün batı alanında açığa çıkmıştır. Çok odalı ve hücreli yapı ile tek odalı geniş yapı Terrazzo Binası'nın doğusunda ve batısında bulunur.²⁶⁷

Duvarları tespit edilemeyen terrazzo taban ile bir adet terrazzo tabanlı silo, Terrazzo Binası'nın doğusunda açığa çıkarılmıştır. Terrazzo Binası'nın doğu tarafında (350 m²'lik bir alan) 30'a yakın silo bulunmaktadır.²⁶⁸ (Şekil 23)

Terrazzo tabanlı diğer beş silo ise Terrazzo Binası'nın kuzeybatısında bulunan ‘‘Büyük Ev’’ olarak tanımlanan yapıda yer almaktadır.²⁶⁹

Yerleşimde konut yapılarının Terrazzo Binası'nın batısında, depolama alanlarının ise binanın doğusunda yer alması Terrazzo Binası'nın yerleşim düzenin merkezinde olduğunu görüşünü desteklemektedir.²⁷⁰

²⁶⁵ Kodaş ve Erdoğan, s. 694.

²⁶⁶ Kodaş ve Erdoğan, s. 706.

²⁶⁷ Kodaş ve Erdoğan, ss. 695, 707.

²⁶⁸ Kodaş, Depolama, s. 131.

²⁶⁹ Kodaş, Depolama, s. 132.

²⁷⁰ Kodaş, Depolama, ss. 131-132, 136.

Şekil 23: Terrazzo Binasının doğusunda bulunan, duvarı olmayan terrazzo taban ve terrazzo tabanlı silo. (Kodaş, Depolama, s. 144)

4.2.3.3.2. Yapının Planı

Terrazzo Binası dörtgen formudur. Bina boyutları yaklaşık 15x13 m boyutlarında ölçülmüştür.²⁷¹ Yapı 195 m²'lik bir alanı kaplamaktadır.²⁷² (Şekil 24)

Terrazzo Binası ilk olarak PPNB'de inşa edilmiştir. Binanın batısında ve kuzeyinde farklı boyutlarda hücreler ile güneyinde bina ile bağlantılı doğu-batı doğrultulu mekân bulunur.²⁷³ Bu durum söz konusu yapının kompleks bir yapı olarak tanımlanmasına neden olmuştur.²⁷⁴ Yapının doğusunda yer alan bir merdiven olasılıkla binaya girişi sağlamaktaydı. Duvarlar, küçük veya büyük kireç taşlarıyla üç-dört sıra şeklinde dizilmiştir.²⁷⁵

Terrazzo Binası'nın batısında ve kuzeyinde bulunan hücrelerin genişlikleri 1 m, uzunlukları 2-3 m'dir. Hücrelerde dört adet havaneli bulunması, alet depolamasının da yapıldığı görüşünü ortaya çıkarmıştır.²⁷⁶

Binanın çatısını taşıdığı düşünülen dört adet ahşap dikmeye ait yuvalar tespit edilmiştir. Bu dikmelerin bina içerisinde simetrik olarak yerleştirilmiş olması dikkat çekmektedir.²⁷⁷

Terrazzo tabanlı silolar yuvarlak planlıdır. Duvarları tespit edilememiş olan terrazzo tabanlı ise köşeli bir plana sahiptir.²⁷⁸

²⁷¹ Kodaş ve Erdoğan, s. 695.

²⁷² Kodaş, Néolithique, s. 6

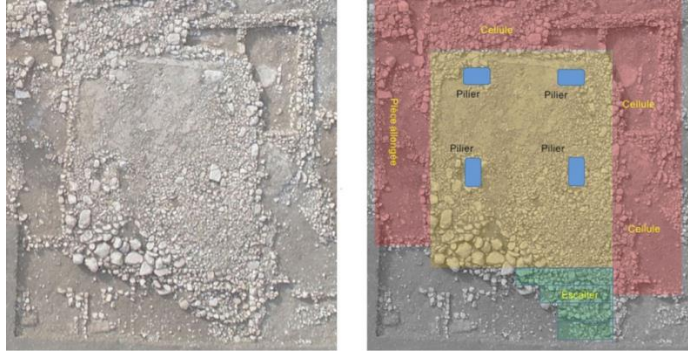
²⁷³ Kodaş ve Erdoğan, s. 696.

²⁷⁴ Kodaş, Néolithique, s. 6.

²⁷⁵ Kodaş ve Erdoğan, s. 695.

²⁷⁶ Kodaş, Depolama, s. 132.

²⁷⁷ Kodaş ve Erdoğan, s. 695.

Şekil 24: Boncuklu Tarla Terrazzo Binası. (Kodaş, Depolama, s. 144)

4.2.3.3.3. Teknolojik Özellikler

Terrazzo binasının taban kısmı ilk önce iri molozlar ile kaplanmıştır. Binanın güneybatı köşesinde ise diğer kısımlara nazaran daha büyük ve işlenmemiş molozlar kullanılmıştır. Moloz doldurma işleminin ardından bu alanın üzeri küçük kireç taşları ile tesviye edilmiştir. Tabanın üstü kırmızı renkle boyanmıştır.²⁷⁹ Tarımsal faaliyetlerden dolayı boya pigmentlerinin algılanması zordur.²⁸⁰

Terrazzo Binası'nın doğusunda bulunan terrazzo tabanlı silonun da yer aldığı depolama birimlerinin olduğu alanda tahıl kalıntıları, hayvan kemikleri, balık omurgasına ait kalıntılar tespit edilmiştir. Bu alan farklı türleri depolamak amacıyla kullanılmıştır.²⁸¹

Büyük Ev'de, beş adet terrazzo tabanlı silonun haricinde yapıda 14 ocak, beş öğütme taşı, onlarca havaneli ve vurgaç, iki taş kapta tespit edilmiştir. Yapı bu yönüyle Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B yapılarından farklılaşmaktadır.²⁸² Yapının tabanı üzerinden çok sayıda yanmış hayvan kemikleri ve tahıl kalıntılarının bulunması, bu yapının "ortak mutfak yapısı" olarak bir kullanımı olduğu ifade edilmiştir.²⁸³

Terrazzo Binası, Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B'de muhtemelen ortak depolama alanı olarak kullanım görmüş kamusal bir binadır.²⁸⁴ Döneme ait tüm yapıların içinde mezarlar bulunmasına karşın Terrazzo Binası ve doğusundaki depolama

²⁷⁸ Kodaş, Depolama, ss. 132-132.

²⁷⁹ Kodaş ve Erdoğan, s. 695.

²⁸⁰ Kodaş, Néolithique, s. 7.

²⁸¹ Kodaş, Depolama, s. 131.

²⁸² Kodaş, Depolama, s. 132.

²⁸³ Kodaş, Depolama, ss. 132-133.

²⁸⁴ Kodaş, Depolama, s. 136.

birimlerinin olduğu alanda mezar bulunmamaktadır. Terrazzo binası ve bu alan depolama amaçlı kullanılmış, mezarlar ise konutlara yerleştirilmiştir.²⁸⁵

4.3. İÇ ANADOLU BÖLGESİ

4.3.1. VOLKANİK KAPADOKYA OVASI

4.3.1.1. AŞIKLI HÖYÜK

4.3.1.1.1. Genel Bilgi

İç Anadolu Bölgesi'nin doğusunda, Batı Kapadokya'da bulunan Aşıklı Höyük, bölgenin önemli Neolitik yerleşimlerinden biridir. Aşıklı Höyük, Aksaray ilinin 25 km güneydoğusunda ve Kızılkaya Köyünün 1 km güneyindedir. Aynı zamanda yerleşim Hasan Dağı ve Melendiz Dağ silsilesinin yaklaşık 40 km kuzeyinde, dar alüvyonlu bir vadide yer almaktadır. Bölgesinin morfolojisi jeologlar tarafından '*Volkanik Kapadokya*' olarak tanımlanmıştır.²⁸⁶ (Şekil 25)

Aşıklı Höyük'ün çevresi volkanik patlamalar nedeniyle hammadde kaynakları açısından zengin yapıdadır. Bu nedenle bölge tüf, andezit, bazalt ve obsidyen gibi prehistorik insanlar tarafından hammadde olarak kullanılmış olan çeşitli kayaçları barındırır. Aşıklı sakinleri bu hammaddeleri bina ve diğer mimari öğelerin yapımında ya da çanak çömlek ve alet yapımı gibi üretim faaliyetlerinde kullanmışlardır.²⁸⁷ Bununla birlikte bölge çeşitli flora ve faunanın bulunduğu ova, step alanları, derin vadiler, dağ yamaçları içerisinde bir arazidedir.²⁸⁸

Aşıklı Höyük, 1963 yılında Edmund Gordon tarafından keşfedildi. Höyükte, 1964-1965 yıllarında Ian Todd kapsamlı yüzey toplaması çalışmalarını gerçekleştirdi. Ayrıca Todd, höyüğün batı ve kuzey yamaçlarından radyokarbon örnekleri toplayarak, yaşlandırma analizlerinin yapılmasını sağladı. Yapılan ilk çalışmaların ardından Aşıklı

²⁸⁵ Kodaş, Depolama, s. 132.

²⁸⁶ Ufuk Esin, "Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray) Kurtarma Kazısı 1989", Türkiye Arkeoloji Dergisi, XXIX, 1991, (Kızılkaya), s. 1; Ufuk Esin ve diğerleri, "Salgave Excavations at The Pre-Pottery Site of Aşıklı Höyük of Central Anatolia", Anatolica, XVII, 1991, s. 124; Mihriban Özbaşaran, "Aşıklı", **The Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 3, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, (Aşıklı), ss. 135-136.

²⁸⁷ Ufuk Esin, "On Bin Yıl Öncesinde Aşıklı: İç Anadolu'da Bir Yerleşim Modeli", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, (Ed. Yıldız Sey), İstanbul, 1996, (On), s. 33.

²⁸⁸ Esin ve diğerleri, ss. 125, 133; Esin, On, s. 32; Ufuk Esin, **Paleolitik'ten İlk Tunç Çağ'ın Sonuna Kadar Tarihöncesi Çağların Kapadokyası**, (Ed. Metin Sözen), Ayhan Şahenk Vakfı, 1998, (Paleolitik), s. 75; Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, Didem Teksöz, Sinan Omacan, "Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük", TUBA-Kültür Envanteri Dergisi, Sayı: 6, 2010, (Geçmiş), ss. 8-9.

Höyük'ün, Akeramik Neolitik Döneme ait bir yerleşim yeri olduğu ortaya çıktı. Aşıklı Höyük'e yakın bir alanda bulunan Melendiz Nehri'nin üzerine yapılan Mamasın Baraj gölü sularının yükselmesi durumunda höyüğün, kuzey ve batı bölümlerinin sular altında kalma riski oluştu. Bu doğrultuda Aşıklı Höyük'te kurtarma kazısı niteliğinde ilk kazılar 1989 yılında Ufuk Esin başkanlığında başlatıldı.²⁸⁹ Ufuk Esin yönetimindeki kazılar 2001 yılına kadar devam etti. 2002-2003 sezonlarında Nur Balkan-Atlı erken tabakaların anlaşılmasına yönelik çalışmalar yaptı. 2006 yılında ise Mihriban Özbaşaran başkanlığında başlayan kazı çalışmaları günümüzde halen devam etmektedir.²⁹⁰

Höyük, doğu-batı yönünde 230 m, kuzey-güney yönünde 150-240 m boyutlarındadır. Höyüğün en yüksek noktası deniz seviyesinden 1119.48 m yükseklikte, Melendiz Ovasından kuzeyde 15.35 m, güneyde 13.16 m yüksekliktedir. Höyük, bugün yaklaşık 3.5-4 hektarlık bir alanı kaplamaktadır ancak kuzey ve batı kesimi Melendiz Nehri'nin sık sık yatağının yer değiştirmesi nedeniyle aşınmış durumdadır.²⁹¹

Şekil 25: Aşıklı Höyük'ün havadan görünümü. (Özbaşaran, Aşıklı, s. 150)

4.3.1.1.2. Yerleşim Tabakalanması

Aşıklı Höyük'te günümüzden yaklaşık 10.000 yıl öncesindeki yerleşik yaşamın ilk evreleri izlenir. Bin yıllık kesintisiz yaşam, MÖ 8. binyılın sonunda nedeni

²⁸⁹ Esin, Kızılkaya, s. 3; Esin, Paleolitik, s. 85.

²⁹⁰ Ufuk Esin, Savaş Harmankaya, "Aşıklı Höyük", **Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Höyük), s. 256; Özbaşaran, Aşıklı, s. 135; Mihriban Özbaşaran, "Re-starting at Aşıklı", *Anatolia Antiqua*, Vol.: XIX, 2011, (Starting), s. 27.

²⁹¹ Esin, Kızılkaya, s. 3; Esin, Paleolitik, s. 83.

bilinmeyen sebeplerle yerleşimde son bulmuştur. Radyokarbon analizleri ile Aşıklı Höyük MÖ 8500-7300 yıllarına tarihlendirir.²⁹²

Höyük tabakalanması, 1'den başlayarak yukarıdan aşağıya numaralandırılmıştır. Aşıklı Höyük'te kazılar sonucunda beş tabaka belirlenmiş ve her tabaka kendi içinde evrelere ayrılmıştır. Höyüğün kuzeybatısında açılan 4 F-G/ 4 G-H açılan derin sondajlarda üç tabaka, 2003-2004 kazı sezonlarında da dördüncü tabaka belirlenmiştir.²⁹³

Aşıklı Höyük tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:²⁹⁴

Tablo 7: Aşıklı Höyük yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Tarih (MÖ)
1. Tabaka	
2. Tabaka	7300'lerde höyüğün terk edilmesine kadarki süreç
3. Tabaka	8. binin başı
5. ve 4. Tabakalar	8400-8000

Yerleşimin kuzeybatı ve güneybatı yamaçlarının önemli bir bölümü doğal aşınımlardan tahrip olurken, üst tabakalar ise tarım makineleri tarafından sürülerek zarar görmüştür. Bu nedenle, doğrudan yüzey toprağının altında bulunan 1. tabaka, karışık halde ve oldukça tahrip olmuş durumdadır. 1. tabaka, bir tabana ait parçalar ve taban üstünde bulunan kumla karışık çamurdan yapılmış, yarım daire şekilli birkaç çukur, kerpiç duvar parçaları ve kuzeybatısında açığa çıkarılan bir kanal ile temsil edilir.²⁹⁵

Mevcut yüzeyden 30 cm aşağıda olan 2. tabaka, Aşıklı Höyük'ün en iyi araştırılan evresini oluşturan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem maddi kalıntılarını içerir. 2. tabaka on yapı evreli olarak belirlenmiştir. A'dan J'ye kadar tanımlanmış yapı evrelerinden 2J, en eski evredir. Höyüğün kuzey, kuzeybatı ve güneybatı açmalarında

²⁹² Özbaşaran, Geçmiş, s. 217; Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, "Aşıklı Höyük'te İlk Yerleşim, En Eski Topluluk ve Yaşam", 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bursa, 2017, s. 478.

²⁹³ Esin, Kızılkaya, s. 6; Esin ve diğerleri, s. 128; Esin, Paleolitik, s. 88; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 256; Özbaşaran, Aşıklı, s. 137; Özbaşaran, Starting, s. 27.

²⁹⁴ Özbaşaran ve Duru, s. 479.

²⁹⁵ Esin, Kızılkaya, s. 6; Esin ve diğerleri, s. 128; Esin, Paleolitik, s. 88; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 257; Özbaşaran, Aşıklı, s. 136.

toplam 53 mekân gün yüzüne çıkartılmıştır.²⁹⁶ 2. tabaka radyokarbon analiz sonucunda MÖ. 8. binyıla tarihlendirilmiştir.²⁹⁷

2. tabaka konut yapılarına ek olarak, çeşitli özel amaçlı yapıları da barındırır. Boyalı kireç tabana sahip “*T yapısı*”nın da içinde bulunduğu özel amaçlı yapılar, Aşıklı Höyük’ün 2. tabakasının C-A evrelerinde kullanım görmüş ve radyokarbon sonuçlarıyla MÖ 7500-7400 tarihlerine tarihlendirilmiştir.²⁹⁸

Aşıklı’nın 2. tabakasının C-A evresine ait özel amaçlı yapıların ortaya çıkartıldığı, 3-5 N-R plankarelerinden alınan, beş kömürleşmiş materyalden radyokarbon örneği alınmıştır. 3P plankaresinde, HK alanından sağlanan radyokarbon analizleri MÖ 7650-7560 (GrN 19364) ve MÖ 7640-7540 (GrN 19862) olarak 1 sigma aralığında yaşılandırılmıştır. 3P plankaresinden HG alanından alınan örnekler MÖ7540-7480 (GrN 19365) ve MÖ 7540-7450 (GrN 19366) tarihleri 1 sigma aralığında kalibre edilmiştir. 3R plankaresinden NM adlı odadan alınan örnek 1 sigma aralığında MÖ 7610-7530 (GrN 20355) kalibre edilmiştir. Analiz sonuçları Aşıklı’nın 2. tabakasının C-A evreline aittir.²⁹⁹

2. tabaka, 3. tabakadan ortalama 20 cm kalınlığında siltli bir dolgu ile ayrılır. Dolguda içerisinde selden yıkılan duvar enkazları bulunur.³⁰⁰

3. tabaka beş yapı evresine ayrılmıştır.³⁰¹ A’dan E’ye kadar isimlendirilmiş olan evrelerden 3 E, en eski evredir.³⁰²

Aşıklı’nın ilk yerleşim süreci olan 5. ve 4. tabakaları yuvarlak planlı, toprağa gömülü barınaklar, topluluk tarafından ortak kullanılan günlük işlerin yapıldığı açık alanlar ve sazlar/dallarla örülü kulübe tarzı geçici yapılarla karakterize edilir. Kerpiç

²⁹⁶ Esin, Kızılkaya, s. 6; Esin ve diğerleri, s. 128; Esin, Paleolitik, s. 88; Esin ve Harmankaya, Höyük, ss. 257-258.

²⁹⁷ Ufuk Esin ve Savaş Harmankaya, “Aşıklı”, **Neolithic in Turkey: The Cradle of Civilisation, New Discoveries**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Archaeology and Art Publications, İstanbul, 1999, (Aşıklı), s.115; Özbaşaran, Aşıklı, s. 137; Özbaşaran, Starting, s. 27.

²⁹⁸ Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 267.

²⁹⁹ Ufuk Esin, “The Aceramic Site of Aşıklı and Its Ecological Conditions Based on Its Floral and Faunal Remains”, TUBA-AR, Sayı: 1, 1998, (Aceramic), s. 103; <http://www.14sea.org/>

³⁰⁰ Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 257; Özbaşaran, Aşıklı, s. 137.

³⁰¹ Esin, Kızılkaya, s. 6; Esin, s. 128; Esin, Paleolitik, s. 88; Esin ve Harmankaya, Höyük, ss. 256-257.

³⁰² Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 257.

barınaklar ortalama 4 m çapındadır. Barınak için toprağa açılan çukur kenarları güneşte kurutulmuş kerpiç bloklarla çevrilmiştir. Barınağın duvar ve tabanları ise özenle sıvanmıştır. Barınakların merkezine yakın konumlarında bulunan ocak, çeşitli boylarda çukurlar (içerisine sepet veya hayvan derilerinden torbalar oturtulmuş), öğütme taşları, platform benzeri kil tablalar, sepet, taban altı mezar çukurları yuvarlak formdaki kerpiç barınaklar mekân içi ortak özelliklerdir. Ocak yapısının ortası çay taşlarıyla, çevresi ise kerpiçle çevrilmiş, yuvarlak plandadır. Birbirinden ayrı konumlanmış barınakların çevresinde ışık olarak kullanılan açık alanlar bulunur. Duvarları sazlar ve ağaçlarla çevrili kulübe tarzı yapılar yapım özellikleri ve mekân içi buluntuları ile farklı işlevsel özelliklere sahiptir. Bu yapılar depolama alanı, hayvan barınakları ve kapalı ışık olarak kullanımları söz konusudur.³⁰³ (Şekil 26)

Aşıklı Höyük yerleşimi dışında, güneyde, Melendiz Nehri'nin kıyısında ve nehrin içerisinde devam eden bir yerleşmeye ait izler saptanmıştır. Yerleşimin üzeri 1.5 m yüksekliğinde çakıl ve tortul ile kaplıdır. Bu nedenle bu yerleşim yerinde ani bir su taşkını ve Melendiz Nehri yatağının değişmesi olasılığıyla, iskânın burada son bulduğu düşünülür.³⁰⁴ Höyük alanına ise bu aşamadan sonra yerleşilmeye başlanmış olmalıdır. Bu bilgiler doğrultusunda taşkın altında kalan yerleşim höyükten daha eski bir döneme ait olmalıdır. Ancak yerleşimler arası tarihsel süreç net olarak bilinmemektedir.³⁰⁵

Şekil 26: Aşıklı Höyük oval planlı yapı. (Özbaşaran, Aşıklı, s. 150)

4.3.1.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.3.1.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

³⁰³ Özbaşaran ve Duru, s. 479-480.

³⁰⁴ Esin, On, s. 35; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 256.

³⁰⁵ Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve Harmankaya, Höyük s. 256.

Aşıklı Höyük'te yapıların işlevi göz önünde tutulmuş ve yaşam düzeninin oluşturulmasında dikkate alınmış olmalıdır. Bu bağlamda T yapısının bulunduğu özel veya kamusal nitelikli olabilecek yapılar yerleşimin güneybatı kesimine, evlerden farklı bir bölüme inşa edilmiştir. Yapı kompleksi güneybatıdaki açmalarda, 3-5 N-R plankarelerinde açığa çıkartılmıştır.³⁰⁶

Yerleşimin yaklaşık ortalarına denk gelen, Melendiz Nehri kıyısında başlayan çakıl döşeli bir cadde/yol, 5 N-O açmalarında açığa çıkarılmıştır. 2 C-A evlerinde tarihlendirilen bu cadde 'GA' olarak isimlendirilmiştir. GA caddesi yerleşimi kuzeybatı-güneydoğu yönünde yaklaşık iki ana bölüme ayırdığı ya da yerleşimin iki farklı alanını bağlamak için yapıldığı söylenebilir. Caddenin kuzey ve doğu kesimine, birbirinden dar geçitler ve avlularla ayrılan, sıkışık biçimde, Aşıklı toplumunun barınması için evler yapılmıştır. Caddenin güneybatısında, iki ana bina ve yan odalardan oluşan yapı kompleksi yer alır. Binalardan ana yola bitişik olan 'HV yapısı', diğer bina ise T yapısıdır.³⁰⁷

4.3.1.1.3.2. Yapının Planı

Aşıklı Höyük yerleşiminde özel amaçlı yapılar diğer yapılardan ayrıcalıklı plan ve iç mimari özelliklerine sahiptir.³⁰⁸

T yapısı 6.50x6.50 m boyutlarında, kare (kareye yakın) planda yapılmıştır. Yerleşimdeki diğer yapılara göre oldukça büyüktür. T yapısının güneyinde, kuzeyinde ve batısında yer alan diğer kerpiç mekânlar ve avlusu ile kendi içinde ayrı bir kompleks bina formu oluşturur.³⁰⁹ (Şekil 27)

T yapısının duvarları erozyon ve tarım faaliyetlerinden dolayı oldukça tahrip olmuştur. Yapının korunabilen kısımları ile duvarlarının geniş kerpiç bloklardan yapıldığı anlaşılmıştır. Yapının tabanı kireç ile sıvanmıştır. Ayrıca yapının iç duvarları da tabanı gibi kırmızı renge boyanmıştır.³¹⁰

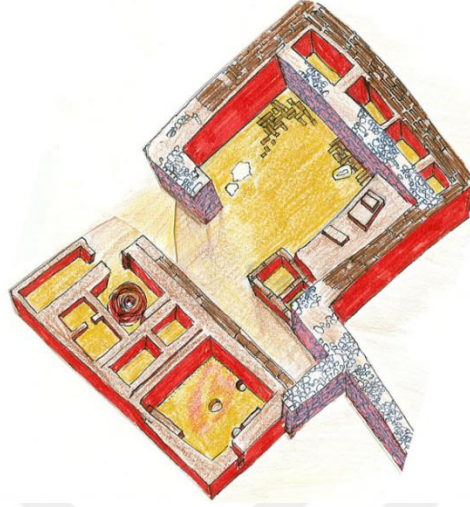
³⁰⁶ Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 263.

³⁰⁷ Esin, Paleolitik, s. 89; Esin ve diğerleri, ss. 128,142; Esin ve Harmankaya, Höyük s. 263; Özbaşaran ve diğerleri, Geçmiş, s. 9.

³⁰⁸ Özbaşaran, Orta, s. 6.

³⁰⁹ Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve diğerleri, ss. 130, 144; Esin ve Harmankaya, Höyük, s.263

³¹⁰ Esin, Kızılkaya, s.7; Esin, Paleolitik, ss. 89-90; Esin ve Harmankaya, Höyük, s.263; Özbaşaran, Aşıklı, s.140.

Şekil 27: T Yapısı ve HV Yapısının canlandırması. (Duru, Doktora, s. 336)

Üç yenileme evresi olan T yapısının içerisinde sekiler, büyük bir ocak, direklere ait çukurlar ve bir kanal bulunmaktadır.³¹¹ Yapının güney, kuzey ve batı kenarlarına, kerpiçten, alçak, dar oturma sekileri yerleştirilmiştir. Sekiler yapının her yapı evresinde kırmızı boyalıdır. Doğu duvarı boyunca yerleştiren seki, yapı tabanı gibi hem kireç ile kaplanmış hem kırmızıya boyanmıştır. Doğu duvarına içten bitişik olarak büyük bir ocak yerleştirilmiştir. T yapısının ortasında, yapının ilk evresinde açılmış iki adet orta boyutlarda çukur bulunmaktadır. Bu çukurlar muhtemelen ahşap direklere aittir. Sütunlar sadece üst yapıyı taşımak için değil, törensel amaçlı da kullanım görmüş olabilir. Yapı içinde taştan, sıvı akıtmak amaçlı yapılmış, doğuya doğru bir kanal bulunur. Kanal, yapının en eski evresinde güney duvarından geçmektedir.³¹²

T yapısına bağlı avlu 'HG' olarak isimlendirilmiştir. Avluda, tabanı bazalt taşlarla döşeli ve ince kil ile kaplanmış, kerpiçten kubbe biçimli bir fırın bulunur.³¹³

T ve HV yapıları bir avlu ile birbirine bağlanır. Avlu büyük, ince, bölmeli, geniş taş döşelidir. Yapının bu bölümüne 'HJ' adı verilmiştir.³¹⁴

T yapısı ile bütünlük oluşturan HV yapısı, 9x9 m boyutlarında, kare planlı, iç avlulu bir bina formundadır. Yapının kuzey duvarı çift duvar (sandık duvarlı) tekniğinde

³¹¹ Esin, On, s.37.

³¹² Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve diğerleri, ss.130-131, 144; Esin, Paleolitik, s.90; Esin ve Harmankaya, Höyük, s.263; Özbaşaran, Aşıklı, s.6.

³¹³ Esin ve Harmankaya, Höyük, s.263.

³¹⁴ Esin, Paleolitik, s. 90; Esin ve Harmankaya, Höyük, s.263.

yapılmıştır. Çift duvarın güney duvarı taş döşeli, kuzey duvarı kerpiç ile örülmüştür. İki duvar birbirine kerpiçten yapılma, küçük, hücremsi yapıda, beş bölmeli mekân ile bağlanmıştır. Ayrıca HV yapısı iç avlusu olan, yarı kapalı tasarlanmıştır. Kapalı alanın, batı kısmındaki tabanı büyük boy (0.9-1 m) kerpiç bloklarla döşelidir. Tabanın üzerine de kaide amaçlı yassı, büyük boyutlu kalker/tüf bloklar yerleştirilmiştir.³¹⁵

T yapısının batısında, binaya ait yan odalar (N, AK, M, L, AO, AB, AC, AU, AL) bulunmaktadır. Bu odalardan biri ‘AB’ odası olarak geçer. AB odasının duvarları morumsu-kırmızı renkte boyalıdır. Oda, iki adet çukur içerisindeki, taban altı gömüleri ile dikkat çeker. Her birine ikişer birey yerleştirilmiş çukurlardan birinde 20 yaşında bir kadın ile 55 yaşında bir erkek, diğerinde ise 20-25 yaşlarında bir kadın ile bir bebek gömü yer alır. Bebek ile gömülen kadının ölmeden birkaç gün önce beyin ameliyatı (trepanasyon) geçirdiği tespit edilmiştir. Bu oda içerisine gömülen kişilerin T ve HV yapıları ile ilişkili kişiler olabileceği akla gelmektedir.³¹⁶

HV yapısı ile T yapısı fiziki olarak bağlantılı olsa da işlev olarak farklıdır.³¹⁷

4.3.1.1.3.3. Teknolojik Özellikler

T yapısının kireç tabanı 6-8 cm kalınlığındadır. Taban boydan boya çimento gibi, olağanüstü sert bir harç ile kaplanmıştır. Harç üzerine inceleme yapan Emel Geçkinli taban harcının ufalanmış tüf taşlarının sulandırılmasıyla elde edilmiş olduğunu ortaya koymuştur. Tabanın üzeri kırmızı aşı boyasıyla boyanmış ve parlatılmıştır. Kireç taban yenileme görmüştür.³¹⁸ (Şekil 28)

³¹⁵ Esin, Paleolitik, s.89; Özbaşaran, Orta, s.6.

³¹⁶ Esin ve diğerleri, s. 144; Esin, Paleolitik, s. 90.

³¹⁷ Esin, Paleolitik, s. 89.

³¹⁸ Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve diğerleri, ss. 130, 144; Esin, On, s. 37; Esin, Paleolitik, s. 90; Andreas Hauptmann, Ünsal Yalçın, “Lime Plaster, Cement and The First Puzzolanic Reaction”, Paléorient, Vol.: 26/2, 2001, s. 64; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 236.

Şekil 28: T Yapısının kırmızı boyalı kireç tabanı. (Duru, Doktora, s.352)

Kireç tabanın güney bölümü, yapının en erken kullanım evresinde onarım görmüştür. Bu evrede tabanın rengi demir oksit (limonit) kullanımından dolayı sarıdır.³¹⁹

Aşıklı Höyük kireç taban örneği kimyasal ve mineralojik bileşemi açısından analiz edilmiştir. Tabanın yüzeyindeki toz tabakası, hematit ile kırmızı renktedir. Tabanın kimyasal bileşeni ICP-OES tarafından analizi yapılarak, taban %38'i CaO (karbon oksit) ve %31'i SiO₂ (silisyum dioksit) ile karakterize edilmiştir. Ayrıca Al₂O₃ (alüminyum oksit) %7.2'si gibi büyük bir oranda ölçülmüştür. Ateşleme (yanma) kaybı %16.5 olup CO₂ (karbondioksit) ve H₂O (su) içermektedir. CaO oranının yüksek olması CaCO (kalsiyum oksit) veya kireçtaşı içeriğinden olduğunu kanıtlamıştır. Bu durum aynı zamanda silika ve alüminyum içeriklerini de gösterir. Mikroskopik altında incelemeler ile feldisipat, cam ve kuvars parçacıkları bol miktarda gözlenmiştir. Bunlar volkanik kayalardan ve ignimbritlerden elde edilen bileşenler olarak bilinir.³²⁰

T, HV ve yan mekanlarından oluşan kompleks yapının konumu, mimari özellikleri, iç yapı öğeleri, kullanılan malzemeleri ile yerleşimde farklı bir anlam içerir. Yerleşiminin ortak yaşam alanı dâhilinde, binaların özel bir amaç için inşa edildiği ve alanın özel günlerde hizmet ettiği açıktır. T yapısının taşıdığı özelliklerle dinsel bir niteliği olduğu, Aşıklı halkının inançları doğrultusunda kullanıldığı varsayılmaktadır.

³¹⁹ Esin ve diğerleri, Kızılkaya, s. 130; Esin-Hamankaya, Aşıklı, s. 124; Esin, Paleolitik, s. 89; Esin ve Hamankaya, Höyük, s. 263.

³²⁰ Hauptmann ve Yalçın, s. 64.

Sembolik anlamda değerini nitelendirebilecek en önemli unsur kırmızı rengin kullanılmasıdır.³²¹

4.3.1.2. MUSULAR

4.3.1.2.1. Genel Bilgi

Musular, Aksaray ili, Gülağaç ilçesi, Kızılkaya köy sınırları içerisinde bulunur. Musular aynı zamanda, Aşıklı Höyük'ün 300-400 m batısında, bugünkü Melendiz Nehri yatağının karşı kıyısında yer alır.³²²

Musular, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütölen Anadolu Kültür Envanteri Projesi kapsamında, Ufuk Esin başkanlığında yürütölen, Aşıklı Höyük kazı ekibinin de yer aldığı bir yüzey araştırması kapsamında saptanmıştır. Yüzey araştırması 1993 yılında, henüz Aşıklı Höyük'te kazılar devam ederken başlamıştır. Yüzey araştırması kapsamında Doğantarla (Göstük) Beldesinin güneyinden başlayarak Melendiz Nehri hizası boyunca, Çeltik Köyünün güney alanına kadar bir alan tarandığı belirtilir. İlk olarak Aşıklı kazı ekip üyesi olan Mike Davis tarafından fark edilen Musular, yüzeyinde bulunan yoğun obsidyen ve boyalı kireç taban parçaları ile dikkat çekti. Bu bağlamda Musular, 13 höyük ve düz yerleşimden birisi olarak, P33/08 kodu ile kayıtlara girmiştir.

Musular'daki araştırmalar, 1995 yılında Sevil Gülçur'un yüzey toplama çalışması ile devam etti. Aşıklı Höyük yakın çevresinde (Aşıklı merkezinden 1 km'lik alan içerisinde), Musular'da dâhil olmak üzere, Yelibelen (Aşıklı'nın 700 m batısında) ve Gedikbaşı (Aşıklı'nın 500 m güneydoğunda) ile toplam üç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşim yeri kayıtlandı.³²³ Tarım faaliyetlerden dolayı tahribatın devam ediyor olması ve yüzey malzemesinin diğer yerleşimlere göre daha çeşitli ve zengin olması nedenleriyle Musular'da kazıların yapılması öncelikli hale geldi. Böylece alanda 1996 yılında, Aksaray Müzesi Müdürü Muhsin Endoğru başkanlığında, Mihriban

³²¹ Esin, Paleolitik, s. 89; Özbaşaran, Aşıklı, s. 140; Özbaşaran, Orta, s. 6.

³²² Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, Nurcan Kayacan, Burçin Erdoğu, Hjlke Buitenhuis, "Musular The 8th Millennium cal. BC Satellite Site of Aşıklı", **The Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 3, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, (Musular), s. 159; Mihriban Özbaşaran ve Muhsin Endoğru, "Musular 1997 Yılı Kazısı", XX Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarsus, 1998, (Musular), s. 631.

³²³ Özbaşaran ve diğerleri, Musular, s. 159.

Özbaşaran bilimsel danışmanlığında kazılara başlandı. Çalışmalar 2002 yılında verilen bir sezonluk aranın ardından 2004 yılına kadar devam etmiştir.³²⁴

Musular, tüflü yapıdaki anakaya üzerine doğrudan kurulmuştur. Düz ve alçak bir tepe olan zemin, anakayanın dalgalı olması nedeniyle engebeli bir yapıdadır. Anakaya, yer yer yüzeye kadar çıkmaktadır. Höyüğün en yüksek noktası deniz seviyesinden 1.190 m yüksekliktedir. Höyükte arkeolojik dolgular 70 cm derinlikte, höyüğün üzerindeki buluntular ise 220x120 m'lik bir alana yayılmış durumdadır.³²⁵

Musular'da ilk çalışmalar 11.000 m²'yi aşan bir alanda, tahrip olmuş üst evreyi anlamak için yüzeydeki tüm malzemenin toplanması ile başlamıştır. Buluntu dağılımı höyük üzerinde iki ana yoğunluk alanını gösterir. Buluntu yoğunluk alanlarına göre, höyüğün kuzeyindeki düzlük alan ve güneyindeki daha yüksek kesimleri, öncelikli kazı çalışma alanları olarak belirlenmiştir.³²⁶

4.3.1.2.2. Yerleşim Tabakalanması

Musular'da Çanak Çömleksiz Neolitik ve Çanak Çömlekli Neolitik olarak iki kültür tabakasının varlığı saptanmıştır. Musular ile Aşıklı Höyük bağlantısının anlaşılması amacıyla kazılar, Çanak Çömleksiz Neolitik tabakalar üzerine yoğunlaştırılmıştır.³²⁷

Musular'da kireç tabanlı yapılar '*A yapısı*', '*L Tabanı*' ve '*D Tabanı*' olarak bilinir. L ve D tabanı, boyalı değildir. Bu nedenle, bu tez kapsamında sadece A yapısının kireç tabanı incelenecektir. A yapısı 12 N-O plankarelerinde açığa çıkmıştır.³²⁸ Musular'ın Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakaları MÖ 7600-7000 yıllarına tarihlendirilmektedir.³²⁹

³²⁴ Sevil Gülçur, "Aksaray Niğde ve Nevşehir İlleri 1933 Yüzey Araştırması", XII Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1994, s. 193; Özbaşaran ve Endoğlu, Musular, s. 631; Özbaşaran ve diğerleri, Musular, s. 159; Güneş Duru, **Tarihöncesi İnsan-Mekân, Topluluk-Yerleşme İlişkisi: MÖ 9. binyıl Sonu-7. binyıl Başı Aşıklı ve Akarçay Tepe**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, (Doktora), s. 109.

³²⁵ Özbaşaran ve diğerleri, Musular, s. 160.

³²⁶ Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, Nurcan Kayacan, Burçin Erdoğan, Hylke Buitenhuis, "Musular: 1996-2004 Genel Değerlendirme", **Türkiye'de Neolitik Dönem, Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Genel), s. 274.

³²⁷ Duru, Doktora, s. 110.

³²⁸ Güneş Duru ve Mihriban Özbaşaran, "A Non-Domestic Site in Central Anatolia", *Anatolia Antiqua*, Vol.: XIII, 2005, s. 19; Mihriban Özbaşaran, "Musular-Aşıklı İlişkisinde Kireç

Musular'da N 13 plankaresiden açık alandaki kömürden sağlanan yaşlandırma analiz sonuçları kalibreli olarak (GrN-25611+GrN-25461) MÖ 7300-6820 yıllarına (1 sigma olasılıkla)tarihlendirilmiştir.³³⁰

4.3.1.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.3.1.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem faaliyetleri için Musular'da tuf oluşumlu, çukurluklu bölgeler özellikle tercih edilmiştir. Yapıların inşası için çukurlar toprakla doldurularak kısmen düz bir zemin elde edilmiştir.³³¹

Musular A yapısı, yerleşimin batıdaki eğimli kesiminde, anakaya eğimine göre tasarlanmıştır. A yapısının kuzey ve kuzeydoğusundaki derin kısımları toprak ile doldurularak düz zemin elde edilmiş, yapı bu düz zemin üzerine inşa edilmiştir.³³² Yapının eğimli alanda olması ve etrafına irili ufaklı kanalların yapılması, konumunun drenaj sorunu nedeniyle özellikle seçilmiş olduğunu göstermektedir. Olası bir su akıntısını kanallar vasıtasıyla yönlendirilerek yapının korunması amaçlanmıştır.³³³ Tabanı kireç sıvalı olan L yapısı ise A yapısının kuzeyinde yer almaktadır.³³⁴

4.3.1.2.3.2. Yapının Planı

Musular A yapısı, üst evre yapılaşma faaliyetleri nedeniyle tahrip olmuş, neredeyse sadece boyalı kireç tabanı ile günümüze ulaşmıştır. Yapının planı ve iç yapı öğeleri, Aşıklı Höyük T yapısı ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.³³⁵

Tabanlı Yapılar'', **Ufuk Esin'e Armağan, Köyden Kente, Yakınoğu'da İlk Yerleşimler**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Harald Hauptmann, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, (Kireç), s. 365.

³²⁹ Duru ve Özbaşaran, s. 26; Duru, Doktora, s. 110.

³³⁰ Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 278; <http://www.14sea.org/>

³³¹ Mihriban Özbaşaran ve diğerleri, "Musular Kazı Araştırma Projesi 2003-2004'', 27. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya, 2005, (Araştırma), s. 242.

³³² Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Araştırma, s. 242; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 274.

³³³ Duru ve Özbaşaran, s. 18.

³³⁴ Özbaşaran, Kireç, s. 364.

³³⁵ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Araştırma, s. 241.

Şekil 29: Musular A Yapısının kırmızı kireç tabanı. (Özbaşaran ve diğerleri, Musular, s. 174)

A yapısı dörtgen planlıdır. Dış duvarları bulunamayan yapının, içyapı öğeleri ve taban dönüşleri ile duvarların olası yerleri izlenebilmiştir.³³⁶ Böylelikle yapının en geniş haliyle doğu-batı yönünde 5.20 m, kuzey-güney yönünde 4 m boyutlarında olduğu söylenebilir.³³⁷ T Yapısında olduğu gibi duvarları boyalıdır.³³⁸

A yapısında, taban üzerindeki izler vasıtasıyla yapı içerisinde sekilerin varlığı tanımlanabilmiştir. Sekiler yapının doğu, batı ve güney duvarlarına bitişik yapılmıştır.³³⁹ Seki tabanlarının inşasında, arazinin eğimli yapıda olmasından dolayı farklı teknikler kullanılmıştır. Batıdaki sekinin tabanı anakaya üzerine ince bir toprak zemin ile doğudaki sekinin tabanı, zeminine yerleştirilen taş döşeme ile desteklenmiştir.³⁴⁰ Doğudaki sekinin kuzey ucunda, dörtgen formda, duvarları kerpiçten yapılmış oldukça büyük bir ocak³⁴¹ vardır. Bu ocak Musular'da bulunan tek ocak yapısıdır.³⁴²

Yapının doğu-batı duvar aksında, 50 cm çapında iki direğe ait delik bulunur. Direk altlığı olarak kullanılabilecek iki adet yassı taş ise yapının kuzey-güney doğrultusunda yer alır.³⁴³

³³⁶ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Araştırma, s. 241.

³³⁷ Özbaşaran, Kireç, s. 364.

³³⁸ Özbaşaran, Kireç, s. 365.

³³⁹ Özbaşaran, Kireç, s. 364; Duru ve Özbaşaran, s. 18.

³⁴⁰ Özbaşaran ve diğerleri, Araştırma, s. 243

³⁴¹ Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 277.

³⁴² Özbaşaran, Kireç, s. 364; Duru ve Özbaşaran, s. 18.

³⁴³ Özbaşaran, Kireç, s. 364; Duru ve Özbaşaran, s. 18.

A yapısının ortasına bölme duvarı yapılmıştır. Bu duvar tümsek görünümlü ve sıvalıdır. Yapının kuzey ve güneyini birbirinden ayırır.³⁴⁴

A yapısının batı ve güneyinde, taban ile aynı hizada, sert yapıda, sarımsı tek bir kerpiç blok bulunmuştur. Kerpiç bloğun varlığı, yapı inşasında taban zemin düzlüğünün sağlanmasında³⁴⁵ kullanılmış olabileceğini ya da yapının duvarlarının kerpiçten yapılmış olabileceğini akla getirmiştir.³⁴⁶

A yapısı ile aynı evrede kullanılmış, anakaya şekil verilmesi ile oluşturulmuş, olasılıkla yerleşime girişi sağlayan bir kapı bulunur.³⁴⁷

A yapısının tüm yenileme evrelerinde konumu ve boyutu korunmuştur.³⁴⁸

4.3.1.2.3.3. Teknolojik Özellikler

Kireç söndürme tekniği ile yapılmış olan A yapısı tabanının bileşeninde tuf ve ezilmiş kemik kullanılmıştır.³⁴⁹

Bir bölme duvarı ile ayrılmış olan A yapısının kuzey ve güney tabanı kireç ile kaplanmış ve kırmızı renge boyanmıştır. Kireç taban iki kez yenilenmiştir. Yapının ilk taban evresinde (alttaki) bulunan direk çukurları, yenileme aşamasında kullanımdan kaldırılmıştır.³⁵⁰ Taban kalınlığı ortalama 1 cm'dir.³⁵¹

Musular'ın yer aldığı anakaya üzerinde oldukça derin ve doğal boşluklar vardır. Bu alanlar kirecin hazırlanma ve yakılma işlemi için uygun ortamı sunmaktadır. Ancak bu alanların kireç hazırlanması ve yakılması için kullanılmış olduğunu gösteren herhangi veri tespit edilmemiştir. Buna karşılık Musular kireç tabanının ana bileşeni olan kireç ve tufun, doğrudan anakayanın kendisinden sağlandığı anlaşılmıştır.³⁵²

A yapısı tabanı üzerinde herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Mekân dolgusunda az miktarda obsidyenden yontmataşlar ve hayvan kemikleri saptanabilmiştir. Yüzey toprağıyla karışık halde bulunan iki adet açık taşı bulunmuştur.

³⁴⁴ Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 274.

³⁴⁵ Özbaşaran, Kireç, s.364.

³⁴⁶ Mihriban Özbaşaran, Muhsin Endoğlu, “Musular 1988 Yılı Kazısı”, 21. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1999, (Kazısı), s. 82.

³⁴⁷ Duru, Doktora, s. 110.

³⁴⁸ Duru ve Özbaşaran, s. 18.

³⁴⁹ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 277.

³⁵⁰ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 274.

³⁵¹ Özbaşaran, Kireç, 364.

³⁵² Duru ve Özbaşaran, s. 18.

Açk1 taşları, boyalı kireç tabanı açkılama işleminde kullanılmış olabileceğini düşündürür.³⁵³

Musular'da yüzey araştırması sırasında yüzeyde görülen kırmızı kireç taban parçaları, A yapısının kireç tabanı, daha erken evrelere ait yapı temelleri ve dolgusunda görülen kireç taban parçaları ile Musular'ın sahip olduğu olası kamusal işlevinin uzun zaman sürdürdüğüne işaret eder.³⁵⁴

Musular'da diğeri sembolik türde bulgulara rastlanmamıştır. Örneğin, Musular'da taban altı gömüleri yer almaz. Sadece kırmızı boyalı kireç taban, giriş kapısı ve kanal yapısı sembolik anlam taşımaktadır. Ancak tüm bunlar yerleşimde nasıl ritüel uygulamalar olduğunu açıklamaya yetecek düzeyde değildir.³⁵⁵

Musular'da bulunanlar kadar olmayan veya bulunmayanlarda önem taşımaktadır. Konut mimarisini ve günlük işlerin varlığını gösteren yapı öğelerinin (ocak, fırın gibi) olmaması ve ortaya çıkarılan tüm yapıların özel amaçlı olması Musular'ın kuruluş nedeninin salt ritüel amaçlı olabileceği yönünde bir düşünceye izin vermektedir. Yerleşimde çeşitli tiplerde bulunan obsidyen yontmataşlar ile yoğun miktardaki iri baş hayvana (özellikle yabani sığır) ait kemiklerin varlığı, av öncesi veya av sonrası birtakım faaliyetlerin Musular'da yürütüldüğünü gösterir. Burası avlanan hayvanları parçalama, kemiklerinden sıyırma gibi kasaplık işlemleri ve paylaşma faaliyetlerinin gerçekleştiğı yer olmalıdır. A yapısı ve yapının etrafındaki açık alanlar bu faaliyetlerin yapıldığı yerler olabilir.³⁵⁶ Ancak Musular her yerleşim aşamasında farklı bir kullanım işlevi gördüğü belirtilerek, kireç tabanlı yapıların bulunduğu dönemde işlevinin değiştiğı ve yerleşimin odağında kireç tabanlı yapıların olduğu vurgulanmıştır.³⁵⁷

4.3.2. KONYA OVASI

4.3.2.1. ÇATALHÖYÜK

4.3.2.1.1. Genel Bilgi

³⁵³ Özbaşaran ve Endoğru, Musular, s. 634.

³⁵⁴ Duru, Doktora, s. 112.

³⁵⁵ Duru, Doktora, s. 111.

³⁵⁶ Güneş Duru, **Yakındağı Neolitiğinde Orta Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem Mimarlığındaki Yeri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, (Yüksek), ss.75-76; Özbaşaran ve diğeri, Genel, ss. 276-278.

³⁵⁷ Özbaşaram, Kireç, s. 366.

Çatalhöyük, Konya'nın 52 km güneydoğusunda, Çumra ilçesinde, Küçükköy Mahallesi'nin 1.5 km güneyinde yer alır. Yerleşimin kenarından Çarşamba Çayının eski bir kolu geçer.³⁵⁸

Tarihöncesi birçok yerleşimi barındıran Konya ovasında ilk sistematik yüzey araştırmaları 1951 yılında, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü adına James Mellaart tarafından yapıldı. 1958 yılında, Mellaart ile Alan Hall ve David French'in de içinde olduğu ekip Doğu Çatalhöyük yüzeyinde bulunan küllü yanık topraklar, belirgin kerpiç duvarlar, kemik parçaları, obsidyen aletler ve çanak çömlek parçaları tespit etmiştir. Alanda ilk kazılar Mellaart başkanlığında, 1961 yılında başlar ve dört kazı sezonu olarak devam eder.³⁵⁹ Uzun bir aranın ardından, 1993 yılından itibaren Çatalhöyük'te kazılara Ian Hodder devam eder. Hodder 25 yıllık kazı projesini, yüzey araştırması ve yüzey sıyırma çalışmaları ile başlar. Hodder, 2017 yılı itibarıyla kazı projesini bitirir ve yayın çalışmalarına devam eder.³⁶⁰ Çatalhöyük'teki yeni dönem kazıları ise 2018 ve 2019 yılında Konya Müze Müdürlüğü başkanlığında, Çiler Çilingiroğlu bilimsel danışmanlığında gerçekleştirildi.³⁶¹

Çatalhöyük doğu ve batı olmak üzere iki höyükten oluşmaktadır. Neolitik Dönem yerleşim izleri, 13,5 hektarlık bir alana yayılmış olan Doğu höyükte izlenir. Doğu höyük, 450 m uzunluğunda ve 275 m genişlikte ve 21 m yüksekliktedir.³⁶² (Şekil 30)

³⁵⁸ James Mellaart, **Çatal Hüyük A Town in Anatolia**, Thames and Hudson, London, 1967, (Anatolia), s. 27; James Mellaart, **Çatalhöyük Anadolu'da Bir Neolitik Kent**, çev. Gökçe Bilge Yazıcıoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, (Çatal), s. 9.

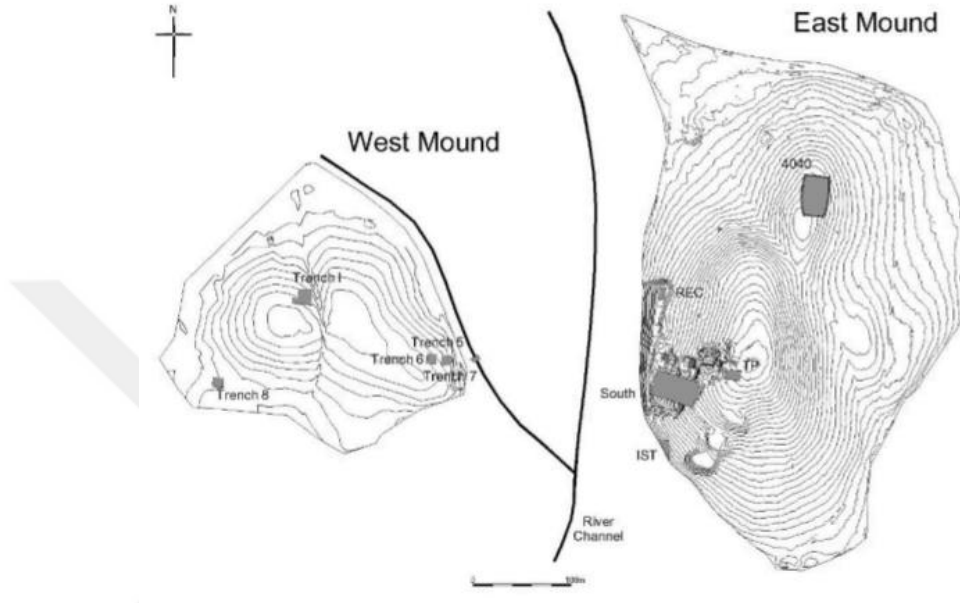
³⁵⁹ Mellaart, Çatal, s. 27; Ian Hodder, **Leoparın Öyküsü**, Çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, London, 2006, (Leopar), s. 7.

³⁶⁰ Roger Matthews, Ian Hodder, "Introduction", Çatalhöyük 1993 Archive Report, 1993, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1993/ar93_01.html; Hodder, Leopar, s. 7; Ian Hodder, "Introduction: Ending 25 Years of Fieldwork at Çatalhöyük", Çatalhöyük 2017 Archive Report, 2017 (Ending), s. 1. http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Archive_Report_2017.pdf

³⁶¹ Çiler Çilingiroğlu, Arkadiusz Marciniak, Yusuf Benli, "Çatalhöyük 2018", 41. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2019, (Çatalhöyük) s. 505; Çiler Çilingiroğlu, "Introduction", Çatalhöyük 2018 Research Project, 2020, (Introduction), s. 1

³⁶² Mellaart, Anatolia, s. 30; Hodder, Leopar, s. 7.

Doğu höyük, kuzey, güney ve doğu kesimde yükseltileri olan üç koni şeklinde yükselir. Güneydeki koninin güney kesiminde dik bir eğim, doğu kesiminde sulama kanallarının kestiği geniş bir etek yer alır.³⁶³

Şekil 30: Batı ve Doğu Çatalhöyük. (Çatalhöyük Research Project)

4.3.2.1.2. Yerleşim Tabakalanması

Mellaart, yapı katlarının yerleşimin farklı evrelerini ve yenilenme durumunu ifade etmediğini belirterek, 15 mm'lik dolguda on dört yapı katı olduğunu ortaya koyar. Yukarıdan aşağı, 0'dan başlayarak Roma rakamlarıyla XII'ye kadar numaralandırma yapar. Ayrıca, VI. tabakayı da iki evreli olarak, VIA ve VIB olarak ayırır. Sonuç olarak Mellaart, yerleşimi MÖ. 6500-5700/5600 yılları arasına tarihlendirir.³⁶⁴

Hodder, Çatalhöyük'teki erken dönem çalışmalarında (1993-1999), Mellaart'ın tabakalanmasını kullanmaya devam eder. Ancak 2008 yılı itibarıyla, bu tabakalanma sisteminin yetersiz kalması nedeniyle matrix'e dayalı yeni tabakalanma sistemine geçer.³⁶⁵

³⁶³ Mellaart, *Anatolia*, ss. 31-32; Çiler Çilingiroğlu ve diğerleri, *Çatalhöyük*, s. 506.

³⁶⁴ Mellaart, *Çatal*, ss. 33-36.

³⁶⁵ Shahina Farid, 'A Review of The Mellaart Level System and The Introduction of a New Phasing System at Çatalhöyük 2008', *Çatalhöyük 2008 Archive Report*, 2008, ss. 15-19 http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2008.pdf; Ian Hodder, 'Çatalhöyük: The Leopard Changes Its Spots. A Summary Of Recent Work', *Anatolian Studies*, Vol.: 64, 2014, (Recent), ss.2-3.

Mellaart ve Hodder'ın tabakaları şu şekildedir:³⁶⁶

Tablo 8: Çatalhöyük yerleşim tabakalanması.

Mellaart	Hodder	Tarih
0	TP.S TP.R	6400-5900
I	TP.Q	
II	TP.P TP.O	
III	TP.N Güney.T Kuzey.J TP.M	
IV	Güney.S Kuzey.J IST	
V	Güney.R Kuzey.I IST Güney.Q Kuzey.H IST Güney.P Kuzey.H	6500-6400
VIA	Güney.O Kuzey.G	
VIB	Güney.N Kuzey.G	
VII	Güney.M Kuzey.F	6700-6500
VIII	Güney.L Kuzey.F	
IX	Güney.K	
X	Güney.J	
XI	Güney.I	

³⁶⁶ Craig Cessford, “A New Dating Sequence For Çatalhöyük”, *Antiquity*, Vol.: 75, 2001, (Dating), ss. 718-721, 723; Hodder, *Recent*, s. 4; Alex Bayliss, Fiona Brock, Shahina Farid, Ian Hodder, John Southon, R. E. Taylor, “Getting to The Bottom Of It All: A Bayesian Approach to Dating The Start Of Çatalhöyük”, *J World Prehist*, Vol.: 28, 2015, ss. 6-10, 17; Duygu Tarkan, **Doğu Çatalhöyük Neolitik Dönem Çanak Çömleğinin Kil Kullanımı ve Kaynakları Bakımından İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 391385), 2015, s. 33.

XII tabaka evreleri	Güney.H	7100-6800
Pre-XII.A		
Pre-XII.B	<i>Kireç yakma/üretim</i>	
Pre-XII.C		
Pre-XII.D	<i>Kireç taban parçaları</i>	
Pre-XII.E		

Mellaart dört yıllık kazılarını ‘güney alanında’ gerçekleştirir. Hodder ve ekibi de güney alanında kazılara devam eder. Hodder güney alanındaki çalışmaların yapılmasında yerleşimin en erken seviyelerine ulaşmak için en uygun alan olması ve Mellaart çalışmalarını yeniden değerlendirmeye amaçlar.³⁶⁷ Mellaart güney alanında, X.8 Tapınak evinin altında dört metreden fazla yerleşim dolgusu kazar. Dolgu içinde en az 10 tane kireç taban parçası bulur. Kireç taban parçalarının bazısı olağanüstü sert, bazısı ise yumuşak bir yapıdadır.³⁶⁸ Kireç taban parçalarının varlığını anlamak kazıların güney alanında kazıların devam etmesinde önemli nedenler arasında yer alır.³⁶⁹

Mellaart kireç tabanı Çatalhöyük’te ‘*Tapınak VIII.31 (Red Shrine)*’ adlı yapıda belirlemiştir.³⁷⁰ Tapınak VIII.31, IX. tabakadan VIA tabakaya kadar kullanım görmüştür.³⁷¹ (Şekil 31) Bununla birlikte Mellaart, Çatalhöyük’te iki oda tabanının daha kireçle kaplandığını ve boyandığını bildirmiştir. Bahsi geçen boyalı kireç tabanlı odalar XII ve XI tabakaya ait olup Çatalhöyük’te bilinen en son boyalı kireç tabanlardır.³⁷² (Şekil 32)

³⁶⁷ Craig Cessford, “Level Pre-XII.E-A and Level XII and XI, Spaces 181, 199 and 198”, Excavating Çatalhöyük South, North, Kopal Area Reports From The 1995-99 Seasons, (Ed I. Hodder), Çatalhöyük Research Project Vol.: 3, Monograph No.: 37, British Institute at Ankara, 2007, (Pre), s. 59.

³⁶⁸ James Mellaart, “Excavations at Çatal Hüyük, Third Preliminary Report, 1963”, Anatolian Studies, Vol.: 14, British Institute at Ankara, 1964, (Hüyük) s. 73.

³⁶⁹ Cessford, Pre, s. 59.

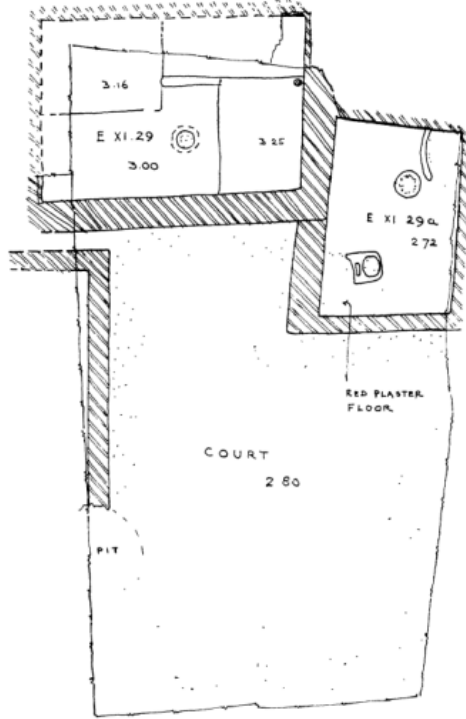
³⁷⁰ James Mellaart, “Excavations at Çatal Hüyük, 1965: Fourth Preliminary Report”, Anatolian Studies, Vol.: 16, British Institute at Ankara, 1966, (Report), s. 167, 169, 180.

³⁷¹ Hodder, Leopor, s. 127.

³⁷² Mellaart, Report, ss. 168-169.

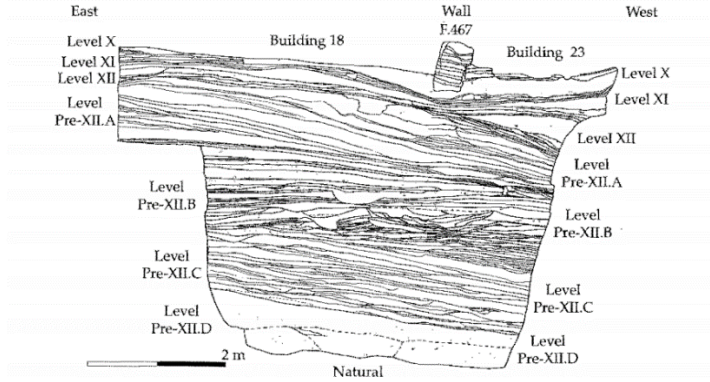
Şekil 31: Çatalhöyük Tapınak VIII.31'in doğudan görünümü. (Mellaart, Recent, s. 159)

Şekil 32: Çatalhöyük XI. tabakaya ait kırmızı boyalı kireç tabanlı oda. (Mellaart, Recent, s. 168)

Çatalhöyük'te kireç taban varlığı Hodder dönemi kazı çalışmalarında da ispatlanmıştır. Hodder dönemi çalışmalarında ele geçen kireç taban parçalarını içeren kültür dolgusu Pre-XII.D tabakasına aittir.³⁷³ (Şekil 33)

³⁷³ Cessford, Pre, ss. 59-60.

Şekil 33: Mekân 181, 199 ve 198 kuzey kesiti. (Cessford, Pre, s. 61)

Mekân 181 Pre-XII.D evresinde yedi adet radyokarbon örneği üzerine yaşlandırma analizi uygulanmıştır. Pre-XII.D evresinden alınan örneklerin yaşlandırma analiz sonuçları şu şekildedir:³⁷⁴

Tablo 9: Çatalhöyük radyokarbon sonuçları.

Birim no	Laboratuar no	Materyal	MÖ kalibre edilmiş tarih (1 sigma olasılıkla)
5324	OxA-9778	Buğday (Triticum Dicoccum)	7360-7140
5324	OxA-12107	Silisleşmiş çitlembik	6830-6650
5237	OxA-13806	Silisleşmiş çitlembik	6990-6680
5329	OxA-9893	Tohum (buğday/bezelye?)	7250-7060
5328	Oxa-23252	Koyun/keçiye ait ayak tarak kemiği	7300-7080
5328	OxA-13807	Silisleşmiş çitlembik	7050-6830
5328	UCIAMS	Hayvan Kemiği (yavru kuzu)	7060-6830

4.3.2.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.3.2.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Hodder dönemi kireç taban parçaları Güney kazı alanında, Mekân 181 adlı birimden elde edilmiştir.³⁷⁵ Ayrıca bu birim Mellaart dönemi, XI. tabakadaki X.8 numaralı tapınak evinin altında konumlanmıştır.³⁷⁶

³⁷⁴ Bayliss ve diğerleri, ss. 9-10; <http://www.14sea.org/>

³⁷⁵ Cessford, Pre, ss. 59-60.

³⁷⁶ Cessford, Pre, ss. 59-60.

Tapınak VIII.31, Mellart'ın kazıları gerçekleştirdiği güney alanında bulunmaktadır.³⁷⁷ (Şekil 34)

Şekil 34: Güney kazı alanı, Mekân 181. (Çatalhöyük Research Project)

4.3.2.1.3.2.Yapının Planı

Mekân 181'den gelen hiçbir buluntu insitu halinde değildir. Sadece parça olarak ele geçen kireç tabanın bağlı olduğu binaya ait yapı özellikleri bilinmektedir.³⁷⁸

Tapınak VIII.31 yapısı dörtgen planlıdır. Yapının güney bölümünde, Çatalhöyük'teki diğer yapılardan da bilindiği gibi merdiven, ocak ve ahşap direk izleri bulunmuştur.³⁷⁹

4.3.2.1.3.3.Teknolojik Özellikler

Küçük parçalar olarak geçen kireç taban parçalarından en büyük olanının boyutu 35x20 mm'dir.³⁸⁰

Hodder dönemi çalışmalarında kireç taban parçaları açık alan (midden) veya oda dolgusundan gelmiştir. Sıva parçalarının alt yüzeylerinin çok düzensiz olduğu gözlemlendi. Ian Hodder bu parçaların duvara değil bina tabanına uygulandığı belirtmiştir.³⁸¹

³⁷⁷ Cessford, Pre, s. 59.

³⁷⁸ Cessford, Pre, ss. 64-66.

³⁷⁹ Mellaart, Report, s. 181.

³⁸⁰ Cessford, Pre, s. 85; Wendy Matthews, "Micromorphology Archive Report", 1999, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1999/ar99_06.html

³⁸¹ Cessford, Pre, s. 85; Matthews.

Mekân 181’de bulunan kireç taban parçaları 5 ila 12 mm kalınlıkta, alçı ve küçük taşçıkların olduğu harç ile yapılmışlardır. Yaklaşık 1 mm kalınlığında alçı ve onun üzerine 1 mm kalınlığında boya sürülerek renklendirilmiştir. Parçalar üzerindeki boyanın rengi değişiklik gösterir. Örneklerin çoğunluğu kırmızı olmak üzere sarı ve pembe renklerinde kullanıldığı görülmüştür.³⁸² (Şekil 35)

Şekil 35: Mekân 181'den ele geçen kireç tabanlı yapı/yapılara ait parçalar. (Cessford, Pre, s. 83)

Kireç sıva parçaları dayanıklı yapıda ve çok serttir. Parçaların sert yapıda olması ve suda çözünmeye olan dirençleri tabanın yanmış kireçten yapılabileceğini düşündürmüştür.³⁸³

Tapınak VIII.31’in tabanı ince çakıl taşlarının döşenmesinin ardından kireçle sıvanmıştır. Taban yüzeyi kırmızıya boyanmış ve perdahlanmıştır. Taban iki kez yenilenmiştir.³⁸⁴ Kireç sıva, yapı içindeki platform ve oturma alanlarının üzerini de kaplamıştır. (Şekil 36) Çatalhöyük’te Mellaart’ın tapınak olarak tanımladığı yapılarda taban altı gömülere rastlanırken, Tapınak VIII.31’de kireç taban altına gömü yapılmamıştır.³⁸⁵ Çatalhöyük’teki kireç taban, yapıların konut ya da farklı işlevler için kullanılan evlere yapılmış olabilir.³⁸⁶

³⁸² Cessford, Pre, s. 85.

³⁸³ Matthews.

³⁸⁴ Mellaart, Report, s. 180-181

³⁸⁵ Mellaart, Report, s. 182.

³⁸⁶ Duru, Yüksek, s. 85.

Şekil 36: Tapınak VIII. 31 kırmızı boyalı kireç tabanı. (Mellaart, Recent, s. 159)

Çatalhöyük'te kireç üretimini gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Mekân 181'in Pre-XII.B tabakasından gelen veriler, bu alanda kireç üretimi/yakma faaliyetlerinin olabileceği gösterir. Bu haliyle yerleşim sınırları içerisinde, binalardan biraz uzakta, bir dizi faaliyetin gerçekleştiği, çok daha geniş bir açık alan varlığından söz edilebilir.³⁸⁷

Pre-XII.B evresinde tespit edilmiş olan kireç yakma faaliyetinin altı farklı evresi ortaya çıkarıldı.³⁸⁸ Kireç yakma faaliyetleri, alt evrede bulunan (Pre-XII.D) sert kireç taban parçalarının üretimi ile de bağlantılıdır.³⁸⁹ Ayrıca Pre-XII.B'de erimiş silikanın varlığı, sıcaklığın kireç üretmek için gereken 600-650 °C'yi aştığını doğrular niteliktedir.³⁹⁰

Kireç taban üretiminde, kireç miktarının yoğun olması beklenir. Ancak Çatalhöyük'teki kireç yakma alanında kireç yoğunluğu az miktardadır. Buradan küçük ölçekli bir üretimin olduğu, belki de sadece bir ev düzeyinde üretim yapıldığı söylenebilir.³⁹¹

Çatalhöyük evlerinin taban ve duvarları tekrarlanarak sıvama işlemine tabii tutulmuştur. Buna karşın kireç sıvalı sert zeminlerin yıllık yenilemeye ihtiyacı yoktur. Ancak kireç sıvalı tabanlara ait parçacıklara Çatalhöyük'te Tabaka XI.'in altındaki tabakalarda rastlanır. Yenileme gerektirmeyen bu tipteki kireç sıvalı tabanların kullanımının bitmesine yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Oldukça sert düzeyde yapılan tabanlar, gömüt yeri, obsidyen çukurları ve ambarlar için tabanların kazılıyor olmasını

³⁸⁷ Cessford, Pre, ss. 82-83; Hodder, *Leopar*, s. 105.

³⁸⁸ Hodder, *Leopar*, s. 126; Bayliss ve diğerleri, s. 16.

³⁸⁹ Cessford, Pre, s. 85.

³⁹⁰ Mattheews.

³⁹¹ Hodder, *Leopar*, ss. 126, 180.

güçleştirmiştir. Aynı zamanda sönmemiş kireç üretiminin çok daha çaba gerektirmektedir.³⁹²

Çatalhöyük'te, kireç taban kullanımının bitmesine yönelik bir diğer öneri üretimde gerekli olan yüksek ateşi sağlayan odun kaynaklarının tüketilmesine bağlanmış³⁹³ olsa da Wendy Matthews çalışmalarında kireç yakmak için tezek kullanımına işaret eder.³⁹⁴

Çatalhöyük'te Mekân 181'in kesitinde kireç sıva parçalarına rastlanır. Bu parçalar sıvaları ilk/önceki orijinal ortamlarından alındığını ve daha sonra sıva için yeniden kullanıldığını gösterir. Bu hem sembolik hem de pratik nedenlerden kaynaklanmış olabilir.³⁹⁵

Pre-XII.D dolgusundan kireç taban parçası haricinde botanik kalıntıları, yumurta kabukları, hayvan ve insan kemiği, işlenmiş kemik, kil topları, geometrik bezemeli kil obje, yontma taş alet, öğütme taşı, kil figürinler ve boncuklar elde edilmiştir. Çanak çömlek ise bu evrede tespit edilmemiştir.³⁹⁶

4.3.2.2. BONCUKLU HÖYÜK

4.3.2.2.1. Genel Bilgi

Boncuklu Höyük Konya'nın Karatay ilçesinde, Hayıroğlu kasabında bulunmaktadır. Aynı zamanda Boncuklu Höyük, Çatalhöyük'ün sadece 9.5 km kuzeyinde yer almaktadır.³⁹⁷

Boncuklu Höyük, Douglas Baird başkanlığında, 1995-2002 yılları arasında yürütülen Konya Yüzey Araştırmaları kapsamında keşfedilmiş ve kazı çalışmalarına 2006 yılında başlanmıştır.³⁹⁸

Ova seviyesinden 2 m yükseklikte olan höyüğün boyutları 180x120 m kadardır.³⁹⁹ Höyük yol yapım çalışmaları ve kanal açması nedenleriyle kısmen tahrip olmuş durumdadır.⁴⁰⁰

³⁹² Hodder, *Leopar*, ss. 126-127.

³⁹³ Cessford, *Pre*, ss. 84-85

³⁹⁴ Hodder, *Leopar*, s. 105; Matthews.

³⁹⁵ Matthews.

³⁹⁶ Cessford, *Pre*, ss. 64-65.

³⁹⁷ Douglas Baird, Adnan Baysal, "Boncuklu Höyük Projesi: Orta Anadolu'da Tarımın, Yerleşik Hayata Geçişin ve Hayvancılığın Başlangıcının Araştırılması", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 4, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Malatya, 2011, s. 263.

³⁹⁸ Baird ve Baysal, s. 263.

Boncuklu Höyük erken dönemlerinde tamamen sulak ve bataklık bir arazide yer alır. Bu durum Boncuklu Höyük sakinleri için malzeme temininde fayda sağlamıştır.⁴⁰¹

4.3.2.2.2. Yerleşim Tabakalanması

Boncuklu Höyük stratigrafisini anlayabilmek için H, K, M ve N aşamalarında kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu doğrultuda Boncuklu Höyük'ün MÖ 9. binyıl sonu ve 8. binyılda iskân edildiği anlaşılmıştır.⁴⁰²

4.3.2.2.3. Boyalı Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.3.2.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Boncuklu Höyük için N aşamasındaki 6 numaralı yapı ile K aşamasındaki 9 numaralı yapı, boyalı tabanlar için en iyi örneği oluşturmaktadır.⁴⁰³ N aşaması ve K aşaması höyüğün orta kesimindedir.⁴⁰⁴

Ek olarak Boncuklu Höyük'te 1 numaralı yapı (K aşaması) ve 2 numaralı yapıların (K aşaması) taban yüzeylerinde boya izleri bulunmuştur.⁴⁰⁵

4.3.2.2.3.2. Yapının Planı

Boncuklu Höyük'te yapılar genellikle 4x3 m veya 4x5 m boyutlarında ve oval planlı olarak yarı toprağa gömülü şekilde yapılmıştır. Yapılar kerpiçten ve organik malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir. Yapılar bitişik değildir, aralarında atık/çöplük alanlarına yer verilmiştir. Boncuklu Höyük'te yapılar birbirine üstüne ve planları korunarak yapılmış, yapı devamlılığı sağlanmıştır. İç mekân organizasyonda taban seviyesinden daha yüksek olarak bir platform aracılığıyla yapı iki bölüme ayrılmıştır. Ayrıca platform boyanarak evin iki bölümünün sınırı belirginleştirilmiştir.⁴⁰⁶

4.3.2.2.3.3. Teknolojik Özellikler

³⁹⁹ Baird ve Baysal, s. 263.

⁴⁰⁰ Gökhan Mustafaoğlu, “Neolitik Boncuklu Höyük”, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı: 275, 2017, s. 32.

⁴⁰¹ Mustafaoğlu, s. 33.

⁴⁰² Douglas Baird, Andrew Fairbairn, Louise Martin, Caroline Middleton, “The Boncuklu Project: The Origins of Sedentism, Cultivation and Herding in Central Anatolia”, **The Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 3, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, ss. 222-223.

⁴⁰³ Baird ve Baysal, s. 265; Baird ve diğerleri, s. 224.

⁴⁰⁴ Baird ve diğerleri, s. 239.

⁴⁰⁵ Baird ve Baysal, s. 265.

⁴⁰⁶ Mustafaoğlu, s. 33.

Boncuklu Höyük'te kireç taban teknolojisi yoktur. Boncuklu Höyük'te bazı yapılarda, taban yüzeyleri ya da platform sınırı kırmızıya boyanmıştır. Platform ise beyaz alçı ile yenilenmiştir.⁴⁰⁷

Boncuklu Höyük yapı taban ve platformları kerpiç ile sıvanmış ve aşı boyası ile renklendirilmiştir.⁴⁰⁸ Bu açıdan N açmasında bulunan 6 numaralı yapı Boncuklu Höyük yapı tabanları hakkında bilgiler vermiştir. 6 numaralı yapının kuzeybatı bölümü, içinde ocağın da yer aldığı mutfak alanı olarak kullanılmıştır. Bu bölüm, yapının güney bölümünün taban seviyesinden daha alçakta yapılmıştır. Güney bölüm ile mutfak alanı en az üç kez yenilenmiş ve sırt şeklinde yükseltilerek belirgin bir şekilde ayrılmıştır.⁴⁰⁹ 6 numaralı yapının kuzeydoğu bölümünün tabanı küçük bir bölümü turuncu renkte aşı boyası ile renklendirilmiştir.⁴¹⁰ (Şekil 37)

9 numaralı yapının güneydoğu alanı, tabanın geç kullanım evresinde kırmızı renge boyanmış ancak ardından boyasız olarak yenilenmiştir.⁴¹¹

1 numaralı yapı tabanında evin kuzey bölümü boyalı olarak kullanılmıştır.⁴¹²

Şekil 37: Boncuklu Höyük N açmasında bulunan 6 numaralı yapının tabanı. (Baird ve Baysal, s. 269)

Boncuklu Höyük'te yapı tabanları ritüel pratiklerine işaret etmektedir. Yapılarda özellikle mutfak alanı bu uygulamalardan ayrı tutulmuş gibi görünmektedir.⁴¹³

⁴⁰⁷ Mustafaoğlu, s. 33.

⁴⁰⁸ Adnan Baysal, “Konya Ovası Neolitik Dönem Kültürel Gelişimi İçinde Boncuklu Höyük ve Önemi”, Colloquium Anatolicum XII, 2013, (Konya), s. 89.

⁴⁰⁹ Baird ve Baysal, s. 265.

⁴¹⁰ Baird ve Baysal, s. 265.

⁴¹¹ Baird ve Baysal, s. 265.

⁴¹² Baird ve Baysal, s. 265.

⁴¹³ Baird ve Baysal, s. 265.

4.3.2.3. PINARBAŞI A

4.3.2.3.1. Genel Bilgi

Pınarbaşı Konya Ovasında, Karaman İli sınırında, volkanik Karadağ'ın kuzeybatısında bulunan Bozdağ kireçtaşı tepelerinin en ucunda yer alır. Pınarbaşı, kaya sığınağı, mağaralar ve höyük yerleşimi gibi farklı birimlerden oluşmaktadır.⁴¹⁴

Pınarbaşı'nın bir sit alanı olarak tanımlanması, Ramsay tarafından bulunan Bizans Dönemi'ne ait yazıt aracılığıyla sağlanmıştır. David French'in 1970'lerde Pınarbaşı'nı ziyaretiyle alanın prehistorik bir yerleşme olduğu anlaşılmıştır. Ardından Trevor Watkins Konya Ovası Yüzey Araştırması Projesi kapsamında bölgeye ulaşır, mikrolit aletlere dayanarak Pınarbaşı'nı Son Pleistosen-Erken Holosen geçiş Dönemi'ne tarihlendirir. Watkins 1994-1995 yıllarında Pınarbaşı'nda ilk kazı çalışmalarını gerçekleştirir. 2003 yılında ise Douglas Baird kazı çalışmalarına devam etmiştir.⁴¹⁵

Pınarbaşı A alanı küçük tepecik şeklinde höyük yerleşimi şeklinde kurulmuştur. Pınarbaşı B alanı ise kaya altı sığınağı şeklindedir.⁴¹⁶

4.3.2.3.2. Yerleşim Tabakalanması

Pınarbaşı B kaya sığınağıdır ve Epipaleolitik Dönem'e ait kalıntılar içermektedir. Pınarbaşı'nın en eski kültür katını oluşturmaktadır. Bu evreye ait taş alet teknolojisine dayanarak Pınarbaşı B'nin MÖ 9. binyıldan daha önceki bir döneme ait olması gerektiği anlaşılmıştır.⁴¹⁷

A alanından alınan üç örnek uyarlanmış olarak MÖ 8500-8000 yıllarına tarihlendirilmiştir.⁴¹⁸

Pınarbaşı MÖ 9. binyıl yerleşimi A ve D açmalarında izlenmiş olup, bu dönem yaklaşık 0.5 hektarlık bir alanı kapladığı düşünülmektedir. D açmasında MÖ 9. binyıl dolgusu yaklaşık 80 cm kadardır ve bu alanda anakayaya ulaşılmıştır.⁴¹⁹

4.3.2.3.3. Boyalı Tabanlı Yapının Özellikleri

⁴¹⁴ Douglas Baird, "Pınarbaşı: Orta Anadolu'da Epi-Paleolitik Konak Yerinden Yerleşik Köy Yaşamına", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Pınarbaşı), ss. 287-288.

⁴¹⁵ Douglas, Pınarbaşı, ss. 287-288.

⁴¹⁶ Douglas, Pınarbaşı, s. 287.

⁴¹⁷ Douglas, Pınarbaşı, s. 289.

⁴¹⁸ Douglas Baird, "Pınarbaşı: From Epi-Paleolithic Camp-Site to Sedentary Village in Central Anatolia", *Neolithic in Turkey*, Vol.: 3, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, (Camp), s. 192.

⁴¹⁹ Douglas, Camp, s. 193.

4.3.2.3.1. Yapının Konumu

Pınarbaşı'nda boyalı tabanlar Pınarbaşı D alanında bulunur.⁴²⁰ (Şekil 38)

Şekil 38: Pınarbaşı D alanı. (Baird, Camp, s. 214.)

4.3.2.3.2. Yapının Planı

Pınarbaşı D alanında B3 (Building 3) olarak tanıtılmış yapının tabanı boyalıdır. Yapı yaklaşık 1.6x1.4 m boyutlarıyla açığa çıkarılmıştır. Yapının, oval ya da apsidal formda olduğu düşünülmektedir. Yapı çamur sıvalı ve dal örgü mimari geleneğinde yapılmıştır.⁴²¹

4.3.2.3.3. Teknolojik Özellikler

B3'ün tabanı 7 kez sıvanmıştır. Taban sıvası için bölgede bulunan yerel beyaz toprak ya da bir diğer adıyla marl kullanılmıştır. Taban yüzeyinde kırmızı boya (aşı boyası), parçacıklar halinde bulunmuştur.⁴²²

Taban üzerinde muhtemelen hasır döşemeyi sabitlemek amacıyla açılmış kazık delikleri tespit edilmiştir. Kazık delikleri, taban sıvası kurumadan çakılmıştır.⁴²³

B3 kırmızı boyalı taban üzerinde bir adet öğütme taşı yer alır.⁴²⁴

B3 yapısından alt evresinde tabanı kırmızı boyalı başka bir taban daha bulunmaktadır.⁴²⁵

4.4. GÖLLER BÖLGESİ VE İÇBATI ANADOLU BÖLGESİ

⁴²⁰ Douglas, Camp, s. 193.

⁴²¹ Douglas, Camp, s. 193.

⁴²² Douglas, Camp, s. 193.

⁴²³ Douglas, Camp, s. 193.

⁴²⁴ Douglas, Camp, s. 193.

⁴²⁵ Douglas, Camp, s. 193.

4.4.1. HACILAR

4.4.1.1. Genel Bilgi

Hacılar yerleşimi Burdur ili, Merkez ilçesinde, Hacılar köyünün 1.5 km batısında yer almaktadır. Burdur'un 26 km güneybatısında, Burdur Gölü'nün güneybatı ucuna ise 3-4 km uzaklıktadır. Yerleşim alanı 150 m çapında, çevre tarlalardan 1,5 m ve 50 m yükseklikte, deniz seviyesinden ise 940 m yükseklikte bulunur.⁴²⁶

Hacılar, 1956 yılında James Mellaart tarafından keşfedilmiş, 1957-1960 yılları arasında kendisi tarafından kazısı yapılmıştır.⁴²⁷ 1985 ve 1986 yıllarında, Refik Duru yönetiminde Kuruçay ekibi ayrıca kaçak kazı ile ele geçmiş eserlerin bazılarının tanımlamasını yapabilmek ve Hacılar yerleşiminin mezarlık alanını bulmak amacıyla Hacılar'da yeni bir çalışma gerçekleştirmişlerdir.⁴²⁸

4.4.1.2. Yerleşim Tabakalanması

Mellaart, Hacılar'daki çalışmalarında ilk olarak Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik tabakaları tespit etmiş ve bu dönemlere ait toplam dokuz tabaka belirlemiştir. Bunlar birbirini kesintisiz takip eden ve mimari stilde çoğunlukla devamlılık gösteren tabakalardır.⁴²⁹ Mellaart'ın Hacılar'da 1960'taki son kazı dönemi çalışmalarında ise Geç Neolitik dönemden daha erken döneme ait tabakaların varlığı görülmüştür. Önceden yapılmış olan tabakalandırma sisteminde herhangi bir değişiklik yapılmadan yeni tespit edilen tabakaların, kendi içinde numaralandırılması sağlanmıştır. Erken döneme ait tabakalar, 1,5 m kalınlığındaki yedi yapı katından (I-VII) oluşmaktadır. Bu tabakalar Mellaart tarafından “*Akeramik Neolitik*” olarak tanımlanmıştır.⁴³⁰

Hacıların akeramik tabakaları sınırlı bir alanda araştırılmış ayrıca Geç Neolitik dönem yerleşimi tarafından tahribe uğramıştır.⁴³¹ Akeramik yapılar en fazla 0.25 m yüksekliğinde korunabilmiştir. Akeramik yapı katlarında herhangi bir yangın izine

⁴²⁶ James Mellaart, “Excavations at Hacılar First Preliminary Report”, *Anatolian Studies*, Vol.: 8, British Institute at Ankara, 1958, (First), s. 127; James Mellaart, **Excavations at Hacılar I**, BIAA Occasional Monograph Series, Vol.: 9, British Institute at Ankara, Edinburgh University, 1970, (Hacılar), s. xii; Refik Duru, *Göller Bölgesi Neolitiği: Hacılar, Kuruçay Höyük, Höyücek, Bademağacı*, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Türkiye’de Neolitik Dönem, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Göller), s. 331.

⁴²⁷ Duru, Göller, s. 331.

⁴²⁸ Duru, Göller, s. 332.

⁴²⁹ James Mellaart, “Excavations at Hacılar Fourth Preliminary Report”, *Anatolian Studies*, Vol.: 11, British Institute at Ankara, 1961, (Fourth), s. 70

⁴³⁰ Mellaart, Fourth, s. 70; Mellaart, Hacılar, ss. xiii, 3-4; Duru, Göller, s. 331.

⁴³¹ Mellaart, Hacılar, s. 3; Mellaart, Fourth, s. 70.

rastlanılmamıştır. Mimari kalıntıların tamamında binalar dörtgen şekildedir. Odalar küçük boyutlu olarak yapılmıştır. Binaların avluyada ait olan duvarları 1 m kadarken iç duvarlar genellikle 0.20/0.30 m kalınlığındadır. Yapı duvarlarında yeşilimsi renkte ve bol saman içeren kerpiç bloklar kullanılmıştır. Avlu ve evlerin yan odalarının duvar ve tabanları çamur ile sıvanmıştır. Önemli görülen odaların tabanları ise kireç sıva ile kaplanmıştır.⁴³²

James Mellaart Hacılar'ın tabakalanması şu şekilde belirlemiştir.⁴³³

Tablo 10: Hacılar yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Dönem
I-V	Erken Kalkolitik
VI-IX	Geç Neolitik
HİATUS	
I-VII	Akeramik Neolitik

Mellaart, kireç tabanlı yapılara ait kalıntıları Akeramik VII, VI, V, II ve I. yapı katlarında tespit etmiştir.⁴³⁴ Akeramik tabakalardan tek bir radyokarbon örneği alınmıştır. Akeramik V. yapı katı için Q açmasında, açık alanda/avlu bulunan ocağın kenarından kömürleşmiş odundan sağlanan yaşlandırma analiz sonucu (BM-127) MÖ 8200-7550 (GÖ 8700±180) tarini vermiştir.⁴³⁵ BM-127 büyük bir standart sapmaya sahiptir.⁴³⁶ Bu yüzden bu tarih konusunda halen tartışmalar vardır. Analiz sonucunun karbonlaşmış örnekten mi yoksa yanlış ölçümden mi kaynaklandığı net değildir.⁴³⁷ Göller Bölgesi yerleşimleri (Bademağacı, Kuruçay, Höyücek) yaşlandırma analiz sonuçları iki örnek dışında birbirleriyle tutarlıdır. Bademağacı Hd-22340 ile Hacılar BM-127 analiz sonuçları Göller Bölgesi'nin diğer yerleşimleri ile tutarlılık sağlamamaktadır.⁴³⁸

⁴³² Mellaart, Fourth, s. 71; Mellaart, Hacılar, ss. 3-4.

⁴³³ Mellaart, Hacılar ss. 92-94.

⁴³⁴ Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁴³⁵ Mellaart, Hacılar ss. 92-94.

⁴³⁶ Maxime Bami, Volker Heyd, "The Origins of Europe's First Farmers: The Role of Hacilar and Western Anatolia, Fifty Years on", *Præhistorische Zeitschrift*, 86, 2011, s. 168.

⁴³⁷ Çilingiroğlu, Pottery, s. 90.

⁴³⁸ http://www.14sea.org/3_Ie.html

4.4.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.4.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

James Mellaart kazı çalışmalarında kireç taban parçalarını tespit ettiği Akeramik Neolitik'e ait yedi evreli tabakayı Q açmasında belirlemiştir. Q açması höyüğün güneybatı kesiminde bulunmaktadır.⁴³⁹

4.4.1.3.2. Yapının Planı

Tipik bir Akeramik Hacılar evinin nasıl bir plana sahip olduğu söylemek zordur. Tek bir ev planı dâhil tam olarak kazılamamıştır.⁴⁴⁰

Mellaart, kireç sıvalı tabanların önemli odaların tabanlarında kullanılmış olduğunu düşünmektedir. Açık alanların ve evlerin yan odaları çamur ile sıvanmıştır.⁴⁴¹

Akeramik VII, VI yapı katlarında bulunan kireç taban parçalar halindedir, kireç taban parçaları hiçbir mimari detay göstermemiştir.⁴⁴²

Akeramik V yapı katında kireç tabanlı yapı kısmen kazılmıştır. Yapı dörtgen planlı ve en az iki odalıdır.⁴⁴³ Yapı kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 4.3 m'dir. Yapının güney kenarı yaklaşık 2.1 m genişliğinde, kuzey kenarı ise yaklaşık 3.5 m genişliğe sahiptir. Yapının doğu sınırı, tahribattan dolayı net değildir.⁴⁴⁴ Kireç tabanlı odada sabit bir merdivene, sekiye ve fırın izine rastlanılmamıştır. Ancak odanın doğu kısmı yıkıldığından/tahrip olduğundan, bu mimari öğelerin odanın doğu bölümünde olma ihtimali de bulunmaktadır.⁴⁴⁵ Yapının duvarları yeşilimsi-sarı renklerde kerpiç tuğlalar ve koyu renkli harç kullanılarak, taş temelsiz olarak inşa edilmiştir.⁴⁴⁶ Kerpiç duvarların taş temelsiz inşa edilmesi Hacılar'ın erken dönem mimari geleneğidir.⁴⁴⁷ (Şekil 39)

⁴³⁹ Mellaart, Hacılar, s. 3.

⁴⁴⁰ Mellaart, Hacılar, s. 4

⁴⁴¹ Mellaart, Fourth, s. 71; Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁴⁴² Mellaart, Fourth, s. 71; Mellaart, Hacılar, s. 4.

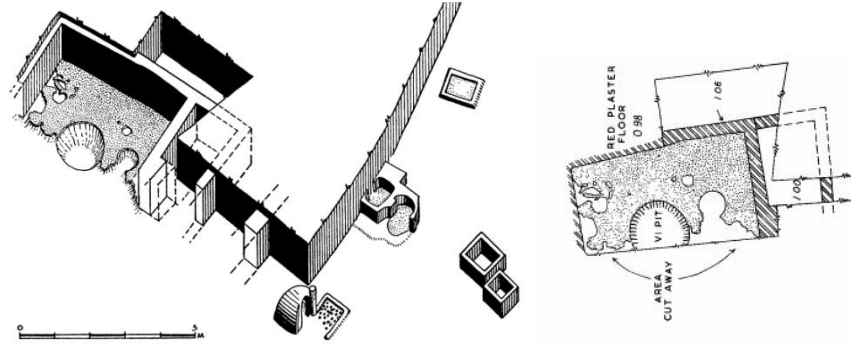
⁴⁴³ Mellaart, Hacılar, s. 4; Mellaart, Hacılar2, ss. 55-56.

⁴⁴⁴ Mellaart, Hacılar2, s. 55.

⁴⁴⁵ Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁴⁴⁶ Mellaart, Fourth, s. 71; Mellaart, Hacılar, s. 4; Duru, Göller, s. 332.

⁴⁴⁷ Bami ve Heyd, s. 170.

Şekil 39: Hacılar, Akeramik V. tabakaya ait kırmızı boyalı kireç tabanlı yapının canlandırması ve planı. (Mellaart, Fourth, ss. 55, 72)

Binanın kazısı yapılan kısımlarında kapıya ait herhangi bir ize rastlanılmamış, bu sebeple eve girişin nasıl sağlandığı tespit edilememiştir. Akeramik Neolitik dönem yerleşimi Geç Neolitik Dönem evlerinin inşası ile büyük tahribe uğramıştır. Diğer mimari ayrıntılar ise belli değildir.⁴⁴⁸ Kireç taban üst tabakalara ait çöp çukuru nedeniyle tahrip edilmiştir.⁴⁴⁹

Taban, duvar ile karşılaştığı yerde hafif kavisli olarak yapılmıştır. Kırmızı kireç sıvanın çatıya kadar devam etmesi, odayı karanlık hale getireceğinden dolayı olası değildir. Duvarda muhtemelen bir sıva paneli vardır. Panelin yukarısında duvar krem renge boyalıdır. Krem boya üzerinde ara sıra kırmızı renklerde geometrik bezemeler yer alır. Bu tarz bezemeler sadece duvarlar üzerinde kullanılmış, kireç taban üzerine bezeme yapılmamıştır.⁴⁵⁰

Akeramik II'de küçük bir odanın tabanı kireç ile sıvanmıştır. Aynı binada iki odanın daha tabanı kırmızı boyalı ve sıvalıdır. Bu odalardan birinde oval formda ocak ya da fırın bulunur.⁴⁵¹

Akeramik II'deki küçük oda Akeramik I'de de kullanım görmüştür. Oda tabanında bir çukur bulunur.⁴⁵²

1985-1986 yıllarında Refik Duru ekibi höyük yakınlarında yeni kireç tabanlı yapılar bulduklarını iddia ettiler. 3. sondaj çukurunda açığa çıkarılan kırmızı boyalı kireç taban, en iyi korunmuş olanıdır. Tabana ait yapıyı tespit edebilmek amacıyla kazı

⁴⁴⁸ Mellaart, Fourth, s. 70; Mellaart, Hacılar, s. 4; Duru, Göller, s. 332.

⁴⁴⁹ Mellaart, Hacılar2, 56.

⁴⁵⁰ Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁴⁵¹ Mellaart, Fourth, s. 71.

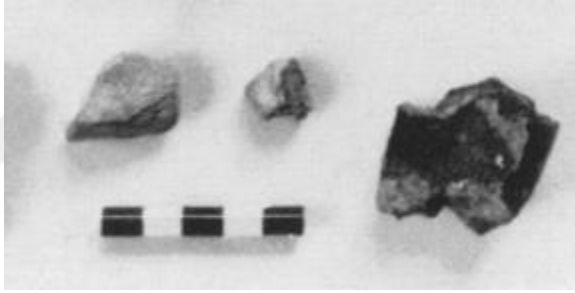
⁴⁵² Mellaart, Fourth, s. 71

alanının genişletilmiş olmasına karşın tabana ait olabilecek yapının temel veya duvarlarına ait bir bulguya ulaşılamamıştır.⁴⁵³ Ayrıca bu yapıların mutlak tarihleri belirsiz olup sadece mimari benzerlikleri nedeniyle Hacılar Akeramik Neolitik ile çağdaş oldukları önerilmiştir.

4.4.1.3.3. Teknolojik Özellikler

Hacılar ilk tabakalarından itibaren gelişmiş bir mimari gelenek gösterir. Erken Neolitik döneme ait mimari geleneğin en önemli bulgularını ise kireç tabanlara ait parçalar oluşturmaktadır.⁴⁵⁴

Hacılar'da kireç sıvalar, küçük taşlar/çakıl taşlarından oluşan bir dolgu üzerini kaplamıştır. Genellikle sıvanın üzeri kırmızı okr ile boyanmış, ardından perdahlanmıştır. Tabanın rengi açık kırmızıdan koyu kırmızıya değişen tonlardadır.⁴⁵⁵ Ancak birkaç sıva parçası krem sıva üzerine kırmızı boya şeritlerinin kullanımı da göstermiştir.⁴⁵⁶ (Şekil 40)

Şekil 40: Hacılar'da bulunan krem boya üzerine kırmızı şeritle bezenmiş kireç taban parçası. (Mellaart, Fourth, s. 64)

Akeramik II'de tespit edilen kireç tabanda kırmızı üzerine krem renkte band çekilerek dekore edilmiştir. Aynı odanın tabanı Akeramik I'de sadece kırmızı renktedir.⁴⁵⁷

Akeramik VI, VII'de bulunan kireç taban parçaları oldukça aşınmış durumdadır.⁴⁵⁸

Hacılar insanı evlerini temiz tutmuş, bu yüzden taban üstü herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Duru, Gerçekten, s. 4

⁴⁵⁴ Duru, Göller, s. 332.

⁴⁵⁵ Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁴⁵⁶ Mellaart, Fourth, s. 71.

⁴⁵⁷ Mellaart, Fourth, s. 71.

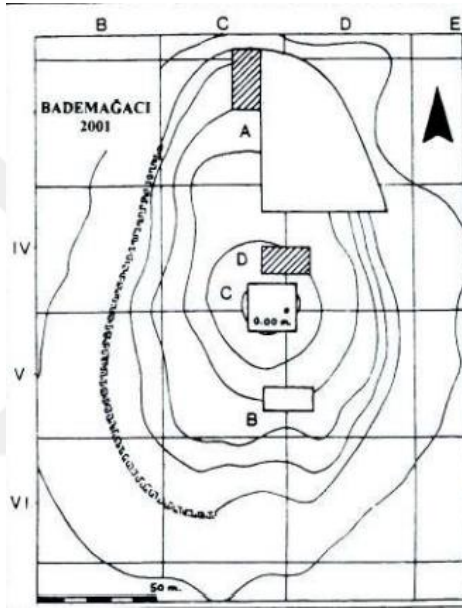
⁴⁵⁸ Mellaart, Hacılar, s. 4.

4.4.2. BADEMAĞACI

4.4.2.1. Genel Bilgi

Göller Bölgesinin prehistorik yerleşimlerinden biri olan Bademağacı yerleşimi, Antalya ili, Döşemealtı ilçesinde bulunmaktadır. Burdur Gölü'nün güney kesimindeki yerleşim, Bademağacı beldesinin yaklaşık 2,5 km kuzeyinde, Antalya-Burdur karayolunun 75. km.'sinde, Antalya'ya 55 km. mesafede yer almaktadır.⁴⁶⁰

Toros Dağlarına bitişik bir ova içinde bulunan höyük, 9 m yüksekliktedir. Taban çapı 210x110 m. olan höyük, deniz seviyesinden 585 m yüksekliktedir.⁴⁶¹ (Şekil 41)

Şekil 41: Bademağacı'nın topografik planı. (Duru, Raporu, Levha 1-1)

Bademağacı'nda kazılar İstanbul Üniversitesi'nden Refik Duru ve Gülsüm Umurtak tarafından 1993 yılında yapılmıştır.⁴⁶² Kazılar 1993 yılından 2007 yılına kadar kesintisiz devam etmiş, 2007 yılında son bulmuştur.

⁴⁵⁹ Mellaart, Fourth, s. 45; Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁴⁶⁰ Refik Duru, "Bademağacı Kazıları 1993", XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1994, (Bademağacı), s. 69; Refik Duru, **MÖ. 8000'den MÖ. 2000' e Burdur-Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı**, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2008, (Burdur), s. 17; Refik Duru, Gülsüm Umurtak, "Bademağacı Höyüğü'nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi 1", Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Sayı: 306, 2010, (Tarihöncesi), s. 15.

⁴⁶¹ Refik Duru, "Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları 1993 Yılı Çalışma Raporu", Belleten, Cilt: LX, Sayı: 50, Türk Tarih Kurumu, 1993, (Kızılkaya), ss. 754-785; Duru, (Bademağacı), s. 69; Duru, Göller, s. 342.

4.4.2.2. Yerleşim Tabakalanması

Bademağacı tabakalanması oldukça karışıktır. Tespit edilen her kültür evresinin yapı katları kendi içinde sıralanmıştır.⁴⁶³

Bademağacı'nda en erken tabaka Erken Neolitik Döneme aittir. Bu dönemin son bulmasının ardından höyükte 1000 yıllık bir kesinti yaşanmıştır. Kazılarda, Erken Neolitik dönemin üstünde Geç Kalkolitik, Erken Tunç, Orta Tunç ve Erken Hristiyanlık dönemlerine ait tabakalar tespit edilmiştir.⁴⁶⁴

Bademağacı'nda en erken tabakalara ulaşabilmek için 1997 yılında Derinlik Açması'nda (DA) çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Erken Neolitik, EN I ve EN II olarak iki alt evreye ayrılmıştır. Ana toprak üzerine kurulmuş, yerleşimin erken evresi olan EN tabakası, dokuz yapı katına ayrılmıştır. ENI-9. yapı katında mimariye ait bir kalıntıya izine rastlanılmamıştır. Sadece az miktarda küçük buluntu ve dört adet küçük çanak çömleğe ait parçalar bulunmuştur. Yerleşimdeki en eski mimari kalıntı ENI-8. yapı katında tespit edilmiş olan kireç tabana ait parçalardır.⁴⁶⁵

Bademağacı yerleşim tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:⁴⁶⁶

Tablo 11: Bademağacı yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Dönem
Kilise	Erken Hristiyanlık Dönemi
OTÇ 1, 2 Yapı Katları	Orta Tunç Çağı
İTÇ II/1., 2., 3. Yapı Katları	İlk Tunç Çağı
HİATUS	
?	Geç Kalkolitik
HİATUS	

⁴⁶² Gülsün Umurtak, “Burdur-Antalya Bölgesi’nde Neolitik Çağ Mimarlık Gelenekleri”, Colloquium Anatolicum, Vol.: IV, 2005, s. 1.

⁴⁶³ Duru, Göller, s. 343.

⁴⁶⁴ Duru, Burdur, ss. 17-18.

⁴⁶⁵ Refik Duru, “Bademağacı Kazıları 2000”, 23. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2001, (Bademağacı), s. 238; Refik Duru, Gülsün Umurtak, “Bademağacı Kazıları 2001”, 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2002, (Kazıları), s. 318; Refik Duru, “Bademağacı Kazıları 2000 ve 2001 Yılları Çalışma Raporu”, Belleten, Cilt: 66, Sayı: LXVI, Türk Tarih Kurumu, 2002, (Raporu), s. 552; Umurtak, s. 1.

⁴⁶⁶ Duru, Burdur, s. 18.

?	Erken Kalkolitik
GN1., 2. Yapı Katları	Geç Neolitik
HİATUS	
EN II/ 1.-3., 3A., 4A., 4B. Yapı Katları	Erken Neolitik II
EN I/ 5-9. Yapı Katları	Erken Neolitik I (Öncül Neolitik)

Bademağacı'nda boyalı kireç taban ENI-8. yapı katından bilinmektedir.⁴⁶⁷ ENI-8. yapı katı için kömürleşmiş odundan alınan yaşlandırma analiz (Hd-22340) sonucu (GÖ 7949±31) 1 sigma aralığında MÖ 7035-6705 ile 2 sigma aralığında MÖ 7050-6690 tarih aralığında kalibre edilmiştir.⁴⁶⁸ Ancak Hd-22340 analiz sonucu Göller Bölgesinin diğer yerleşimleri ile tutarlılık göstermemektedir.⁴⁶⁹

4.4.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.4.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Kireç taban, Derinlik Açması (DA) 1'de C/5-III/5 plankaresinde tespit edilmiştir. DA1'in 8,40 m derinliğinde, kireç taban bulunmuştur.⁴⁷⁰

Bademağacı'nın topografik planından anlaşıldığı kadarıyla ENI tabakalarının açığa çıkarıldığı plankare höyüğün kuzey kesimde yer almaktadır.⁴⁷¹

4.4.2.3.2. Yapının Planı

ENI-8 yapı katında tespit edilen kireç taban 2x2 m'lik alanı kaplar.⁴⁷² Yer yer bozulmuş olan kireç tabanın sınırları tam olarak tespit edilememiştir. Tespit edilen kısmının uzunluğu 3,5 m, genişliği 1-1,5 m olarak ölçülmüştür.⁴⁷³

Kireç tabanın ait olduğu yapının araştırılmasına yönelik taban çevresinde detaylı çalışmalar yapılmıştır. Ancak herhangi bir başka mimari kalıntıya rastlanılmamıştır. Bu yüzden yapının planı hakkında bilgiler yetersizdir. Taş veya kerpiç gibi mimari bir

⁴⁶⁷ Duru, Göller, s. 344.

⁴⁶⁸ Duru, Göller, s. 349.

⁴⁶⁹ http://www.14sea.org/3_Ie.html

⁴⁷⁰ Duru ve Umurtak, Bademağacı, s. 238; Duru, Raporu, s. 550; Duru, Göller, s. 344.

⁴⁷¹ Duru, Raporu, s. 595.

⁴⁷² Duru ve Umurtak, Bademağacı, s. 238; Duru, Göller, s. 344.

⁴⁷³ Duru ve Umurtak, Bademağacı, s. 238.

öğeye rastlanılmamış olmasından dolayı ENI-8 yerleşmesinde dal örgü tekniği ile yapılmış kulübelerin ya da evlerin olduğu önerilmektedir.⁴⁷⁴

Kireç tabanın kullanıldığı yapının kapalı bir mekân olabileceğine dair kerpiç blok, ahşap mimari unsurların, çamur ile sıvalı ince duvarlarının olmamasından dolayı, kireç tabanın açık alanda kullanım görmüş olabileceği öneriler arasında bulunmaktadır. Ancak bu konuda net bir çıkarımda bulunmak zordur.⁴⁷⁵

4.4.2.3.3. Teknolojik Özellikler

Bademağacı yerleşmesinin en erken mimari kalıntısı kireç tabandır ve höyüğün diğer tabakalarında bu mimari uygulamaya rastlanmaz. Kireç taban oldukça sert ve sağlam bir yapıdadır.⁴⁷⁶ (Şekil 42)

Şekil 42: Bademağacı ENI-8 tabakasına ait boyalı kireç taban. (Duru, Raporu, Levha 5-2)

2001 yılı kazı çalışmalarında kireç taban harcının içeriği belirlemek amacıyla kalsinasyon analizi, agregaların stereo mikroskopla görsel analizi, polarizan mikroskop analizi, petrografik analizi, Inductively Coupled Plasma analizleri yapılmıştır.⁴⁷⁷ Kimyasal analizlerin sonucunda kireç taban harcında sönmüş kireç tespit edilmiştir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁴ Refik Duru, “Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Çalışma Raporu”, Belleten, Cilt: 68, Sayı: LXVIII, , Türk Tarih Kurumu, 2004, (Kazıları), s. 525.

⁴⁷⁵ Duru ve Umurtak, Bademağacı, s. 238; Duru, Raporu, s. 553; Duru, Göller, s. 344.

⁴⁷⁶ Duru, Raporu, s. 553; Duru, Göller, s. 344.

⁴⁷⁷ Ahmet Güleç, “Bademağacı Kazıları 2000-2001 Yılları Çalışma Raporu-Bademağacı ENÇ 8 Yapı Katı Taban Harcının Analiz Çalışmaları” Belleten, Cilt: 66, Sayı: LXVI, Türk Tarih Kurumu, 2002, s. 574.

⁴⁷⁸ Duru, Raporu, s. 565.

Kireç söndürme tekniği ile yapılan taban için ilk önce kireç taşı yakılmış, ardından su dökülerek söndürülmüştür. Hazırlanan kireç, 5-10 cm kalınlığında çakıl-kum karışımından elde edilmiş harç ile karıştırılmıştır.⁴⁷⁹

Kireç tabanın üzeri oldukça özenli düzleştirilmiştir. Yer yer tespit edilen koyu kırmızı veya siyahımsı renklerin varlığı tabanın boyalı olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁰

4.4.3. EKŞİ HÖYÜK

4.4.3.1. Genel Bilgi

İçbatı Anadolu Neolitik Dönemine dair önemli bilgiler sunan Ekşi Höyük, Denizli ili, Çal ilçesi, Dayılar mahallesinde yer almaktadır. Doğu-Batı doğrultulu doğal bir tepe üzerinde yükselen höyük, yaklaşık iki hektarlık bir alanı kaplar ve deniz seviyesinden 819 m yükseklikte bulunur.⁴⁸¹

Çivril Ovası'nda yerleşim yerleri düz bir alana kurulurken, Ekşi Höyük yerleşimi doğal bir anakaya üzerine kurulmuştur.⁴⁸² Anakaya Neojen, yaşlı marn, sittaşı, kumtaşı ve kilaşı tabanlarından oluşmaktadır.⁴⁸³

Ekşi Höyük, ilk olarak Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Eşref Abay bilimsel danışmanlığında yürütülen Yukarı Menderes Havzası Yüzey Araştırması sırasında 2009 yılında tespit edilmiştir.⁴⁸⁴ 2015 yılında ise alanda Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Fulya Dedeoğlu bilimsel başkanlığında kazılar başlatılmıştır. Kazılar sırasında, yüzey araştırmaları sırasında varlığı gözlenen Neolitik ve Erken Kalkolitik Döneme ilişkin buluntuların varlığı doğrulanmıştır.⁴⁸⁵

⁴⁷⁹ Duru, Göller, s. 344.

⁴⁸⁰ Duru ve Umurtak, Bademağacı, s. 238; Duru, Göller, s. 344.

⁴⁸¹ Fulya Dedeoğlu ve diğerleri, "Ekşi Höyük 2015 Kazı Yılı Çalışmaları", 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Edirne, 2016 (Ekşi), s. 389.

⁴⁸² Eşref Abay, "Preliminary Report on The Survey Project of Çivril, Baklan and Çal Plains in The Upper Meander Basin, Southwest Anatolia", *Ancient Near Eastern Studies*, Vol.: 48, 2011, s. 20.

⁴⁸³ Ertuğ Öner, Serdar Vardar, Aylin Karadaş, Rifat İlhan, "Ekşi Höyük ve Çevresinde (Çal-Denizli) Delgi Sondaj Yöntemli Paleocoğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları", 1st Istanbul International Geography Congress Proceeding Book, Istanbul University Press, İstanbul, 2019, s.448; Fulya Dedeoğlu, Bora Temür, Erim Konakçı, Ali Ozan, "Ekşi Höyük 2015-2019: Yukarı Menderes Havzası'nın Neolitik Dönemine İlişkin İlk Sonuçlar ve Gözlemler", *Arkeoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: XXIV, 2019 (Menderes), s. 2.

⁴⁸⁴ Abay, s. 20.

⁴⁸⁵ Dedeoğlu ve diğerleri, Ekşi, s. 389.

İlk araştırmaların gösterdiği üzere, Ekşi Höyük Neolitik Dönem materyal kültürü Göller Bölgesi Neolitik Dönem kültürleriyle benzerlikler göstermektedir.⁴⁸⁶

4.4.3.2. Yerleşim Tabakalanması

Ekşi Höyük'te kazı ve jeoarkeolojik çalışmalar doğrultusunda höyük üzerinde açılan sondaj delgide yaklaşık 2 metrelik kültür dolgusu ve 7 yapı katı tespit edilmiştir. Yerleşimin kurulum aşaması henüz belirlenmemiştir. Yerleşiminde iskânın MÖ 7. binyılın ilk çeyreğinde başladığı ve MÖ 6. binyıl ortalarına kadar bu sürecin büyük ölçüde devam ettiği düşünülmektedir. Ekşi Höyük'te MÖ 5. binyılın varlığı ise tarım faaliyetlerinin tahribi nedeniyle sadece çanakçömlek buluntuları ile tespit edilmiştir. MÖ 5. binyıl tabakasının ardından terk edilmiş olan yerleşimin, MS 10.-11. yy'larda mezarlık alanı olarak kullanım gördüğü görülmektedir.⁴⁸⁷

Ekşi Höyük tabakalanması şu şekildedir belirlenmiştir:⁴⁸⁸

Tablo 12: Ekşi Höyük yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Tarih	
1. tabaka	MS 10-11. yy	
HİATUS		
2. tabaka	MÖ 5500-4500	
3. tabaka	MÖ 6000-5700	
5. ve 4. tabaka	MÖ 6200-6000	
7. ve 6. tabaka	MÖ 6780-6600	'Kırmızı boyalı kireç taban'

3. tabakanın erken evresine ait veriler ise O16 plankaresinden elde edilmiştir. Bu evre iki mekâna ait olan duvarlar ve taban buluntuları ile temsil edilmektedir. Bahsi geçen mekânlardan biri plankarenin kuzeybatısında diğeri ise güneybatısında yer almaktadır. Evler tek sıra taş temeller üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir.

⁴⁸⁶ Fulya Dedeoğlu, “Yukarı Menderes Havzası Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimlerinin Materyal Kültür ve İskân Düzeni Bağlamında Değerlendirilmesi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 18, 2014, s.34; Dedeoğlu ve diğerleri, Ekşi, s. 390; Fulya Dedeoğlu ve diğerleri, “2017. Ekşi Höyük 2016 Yılı Kazı Çalışmaları”, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2017 (Höyük), s. 553.

⁴⁸⁷ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, ss. 2-3.

⁴⁸⁸ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, ss. 2-4.

Plankarenin güneydoğusunda yer alan mekânın iç kısmında sıkıştırılmış topraktan taban ve bu tabana açılmış, içi sıvalı bir fırın tespit edilmiştir. Aynı mekânın açık alan olarak kullanıldığı düşünülen bölümünde ise iyi biçimde sıvalı bir tabana rastlanılmıştır. Bu taban üzerinde tüme yakın iki pişmiş toprak kap ve birçok buluntuya rastlanılmıştır. Bu kaplar Göller Bölgesi çanak çömlek geleneğine uygun özellikler taşıdığı belirtilmektedir.⁴⁸⁹ Söz konusu tabandan alınan radyokarbon analizlerin kalibre edilmiş sonuçları yaklaşık olarak MÖ 5845 (± 30) (%95 olasılıkla MÖ 5970-5950, MÖ 5915-5765, %68 olasılıkla MÖ 5890-5835, MÖ 5825-5810 tarihlerini vermiştir) tarihini vermiştir.⁴⁹⁰

MÖ 6400-6000 tarihli daha erken tabaka iki kullanım evresine sahiptir. Bu tabaka özellikle “U” formu yapı ve bu yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olan dörtgen planlı bir binayla temsil edilmektedir.⁴⁹¹

Yerleşimin merkezi sayılabilecek konumunda yer alan “U” planlı yapı, iki kullanım evresine sahiptir. Bina, taş temel üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir. Binanın erken evresinde 32 metrekarelik bir alanı kapladığı, muhtemelen geçirdiği yangın sonucunda mekânın boyutunun küçültülerek kullanıma devam edildiği görülmüştür. Bu yapıya bitişik olarak inşa edilmiş bir fırın yapısına rastlanmıştır. Ayrıca açık alanları temsil eden tabanlar ve in situ durumundaki buluntular bu tabakadan Neolitik Dönem yerleşim düzenine ve materyal kültürüne ilişkin önemli bilgiler sağlamıştır.⁴⁹²

“U” planlı yapıya bağlantılı inşa edilmiş olan dörtgen formda başka bir yapı daha bulunmaktadır. Yapı, sadece güneybatısında yer alan taş temeller ve yangın geçirmiş kerpiç bir duvara ait izlerle tespit edilebilmiştir. Mekân içi buluntuları ile bu binanın bir işlik olarak kullanıldığı önerilmektedir. Yapının kuzeydoğu köşesinde ise diğer bölümlerden renk ve yapı olarak ayırt edilebilen bir işlik alanı bulunmaktadır.⁴⁹³

5. ve 4. Tabakalar apsidal yapılarla karakterize edilmiştir. 5. tabakaya ait apsidal plan tek bir yapıda görülmüş ve 15 metrekarelik bir alanda açığa çıkarılmıştır. 4. tabaka

⁴⁸⁹ Dedeoğlu ve diğerleri, s. 392; Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, ss. 554-555.

⁴⁹⁰ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 555.

⁴⁹¹ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 555.

⁴⁹² Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, ss. 555-556.

⁴⁹³ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, ss. 556-557.

300 metrekarelik alanda kazılmış ve iki evreli (4a ve 4b) olduğu anlaşılmıştır. 4. tabakanın erken evresi olan 4b yapı katında yerleşim, yerleşimin merkezine yakın bir noktada yer alan 21 metrekarelik apsidal yapı ve bu yapının etrafına yerleştirilmiş dikdörtgen yapılardan oluşmaktadır.⁴⁹⁴

Ekşi Höyük'te 7. Tabaka 20 m²'lik bir alanda kazılmıştır. 7. ve 6. tabakalar Ekşi Höyük yerleşimi için en erken verileri sağlamaktadır. Ekşi Höyük'ün erken tabakaları boyalı kireç tabanlı yapılar ile temsil edilmektedir. Kireç taban üzerinde bulunan ve bir hayvana ait olan kemikten sağlanan radyokarbon yaşlandırma analizleri kalibre edilmiş sonuçları doğrultusunda, taban ve bu tabaka MÖ 6780-6600 (%95 olasılıkla MÖ 6680-6590, %68 olasılıkla MÖ 6645-6600) olarak tarihlendirilmiştir.⁴⁹⁵

4.4.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.4.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Kireç taban yüzeye yakın bir seviye tespit edilmiştir. 7. ve 6. tabakalarda tanımlanan kireç tabanlı yapılar höyüğün batı kesiminde açığa çıkartılmıştır.⁴⁹⁶

4.4.3.3.2. Yapının Planı

Kireç tabanlı yapının kullanımı birkaç farkla birlikte 7. ve 6. tabakalarda kesintisiz olarak devam etmektedir. Yapının yönü, biçimi, inşa teknikleri ve taban uygulaması benzer özelliklere sahiptir. Her iki tabaka boyunca yapı kuzeydoğu-güneybatı yönlü olarak inşa edilmiştir.⁴⁹⁷

7. tabakada kireç tabanlı yapı 3x3,5 m boyutlarında ve dörtgen formdadır. Yapının duvarı 25 cm kalınlığında, ince bir duvar şeklindedir. Yapının inşa malzemesi kerpiçtir. 6. Tabakada kireç tabanlı yapı 2,30x3,80 m boyutlarında düzenlenmiştir.⁴⁹⁸

7. ve 6. tabaka kireç tabanlı yapıların farkı, 7. tabaka yapısının içinde ocağın yer almasıdır. Ocak, yapının kuzeydoğu köşesindedir. Ocak oldukça büyük bir boyutta (90x90 cm) olup köşeleri yuvarlatılmış kare formundadır.⁴⁹⁹

7. tabakadaki kireç tabanlı yapıyla bağlantılı olarak yapı dışında mimari öğeler bulunmuştur. Yapının kuzeybatı duvarının dışında, 35 cm çapında ahşap direk çukuru

⁴⁹⁴ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 4.

⁴⁹⁵ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 558; Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 3.

⁴⁹⁶ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s.3.

⁴⁹⁷ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 3.

⁴⁹⁸ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, ss. 557-559; Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, ss. 3-4.

⁴⁹⁹ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 3.

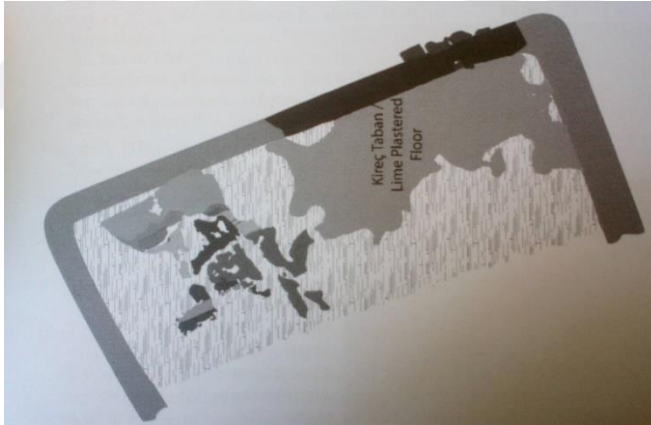
ile 80 cm çapında ateş çukuru tanımlanmıştır. Ateş çukurunun içinde bulunan hayvan kemikleri, çukurun işlevinin pişirme eylemine ait olduğunu göstermiştir. 6. tabakaya ait kireçtabanlı yapının dış bölümünde yapı ile bağlantılı mimari öğeler bulunmamıştır.⁵⁰⁰

4.4.3.3.3. Teknolojik Özellikler

Yüzeye yakın seviyede bulunmasına rağmen sert yapısından dolayı tespit edilen kısımları iyi korunmuştur.⁵⁰¹

7. tabakaya ait kireç tabanda toplam beş farklı sıvama evresinin olduğu anlaşılmıştır. Kireç tabanın yapım aşamasında ve yenileme evresinde sık dokulu, küçük taşçık ve kumdan oluşan alt taban dolgusu kullanılmıştır. Taban dolgusu 2 cm kalınlığındadır. Tabanın yüzeyi kalın ve sert yapıdaki kireçle sıvanmıştır. Kireç taban yüzeyinde kırmızı renk yer yer korunmuştur.⁵⁰² 7. tabaka kireç tabanı bezemeli değildir. Kireç taban tahribat nedeniyle aralıklı olarak tanımlanabilmiştir.⁵⁰³ (Şekil 43)

7. tabaka kireç tabanlı yapı içinde bulunan ocak tabanı yapı tabanı ile aynı inşaat tekniğinde yapılmıştır. Ocak tabanı ile yapı tabanı tüm sıvama evreleri eş zamanlıdır.⁵⁰⁴

Şekil 43: Ekşi Höyük'te 7. tabaya ait kireç tabanlı yapı. (Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 14)

6. tabaka kireç tabanın tamamı kırmızı boyalı olarak tasarlanmıştır. Dört sıvama evresi tespit edilen taban için her sıvama evresinde farklı bezeme şablonlarından oluşan dekorasyon unsurları uygulanmıştır. 6. tabaka kireç tabanın ilk inşaat evresinde kırmızı

⁵⁰⁰ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 4.

⁵⁰¹ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, ss. 557-558.

⁵⁰² Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 3.

⁵⁰³ Fulya Dedeoğlu ve diğerleri, "Ekşi höyük 2017-2018 Yılları Arkeolojik Kazı Çalışmaları", 41. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyarbakır, 2019, (Kazı), s. 177.

⁵⁰⁴ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 3.

boya üzerine krem bantlar çekilmiş ve bu bantların her iki kenarları birbirine paralel olarak siyah düz çizgilerle sınırlandırılmıştır. Bu siyah çizgilerin iç kısımlarına, testere dişi biçiminde bezeme unsurları yerleştirildiği görülmüştür. Kırmızı boyalı alan üst sıvama evreleri tarafından kapatılmış olduğundan genişliği henüz tespit edilememiştir ancak krem bantların genişliği 12 cm. olarak ölçülmüştür.⁵⁰⁵

Kireç tabanın ikinci inşa evresinde bezeme şablonunda değişimlerin olduğu gözlemlenmiştir. Kırmızı boyalı taban bu evrede daha geniş bir krem bant tarafından bölünmüştür. Sıvanın ikinci inşa evresinde krem bandın genişliği 33 cm. olarak ölçülmüştür. Krem bandın her iki kenarları gri renkte çizgi ile sınırlandırılmıştır. Krem bandın merkezinde birbirlerine ve gri çizgilere paralel olarak 2 cm kalınlığında iki düz çizgi yapılmıştır. Bu iki çizgi bezeme ile krem bant kenarlarda daha geniş (12 cm), ortada daha dar (2,5 cm) olarak üç bölüme ayrılmıştır. İkinci inşa evresinde bezemeli alan kısıtlı bir alanda tespit edilebilmiştir. Bu yüzden, bu bezeme şablonunun tüm tabana uygulanıp uygulanmadığı tespit edilememiştir.⁵⁰⁶

Kireç tabanın üçüncü inşa evresinde ise ikinci inşa evresine benzer nitelikte olduğu gözlenmiştir. Sadece kırmızı taban üzerine yerleştirilmiş krem bantları sınırlandıran gri renkteki çizgiler silik olarak görülmektedir.⁵⁰⁷

Dördüncü inşa evresinde beyaz nitelikli kireç taban, bezeme yapılmadan kullanılmıştır.⁵⁰⁸

Kireç taban üzerinde birkaç kemik ve birkaç çanak-çömleğe ait parçalar tespit edilebilmiştir.⁵⁰⁹

7. tabaka kireç tabanlı yapının içinde bulunan ocak yapısı yapının bu evredeki işlevi hakkında fikir üretilmesini sağlamıştır. Ocak tabanın üst sıvama evresinin üzerinde 8-10 cm'lik kül dolgusu kazılmıştır. Hem kül dolgusunda hem de ocak tabanında sadece bir adet çakmaktaşıdan alet bulunmuştur. Tüketime dair bir kalıntının

⁵⁰⁵ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 4; Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 558.

⁵⁰⁶ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 558; Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 4.

⁵⁰⁷ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 559.

⁵⁰⁸ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 559.

⁵⁰⁹ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 559.

olmaması, ocak tabanın kireç taban üzerine ve aynı teknikle inşa edilmiş olması ocağın özel amaçlı kullanımına işaret etmiştir.⁵¹⁰

6. tabaka kireç tabanlı yapının içinde arkeolojik kalıntının yokluğu, yapının bilinçli olarak temiz bırakıldığını düşündürmüştür. Aynı zamanda yapıyla bağlantılı mimari öğelerin olmaması ve yapının temiz bırakılması, yapının işlevine yönelik yorumların yapılmasını engellemiştir.⁵¹¹ (Şekil 44)

Şekil 44: Ekşi Höyük 7. Ve 6. tabakaya ait kireç tabanlı yapılar. (Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 14)

4.5. KIYI EGE VE GÜNEYBATI ANADOLU BÖLGESİ

4.5.1. ULUCAK HÖYÜĞÜ

4.5.1.1. Genel Bilgi

Ulucak Höyüğü İzmir ilinde, Belkahve Geçidinin 2,5 km doğusunda, İzmir-Ankara karayolunun 15. km'sinde, yoldan 150 m içeride konumlanmaktadır. Höyüğün güneyinde Nif Dağı, kuzeyinde ise Spil Dağı bulunmaktadır. Bu iki dağın arasından Gediz Nehri'nin bir kolu olan Nif Çayı akmaktadır.⁵¹² (Şekil 45)

⁵¹⁰ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, ss. 3-4.

⁵¹¹ Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 4.

⁵¹² Zafer Derin, Ertuğ Öner, "Ulucak Höyük Kazıları ve Paleo-Coğrafya Araştırmaları 1995", XVIII Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 411; Altan Çilingiroğlu, Fulya Dedeoğlu, "Ulucak Höyük Kazıları 2005 Yılı Çalışmaları", 28 Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale, 2006, s. 137; Altan Çilingiroğlu, Çiler Çilingiroğlu, "Ulucak", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s.361; Altan Çilingiroğlu, Özlem Çevik, Çiler Çilingiroğlu, "Ulucak Höyük, Towards Understanding The Early Farming Communities of Middle West Anatolia: The Contribution of Ulucak", **Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 4, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2013, (Farming), ss.139-140.

Ulucak Höyüğü 120x140 m boyutlarındadır. Höyüğün çevresinde yapılan sondaj çalışmalarıyla, yerleşim alanının, ova taban seviyesinin altında devam ettiği ve üç hektarlık alanı kapladığı anlaşılmıştır. Höyük, küçük boyda, alçak bir tepe gibi görünmesine karşın yayılım alanı daha geniştir. Höyük yüzeyi erozyon ve tarım faaliyetlerinden dolayı üzeri düzleşmiştir.⁵¹³

Şekil 45: Ulucak Höyüğü'n kuzeyden görünümü. (Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 158)

Ulucak Höyüğü kazısı, Ege Bölgesinde yerleşik tarım topluluklarına ilişkin arkeolojik verileri toplamayı amaçlayan ilk sistemli kazı olmuştur.⁵¹⁴ Ulucak Höyüğü, 1960 yılında David French tarafından keşfedilmiştir. 1980'lerin sonunda Recep Meriç yerleşim yerini yeniden ziyaret etmiş ve höyük yüzeyinden arkeolojik malzeme toplamıştır. Ulucak Höyüğü kazı çalışmaları, Altan Çilingiroğlu bilimsel danışmanlığında, İzmir Müzesi başkanlığında 1995 yılında başlamıştır. Kazı çalışmalarına 2009 yılından bu yana Özlem Çevik başkanlığındaki ekip devam etmektedir.⁵¹⁵

4.5.1.2. Yerleşim Tabakalanması

⁵¹³ Altan Çilingiroğlu, Zafer Derin, Eşref Abay, Haluk Sağlamtimür, İlhan Kayan, “Ulucak Höyük: Excavation Conducted between 1995-2002”, Ancient Near Eastern Studies, Supplement 15, Louvain, 2004, (Excavation), ss.3-8; Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu, s. 361; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, ss. 139-140.

⁵¹⁴ Çiler Çilingiroğlu, **The Neolithic Pottery of Ulucak in Aegean Turkey: Organization of Production, Interregional Comparasions and Relative Chronology**, BAR International Series 2426, 2012, (Pottery), s.1.

⁵¹⁵ Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 140; Çilingiroğlu, Pottery, s. 14.

Ulucak Höyüğü'nde yüzeye yakın olan geç tabakalar modern mimari ve erozyon nedeniyle tahrip olurken, erken tabakalar daha iyi korunmuştur.⁵¹⁶

Ulucak Höyüğü'nde yaşam, tahmini olarak, 800-1000 yıl boyunca sürekliliğini korumuş ve MÖ 5700-5650 civarında terk edilmiştir.⁵¹⁷

Kazı çalışmalarıyla Ulucak Höyüğü'nde altı tabaka belirlenmiştir. Erken Bizans/ Geç Roma Dönemleri, Geç/Orta Tunç Çağı, Erken Tunç Çağı, Orta/Geç Kalkolitik ve Neolitik Döneme ait tabakaların varlığı yerleşim yerinde ispatlanmıştır.⁵¹⁸

2012-2013 yılı kazı çalışmalarında höyük tabakalanmasında birtakım değişimlere gidilmiştir. Batı Anadolu kronolojisi ve Kültürel silsilenin doğru sınıflandırılması için yerleşimin en eski evresini oluşturan VI. tabaka Öncül Neolitik Dönem, V. tabaka Erken Neolitik Dönem ve IV. tabaka Geç Neolitik Dönem olarak tanımlanmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür.⁵¹⁹

Ulucak Höyüğü tabaklanması şu şekilde belirlenmiştir.⁵²⁰

Tablo 13: Ulucak Höyüğü yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Dönem	Tarih (MÖ)
0	Geç Roma-Erken Bizans	
I	Orta-Geç Tunç Çağı	
Ia-b	Erken Tunç Çağı	
HİATUS ⁵²¹		
III	Orta Kalkolitik	
HİATUS ⁵²²		
IVa-IVk	Geç Neolitik-Erken Kalkolitik (Geç Neolitik)	6000-5700/5600

⁵¹⁶ Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141.

⁵¹⁷ Çiler Çilingiroğlu, “The Current State of Neolithic Research at Ulucak, İzmir”, Forschungscluster 1, (Ed. Raiko Krauß), Von der Sesshaftigkeit zur Komplexen Gesellschaft: Siedlung, Wirtschaft, Umwelt, 2011, (Current), s. 68.

⁵¹⁸ Çilingiroğlu, Pottery, s. 14.

⁵¹⁹ Özlem Çevik, Osman Vuruşkan, “Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları”, 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Gaziantep, 2014, s. 583.

⁵²⁰ Altan Çilingiroğlu, Özlem Çevik, Çiler Çilingiroğlu, “Ulucak Höyüğü”, **Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları**, (Ed. Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz, Gürcan Polat), İzmir, 2012, (Ulucak), s. 159; Çilingiroğlu, Pottery, ss. 15-16.

⁵²¹ Çiler Çilingiroğlu ile sözlü görüşme (3 Ocak 2020).

⁵²² Çiler Çilingiroğlu ile sözlü görüşme (3 Ocak 2020).

Va-f	Geç Neolitik (Erken Neolitik)	6500/6400-5900
VI	Öncül Neolitik	7000-6500

Ulucak Höyüğü VI. tabakası, ilk yerleşim aşamasıdır. 2008 yılında, L13 açmasında başlayan çalışmalar doğrultusunda Bina 42 ve 43'te, bu tabakaya ait bilgiler elde edilmiştir. Bina 43, Ulucak Höyüğü'nün en eski mimari yapısı olarak tanımlanmıştır. VI. tabaka kırmızı boyalı kireç sıvalı tabanlar, küllü, açık alan ile karakterize edilmiştir.⁵²³ K13 açmasında üç adet küçük parçalar halinde çanak çömlek bulunmuştur.⁵²⁴

Neolitik Dönem'e tanımlı V. tabakanın maddi kültür materyali IV. tabaka ile V. tabaka ile güçlü benzerliklerin olduğu görülmüştür. Bu tabaka dal örgü mimari, depolama kutuları, sapan taneleri ve kilden ağırlıklarla temsil edilmektedir.⁵²⁵

V. tabaka Vc-f olarak yapı katlarına ayrılmıştır. Bina 30, 31 ve 33 Vb yapı katına aittir.⁵²⁶

Erken Kalkolitik ve Neolitik Döneme tanımlı IV. tabakaya on yapı katı tanımlandırılmıştır. Yapı katları 'a' dan 'k' ya kadar numaralar ile belirtilmiştir. IVB yapı katı aynı zamanda B1 ve B2 olarak alt evrelere ayrılmıştır.⁵²⁷

Ulucak Höyüğü'nün IV. tabakası iyi korunmuştur. IVb yapı katı ise iyi korunmuş mimari kalıntılarıyla temsil edilir. IVc-f yapı katları tahrip olmuş durumda ve sınırlı bir alanda kazılmıştır.⁵²⁸

IVg-k yapı katları iyi tanımlanmıştır. Taş temeller, taş döşeme ve sıvalı zeminler gibi mimari özelliklere sahiptir.⁵²⁹ L13 açmasında bu tabakanın varlığı ortaya konmuştur.⁵³⁰

⁵²³ Çilingiroğlu, Current, s. 68; Çilingiroğlu, Pottery, s. 16; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, ss. 140-149.

⁵²⁴ Özlem Çevik, Eşref Abay, "Neolithisation in Aegean Turkey Towards a More Realistic Reading", Anatolian Metal VII, Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren, Der Anschnitt, Beiheft 31, Blömeke Druck SRS GmbH Herne, Bochum, 2016, s. 190.

⁵²⁵ Çilingiroğlu, Pottery, ss. 14-15; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, ss. 140-146.

⁵²⁶ Çilingiroğlu, Pottery, ss. 14-15; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, ss. 140-146.

⁵²⁷ Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 140; Çilingiroğlu, Pottery, s. 15

⁵²⁸ Çilingiroğlu, Pottery, ss. 14-15.

⁵²⁹ Çilingiroğlu, Pottery, ss. 14-15; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, ss. 141-143.

⁵³⁰ Çilingiroğlu, Pottery, ss. 14-15.

IV. tabaka bir yangın ile son bulmuştur. Bu tabaka yerleşim düzeni, mimari, çanak çömlek, taş aletler ve diğer küçük buluntu grupları hakkında bilgiler sağlamıştır.⁵³¹

III. tabaka, Orta ve Geç Kalkolitik tabakalarla tanımlanır. Bu tabaka O12 ve O13 açmalarında çalışılmıştır. Tarihlendirilmesi için Baklatepe ve Ilıpınar V'in çanak çömlek verilerinden yararlanılmıştır.⁵³²

Ulucak Höyüğü yerleşimine ait geç kalıntılar üç evreli 0. Tabakadır. I. tabaka ve II. tabaka Tunç Çağlara aittir. Erken Tunç Çağına ait veriler II. tabakadan sağlanmıştır.⁵³³

2012 yılında Ulucak Höyüğü'nde IV., V. ve VI. tabakalardan toplam 37 radyokarbon örneği toplanmıştır. Bu örneklerden biri deniz kabuğu olmakla birlikte geri kalanları kömürleşmiş odun, tohum ve hayvan kemiklerinden oluşmaktadır. Analiz sonuçları Ulucak Höyüğü tabakalanmasında tutarlı ve güvenilir bir tablo sunmuştur.⁵³⁴

Radyokarbon örneklerinin on ikisi VI. tabakadan alınmıştır. VI. tabaka için karbonlaşmış tohum ve hayvan kemiklerinden (koyun ve keçi) alınan örneklerden güvenilir sonuçlar elde edilmiştir. Aynı evrenin farklı kazı birimlerinden toplanan beş emmer buğdayının yaşlandırma analiz sonucu kalibreli olarak (1 sigma olaslıkla) MÖ 6750-6640 yıllarına; koyun ve keçi kemikleri sırasıyla MÖ 6680-6660 ve MÖ 6600-6470 tarihlerine denk gelmiştir. Bu doğrultuda VI. tabaka MÖ 6750-6600 yıllarına tarihlendirilmiştir.⁵³⁵

4.5.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.5.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Ulucak Höyüğü'nde Bina 42 ve Bina 43'ün taban yapıları kireç sıvalı ve boyalıdır. Bina 42 ve 43, L13 açmasında, höyüğün kuzey yamacına konumlanmışlardır.⁵³⁶

4.5.1.3.2. Yapının Planı

Bina 42 ve Bina 43 yan yana ve dikdörtgen planda inşa edilmiştir.⁵³⁷ (Şekil 46)

⁵³¹ Çilingiroğlu, Pottery, s. 16; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141.

⁵³² Çilingiroğlu, Pottery, s. 15-16; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141.

⁵³³ Çilingiroğlu, Pottery, s. 15; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141.

⁵³⁴ Çilingiroğlu, Pottery, ss. 16-17.

⁵³⁵ Çilingiroğlu, Pottery, s. 18; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141.

⁵³⁶ Çevik ve Abay, s. 188.

Bina 42 üç yenileme evresine sahiptir. Bina 42'nin en erken aşaması, Bina 43 ile çağdaş olmalıdır. Bina 42 14 m², Bina 43 ise 25 m²'lik alanda incelenmiştir.⁵³⁸

Bina 42 ve 43'in köşesinde taş döşeli ocak vardır. Bina 42'deki ocak oval formda, dikdörtgen formdadır.⁵³⁹ Binaların merkezinde ahşap direklere ait çukurlar bulunmaktadır.⁵⁴⁰

Şekil 46: Ulucak Höyüğü VI. tabakaya ait boyalı kireç tabanlı yapılar. Bina 42 ve Bina 43. (Çevik ve Abay, s.188)

Bina 42'in giriş kısmı da olan, her iki binanın güney bölümünde 13 adet dairesel planda, tabanı taşla döşeli ocak ve fırınların yer aldığı açık alan tespit edilmiştir. Ateş alanı olduğu düşünülen bu bölüm bina kompleksi gibi görünmektedir. Ateş alanı uzun süre kullanılmış ve en az üç kez yenilenmiştir. Botanik kalıntıları, yanmış ve yanmamış hayvan kemikleri açık alan etrafına dağılmış halde bulunmuştur. Ocakların yanında iki adet yeni doğan mezarı yer almaktadır. Bu iki mezar Ulucak yerleşiminde Neolitik Dönem'den kalma tek insan mezarını temsil etmektedir.⁵⁴¹

4.5.1.3.3. Teknolojik Özellikler

Bina 42 ve 43'ün tabanı için düzgün döşeli çakıl taşlardan dolgu hazırlanmıştır. Taban dolgusunun üzerine 1 cm kalınlığında sönmüş kireç dökülmüştür. Yüzeyi

⁵³⁷ Çevik ve Abay, ss. 188-189.

⁵³⁸ Çevik ve Abay, s. 189.

⁵³⁹ Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 149.

⁵⁴⁰ Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s.149.

⁵⁴¹ Çevik ve Abay, s. 189.

açkılanarak düzgünleştirilen kireç sıva, kırmızı renge boyanmıştır. Boyanın rengi parlaktır.⁵⁴² (Şekil 47)

Şekil 47: Ulucak Höyüğü kırmızı boyalı kireç tabana ait parçalar. (Çilingiroğlu, Current, s. 69)

Binaların duvarları kerpiçtendir. Bina 42'nin duvar döküntülerinden, bina duvarlarının da kireç sıvalı olduğu anlaşılmıştır. Duvar parçalarından bir tanesinden anlaşıldığı üzere duvar krem renge boyanmış ve üzerine kırmızı renkte çizgi bezeme yapılmıştır.⁵⁴³

Bina 42 ve 43'ün kasıtlı olarak temiz bırakıldığı düşünülmektedir. Bina 42'de öğütme taşı ve bir koyun/keçiye ait çene kemiği, Bina 43'de ise bir sığır kürek kemiği ve bir adet kemik alet bulunmuştur. Bina 42'deki öğütme taşı, tabanın yeniden inşa edilmesinden sonra aynı noktaya yeniden yerleştirilmiştir.⁵⁴⁴

Kireç tabanlı binalar sınırlı olan keşfedildikleri için işlevleri belirsiz kalmıştır. Bununla birlikte Bina 42 ve 43 için ortak karakterli kullanımı olduğunu önerilebilir.⁵⁴⁵

Kırmızı boyalı kireç tabanın bulunduğu tabakalar kasıtlı temiz bırakılmış ve kahve-yeşilimsi killi toprakla kaplanmış gibi görünmektedir. Binaların içlerinde az sayıda buluntu ele geçmiştir.⁵⁴⁶ Bina 42 içinde açığa çıkarılan öğütme taşının taban sıvama eyleminin ardından yine aynı yere konulması, belirli bir olayı anmak için yapıldığını düşündürmektedir.⁵⁴⁷ Bina içinde ve dışında gerçekleştirmiş faaliyetlerin binaları terk etme zamanında olup olmadığı kesin değildir. Günlük yaşama dair kanıtlar

⁵⁴² Çilingiroğlu ve diğerleri, Ulucak, s. 165; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 149; Çevik ve Abay, s. 189.

⁵⁴³ Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 149; Çevik ve Abay, ss. 188-189.

⁵⁴⁴ Çevik ve Abay, s. 189.

⁵⁴⁵ Çevik ve Abay, s. 188.

⁵⁴⁶ Çilingiroğlu, Current, s. 68; Çevik ve Abay, s. 189.

⁵⁴⁷ Çevik ve Abay, s. 189.

ise tespit edilememiştir.⁵⁴⁸ Binalar uzun süre aynı yerde kullanım görmüştür. Binaların güney tarafında fazla miktarda kül ve hayvan kemiklerinin bulunduğu ocak ve fırının olduğu açık alan, şölen faaliyetlerinin gerçekleştiği ortak bölümlerin olabileceği düşündürmektedir.⁵⁴⁹

4.5.2. ÇUKURİÇİ HÖYÜK

4.5.2.1. Genel Bilgi

Çukuriçi Höyük, Selçuk-Aydın-Efes yol üçgeni içerisinde, antik Efes kentinin 1 km güneydoğusunda, Efes Magnesia Kapısı'na ise 500 m uzaklıktaki antik Smyrna Çukuriçi Mevkii'nde yer alır. Küçük Menderes Nehri'nin denize ulaşan bölümünde, geniş alüvyonlu bir ovada, mandalina bahçeleri arasında bulunmaktadır.⁵⁵⁰ Brückner tarafından, Panayır Dağı'nın doğu eteklerinde yapılan paleocoğrafya çalışmaları ile tarih öncesi kıyı şeridinin, yerleşim alanına bugünden daha yakın olduğu anlaşılmıştır.⁵⁵¹ Höyük günümüzde, tarım alanlarıyla çevrili ve tahribat tehdidi altındadır.⁵⁵² (Şekil 48)

Şekil 48: Çukuriçi'nin genel görünümü. (Horejs, Çukuriçi, s. 11)

⁵⁴⁸ Çevik ve Abay, ss. 189-190.

⁵⁴⁹ Çevik ve Abay, ss. 189-190.

⁵⁵⁰ Adil Evren, Cengiz İçten, “Efes Çukuriçi ve Arvalya (Gül Hanım) Höyükleri”, VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara, 1998, s.112; Barbara Horejs, “Çukuriçi Höyük: A Neolithic And Bronze Age Settlement in The Region Of Ephesos”, **The Neolithic in Turkey**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 4, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, (Ephesos), s.117.

⁵⁵¹ Evren ve İçten, s.113.

⁵⁵² Barbara Horejs, “The Çukuriçi Höyük Research Project”, **Çukuriçi Höyük 1: Anatolia And The Aegean From The 7th to The 3rd Millennium BC**, (Ed. Barbara Horejs), Oriental And European Archaeology, Vol.: 5, Austrian Academy Of Sciences, Vienna, 2017, (Çukuriçi), s.11; Çilingiroğlu, Pottery, s.80.

1995 yılında, Efes Müzesi'nden arkeolog Adil Evren ve Cengiz İçten'in içerisinde yer aldığı ekip, Efes ve çevresinde araştırma yaptılar. Yapılan araştırmalar sonucunda varlığı saptanan Çukuriçi Höyük'te, aynı yıl bu ekip tarafından, kısa süreli bir kurtarma kazısı yapıldı. Çalışmalar iki küçük açmada, sondaj şeklinde gerçekleşti. İlk sistemli kazılara 2007 yılında, Barbara Horejs yönetiminde uluslararası bir ekip tarafından başlandı.⁵⁵³

Çukuriçi Höyük'ün, en az 100X100 m genişliğinde ve muhtemelen yaklaşık 8 m derinlikte olduğu düşünülebilir. Höyük, ova taban seviyesinden 5 m yüksekliktedir. Höyükteki kazı çalışmaları kuzey ve güney yamaçlarda gerçekleşmiştir.⁵⁵⁴

Bölgede mandalina ağaç dikimi nedeniyle tesviye çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalar nedeniyle höyük oldukça tahrip edilmiştir. Özellikle höyüğün kuzey yarısındaki mimari kalıntılar zarar görmüş ve bu kalıntılar höyüğün batı ve kuzeybatı bölümüne yığılmıştır. Höyüğün güney bölümü ise diğer alanlara oranla daha iyi korunmuştur.⁵⁵⁵

4.5.2.2. Yerleşim Tabakalanması

Çukuriçi Höyük'te yapılan ilk sistematik kazılar üç ana alanda gerçekleşmiştir. Höyüğün kuzey kenarında N1-6 açmaları, orta alanda M1 açması ve güney ve güneydeki eğimli bölümde ise S1-4 açmalarında kazılar gerçekleştirilmiştir.⁵⁵⁶ (Şekil 48)

Her yerleşim tabakası, malzemelere dayalı, daha çok çanak çömlek esas alınarak görel olarak; ayrıca 100'den fazla radyokarbon örneğinden elde edilen mutlak tarihlendirme metodu ile yaşlandırılmıştır.⁵⁵⁷

Öncül Neolitik (Çukuriçi XIII ve XII) yerleşime dair kazılar iki açmada yapıldı. Söz konusu erken tabakalar toplamda 50 m²'lik alanda kazılmıştır.⁵⁵⁸

Anatoprağın hemen üzerine inşa edilmiş olan kireç taban Kompleks 24 içerisinde tespit edilmiştir. Kompleks 24, 30 m²'lik bir dolguda açığa çıkarılmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵³ Evren ve İçten, s.111; Horejs, Ephesos, s.117

⁵⁵⁴ Horejs, Ephesos, s.118.

⁵⁵⁵ Evren ve İçten, s.113.

⁵⁵⁶ Horejs, Çukuriçi, s.16.

⁵⁵⁷ Horejs, Çukuriçi, s.18.

⁵⁵⁸ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 297.

⁵⁵⁹ Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 297-298.

Çukuriçi Höyük yerleşim tabakalanması şu şekilde verilmiştir.⁵⁶⁰

Tablo 14: Çukuriçi yerleşim tabakalanması.

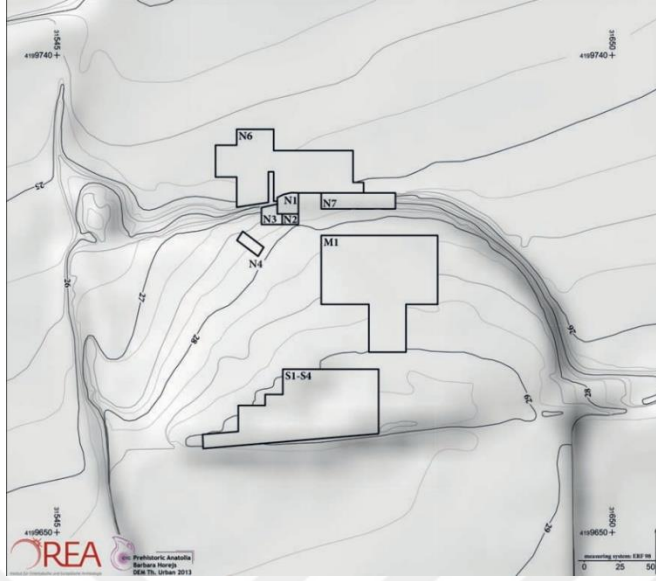
Tabaka	Dönem	Tarih
ÇuHö I	Günümüz/Yüzey Toprağı	M.S. 20. yy
ÇuHö II	Erken Tunç Çağı 1/karışık birikim	MÖ 2900-2750/MS. 20. yy
ÇuHö III	Erken Tunç Çağı 1	MÖ 2850-2000/2750
ÇuHö IV	Erken Tunç Çağı 1	MÖ 2950/2900-2850
ÇuHö Va	Erken Tunç Çağı 1	MÖ 3050-2950
ÇuHö Vb	Geç Kalkolitik	MÖ 3110-3050
ÇuHö VI	Geç Kalkolitik	MÖ 3270-3110
ÇuHö VII	Geç Kalkolitik	MÖ 3350-3270
HİATUS		
ÇuHö VIII	Geç Neolitik	MÖ 6200-5970
ÇuHö IX	Geç Neolitik	MÖ 6300-6200
ÇuHö X	Geç Neolitik	MÖ 6400-6300
ÇuHö XI	Geç Neolitik	MÖ 6500-6400
ÇuHö XII	Öncül Neolitik	MÖ 6600-6500
ÇuHö XIII	Öncül Neolitik	MÖ 6680-6600

ÇuHö XIII tabakasından üç adet radyokarbon örneği alınmıştır. Örneklerin tamamı tohum kalıntılarına ait olup bunlardan ikisi buğday türüne aittir. Belirlenememiş tahıldan MÖ 6770-6650; buğdaylardan birinden MÖ 6700-6640 ve diğer buğdaydan MÖ 6640-6520 tarihleri 1 sigma aralığında kalibre edilmiştir.⁵⁶¹ Yerleşimin başlangıcı %95 olasılıkla MÖ 6684±28 olarak ayarlanmıştır.⁵⁶²

⁵⁶⁰ Horejs, Çukuriçi, s. 17; Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 295.

⁵⁶¹ http://www.14sea.org/3_Ila.html#

⁵⁶² Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 298-299.

Şekil 49: Çukuriçi Höyük kazı alanlarını gösteren topografik plan. (Horejs, Çukuriçi, s. 16)

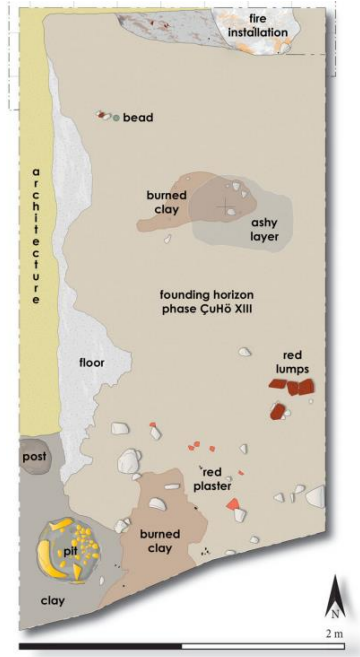
4.5.2.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.5.2.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Çukuriçi Höyük'te kireç tabana ait parçalar höyüğün kuzey bölümünde açığa çıkartılmıştır.⁵⁶³ (Şekil 49)

4.5.2.3.2. Yapının Planı

Kompleks 24 dikdörtgen forma inşa edilmiştir.⁵⁶⁴

⁵⁶³ Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 297, 299; Horejs, Çukuriçi, s. 16.

⁵⁶⁴ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 300.

Şekil 50: Çukuriçi Kompleks 24'te bulunan kireç taban kalıntıları. (Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 300)

4.5.2.3.3. Teknolojik Özellikler

Çukuriçi Höyük'te kireç taban, küçük parçalar halinde saptanmıştır. Ana toprağın hemen üzerine yapılmış taban iki veya üç kere sıvanmıştır. Taban, beyaz kireç üzerine parlak, kırmızı boya ile renklendirilmiştir.⁵⁶⁵ (Şekil 50)

Çukuriçi Höyük'te kırmızı boyanın mimaride kullanımı yerleşimin kuruluş aşamasından bilinmektedir.⁵⁶⁶

Kompleks 24 içinde kül katmaları ve yanmış killi alan, bina içinde olası bir veya iki ocağa işaret etmektedir.⁵⁶⁷

Kompleks 24 içinde birkaç adet olasılıkla hematit olan kırmızı mineral öbekleri görülmüştür. Bu durum pigmentasyon malzemenin bina içinde depolandığını göstermektedir.⁵⁶⁸ Yapı içinde dairesel formdaki çukurda bir boynuz, hayvan kemikleri, yumuşakçalara ait kalıntılar, obsidyen, kömür kalıntıları birikmiştir. Kireç taban üzerinde olası iki ocağın olması, binanın ilk ve sonraki kullanım evrelerinde farklı tiplerde taş aletlerin biriktirilmesi, Kompleks 24'ün domestik amaçlı kullanıldığını göstermektedir.⁵⁶⁹

4.5.3. GİRMELER MAĞARASI

4.5.3.1. Genel Bilgi

Girmeler Mağarası, Muğla ili, Fethiye ilçesi sınırları içerisinde; Antik dönemde Likya olarak anılan bölgenin ana yerleşimlerinden biri olan Tlos antik kenti yakınlarında bulunmaktadır.⁵⁷⁰ Eşen Vadisinde bulunan yerleşim kayalık bir yükselti

⁵⁶⁵ Horejs ve diğerleri, Maritime,

⁵⁶⁶ Barbara Horejs, "Migrating and Creating Social Memories: On The Arrival and Adaptation Of The Neolithic in Aegean Anatolia", **The Central/Western Anatolian Farming Frontier**, (Ed. Maxime Bami, Barbara Horejs), Oriental And European Archaeology, Vol.: 12, Austrian Academy Of Sciences, Vienna, 2019 (Aegean), s. 165.

⁵⁶⁷ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 297

⁵⁶⁸ Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 297-298.

⁵⁶⁹ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 298.

⁵⁷⁰ Turan Takaoğlu, Taner Korkut, Burçin Erdoğan, Gül Işın, "Archaeological Evidence for 9th and 8th Millennia BC at Girmeler Cave Near Tlos in SW Turkey", *Documenta Praehistorica*, Vol.: XLI, 2014, s. 111; Turan Takaoğlu, Taner Korkut, "M.Ö. 9. binyıl Sonunda Girmeler Mağarası", *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, (Ed. Aydın Erön, Emre Erdan), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2019, s. 485.

üzerindedir.⁵⁷¹ Güneybatı Anadolu için en erken verileri sunması açısından oldukça önemlidir.⁵⁷²

Yakın çevrede termal tesislerin inşa faaliyetleri nedeniyle mağara önünde yer alan höyük alanında tahripler yaşanmıştır. Neolitik Dönem sonrasına ait tabakaların yok olması ve geriye kalan tabakalardan daha fazla bilgi kaybının yaşanmasını önlemek amacıyla, 2012-2013 yıllarında Turan Takaoğlu ve Tlos kazılarını da gerçekleştiren Taner Korkut alanda kısa süreli kazı çalışmaları gerçekleştirdiler.⁵⁷³

Şekil 51: Girmeler Mağarası'nın güneyden görünümü. Solda Galerî 1, sağda Galerî 2. (Takaoğlu ve diğerleri, s. 113)

Girmeler Mağarası iki ana galeriden (Galerî I-Galerî II) ve mağaranın önünde büyük oranda tahrip olan höyük yerleşiminin korunabilen alt seviyelerinden oluşmaktadır. Höyüğün 6.5 m yüksekliğindeki üst tabakaları 1980'li yıllardaki inşa faaliyetlerinden tahrip olmuştur.⁵⁷⁴ İki galeri birbirine neredeyse paraleldir. Galerî I yaklaşık 100 m uzunluğunda, dar bir mağaradır. Galerî II, Galerî I'den daha büyük olup 150 m uzunluğundadır. Birbirine zıt konumda iki girişi ve içerisinde sarkıt ile dikitleri bulunur.⁵⁷⁵ (Şekil 51)

⁵⁷¹ Ralf Becks, B. Ayça Polat Becks, "Girmeler Mağarası-Lykia'da Bir Kalkolitik Dönem Yerleşimi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 8, 2013, s. 167.

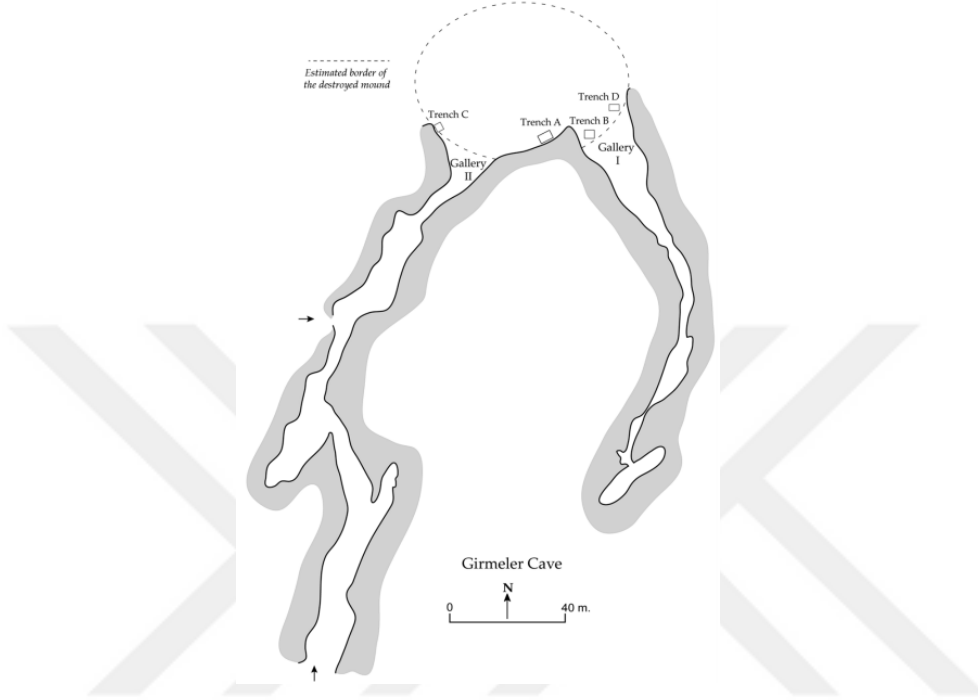
⁵⁷² Takaoğlu ve diğerleri, s. 111; Takaoğlu ve Korkut, s. 485.

⁵⁷³ Takaoğlu ve Korkut, s. 485.

⁵⁷⁴ Takaoğlu ve Korkut, s. 485.

⁵⁷⁵ Takaoğlu ve diğerleri, s. 111.

2012 ve 2013 yılında, höyüğün korunabilen bölümlerini tespit edebilmek amacıyla sondaj çalışmaları yapılmıştır. A, B, C ve D olarak isimlendirilmiş dört açmada çalışmalar yürütülmüştür.⁵⁷⁶ (Şekil 52)

Şekil 52: Girmeler Mağarası planı. (Takaoğlu ve diğerleri, s. 113)

4.5.3.2. Yerleşim Tabakalanması

Mağara önündeki höyük yerleşimi sınırlı alanda korunabilmiştir. Kenar kesimlerde küçük oranlarda var olan üst tabakalar haricinde bir bilgi bulunmamaktadır.⁵⁷⁷

Höyüğün alt tabakaları, MÖ 9. binyıl sonuyla 8. binyıl başına tarihlendirilmiştir. Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerin varlığı sadece Galerinin girişinin iç kısmında korunabilmiştir. Kalkolitik Dönemin Erken, Orta ve Geç Dönemlerinde yerleşimde iskân olduğu anlaşılmıştır. Her iki dönem arasında net olmamakla birlikte bir boşluğun olduğu düşünülmektedir.⁵⁷⁸

MÖ. 9. binyıl sonuyla 8.binyıl başına ait arkeolojik dolgular A ve C açmalarında ortaya çıkarılmıştır. Bu açmalardan gelen bulgular, bu dönemki yerleşim sakinlerinin konar göçer yaşam biçimini bırakıp yerleşik yaşam biçimini benimsemeye başladığı

⁵⁷⁶ Takaoğlu ve Korkut, s. 485.

⁵⁷⁷ Takaoğlu ve diğerleri, s. 112.

⁵⁷⁸ Takaoğlu ve Korkut, ss.485-486, 492.

sürecin izlerini yansıtmaktadır. Neolitik Dönem (“Akeramik” ve “Akeramik sonrası”) bulguları ise B ve D açmalarında ispatlanmıştır.⁵⁷⁹

A açmasında, kireç taban ile bağlantılı üç farklı ocaktan alınan kömürleşmiş odun parçalarından yaşlandırma analizi yapıldığı görülür. Analiz sonunda ocak 2’den kömürleşmiş odundan (1 sigma olasılıkla) MÖ 8197-7960 (%68,2), (2 sigma olasılıkla) MÖ 8217-7877 (%95,4); ocak 6’dan kömürleşmiş odundan (1 sigma olasılıkla) MÖ 8216-7987 (%68,2), (2 sigma olasılıkla) MÖ 8232-7961 (%95,4); ocak 7’den kömürleşmiş odundan (1 sigma olasılıkla) MÖ 8199-7966 (%68,2), (2 sigma olasılıkla) MÖ 8226-7846 (%95,4) tarihleri kalibre edilmiştir.⁵⁸⁰ Bu doğrultuda A açmasındaki kalıntılar için 1 sigma olasılıkla MÖ 8216-7960 tarihleri sağlanmıştır.⁵⁸¹

Girmeler Mağarası’nda kireç taban varlığı D açmasında da ispatlanmıştır. D açması Neolitik Dönem’e ait tabakaları barındırır. D açmasından radyokarbon örneği üzerine yaşlandırma analizi uygulanmamıştır. Girmeler Mağarası’nda Neolitik tabakalardan alınan bir örneğin MÖ 8. binyıl sonuna denk geldiği bilinir. Analiz yapılan örnek 1 sigma olasılıkla MÖ 7460-7070 yıllarına tarihlendirilmiştir.⁵⁸²

4.5.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.5.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Kireç sıvalı tabana sahip yapıya ait parça 2013 yılı çalışmalarında, A açmasında açığa çıkarılmıştır.⁵⁸³ A açması Galerî I ile II’nin giriş kısımlarının arasında yer almaktadır.⁵⁸⁴

⁵⁷⁹ Takaoğlu ve Korkut, ss. 485-486.

⁵⁸⁰ Turan ve Korkut, Girmeler, s. 486.

⁵⁸¹ Takaoğlu ve Korkut, s. 486.

⁵⁸² Takaoğlu ve Korkut, s. 492.

⁵⁸³ Takaoğlu ve diğerleri, s. 112.

⁵⁸⁴ Takaoğlu ve diğerleri, ss. 113-115.

Şekil 53: Girmeler Mağarası A açmasında bulunan kireç taban. (Takaoğlu ve diğerleri, s. 114)

Kireç taban varlığı başka alanlarda da ispatlanmıştır. Galeri I'ın önünde, höyüğün batı ucundaki çalışmalarda ve D açmasının kesit duvarında kireç taban izlerine rastlanmıştır. Bu tabanlar kazıcıları tarafından “*terrazzo*” olarak tanımlanmıştır.⁵⁸⁵

4.5.3.3.2. Yapının Planı

A açması 2013 yılı çalışmalarında 3x5 m boyutlarına ulaşmıştır.⁵⁸⁶ A açmasında ortaya çıkarılan kireç tabanlı yapı dikdörtgen planlı gibi gözükmemektedir. (Şekil 53) Yapının planı açmanın boyutlarıyla sınırlı kalmıştır.⁵⁸⁷ Yapı dal örgü duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Kazı çalışmalarında bu tekniğe ait negatif izlerin bulunduğu çamur sıva kalıntıları elde geçmiştir. Taban üzerinde iki adet ahşap dikmeye ait çukur bulunur.⁵⁸⁸ Yapı, ahşap dikmelerle desteklenmiştir.⁵⁸⁹

Yapının etrafında, kireç taban üzerinde sekiz adet ocak, kil sıvalı üç adet silo, iki adet kül teknesi yer alır.⁵⁹⁰ (Şekil 54)

⁵⁸⁵ Takaoğlu ve diğerleri, ss. 113-115; Takaoğlu ve Korkut, s. 492

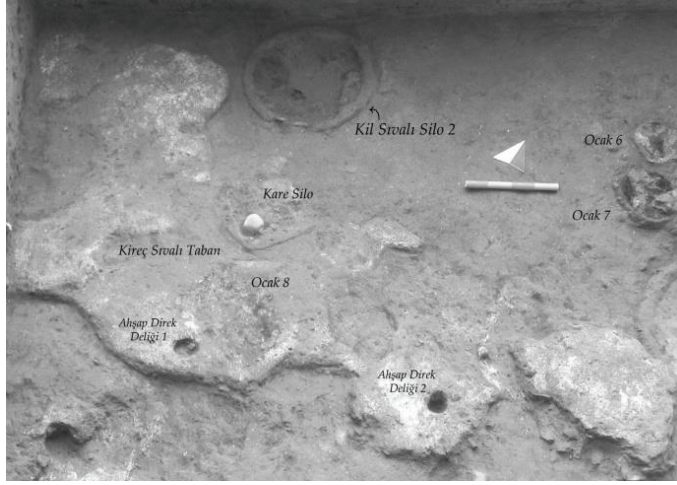
⁵⁸⁶ Korkut ve diğerleri, s.642

⁵⁸⁷ Korkut ve diğerleri, s.642

⁵⁸⁸ Takaoğlu ve diğerleri, ss. 112-115.

⁵⁸⁹ Takaoğlu ve diğerleri, ss. 114-115.

⁵⁹⁰ Takaoğlu ve Korkut, s. 486.

Şekil 54: Girmeler Mağarası A açmasından detay. (Takaoğlu ve Korkut, s. 498)

Yapı içerisinde bulunan sekiz adet ocaktan biri olan 8 nolu ocak, yapının güney bölümünde konumlanmıştır. Bu ocak, kireç tabanın kullanım dışı kaldıktan sonraki süreçte kullanılmıştır.⁵⁹¹

Tespit edilen üç adet silodan ikisi (bir tanesi yapının batısında bir tanesi yapının ortasına yakın) yuvarlak formda, diğer bir tanesi (yapının batısında) ise kare formdadır.⁵⁹²

Yapının güney bölümüne doğru yer alan kül teknelerinin (iki adet) içinde kül ve kömürleşmiş odun parçaları bulunmuştur. Bu mimari enstalasyonların varlığı yapıların uzun süreli kullanılmış olduğunu göstermektedir.⁵⁹³

D açmasının 20 m uzunluğundaki kesit profilinde belirlenmiştir. Yapının boyutları belirsizdir. Kireç tabanlı yapı ile ilişkilendirilen yapının duvarı 1 m kadar korunmuş ve dal örgü tekniğinde yapılmıştır. Duvar hem iç hem de dıştan kireç ile sıvanmıştır. Yapı uzun süre kullanım görmüştür.⁵⁹⁴ (Şekil 55)

⁵⁹¹ Takaoğlu ve Korkut, s. 486.

⁵⁹² Takaoğlu ve Korkut, s. 486.

⁵⁹³ Takaoğlu ve Korkut, s. 486.

⁵⁹⁴ Taner Korkut, Turan Takaoğlu, Burçin Erdoğan, “Girmeler Mağarası/Höyüğü-Tlos 2013 Kazı Etkinlikleri”, 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gaziantep, 2014, s. 643; Takaoğlu ve diğerleri, ss. 114-115.

Şekil 55: Girmeler Mağarası D açması kesitinde belirlenen kireç taban/terrazzo taban. (Takaoğlu ve diğerleri, s. 116)

4.5.3.3.3. Teknolojik Özellikler

A açmasındaki taban kireç söndürme tekniğinde yapılmıştır. Kireç taban en az iki kere yenilenmiştir.⁵⁹⁵

Galeri I önünde, D açmasında tespit edilen kireç taban kireç söndürme tekniğinde yapılmıştır.⁵⁹⁶ Taban sert yapıdadır. Tabanın kalınlığı, alta döşenmiş olan küçük taşlı zeminle 9-12 cm olarak ölçülmüştür. Taban harcında yanmış kireç ve kırılmış kireçtaşı bulunmuştur. Taban cilalanmış ve biraz alacalı görünüme sahiptir.⁵⁹⁷

D açmasındaki kireç tabanın en erken evresi anakaya üzerine inşa edilmiştir. Kireç tabanda üst üste sıralı dokuz sıva evresi ve sekiz katmanlı yangın dolgusu tanımlanmıştır.⁵⁹⁸ Taban aralarında bulunan yangın dolgusu yapının kasıtlı olarak yakılıp ardından tekrar yapıldığını göstermektedir.⁵⁹⁹ Hemen hemen tüm taban evreleri (bazen kireç taban yapışık halde), bir ritüel parçası olarak, tohumlar (buğday) içermektedir. Kasıtlı bir yangın izi, olası bir terk etme ritüelini akla getirdiği ifade edilmektedir.⁶⁰⁰ En geç taban evresi doğal bir afetle yıkılmış, mağara tavanından yapıya büyük kayalar düşmüştür.⁶⁰¹

⁵⁹⁵ Korkut ve diğerleri, s.642; Takaoğlu ve Korkut, s. 486; Takaoğlu ve diğerleri, s. 112.

⁵⁹⁶ Korkut ve diğerleri, s. 643.

⁵⁹⁷ Takaoğlu ve diğerleri, s. 115.

⁵⁹⁸ Takaoğlu ve diğerleri, s. 115.

⁵⁹⁹ Korkut ve diğerleri, s. 643.

⁶⁰⁰ Takaoğlu ve diğerleri, s. 115.

⁶⁰¹ Takaoğlu ve diğerleri, s. 115.

D açması kuzey kesit profilindeki kireç tabanlar ile yangın dolgusu, kesitin doğu bölüme doğru uzanmaktadır. Buradan yola çıkarak Galeri I'n önünde en az üç veya dört adet daha kireç tabanlı (terrazzo) yapının olabileceği ve bu alanın ritüel amaçlı kurulduğu ileri sürülmüştür.⁶⁰²

A açmasında bulunan kireç tabanlı yapıda üç adet silo yer alması bu yapının uzun süreli kullanımı olduğunu düşündürür.⁶⁰³ Yapı terk edilirken içindeki çukurlar ve yanık alanlar üzerine kireç ve çeşitli boyutlarda ocaklar yerleştirilmiştir.⁶⁰⁴

A açmasında kireç tabanlı yapı içinde toplam 36 adet bitkiye (14 yabancı arpa, karadarı, lahana tohumu, çitlembik, bezelye, tanımlanamayan buğday türlerinin yabancı türleri) ait karbonlaşmış kalıntıları saptanmıştır.⁶⁰⁵ A açması ocak üzeri ve çevresinden karakulak ve yaban domuzu kızı geyik, alageyik yaban tavşanının yabancı türlerine ait kemik kalıntıları ele geçmiştir.⁶⁰⁶

4.6. KUZEY EGE, KUZEYBATI ANADOLU BÖLGESİ VE TRAKYA

4.6.1. ZEYTİNLİ-UĞURLU HÖYÜK

4.6.1.1. Genel Bilgi

Uğurlu-Zeytinlik Höyüğü, Gökçeada'da yer alır. Uğurlu Höyüğü adanın güneybatısında, Uğurlu Köyünün 1 km kuzeyinde bulunmaktadır. Ovalık bir alanda bulunan yerleşim, İsa Tepesinin doğu eteğinde kuruludur.⁶⁰⁷ (Şekil 55)

⁶⁰² Korkut ve diğerleri, s. 643; Takaoğlu ve diğerleri, s. 115.

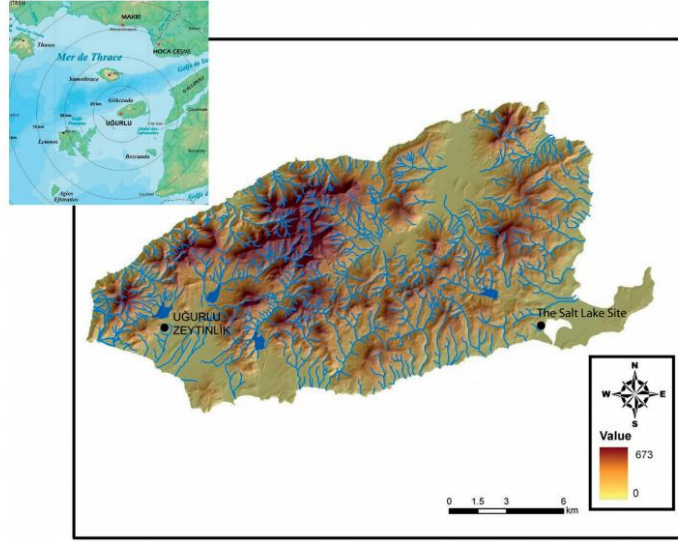
⁶⁰³ Takaoğlu ve diğerleri, s. 112; Takaoğlu ve Korkut, s. 486.

⁶⁰⁴ Takaoğlu ve diğerleri, s. 112.

⁶⁰⁵ Takaoğlu ve Korkut, s. 487.

⁶⁰⁶ Takaoğlu ve Korkut, s. 488.

⁶⁰⁷ Burçin Erdoğu, “Uğurlu Zeytinlik: Gökçeada'da Tarih Öncesi Dönemlere Ait Yeni Bir Yerleşme”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, 2012, (Uğurlu), s. 2; Burçin Erdoğu, “A Preliminary Report on The Earliest Neolithic Levels at Uğurlu on the Island of Gökçeada, Anatolia, Vol.: XLIII, 2017, (Preliminary), s. 72.

Şekil 56: Zeytinli-Uğurlu Höyük'ün konumu. (Erdoğan, Preliminary, s. 72)

Uğurlu Höyüğü 250x200 m boyutlarındadır. Yerleşimin hemen yanında tatlısu kaynağı bulunurken, batısından ise Pilon Deresi geçmektedir. Yerleşim sulama kanallarının yapımı nedeniyle tahrip olmuştur.⁶⁰⁸

Uğurlu Höyüğü ilk olarak Savaş Harmankaya'nın yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir. Uğurlu Höyüğündeki 2009 yılında Akdeniz Üniversitesi'nden Burçin Erdoğan başkanlığında başlamış olan kazılar hâlen devam etmektedir.⁶⁰⁹

4.6.1.2. Yerleşim Tabakalanması

Uğurlu Höyüğündeki kazılar sonucunda toplam altı (I-VI) ana kültür evresi ve en az 15 yapı katı tespit edilmiştir.⁶¹⁰

Uğurlu-Zeytinlik yerleşim tabakalaşması şu şekildedir.⁶¹¹

Tablo 15: Uğurlu-Zeytinlik yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Dönem
I. Evre	ETÇ-OTÇ
II. Evre	Kalkolitik Dönem
III. Evre	Kalkolitik Dönem-Neolitik Dönem
IV. Evre	Neolitik Dönem
V. Evre	Neolitik Dönem

⁶⁰⁸ Erdoğan, Uğurlu, s. 2.

⁶⁰⁹ Erdoğan, Uğurlu, s. 2.

⁶¹⁰ Erdoğan, Preliminary, s. 72.

⁶¹¹ Erdoğan, Uğurlu, ss. 3-6; Erdoğan, Preliminary, ss. 72-74, 75.

VI. Evre	Neolitik Dönem
----------	----------------

Uğurlu Höyüğünün I. evresi yüzey buluntuları aracılığıyla Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağına tanımlanmıştır. I. evreye ait buluntular yerleşimin doğusunda saptanmıştır.⁶¹²

II. evre, Troas bölgesinden bilinen Kumtepe IA-Beşik Sivritepe kültürüne benzerlik gösteren bir Kalkolitik Dönem tabakasıdır. Höyüğün doğusunda açığa çıkarılan bu tabakalar, iki ayrı yapı katına ayrılmıştır. II. Evre OP 10-11 isimli açmada çalışılmıştır. Burada belirlenen yapı Bina 1 olarak isimlendirilmiştir. Yapı 5x5 m boyutlarındadır. Yapının duvarları taştan, kuru duvar tekniğinden örülmüş ve 40-30 cm kadar korunabilmiştir. Kuzey duvarı ise çift duvar tekniğinde yapılmıştır. Yapının kuzeybatısında taş payanda bulunmuştur.⁶¹³

III. evre yerleşimin en batısında açılan P5 sondaj açmasında tespit edilmiştir. P5 sondaj açmasında Kalkolitik Döneme tarihlendirilen 12 adet çukur ve işlik yeri tanımlanmıştır. Çukurların içleri ve tabanları sarı renkte kil ile sıvanmıştır. Çukurların boyutları ve derinlikleri farklılık göstermiştir. Çukurların kullanım amaçları net değildir ancak silo amaçlı kullanıma dair veriler (karbonlaşmış bitki kalıntıları) bulunmuştur. Çukurların ilk kullanım işlevi bittikten sonra çöp çukuru amacıyla kullanımı devam etmiştir.⁶¹⁴

IV. evreye ait veriler yerleşimin batısındaki P5 sondaj açmasında, doğusunda yer alan BB20-21, BBCC19 ve V18 olarak isimlendirilmiş açmalardan sağlanmıştır.⁶¹⁵ Yerleşim bu evre de altı hektarlık bir alanı kaplar. P5 sondaj açmasındaki IV. evre yerleşimi, III. evrenin çukurları nedeniyle tahrip olduğu görülmüştür. Bu açmada oldukça tahrip olmuş bir yapı kazılmıştır. Yapının korunan duvarları taştan, tabanı ise beyaz renkte, sert bir taban ile kaplanmıştır. BB20-21 açmasında, tahribat nedeniyle mimari bir kalıntıya rastlanılmamıştır. BBCC19 sondaj açmasında kalın bir duvar, sarı

⁶¹² Erdoğu, Uğurlu, s. 3.

⁶¹³ Erdoğu, Uğurlu, s. 3.

⁶¹⁴ Erdoğu, Uğurlu, ss. 3-4.

⁶¹⁵ Erdoğu, Uğurlu, s. 4.

renkli kil taban ve bu taban üzerine yerleştirilmiş yuvarlak formda bir ocak tanımlanmıştır. V18 test açmasında ise 8 m uzunluğunda bir duvar tespit edilmiştir.⁶¹⁶

V. evre iki yapı katına ayrılmıştır. V. evrenin geç yapı katında bir 5X5 metre boyutlarında bir yapı açığa çıkarılmıştır. Kuru duvar tekniğinde yapılmış olan yapının içinde mimari öğeler (ocak, platform, depolama unsurları gibi) bulunamamıştır. Ocağın, yapının dışında, avlu alanında yer aldığı görülmüştür. Yapının içinde çanak çömlek parçalarına ve kemik aletlere rastlanmıştır.⁶¹⁷

V. evrenin erken yapı katı höyüğün eteğinde, BB22 açmasında tespit edilmiş, 2x5 m'lik bir alanda çalışılmıştır. Yerleşimin bu aşamasında mimari bir öğeye rastlanılmamış sadece üzerinde hayvan kemikleri, taş aletler ve kemik aletlerin bulunduğu bir düzlem saptanmıştır. Burada bulunan hayvan kemiklerinin evcilleşmiş koyun keçi, sığır ve domuza ait olduğu anlaşılmıştır.⁶¹⁸

VI. evre, yerleşimin doğu kesiminde yer alan BB20 (3 m²) ve CC21 (9 m²) açmalarında tanımlanmıştır. VI. evre dört alt yapı katına (VI.1, VI.2, VI.3, VI.4) ayrılmıştır.⁶¹⁹ VI.4, VI. evrenin en erken yerleşim aşamasıdır.⁶²⁰

VI.1 yapı katında oval formda, çamur sıvalı tekne ve beyaz renkli, kil sıvalı tabana bağlı ocak yapısı ile tanımlanmıştır. VI. evrenin sadece 1. yapı katında çanak çömlek parçaları (3 adet) bulunmuştur. VI.2 yapı katı boyalı kireç taban parçaları ile temsil edilmiştir. VI.3 yapı katı beyaz renkli kil sıvalı taban, iki hayvan kemiği (memeli hayvan), hayvana ait kafatası parçaları, kırık bir spatula ve taştan bir boncuk ile diğer yapı katlarından ayrılmıştır. Bu yapı katında pişmiş topraktan yapılmış herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. VI.4 yapı katında küllü bir alan ve ince, beyaz renkli kil sıvalı taban bulunmuştur.⁶²¹

⁶¹⁶ Erdoğu, Uğurlu, ss. 4-5.

⁶¹⁷ Erdoğu, Uğurlu, s. 5.

⁶¹⁸ Erdoğu, Uğurlu, s. 6.

⁶¹⁹ Erdoğu, Preliminary, s. 73.

⁶²⁰ Erdoğu, Preliminary, s. 73.

⁶²¹ Erdoğu, Preliminary, ss. 73-75.

Kireç taban parçalarının bulunduğu VI.2 yapı katı, karbonlaşmış kalıntının yaşlandırma analiz sonucunda kalibre edilmiş olarak MÖ 6774-6566 (2 sigma olasılık) tarih aralığına denk gelmektedir.⁶²²

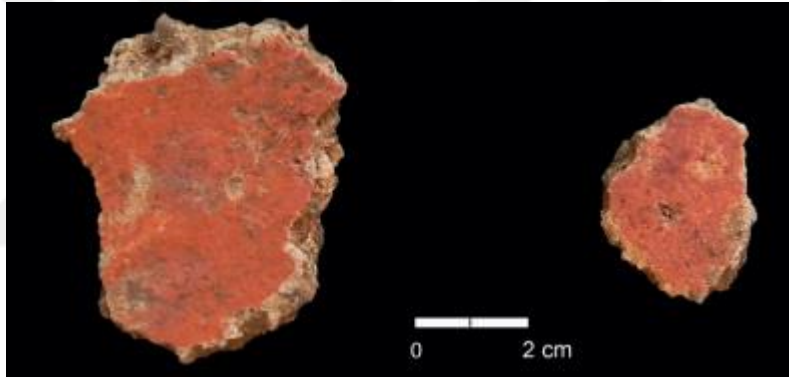
4.6.1.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.6.1.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Uğurlu Höyüğünde boyalı kireç tabana ait parçalar, yerleşimin doğusunda BB20-21 isimli açmada bulunmuştur. BB20-21 açmasının ortasına, 1.5x3 m boyutlarında sondaj açmasıyla derinleştirilmiştir. Boyalı kireç taban parçalarına sondaj açmasının kuzey köşesinde rastlanılmıştır.⁶²³

4.6.1.3.2. Yapının Planı

Uğurlu Höyüğünde kireç taban, kazılmayan alanda kalmış ve yalnızca parçalar halinde ele geçmiştir.⁶²⁴ Bu yüzden tanımlı bir mimari plan belirlenememiştir.

Şekil 57: Zeytinli-Uğurlu Höyük kırmızı boyalı kireç taban parçaları. (Erdoğu, Preliminary, s. 74)

4.6.1.3.3. Teknolojik Özellikler

Kireç harç, küçük boyutlu çakıl taşlardan oluşan bir döşeme üzerine dökülmüştür. Beyaz kireç harcın yüzeyi kırmızı renge boyanmıştır.⁶²⁵ (Şekil 56)

4.6.2. BARCIN HÖYÜK

4.6.2.1. Genel Bilgi

Barcın Höyük Bursa İlinin doğusunda, Yenişehir İlçesinde ve aynı zamanda Yenişehir Vadisi içinde kurulu bir yerleşimdir.⁶²⁶

⁶²²Erdoğu, Preliminary, s. 77; DenisGuilbeau ve diğerleri, “A ComparativeStudy of TheInitial Neolithic Chipped-stoneAssemblages of Ulucak and Uğurlu”, *AnatolianStudies*, Vol.: 69, 2019, s. 4.

⁶²³ Burçin, Erdoğu, Çiğdem Atakuman, Nejat Yücel, “Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2016 Yılı Kazı Çalışmaları”, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bursa, 2017, ss. 152-153; Erdoğu, Preliminary, s. 73.

⁶²⁴Erdoğu ve diğerleri, s. 153.

⁶²⁵Erdoğu ve diğerleri, s. 153; Erdoğu, Preliminary, s. 73.

Barcın Höyük iki koni şeklinde yükselmektedir. Doğudaki höyük ova seviyesinden 4 m yükseklikte ve 120 m çapındadır. Bu haliyle batı höyüğe göre daha büyüktür. Batı höyük ise 50 m çapında ve 2.5 m yüksekliğe sahiptir.⁶²⁷ Ancak tarımsal faaliyetler nedeniyle höyüğün üst tabakalarının tahrip olduğu bilinmektedir.⁶²⁸

Barcın Höyük 1955 yılında James Mellaart tarafından keşfedilmiştir. Barcın Höyük'ün Neolitik bir yerleşim olarak tanınması ise David French'in çalışmaları doğrultusunda gerçekleşmiştir.⁶²⁹ Höyükte ilk kazı çalışmalarına 2005-2006 yılında, Jacob Roodenberg tarafından başlanmıştır. Ardından 2007 yılında Fokke Gerritsen ve ekibi Barcın Höyük kazılarına devam etmiştir.⁶³⁰

4.6.2.2. Yerleşim Tabakalanması

Barcın Höyük'te ilk iskân Neolitik Dönem'de, MÖ 6600 tarihinde başladığı ve yaklaşık altı yüz yıl kadar bu dönem devam etmiştir.⁶³¹ Aynı zamanda Barcın Höyük'te Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı ve Bizans Dönem'inde de iskân edilmiştir.⁶³²

Barcın Höyük yerleşim tabakalanması şu şekilde belirlenmiştir:⁶³³

Tablo 16: Barcın Höyük yerleşim tabakalanması.

Dönem	Tabaka	Tarih (MÖ)
Bizans	I	
Hellenistik/Roma	II	
Demir Çağı	III	
Tunç Çağı	IV	

⁶²⁶ Fokke Gerritsen, Rana Özbal, “2012 Yılı Barcın Höyük Kazıları”, 35. Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Muğla, 2013, (Barcın), s. 471. Fokke Gerritsen, Rana Özbal, “Barcın Höyük A Seventh Millennium Settlement in The Eastern Marmara Region of Turkey”, Documenta Praehistorica, Vol.: XLVI, 2019, (Seventh), s. 58.

⁶²⁷ Fokke Gerritsen, Rana Özbal, Laurens C. Thissen, “The Earliest at Neolithic Levels at Barcın Höyük, Northwestern Turkey”, Anatolica, Vol.: XXXIX, 2013, s. 54.

⁶²⁸ Fokke Gerritsen, Rana Özbal, “Barcın Höyük Excavations, 2007”, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 3, Ankara, 2008, (Excavations), s. 457;

⁶²⁹ Gerritsen ve Özbal, Excavations, s. 457.

⁶³⁰ Gerritsen ve Özbal, Seventh, s. 58; Rana Özbal, Fokke Gerritsen, “2009 Yılı Barcın Höyük Kazıları”, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, İstanbul, s. 198.

⁶³¹ Fokke Gerritsen, Rana Özbal, “The Barcın Höyük Excavations in 2013 and 2014”, Annual Report 2013-2014, The Netherlands Institute for The Near East, Leiden, 2013-2014, (Höyük), s. 11.

⁶³² Gerritsen ve Özbal, Excavations, s. 457.

⁶³³ Gerritsen ve Özbal, Seventh, s. 59; Gerritsen ve diğerleri, s. 55.

Kalkolitik Dönem	V	
Neolitik Dönem	VI.a	
	VIb	
	VIc	6400-6200
	VIId3	6400-6200
	VIId2	6400-6200
	VIId1	6600-6400
	VIe	6600-6400

Barcın Höyük'te Neolitik Dönem dolgusu 5 metreye yakındır. Hem keramik tipolojisi hem de mutlak tarihlendirme yöntemiyle Barcın Höyük'te 600 yıllık kesintisiz bir yaşam sürüldüğü anlaşılmıştır.⁶³⁴ Barcın Höyük'te Neolitik Dönem mimarisi tüm evrelerde oldukça benzer özellikler sergilemiştir. Dal-örgü mimari tarzında, balçıkla sıvıyan yapılar dörtgen forma yapılmıştır. Yapı duvarlarını taşıyan ahşap dikmeler hendekler içine yerleştirilmiştir. Sadece en erken yerleşim evresi olan VIe yapı katında ahşap dikmeler hendek içinde değil, tek bir dikmeğe ait olan çukurlara konulmuştur. Bu evrede kullanılan ahşap dikmeler diğer evrelerde kullanılan dikmelere göre daha ağırdır.⁶³⁵

Barcın Höyük'te Neolitik Dönem yerleşim düzenine devam söz konusudur. VIe yapı katında kurulan yerleşim düzeni VIb yapı katına kadar aynı plan doğrultusunda kullanılmıştır.⁶³⁶

Barcın Höyük'te Yapı 19'un tabanı kırmızı boyalıdır. Yapı 19 Barcın Höyük'ün VIId1 yapı katına aittir.⁶³⁷ VIId1 yapı katından 10 adet radyokarbon örneğini alınmıştır. Mutlak tarihlendirme yöntemiyle VIId1 yapı katı MÖ 6500-6400/6375 yıllarına kalibreli olarak tarihlendirilmiştir.⁶³⁸

4.6.2.3. Boyalı Tabanlı Yapıların Özellikleri

⁶³⁴ Gerritsen ve diğerleri, s. 57.

⁶³⁵ Gerritsen ve Özbal, Seventh, s. 60.

⁶³⁶ Gerritsen ve Özbal, Seventh, s. 60.

⁶³⁷ Fokke Gerritsen, Rana Özbal, Piet Gerritsen, "A Red Floor At Neolithic Barcın Höyük: Special or Not?", *Metallurgica Anatolica*, (Ed. H. Gönül Yalçın, Oliver Stegemeier), Ege Yayınları, İzmir, (Red), s. 36.

⁶³⁸ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 36.

4.6.2.3.1. Yapının Konumu

Yapı 19, doğu höyük üzerinde ve bu höyüğün batı bölümünde yer almaktadır.⁶³⁹

4.6.2.3.2. Yapının Planı

Yapı 19 doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Dikdörtgen formdaki yapının boyutları yaklaşık 6.3x4.3 m kadardır. Yapının güneyinde 10-15 m uzunlukta avlu alanı bulunur. Binaya giriş, güneyde bulunan kapıdan sağlanır.⁶⁴⁰ Yapı 19 bir sonraki evrenin mimari faaliyetlerinden zarar görmüştür.⁶⁴¹ (Şekil 58)

Yapı ahşap dikmelerle desteklenmiştir. Ahşap dikmeler arasına yanmış balçıktan parçalar yerleştirilmiştir. Yapının duvarları hem içte hem de dışta çamurla kaplanmıştır. Yapının çatısı hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.⁶⁴²

Yapı 19 iki kullanım evresine sahiptir. Yapının ilk kullanım evresinde yapı tabanı boyalıdır. İkinci evrede kırmızı taban, toprak dolguyla kaplanarak kullanımı sona ermiştir.⁶⁴³

4.6.2.3.3. Teknolojik Özellikler

Yapı 19'un tabanı yaklaşık 20-25 m²'lik bir alanı kaplamaktadır.⁶⁴⁴ Yumuşak bir yapıda olan taban yarım santimetre kalınlığındadır. Taban yüzeyi düz ve pürüzsüzdür. Taban bu evrede kırmızı (soluk)/kahverengi tonlarındadır.⁶⁴⁵

Kırmızı taban üzerine Raman mikroskobu ve tortu analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları doğrultusunda daha net bilgi üretmek için zamana ihtiyaç olsa da ilk veriler, kırmızı pigmentin taban malzemesine kasıtlı olarak, yapım aşamasında eklendiğini göstermiştir.⁶⁴⁶

Kırmızı taban üzerinde mimari enstalasyonlara yönelik bir işaret yoktur.⁶⁴⁷ Kırmızı zemin ahşap direkler arasına kesintisiz olarak uzanır.⁶⁴⁸ Aynı zamanda mikroartifakt analizi ile VII'd yapı katına ait diğer yapılara (Yapı 2a, 2b ve 21) oranla Yapı 19 en düşük temizlik indeksini vermiştir. Bu sonuçlar Yapı 19'un, diğer yapılara

⁶³⁹ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 37.

⁶⁴⁰ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 36.

⁶⁴¹ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 36.

⁶⁴² Gerritsen ve diğerleri, Red, ss. 38-39.

⁶⁴³ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 39.

⁶⁴⁴ Gerritsen ve diğerleri, Red, ss. 36, 39.

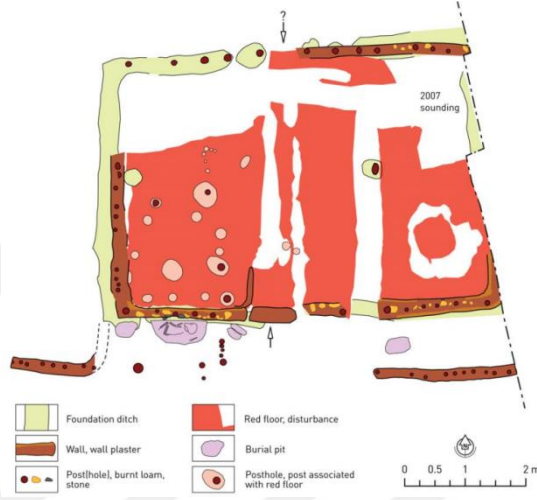
⁶⁴⁵ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 39.

⁶⁴⁶ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 40.

⁶⁴⁷ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 39.

⁶⁴⁸ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 39.

göre daha temiz tutulduğunu ve daha iyi bakım yapıldığını göstermiştir. Ancak mikroartifakt analizi Yapı 19'un kullanım işlevini açıklamaya yeterli değildir.⁶⁴⁹ Ancak yine de yapı tabanının kırmızı renk ile belirginleştirilmesi, yapı içinin temiz bırakılması, fırın, ocak veya silo gibi mimari öğelerin olmamasına dayanarak en azından Yapı 19'un günlük işler için kullanılmadığı ve işlevinin diğer yapılardan farklı olduğunu düşündürmüştür.⁶⁵⁰

Şekil 58: Barcın Höyük kırmızı boyalı taban (Yapı 19). (Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 38)

4.6.3. HOCA ÇEŞME HÖYÜĞÜ

4.6.3.1. Genel Bilgi

Trakya Neolitik Dönem yerleşimlerinden biri olan Hoca Çeşme, Edirne ilinin Enez ilçesinin 7-10 km doğusunda, doğal bir kayalık üzerinde kuruludur.⁶⁵¹ Höyük, Meriç Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü yerin doğusunda, Ege Denizi'nden ise 5 km içerisinde bulunur. Hoca Çeşme'nin bugünkü konumunda bulunan delta ovası yerleşimin ilk kurulum aşamasında Ege Denizi'nden içeri giren bir koy durumundaydı. Bu nedenle yerleşimin prehistorik dönemde deniz kıyısında bulunduğu söylenebilir.⁶⁵²

⁶⁴⁹ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 41.

⁶⁵⁰ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 41.

⁶⁵¹ Mehmet Özdoğan, "Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya'da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları", TÜBA-AR, Sayı: 1, 1998, (Balkanlar), s. 68; Necmi Karul, Jan-K. Bertram, "From Anatolia to Europe: The Ceramic Sequence of Hoca Çeşme in Turkish Thrace", **Byzas2-How did Farming Reach Europe?**, (Ed. Clement Lichter), Ege Yayınları, İstanbul, 2005, s. 117.

⁶⁵² Özdoğan, Balkanlar, s. 68; Mehmet Özdoğan, "Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, (Kültürleri), s. 415; Mehmet Özdoğan, "Neolithic Sites in Marmara Region: Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Toptepe, Hoca Çeşme And Aşağı Pınar", Neolithic in

Şekil 59: Hoca Çeşme Höyüğü'n batıdan görünümü. (Özdoğan, Marmara, s. 231)

Hoca Çeşme, antik Ainos'ta çalışmalar yapan Sait Başaran başkanlığındaki Enez kazı ekibi tarafından saptanmıştır. 1990 ve 1993 yılında, Mehmet Özdoğan yerleşimde ilk kazı çalışmalarını yapmıştır.⁶⁵³

Kazı çalışmalarından önce tahrip edilmiş olan⁶⁵⁴ yerleşim alanı, 70x90 m'lik küçük bir höyük şeklindedir. Yerleşim alanının üçte birine denk gelen yaklaşık 700 m²'lik bir alan kazılmıştır.⁶⁵⁵ (Şekil 59)

4.6.3.2. Yerleşim Tabakalanması

Höyük stratigrafisinin en eski yerleşim dolgularını oluşturan Neolitik Döneme ait tabakalar iyi oranda korunabilmiştir. Yaşanan tahribattan dolayı Kalkolitik Dönem verileri bazı kesimler hariç genelde karışmış durumdadır. Sonuç olarak elde edilen bilgiler ile ilk yerleşimcilerin Neolitik Dönemde yerleşimi kurduğu, Orta Kalkolitik Dönemde ise burada yaşamın son bulduğu anlaşılmıştır.⁶⁵⁶

Yerleşim tabakalanmasında mimari kalıntılar, küçük buluntu, çanak çömlek ve radyokarbon sonuçlarından yararlanılmış, höyükte dört farklı kültürel aşama ve yedi mimari tabaka saptanmıştır.⁶⁵⁷

Höyük tabakalanması şu şekilde verilmiştir.⁶⁵⁸

Turkey, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm), Vol.: 5, Archaeology And Art Publications, İstanbul, 2013, (Marmara), s. 179.

⁶⁵³ Özdoğan, Balkanlar, s. 68; Özdoğan, Marmara, s. 179.

⁶⁵⁴ Özdoğan, Balkanlar, s. 68.

⁶⁵⁵ Özdoğan, Marmara, s. 179.

⁶⁵⁶ Özdoğan, Balkanlar, ss. 68-69.

⁶⁵⁷ Özdoğan, Marmara, s. 179; Karul ve Bertram, s. 118.

⁶⁵⁸ Özdoğan, Kùltürleri, ss. 415-417; Karul ve Bertram, s. 118; Çilingiroğlu, Pottery, ss. 145-146.

Tablo 17: Hoca Çeşme yerleşim tabakalanması.

Tabaka	Kültürel Aşama
1. Tabaka(a-e)	I Evre
HIATUS	
2. Tabaka	II Evre
3. Tabaka	II Evre
4. Tabaka	II Evre
5. Tabaka	III Evre
6. Tabaka	III Evre
7. Tabaka	IV Evre

Kazılarda tabakalardan çeşitli radyokarbon örnekleri alınmıştır. Tüm radyokarbon örnekleri kömürden sağlanmıştır. IV. evre için MÖ 6560-6430 (Bln-4609), MÖ 6350-6100 (GrN-19779), MÖ 6250-5880 (GrN-19355), MÖ 6440-6260 (Hd 16725-119145) tarihlerine (1 sigma olasılıkla) yaşlandırılmıştır.⁶⁵⁹ IV. tabaka, tarih kombinasyonları sonucunda MÖ 6400-6250'ye tarihlendirilmiştir.⁶⁶⁰ III. evre için MÖ 6250-5730 (GrN 19357), MÖ 5900-5720 (GrN 19780), MÖ 5910-5750 (GrN 19311), MÖ 5900-5670 (GrN 19781) tarihlerine kalibreli olarak (1 sigma olasılıkla) yaşlandırılmıştır. III. evre yaşlandırma analiz kombinasyonlarında MÖ 5950-5700 tarihleri sağlanmıştır. IV. ve III. evreye ait tabakaların tarih aralığı sonuçlarına göre her iki evre arasında hiatus olduğu belirlense de çanak çömlek, mimari ve çevre duvarı kullanımdan dolayı iki evre arasındaki tarih boşluğu arkeolojik bağlamda hiatus ile bağdaştırılamamaktadır.⁶⁶¹

Doğrudan ana kaya üzerine kurulmuş olan IV. evrede, yerleşim yerinin en eski kalıntıları açığa çıkartılmıştır. İyi derecede korunmuş olan bu tabakada, 180 m² bir alanda kazı çalışmaları yapılmıştır.⁶⁶² Kireç tabanlı yapı bu tabakada kullanılmış, III. evrede ise bu yapının kullanımı devam etmiştir.⁶⁶³

⁶⁵⁹ Özdoğan, Kùltürleri, s. 420; <http://www.14sea.org/>

⁶⁶⁰ Çilingiroğlu, Pottery, s. 146.

⁶⁶¹ Çilingiroğlu, Pottery, s. 146; <http://www.14sea.org/>

⁶⁶² Özdoğan, Marmara, s. 180.

⁶⁶³ Özdoğan, Kùltürleri, s. 415.

4.6.3.3. Kireç Tabanlı Yapıların Özellikleri

4.6.3.3.1. Yapının Yerleşim Üzerindeki Konumu

Yerleşmenin kuzeybatı kenarında bulunmaktadır.⁶⁶⁴

4.6.3.3.2. Yapının Planı

Kireç tabanlı yapı, yuvarlak planda inşa edilmiştir.⁶⁶⁵

Kireç tabanlı yapı, taban özellikleri ile diğer evlerden ayrılmıştır. Ayrıca bu yapının diğer evlere göre daha büyük planlanmış, yaklaşık 9-10 m çapında bir genişliğe sahiptir.⁶⁶⁶

IV. evreye ait tüm yapılar yuvarlak planlı olarak inşa edilmiş olup her biri benzer özellikler taşımaktadır. Oldukça özenli yapılan bu yapılar basit bir kulübeden ziyade ev niteliğindedir. En iyi korunmuş olan yuvarlak planlı evlerden bir tanesinin ana özelliklerine göre yapıların planları hakkında detaylı bilgi edinilmiştir. Genel olarak evler 4-5 m çapında, dal örgü mimari tarzındadır. Evlerin tabanları IV. evrede anakayaya oturtulmuştur. Anakaya yüzeyi düzeltildikten sonra 20-30 cm kadar oyulmuş ve taban oluşturulmuştur. Evlerin orta bölümüne konumlanan ve depolama amaçlı kullanılmış olan çukurlar anakayaya yaklaşık 1 m derinliğinde derin çukurlar açılarak oluşturulmuşlardır.⁶⁶⁷

Yapılar birbirine 3 m aralıklarla yerleştirilmiştir. Bu yapılar konut olarak kullanım görmüştür.⁶⁶⁸

Benzer nitelikli yapılar olmakla birlikte bazı yapılarda inşaat tekniklerinde farklılıklar uygulanmıştır. Yapılardan birinin dış duvarı taşla örülmüş ve iç kısmına bir bölme duvarı yapılmıştır.⁶⁶⁹

IV. evre yerleşimi büyük bir taş duvar ile çevrilidir.⁶⁷⁰

4.6.3.3.3. Teknolojik Özellikleri

Büyük yuvarlak yapının tabanı kireçli bir toprak üzerine yerleştirilmiştir. Taban öncelikle küçük çakıl taşları içeren killi harç ile kaplanmış, sonrasında kil-kireç

⁶⁶⁴ Özdoğan, Kùltürleri, s. 415.

⁶⁶⁵ Özdoğan, Balkanlar, s. 70; Özdoğan, Kùltürleri, s. 145.

⁶⁶⁶ Özdoğan, Kùltürleri, s. 415.

⁶⁶⁷ Özdoğan, Balkanlar, s. 70; Özdoğan, Kùltürleri, s. 415; Karul ve Bertram, s. 118; Özdoğan, Marmara, s. 180.

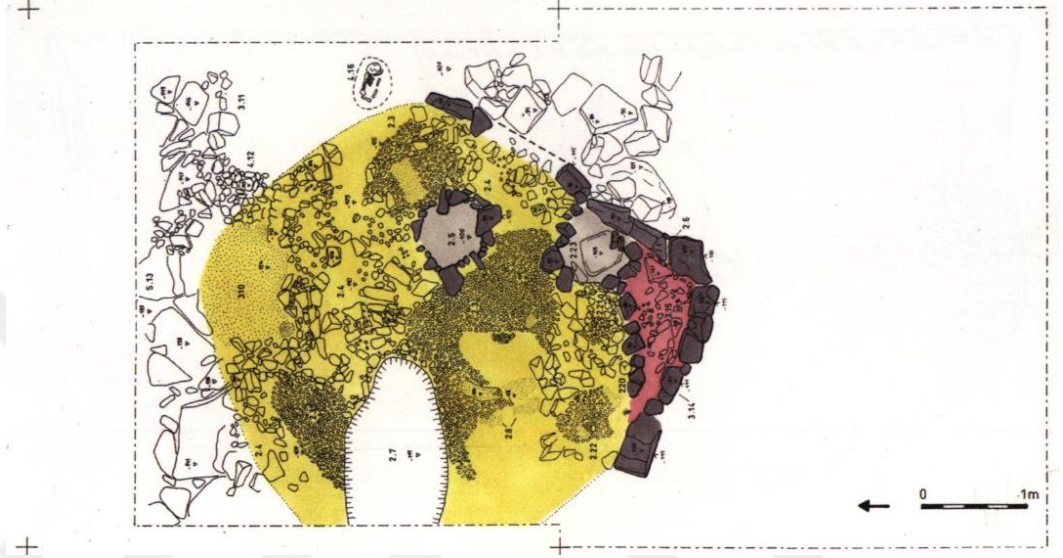
⁶⁶⁸ Özdoğan, Balkanlar, s. 70; Özdoğan, Kùltürleri, s. 415; Karul ve Bertram, s. 118; Özdoğan, Marmara, s. 180.

⁶⁶⁹ Özdoğan, Kùltürleri, s. 415.

⁶⁷⁰ Karul ve Bertram, s. 118.

karışıklı toprakla sıvanmıştır. Tabanın yüzeyi düzleştirilmiş ve açılanmıştır. Kireç taban III. evrede en az üç kez değişikliklerle yenilenmiştir. İlk yapımında taban yüzeyi kırmızı, son/sonraki aşamasında aşı sarı renge (aşı boyası) boyanmıştır.⁶⁷¹

Kireç tabanlı yapı kullanımı III. evre devam etmiştir. Bu tabakada yapılar artık anakaya üzerine değil; IV. evrenin dolgusu üzerine oturmuştur.⁶⁷²

Şekil 60: Hoca Çeşme III. evreye ait boyalı taban. Gri renkle belirtilen yapının sınırı. Kırmızı renk tabanın en erken boyama evresi. (Özdoğan, Marmara, s. 238)

BEŞİNCİ BÖLÜM

BOYALI KİREÇ TABANLI YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. LEVANT BÖLGESİ VE KIBRIS'IN DEĞERLENDİRMESİ

Levant Bölgesinde Eriha, Ayn Ghazal ve Beidha'da; Kıbrıs'da ise Kalavassos-Tenta'da boyalı kireç sıvalı taban kullanımı bilinir. İlaveten Levant Bölgesinde Yiftah'el (İsrail)⁶⁷³, Kfar Hahoresht⁶⁷⁴, Hama M⁶⁷⁵ gibi yerleşimlerde kireç taban uygulaması vardır. Eriha ve Tenta için kireç taban yerine alçı taban tanımı kullanılmıştır.

⁶⁷¹ Özdoğan, Marmara, s. 181; Özdoğan, Balkanlar, s. 70.

⁶⁷² Özdoğan, Kùltürleri, s. 415.

⁶⁷³ A. Ronen, A. Bentur, I. Soroka, "A Plastered Floor From The Neolithic Village, Yiftahel (Israel)", *Paléorient*, Vol 17/2, 1991, s. 150, 152.

⁶⁷⁴ Nigel Goring-Morris, "A PPNB Settlement at Kfar Hahoresht in Lower Galilee: A Preliminary Report of The 1991 Season", *Journal of The Israel Prehistoric Society* 24, 1991, (Kfar), s. 84.

⁶⁷⁵ I. Thuesen, R. Gwozdz, "Lime Plaster in Neolithic Hama, Syria. A Preliminary Report", *Paléorient*, Vol.: 8/2, 1982, s. 99.

Eriha, Ain Ghazal ve Tenta’da birden fazla, Beidha’da tek bir yapı tabanında kireç sıva uygulanmıştır. Tespit edilmiş olan kireç tabanların hepsi boyalı değildir. Ayrıca Levant Bölgesinde ocak (Ayn Ghazal’da) gibi mimari öge tabanlarında da kireç sıva uygulaması mevcuttur. (Ek 1)

Eriha’nın Çanak Çömleksiz Neolitik B tabakasına ait olan alçı tabanlar MÖ 6000-7500 denk gelmektedir.⁶⁷⁶ Ain Ghazal’da kireç sıvanın mimari de kullanımı Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B, Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem C’den bilinir. Ancak kireç sıvanın boyalı olarak yapı tabanlarında kullanımı Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B kültür evresine aittir. Bu dönem Ain Ghazal için MÖ 6500-6000 tarihlerine denk gelmektedir.⁶⁷⁷ Beidha’da boyalı kireç tabanlı yapı Kirkbride tabakalanmasına göre II. tabakada, Byrd’in ise C tabakasına denk gelmektedir.⁶⁷⁸ II. tabakadan botanik kalıntıdan sağlanan yaşlandırma analiz sonucunda MÖ 6600 tarihi elde edilmiştir.⁶⁷⁹ Tenta’da boyalı kireç taban iki yapı tabanında tespit edilmiştir. Alçı tabanlar Tenta 4-2 tabakasından bilinir. Tenta 4-2 tabakası MÖ 7500-6400 yıllarına denk gelmektedir.⁶⁸⁰ Todd ve McCartney tarafından bu yapılar adaya yeni gelen insan gruplarına bağlanır.⁶⁸¹

Tablo 18: Levant ve Kıbrıs için kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
Ain Ghazal	MÖ 6500-6000	Yuvarlak, Apsidal	Özel amaçlı	-
Eriha	MÖ 7500-6000	Dairesel	Özel amaçlı	-
Beidha	MÖ 6600	Dörtgen	Özel amaçlı	-
Tenta	MÖ 7500-6400	Yuvarlak	Özel amaçlı	-

⁶⁷⁶ Kenyon, Jericho, s. 11.

⁶⁷⁷ Rollefson vs diğerleri, Ain, ss. 447-451; Rollefson, Ceremony, ss. 45-54; Rollefson, Ritual, ss.166-188.

⁶⁷⁸ Kirkbride, Beidha, s. 201; Finlayson ve Makarewicz, s. 37.

⁶⁷⁹ Kirkbride, Campaign, s.272;

https://www.exoriente.org/associated_projects/ppnd_site.php?s=13

⁶⁸⁰ Todd, Fourth, ss. 39-40; Knapp, s. 106.

⁶⁸¹ Knapp 2013, 106.

Levant ve Kıbrıs'ta boyalı kireç tabanlı yapıların mimari geleneklerinde farklılıkları bulunmaktadır. Eriha ve Beidha'da dörtgen planda bir mimari gelenek bulunurken, Tenta'da yuvarlak formda yapılarda yer almaktadır. Bilindiği gibi, Kıbrıs toplumları Neolitik Dönemin başından Erken Tunç Çağının başına kadar adada salt yuvarlak planlı yapılar inşa etmiştir. Bu anlamda, Tenta yuvarlak planlı Neolitik Dönem mimarisi adanın geri kalanından bilinen gelenekle ortaktır ve Kıbrıs'a özgü otantik yerleşim şemasını yansıtır. Diğer yandan, Ürdün'de yer alan Ain Ghazal için de tek tipte mimari tarzın olduğu söylenemez. Alanda dörtgen, yuvarlak ve apsidal formdaki yapılarda kireç sıvalı tabanlara rastlanmıştır.

Levant ve Kıbrıs kireç sıvalı tabanlar için ağırlıklı olarak kırmızı renk kullanımı yaygındır. Daha ender olsa da Ain Ghazal ve Beidha'daki tabanlar üzerinde bezemelere rastlanır. Kıbrıs'taki örnekte ise böyle bir uygulama görülmemiştir.

Levant Bölgesinde boyalı kireç sıvanın mimaride kullanımı Çanak Çömleksiz Neolitik B köylerinin yaygın bir uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁸² Clarke'ın belirttiği üzere, özellikle Güney Levant'ta Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B evresi boyunca hem ritüel hem de evsel bağlamlarda kireç sıva kullanımı önceki dönemlere göre önemli ölçüde artmıştır.⁶⁸³

5.2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ DEĞERLENDİRMESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde boyalı kireç taban teknolojisinin uygulanması Çayönü⁶⁸⁴, Göbekli Tepe⁶⁸⁵ ve Boncuklu Tarla⁶⁸⁶ yerleşimlerinde kanıtlanmıştır. (Ek 2) Ek olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Şanlıurfa'da bulunan Nevali Çori yerleşiminde⁶⁸⁷ kült amaçlı binalarının (Kült Binası II-Kült Binası III) tabanlarının kireç

⁶⁸² Garfinkel, Burnt, s. 69; Nigel Goring Moris, "The Quick and Dead: The Social Context of Aceramic Neolithic Mortuary Practices as Seen From Kfar HaHoresh", *Life in Neolithic Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentiation*, (Ed: I. Kujit), Chapter 6, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2002, s. 126.

⁶⁸³ Clarke, Plaster, s. 1.

⁶⁸⁴ Erim Özdoğan, Çayönü, s. 81.

⁶⁸⁵ Schmidt, Eski, ss. 112, 128, 140; Schmidt, Rapor, s. 321; Dietrich, Dating, s. 14.

⁶⁸⁶ Kodaş ve Erdoğan, Boncuklu, s. 695.

⁶⁸⁷ Harald Hauptmann, "Nevali Çori ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 136.

ile sıvandığı⁶⁸⁸ bilinir. Ancak Nevali Çori’de kireç taban boyasız olarak kullanım görmüştür. (EK 2)

Güneydoğu Bölgesinde kireç taban teknolojisini ifade etmek için ‘terrazzo’ teriminin kullanımı uygun görülmüştür. Çayönü’nde kireç tabanlı yapı Terrazzo Yapısı⁶⁸⁹, Boncuklu Tarla’da ise Terrazzo Binası⁶⁹⁰ olarak adlandırılmıştır. Göbekli Tepe megalitik yapıları ise harflerle tanımlanmış, B ve F yapısının⁶⁹¹ tabanları terrazzo tekniğinde yapılmıştır. Göbekli Tepe’de E yapısının tabanı da terrazzodur ancak boyalı değildir.

Çayönü Terrazzo Yapısı Geç PPNB döneme, İlk Hücre Planlı Yapılar Evresi’ne (c1), aittir.⁶⁹² Bu tabaka MÖ 8600-8300 tarihlerine denk gelmektedir. Terrazzo Binası Boncuklu Tarla’da 2. tabakada bulunur. Boncuklu Tarla 2. tabakaya ait yanmış kül/odundan sağlanan radyo karbon örneği MÖ 7592-7522 tarihine yaşılandırılmıştır.⁶⁹³ Göbekli Tepe B ve F yapıları tabakasında saptanmıştır. III. tabaka MÖ 9500-8700’e tarihlendirilmiştir.⁶⁹⁴ Güneydoğu Anadolu’da kireç tabanlı yapılarda kronolojik olarak bakıldığında en erken kullanımın Göbekli Tepe’de olduğu görülür.

Tablo 19: Güneydoğu Anadolu Bölgesi kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
Çayönü	MÖ 8600-8300	Dörtgen	Özel amaçlı	Pembe kireç taşı
Göbekli Tepe	MÖ 9500-8700	Dairesel	Ritüel	Kireçtaşı tepelik üzerinde kurulması
Boncuklu Tarla	MÖ 7592-7522	Dörtgen	Özel amaçlı	

⁶⁸⁸ Hauptmann, ss. 141-142.

⁶⁸⁹ Özdoğan ve Özdoğan, Recent, s.71; Erim Özdoğan, Anadolu, s.70.

⁶⁹⁰ Kodaş ve Erdoğan, Boncuklu, s. 695.

⁶⁹¹ Schmidt, Eski, ss.112, 128, 140; Schmidt, Rapor, s.321; Dietrich, Dating, s.14.

⁶⁹² Özdoğan ve Özdoğan, Recent, s.71; Erim Özdoğan, Anadolu, ss. 63, 70.

⁶⁹³ Kodaş ve Erdoğan, Boncuklu, s. 706.

⁶⁹⁴ Schmidt, Steinzeitlichen, s. 60; Clare, Göbekli, s. 85; Schmidt, Eski, ss.112, 128, 140; Schmidt, Rapor, ss.321, 325; Dietrich, Dating, s.14.

Terrazzo Yapısı⁶⁹⁵ ve Terrazzo Binası⁶⁹⁶ dörtgen formda iken Göbekli Tepe B⁶⁹⁷ dairesel ve F⁶⁹⁸ yapısı yuvarlak formda yapılardır. Bu açıdan göbekli Tepe Çayaönü ve Boncuklu Tarla için farklı mimari tarzdadır.

Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinde kireç tabanlı yapıların yerleşim üzerindeki konumları ile yapıların işlevsel yönü hakkında yorum yapılabilmiştir. Çayönü Terrazzo Yapısı yerleşimin doğu kesiminde ayrıcalıklı alanda inşa edilmiştir.⁶⁹⁹ Boncuklu Tarla Terrazzo Binası yerleşimin için merkez konumdadır. Terrazzo Binasının kuzeybatısında Büyük Ev yapısı, yine kuzeybatısında ve doğusunda tabanları terrazzo tekniğinde yapılmış silolar bulunur.⁷⁰⁰ Göbekli tepe B yapısı yerleşimin kutsal alanlar olarak tanımlanan güneydoğu yamacında bulunur.⁷⁰¹ Bu haliyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kireç tabanlı yapıların yerleşim için özel amaçlı yapıları olduğu ve bu yapıların yerleşim düzeninde dâhi özenle yerleştirildiği söylenebilir.

Terrazzo Yapısı, Terrazzo Binası hatta Nevoli Çori'de bulunan kült binanın form ve iç tasarım olarak birbirlerine benzer tarzdadırlar. Göbekli Tepe'de terrazzo taban dairesel ve yuvarlak form yapılar içinde görülmektedir. Göbekli Tepe megalitik yapıları ise bu açıdan farklılaşmaktadır.

Güneydoğu Bölgesi'nin kireç taban teknolojisi değerlendirildiğinde benzer ve farklı özellikler görülür. Kireç taban kalınlığı 12 cm olarak ölçülen gelişmiş bir mimarinin sonucu olan Çayönü Terrazzo Yapısı⁷⁰² tüm bölgeler için en kalın taban olarak kayda geçebilir. Ne yazık ki Terrazzo Binası, B ve F yapıları için taban kalınlıkları belirtilmemiştir. Çayönü kireç tabanını diğer yerleşim tabanlarından ayıran bir özelliği taban üzerine şerit bant şeklinde yapılan dekorudur. Bu tarz uygulamalar Boncuklu Tarla ve Göbekli Tepe'den bilinmez.

⁶⁹⁵ Çambel ve Braidwood, Karma, s.15; Erim Özdoğan, Anadolu, s.76.

⁶⁹⁶ Kodaş ve Erdoğan, Boncuklu, s. 695.

⁶⁹⁷ Schmidt, Eski, ss.139-140.

⁶⁹⁸ Dietrich, Dating, s.14.

⁶⁹⁹ Erim Özdoğan, Çayönü, s. 83; Erim Özdoğan, Anadolu, ss.69-70

⁷⁰⁰ Kodaş, Depolama, ss. 131-132, 136.

⁷⁰¹ Schmidt, Steinzeitlichen, s. 60; Clare, Göbekli, s. 85; Schmidt, Eski, ss.112, 128, 140; Schmidt, Rapor, ss.321, 325; Dietrich, Dating, s.14.

⁷⁰² Erim Özdoğan, Excavations, s. 207; Çambel ve Braidwood, Karma, s.15.

Terrazzo Yapısı Çayönü'nde bulunan diğer yapılara göre iyi işçiliğe sahip olması ve yapımının ciddi zaman, emek gerektirmesi bu yapıyı özel kılmaktadır. Yapının sahip olduğu özellikler besin üretimine geçiş aşamasında olan bir toplumun, yüksek teknolojik bilgilere sahip olması son derece şaşırtıcıdır.⁷⁰³

Göbekli Tepe faaliyetlerinde bulunanların, kalabalık insan grupları olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Planlama, organizasyon ve mimari faaliyetler için tek bir insan gruba ya da yerel bir avcı-toplayıcı grup tüm bu düzen için yetersiz kalacaktır.⁷⁰⁴ Yapımı oldukça zahmetli olan sönmüş kireç üretim teknolojisi, aynı bölge yerleşimlerinde Çayönü ve Nevali Çori'de özel amaçlı tek bir yapının tabanı kaplanırken, Göbekli Tepe insanları için bu normal bir işti olmalıydı.⁷⁰⁵ Aynı zamanda Boncuklu Tarla'da silo tabanlarının da kireç sıvalı olduğu düşünülürse Göbekli Tepe'de olduğu gibi kireç sıva üretimi olağan gibi durmaktadır.

Boncuklu Tarla Terrazzo Binası Aşıklı'daki özel yapılar (T Yapısı) ve Çayönü'ndeki Terrazzo Yapısı ile benzerlikler göstermektedir.⁷⁰⁶ Ek olarak Terrazzo Yapısı'nın da ait olduğu 2. tabakada bulunan ve Büyük Ev olarak tanımlanan bina, ortak mutfak yapısı olarak kullanılmış olabileceği söylenmiştir. Büyük Ev, Jerf el-Ahmar'ın Çanak Çömleksiz Neolitik A Dönemi ortak mutfak yapısı ile benzer özellikler sergilemektedir. Jerf el-Ahmar'daki bina diğer konut yapılara mimari olarak benzemektedir. Binayı diğer yapılardan ayıran özelliği yapı içerisinde büyük boyutlu taş kaplar, öğütme taşları, havaneleri ve ocakların yer almasıdır.⁷⁰⁷

5.3. VOLKANİK KAPADOKYA OVASININ DEĞERLENDİRMESİ

Orta Anadolu Bölgesinin doğusunda bulunan volkanik Kapadokya'da boyalı kireç tabanlı yapılar Aşıklı ve Musular'ın MÖ 8. binyıla tarihlenen Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakalarından bilinmektedir. (Ek 3)

Kapadokya, volkanik kökenli hammadde kaynakları açısından avantajlı konumdadır. Neolitik Dönemde söz konusu kaynaklar yöre toplumları tarafından yoğun

⁷⁰³ Çambel ve Braidwood, Karma, s.31.

⁷⁰⁴ Dietrich ve Notroff, s. 72.

⁷⁰⁵ Schmidt, Göbekli, s. 108; Dietrich ve diğerleri, Cereal, s. 7.

⁷⁰⁶ Kodaş ve Erdoğan, Boncuklu, s. 695.

⁷⁰⁷ Kodaş, Depolama, s.132.

olarak kullanılmıştır. Özellikle kireç taban yapımında taban bileşeni olarak volkanik bir malzeme olan tüfün kullanılmış olması bunun bir göstergesidir.⁷⁰⁸

Aşıklı ve Musular birbirlerine sadece 300-350 metre kadar uzaklıkta iki çağdaş yerleşmedir.⁷⁰⁹ Aşıklı ve Musular toplumları kireç üretim teknolojisini bilmekte ve bu teknolojiyi mimari geleneklerinde kullanmaktadır. Aşıklı Höyük'te "T" yapısının⁷¹⁰ ve Musular yerleşiminde "A" yapısının⁷¹¹ tabanları kireç sıvalı ve kırmızıya boyalıdır. Ayrıca Musular'da tabanı kireç ile sıvanmış ancak boyasız olarak kullanılmış "L" ve "D" isimli tabanlar da mevcuttur.⁷¹²

Aşıklı Höyük'te T yapısının bulunduğu 2. tabakanın C-A yapı katı MÖ 7500-7400 tarih aralığına aittir. 2 C-A yapı katına ait plankarelerden, beş adet karbonlaşmış kalıntıdan alınan radyokarbon örneği sırasıyla MÖ 7650-7560, MÖ 7640-7540, MÖ7540-7480, MÖ 7540-7450, MÖ 7610-7530 (1 sigma olasılığında) tarihlerine yaşlandırılmıştır.⁷¹³

A yapısı, Musular'ın Çanak Çömleksiz Neolitik tabakasına aittir. Çanak Çömleksiz Neolitik tabaka MÖ 7600-7000 tarihlerine yerleştirilmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik tabakadan bir adet karbonlaşmış kalıntının yaşlandırma analizi yapılmıştır. Analiz sonucu 1 sigma olasılığında kalibre edilmiş olarak MÖ 7300-6820 tarihini sağlamıştır.⁷¹⁴

Tablo 20: Kapadokya Ovası kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
Aşıklı	MÖ 7500-7400	Dörtgen	Özel amaç	Taban harcında tüf ve obsidyen parçalarının kullanılması

⁷⁰⁸ Esin, On, s. 33.

⁷⁰⁹ Özbaşaran, Kireç, s. 362.

⁷¹⁰ Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 267.

⁷¹¹ Duru ve Özbaşaran, s. 19.

⁷¹² Özbaşaran, Kireç, S. 365.

⁷¹³ Esin, Aceramic, s. 103; <http://www.14sea.org/>

⁷¹⁴ Duru ve Özbaşaran, s. 26; Duru, Doktora, s. 111; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 278.

Musular	MÖ 7600-7000	Dörtgen	Özel amaç	Taban harcında tüf ve hayvan kemik parçalarının kullanılması
---------	--------------	---------	-----------	--

Musular kazıları başlamadan önce alanda yüzey toplama çalışmaları yapılmış ve bu aşamada toplanan obsidyen buluntularına dayanarak Musular'ın kuruluş sürecinin Aşıklı'nın son evrelerinde ya da terk edilmesinden sonra başladığı görüşü ileri sürülmüştür. Bu görüş daha sonra Musular'da kazıların başlamasıyla ve radyokarbon analiz sonuçları ile desteklenmiştir.⁷¹⁵

Boyalı kireç tabanların yerleşim içi konumlarına bakıldığında T binası Aşıklı Höyük için ayrıcalıklı, kamusal nitelikte binaların bulunduğu güneybatı kesiminde yer alır. T yapısı, HV yapısıyla kompleks bir bina şeklinde durmaktadır.⁷¹⁶ Musular'da yer alan A yapısı ise batıdaki eğimli kesim üzerine inşa edilmiştir. Musular yerleşim içi düzeni, Aşıklı'da olduğu gibi konut ve kamusal yapılar olarak ayrılmamıştır. Musular'da konut mimarisine rastlanmamıştır. Bunun yerine, Musular'ın Aşıklı toplumu tarafından av sonrası etkinlikler için kullanılan özel işlevli bir kamp veya yerleşim alanı olduğu önerisi getirilmektedir. Musular her yerleşim evresinde, farklı amaca yönelik olarak yeniden düzenlenmiş olmalıdır.⁷¹⁷

Boyalı kireç tabana ait yapılar, yapısal ve teknolojik açıdan karşılaştırıldığında bu yapıların benzer özelliklere sahip olduğu görülür. Tahrip olan Musular A yapısının planı ve içyapı öğeleri Aşıklı T yapısıyla karşılaştırma yapılarak tanımlanabilmiştir. T yapısı ile A yapısının planı, iç düzeni, duvarlarının boyalı oluşu ve kırmızıya boyalı kireç tabanları birbiriyle yakından benzeşir. Yapılar arasındaki benzerlikler doğrultusunda Aşıklı kireç taban uygulaması Musular'a aktarıldığı ya da taşındığı ileri sürülmüştür.⁷¹⁸

⁷¹⁵Özbaşaran, Kireç, s. 363.

⁷¹⁶ Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 263.

⁷¹⁷ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran, Kireç, s. 365.

⁷¹⁸ Özbaşaran, Kireç, s. 365.

Musular A ve Aşıklı T yapılarının tabanları hem teknolojik açıdan hem de bileşen açısından birbirine benzerdir. Esasen, Aşıklı T yapısında kullanılan teknoloji Musular A yapısında birebir tekrar edilmiş denebilir. Bölgedeki volkanizmanın oluşturduğu tüflü kayalar taban üretiminde katkı maddesi olarak kullanılmıştır.⁷¹⁹ Ancak T yapısından farklı olarak A yapısının tabanında ezilmiş hayvan kemiklerinin harç katkı maddesi olarak kullanıldığı bilinmektedir.⁷²⁰ Her iki yerleşmede de taban yüzeyleri kırmızı renktedir. Ancak T yapısının tabanı, yapının onarım gördüğü en erken evrede demiroksit kullanımdan kaynaklı sarı renktedir.⁷²¹

Aşıklı T yapısının kireç tabanı 6-8 cm kalınlığında, oldukça sert yapıdadır.⁷²² Buna karşın, Musular A yapısının taban kalınlığı sadece 1 cm'dir.⁷²³ İki kez yenilenmiş olan Musular A tabanı, ilk kullanım evresinde var olan kazık delikleri yenileme aşamasından sonra kullanımdan kaldırılmıştır.⁷²⁴

Musular'ın yer aldığı tüf oluşumlu anakaya üzerinde oldukça derin ve doğal boşluklar vardır. Anakayadan kireç katkı malzemesini sağlarken aynı zamanda boşluk alanlar kirecin hazırlanma ve yakılma işlemi için uygun ortamı oluşturur. Bu açıdan Musular, kurulu olduğu arazi bakımından Aşıklı'dan daha avantajlıdır.⁷²⁵ Özbaşaran'a göre, kirecin yakılma işlemi için yerleşim dışı alanların tercih edilmesinden dolayı Aşıklı halkının, kireç üretim faaliyetleri için Musular'ı kullandıkları olasılığı üzerinde durulmalıdır.⁷²⁶

Aşıklı T yapısının, yapısal özellikleri ve yerleşim içi düzendeki konumu itibariyle kamusal bir yapı olasılığı öne çıkar.⁷²⁷ Musular'da ise konut yapıların yokluğu bu alanın kurulmasındaki amacın günlük yaşama dair olmadığını düşündürür. Kireç tabanlı yapıların bulunduğu Çanak Çömleksiz Neolitik tabakada yerleşim kireç tabanlı

⁷¹⁹ Duru, Doktora, 110.

⁷²⁰ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 277.

⁷²¹ Esin ve diğerleri, Kızılkaya, s. 130; Esin ve Harmankaya, Aşıklı, s. 124; Esin, Paleolitik, s. 89; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 263.

⁷²² Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve diğerleri, Pre, ss. 130, 144; Esin, On, s. 37; Esin, Paleolitik, s. 90; Hauptmann ve Yalçın, s. 64; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 236.

⁷²³ Özbaşaran, Kireç, s. 364.

⁷²⁴ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 274.

⁷²⁵ Duru ve Özbaşaran, s. 18.

⁷²⁶ Özbaşaran, Kireç, s. 366.

⁷²⁷ Esin, Kızılkaya, s. 7; Esin ve Harmankaya, Höyük, s. 263.

yapılar odağında kurulduğu iddia edilmiştir.⁷²⁸ Aynı zamanda büyük baş hayvan kemiklerinin (sığır) sayıca çokluğu, ezilmiş hayvan kemiklerinin kireç taban katkı maddesi olarak kullanması⁷²⁹ bağlamında yerleşimin, kasaplık faaliyetlerinin yürütülmesinde özel işlevli bir kamp alanı olarak kullanıldığını akla getirmiştir.⁷³⁰

Aşıklı'nın aksine, Musular'da törensel veya dini amaçlı buluntu gruplarına rastlanmamıştır. Örneğin, Musular'da taban altı gömütleri yer almaz. Diğer yandan, kırmızı boyalı kireç taban, binaya giriş kapısı ve sıvının içine aktığı kanal yapısı olası sembolik anlamlar taşır. Ancak tüm bunlar yerleşimde nasıl bir törensel uygulamaları olduğunu açıklamaya yetecek düzeyde değildir.⁷³¹

Sonuç olarak boyalı kireç tabanlı yapılar Aşıklı ve Musular arasındaki öne çıkan ortak noktalardan biridir. Teknolojik anlamda her iki alan birbiriyle çok yakın benzerlikler gösterir. Musular'da katkı malzemesi olarak hayvan kemiklerinin kullanımı, alanın özel işlevli ve yabani sığır avıyla ilişkili durumuyla açıklanabilir. Aşıklı T yapısında görülen teknik uygulamanın Musular'a taşınması, Aşıklı toplumunun Musular ve çevresini bir dönem kullanmış olduğunu göstermektedir.⁷³²

5.4. KONYA OVASI DEĞERLENDİRMESİ

Konya ovasından boyalı kireç taban ait bilgiler Çatalhöyük yerleşiminden sağlanmaktadır. Çatalhöyük'e yakın bir konumda bulunan Boncuklu Höyük ile Pınarbaşı A'da kireç taban teknolojisi kullanılmadığı, ancak kırmızı boyalı taban pratiğinin uygulaması bilinmektedir. (Ek 4)

Çatalhöyük'te kireç tabana ait kalıntılar Mellaart ve Hodder dönemi kazı çalışmalarında ortaya çıkartılmıştır. Mellaart kireç tabanlı yapılardan birini Tapınak VIII.31 olarak isimlendirmiş ve buna ek olarak iki oda tabanında da kireç sıva olduğunu belirtmiştir. Tapınak VIII.31, IX-VIA tabakalarında kullanım görmüştür. Bu yönüyle Tapınak VIII.31 Çatalhöyük için boyalı kireç tabanın son kullanım örneği olarak belirlenmiştir.⁷³³ Hodder döneminde ise Mekân 181'de, Pre-XII.D yapı katında boyalı

⁷²⁸ Özbaşaran, Kireç, s. 365.

⁷²⁹ Duru ve Özbaşaran, s. 18; Özbaşaran ve diğerleri, Genel, s. 277.

⁷³⁰ Duru, Yüksek, s. ss.75-76.

⁷³¹ Duru Doktora, 111.

⁷³² Özbaşaran, Kireç, s. 367.

⁷³³ Mellaart, Report, ss. 167-169, 180; Hodder, Leopard, s. 127.

kireç taban parçaları tespit edilmiştir.⁷³⁴ Aynı alanda Pre-XII.B yapı katında kireç üretim/yakma faaliyetleri gösteren izler bulunmuştur.⁷³⁵

Çatalhöyük Pre-XII.A-D evreleri MÖ 7100-6800 tarihlerine aittir.⁷³⁶ Mekân 181’de dört farklı birimden alınan yedi örneğe yaşlandırma analizi yapılmıştır. Yaşlandırma analiz sonuçları 1 sigma olasılıkla kalibreli olarak MÖ 7360-7140, MÖ 6830-6650, MÖ 6990-6680, MÖ 7250-7060, MÖ 7300-7080, MÖ 7050-6830, MÖ 7060-6830 tarihlerine yaşlandırılmıştır.⁷³⁷ Boncuklu Höyük MÖ 9. binyıl sonu ve 8. binyıl sonlarında iskân edilmiş bir yerleşim yeridir.⁷³⁸ Pınarbaşı A’dan alınan radyokarbon sonuçları MÖ 8500-8000 yıllarına tarihlendirilmiştir.

Tablo 21: Konya Ovası kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
Çatalhöyük	MÖ 7100-6800	Dörtgen	Ritüel	-
Boncuklu Höyük	MÖ 9.binyıl sonu-8. binyıl	Yuvarlak	Ritüel	Taban ak toprak ile sıvalı.
Pınarbaşı A	MÖ 8500-8000	Oval/Apsidal?	Ritüel	Beyaz toprak sıvası

Çatalhöyük’te kireç tabanlı yapılar hakkında bilgiyi Tapınak VIII.31 ve Mellaart’ın belirttiği diğer iki odadan sağlıyoruz. Yapılar dörtgen formda yapılmıştır.⁷³⁹ Kireç taban diğer bulgularla parçalar halinde tanımlandığından yapının planı hakkında bilgi sağlamamıştır. Boncuklu Höyük’te oval mimari geleneği görülmektedir.⁷⁴⁰ Pınarbaşı’nda D aşamasında belirlenen kırmızı taban yapısı 1.6x1.4 m boyutları ile tespit edilmiş olup yapının planı hakkında net şekilde belirtilmemiştir. Pınarbaşı D aşamasında bulunan kırmızı boyalı taban olasılıkla apsidal ya da oval forma sahip

⁷³⁴ Cessford, Pre, ss. 59-60.

⁷³⁵ Cessford, Pre, ss. 82-83; Hodder, Leopard, s. 105.

⁷³⁶ Cessford, Dating, ss. 718-721, 723; Hodder, Recent, s. 4; Bayliss ve diğerleri, Çatalhöyük, ss. 6-10, 17.

⁷³⁷ Bayliss ve diğerleri, Çatalhöyük, ss. 9-10; <http://www.14sea.org/>

⁷³⁸ Baird ve diğerleri, ss. 222-223.

⁷³⁹ Mellaart,

⁷⁴⁰ Baysal, Konya, s. 86.

olmalıydı.⁷⁴¹ Bu açıdan Konya Ovası için yapı planları açısından oldukça farklı bir geleneğin olduğu görülmektedir. Ancak Pınarbaşı D açması kırmızı taban oval bir planda ise Boncuklu Höyük ile benzer bir mimari geleneğe ait olduğunu söyleyebiliriz.

Çatalhöyük'te taban yüzeylerinde kırmızı, sarı ve pembe renkler kullanıldığı belirtilmiştir. Pınarbaşı A⁷⁴² ve Boncuklu Höyük'te kırmızı renk ağırlıklı olarak kullanılmıştır. İlaveten Boncuklu Höyük'te turuncu aşı boyası kullanılmış hatta bazı boyalı bölümlerde bezemelerde bulunmuştur.⁷⁴³

Boncuklu Höyük ve Pınarbaşı A kırmızı boyalı taban teknolojisi benzer bir geleneğe işaret etmektedir. Taban teknolojisinde kireç sıva kullanılmamıştır. Bölgede bulunan ak topraktan taban sıva yapılmış ve bu tabanın yüzeyi kırmızı ile boyanmıştır.⁷⁴⁴

Boncuklu Höyük'te yapı tabanlarının boyanmasında özel seçimler söz konusudur. Evlerin günlük işlerden uzak tutulduğu güneydoğu bölümleri ve evi bölümlere ayıran platform boyalı olarak bulunmaktadır. Bu seçimler ritüel uygulamaları ile ilişkilendirilmiştir.⁷⁴⁵ Çatalhöyük'te mimari detay verebilen kireç tabanlı yapıların boyama alanları olarak böyle bir tercihten bahsedilmemiştir. Boncuklu Höyük insanları taban boyama alanı olarak evlerinin temiz ve kirli bölümleri yani ritüel alanları doğrultusunda uygulama yapmışlardır.

Çatalhöyük kireç tabanlı yapılardan biri Mellaart tarafından tapınak olarak değerlendirilmiş olması en azından bu yapının özel amaçlı olduğunu ve diğer yapılardan ayrıldığının göstermektedir. Çatalhöyük'e erken tabakalara doğru derinleşilmesinin ardından kireç tabana ait parçalar gelmeye devam etmiştir. Ancak kireç taban teknolojisinin Çatalhöyük'teki kullanım yoğunluğuna ve yapıların işlevsel olarak değerlendirilmesine yönelik bilgiler erken döneme ait tabakaların kazılmasıyla netlik kazanabilecektir.

5.5. GÖLLER BÖLGESİ VE İÇBATI ANADOLU BÖLGESİNİN DEĞERLENDİRMESİ

⁷⁴¹ Douglas, Camp, s. 193.

⁷⁴² Douglas, Camp, s. 193.

⁷⁴³ Cessford, Pre, s. 85; Matthews, Micromorphology; Mellaart, Report, ss. 180-181.

⁷⁴⁴ Mustafaoğlu, s. 33; Douglas, Camp, s. 193.

⁷⁴⁵ Baird ve Baysal, s. 265.

Boyalı kireç tabanlı yapılar Göller Bölgesi'nde Hacılar ve Bademağacı höyüklerinden bilinmektedir. (Ek 5)

Hacılar'da boyalı kireç taban kullanımı Mellaart'ın "Akeramik Neolitik" olarak tanımladığı kültür katında farklı yapı evrelerinde tespit edilmiştir. Akeramik Neolitik VII, VI, V, II ve I. yapı katlarında kireç taban bulunmuştur.⁷⁴⁶ Hacılar'da boyalı kireç tabanın bulunduğu Akeramik V. tabakadan tek bir radyokarbon örneği alınmıştır. Akeramik V. tabaka BM-127 laboratuvar numaralı radyokarbon analiz sonucu MÖ 8200-7550 ve MÖ 8300-7450 (günümüzden 8700±180 yıl öncesine) ⁷⁴⁷ yıllarına tarihlendirilmiştir. Ancak V. tabakadan tek bir radyokarbon örneği alınması ve dolayısıyla tek tarih olması aynı zamanda BM-127'nin çok büyük hata payı vermesi nedeniyle bu tarihe uzmanlar kuşkuyla bakar.⁷⁴⁸

Boyalı kireç tabanlar Bademağacı yerleşiminde Öncül Neolitik Dönem'e ait ENI-8 tabakasından bilinmektedir. ⁷⁴⁹ Bademağacı ENI-8 tabakasından alınan kömürleşmiş odundan sağlanan Hd-22340 laboratuvar numaralı yaşlandırma analiz sonucu 1 sigma olasılıkla MÖ 7035-6705 yıllarına; 2 sigma olasılıkla MÖ 7050-6690 yıllarına tarihlendirilmiştir.⁷⁵⁰ Ancak Hd-22340 analiz sonucu, Göller Bölgesinin diğer Neolitik Dönem yerleşimleri ile tutarlılık sağlamaması nedeniyle tereddütle yaklaşılmasına neden olur.⁷⁵¹

Ekşi Höyük'te 7. ve 6. tabakada boyalı kireç taban kullanılmıştır. 7. ve 6. tabaka kireç taban üzerinde bulunan hayvan kemiğine uygulanan yaşlandırma analizi neticesinde %95 olasılıkla MÖ 6680-6590, %68 olasılıkla MÖ 6645-6600 tarihi elde edilmiştir. 7. Ve 6. tabakalar görelî ve mutlak tarihlendirme metoduyla MÖ 6780-6600 yıllarına tarihlendirilmiştir.⁷⁵²

Tablo 22: Göller Bölgesi ve İçbatı Anadolu'da bulunan kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
-------------	-------	---------------	----------------	------------------

⁷⁴⁶ Mellaart, Hacılar, ss. 2-4.

⁷⁴⁷ Mellaart, Hacılar, s. 6; http://www.14sea.org/3_Ie.html

⁷⁴⁸ Bami ve Heyd, Farmers, s.168; Çilingiroğlu, Pottery, s. 90.

⁷⁴⁹ Duru, Göller, s. 344.

⁷⁵⁰ Duru, Göller, 349.

⁷⁵¹ http://www.14sea.org/3_Ie.html

⁷⁵² Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, s. 558; Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 3.

Hacılar	MÖ 8200-7550!	Dörtgen	Belirsiz	-
Bademağacı	MÖ 7035-6705	Belirsiz	Belirsiz	-
Ekşi Höyük	MÖ 6780-6600	Dörtgen	Belirsiz/olasılıkla özel amaçlı	-

Hacılar'da boyalı kireç tabana ait kalıntılar parçalar şeklinde ele geçmiştir. Bu açıdan mimari özelliklerin tanımı Akeramik Neolitik tabakanın V. yapı katında bulunan kireç tabanlı yapının kısmen kazılmasıyla yapılabilmektedir. Bu nedenle mimari yapı ve teknikleri hakkında en iyi bilgi V. yapı katından sağlanmıştır. Akeramik V. yapı katındaki kireç tabanlı yapı kuzey-güney yönlü, dörtgen planlı ve en az iki odalıdır. Taş temelsiz olarak yapılan binanın duvarlarında yeşilimsi renkte kerpiç bloklar ve koyu renkli harç kullanılmıştır. Yapının içinde merdiven, seki veya fırın gibi detaylara rastlanılmamıştır. Ancak bu öğelerin yapının tahrip olan doğu bölümünde olması da muhtemel görülmüştür. Kapıya dair izinin olmaması, mekâna girişin nereden yapıldığı sorusunu yanıtsız bırakmıştır.⁷⁵³

Bademağacı'nda boyalı kireç tabanın ait olduğu yapıya dair mimari detaylar kısıtlıdır. Yapı inşa malzemesine dair kalıntının olmaması dal örgü tekniğinde yapılmış kulübe tarzına işaret etmiştir.⁷⁵⁴

Ekşi Höyük'te iki dönem kullanılan kireç taban teknolojisi dörtgen mimari forumundaki yapı içine uygulanmıştır. Kerpiç malzemenin kullanıldığı yapılar her iki dönemde de form, yön, inşa teknikleri açısından benzerdir.⁷⁵⁵

Kireç tabanın ait olduğu yapılar Hacılar Höyük ve Ekşi Höyük'te kerpiçten yapılmış dörtgen formda olduğu görülürken Bademağacı'nda kulübe tarzından bir mimari gelenek söz konusudur. Bademağacı mimari detayları hakkında arkeolojik kalıntının azlığı nedeniyle olası kulübe hatta açık alanda kullanılmış olduğu düşünülmüştür. Eğer Bademağacı kireç tabanlı yapı için bu çıkarımlar doğruysa mimari

⁷⁵³ Mellaart, Hacılar, s. 4; Mellaart, Fourth, s. 71.

⁷⁵⁴ Duru, Kazıları, s. 525.

⁷⁵⁵ Dedeoğlu ve diğerleri, Höyük, ss. 557-559; Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, ss. 3-4.

gelenek açısından Hacılar ve Ekşi Höyük mimari geleneğinden oldukça farklı durmaktadır.

Hacılar, Bademağacı ve Ekşi Höyük kireç taban teknolojisi oldukça benzerdir. Tüm yerleşimlerde sert bir yapıda olan kireç taban için taban süslemesinde farklı unsurlar bulunmaktadır. Bademağacı'nda kırmızı/siyahımsı bir renkle taban yüzeyi boyanırken Hacılar ve Ekşi Höyük kireç taban yüzeyi için bezeme ile süslenmiştir. Hacılarda taban bezemesi, parçalar şeklinde ele geçen taban yüzeylerinde görülmüştür. Taban parçaları yüzeyinde bant bezeme tercih edilmiştir. Ekşi Höyük için bezeme şablonu daha karışıktır.

Hacılar ve Ekşi Höyük'te boyalı kireç tabanlı yapıların içlerinin temiz bırakılması yapının işlevleri hakkında yorum yapmağı zorlaştırmıştır. Ancak yapı içlerinin bilinçli olarak temiz bırakılması yapıların terk etme ritüeli doğrultusunda olduğunu akla getirir. Mellaart ise önemli odaların tabanlarının kireç ile kaplanmış olabileceğini söylemiştir.⁷⁵⁶

Genel olarak bakıldığında Hacılar ve Ekşi Höyük kireç tabanlı yapıları ve kireç taban teknolojisi benzer bir mimari geleneğe dayandığını söylemek mümkündür. Bademağacı Höyük kireç tabanlı yapı ve tabanın bezemesi kullanılması Hacılar ve Ekşi Höyük'ten farklı tarzda özellikler sergilemiştir.

Bademağacı kireç taban teknolojisinin gelişkin bir teknolojik bilgi sayesinde üretildiği kesindir. Kireç taşının yakılıp su ile söndürülmesi, kireç tabandaki kireç ve kum (agrega) oranının günümüzde kullanılan ideal oranlara yakınlık gösterdiği gözlenmiştir. Duru'ya göre, tabanı yapan kişilerin bu oranları deneyim ya da gözlem sonucunda bilmesi olası gözükmemektedir.⁷⁵⁷ Bademağacı kireç tabanı, yerleşimin en erken mimari kalıntısıdır. Bu teknolojinin EN I/8 içinde ya da EN I/9 sürecinde gelişim göstermesi beklenemez. Dolayısıyla, bu teknoloji ya bölgede daha önceden biliniyor olmalıdır ya da yakın bir yerleşimin mimari geleneklerinden alınmış olmalıdır.⁷⁵⁸

Bademağacı yerleşimini oluşturan topluluğun buraya gelmeden önce nerede iskân ettiklerine dair bilgiler net değildir. Ancak buraya gelen gruptarım yapmasını

⁷⁵⁶ Mellaart, Fourth, s. 71; Mellaart, Hacılar, s. 4.

⁷⁵⁷ Duru, Raporu, ss. 553, 565; Duru, Göller, s. 344. Güleç, Harç, 575.

⁷⁵⁸ Duru, Raporu, s. 566.

bilen, yerleşik hayata geçmiş ve kireç taban gibi ileri bir teknolojiyi önceden biliyor olmalıdır. Dolayısıyla avcı-toplayıcı yaşam tarzından ziyade, yerleşik yaşama dayalı yiyecek üretimciliğini benimsemiş Bademağacı'ndan daha erken bir yerleşimden gelmiş olmalıydı. EN I/9 yapı katından daha eski bir yerleşim yerinin, Göller Bölgesi'nde, Bademağacı'na yakın olabilecek bir mesafede yer alması mümkün gözükmemektedir.⁷⁵⁹

5.6. KIYI EGE VE GÜNEYBATI ANADOLU BÖLGESİ DEĞERLENDİRMESİ

Kıyı Ege Bölgesinde boyalı kireç taban Ulucak Höyüğü ve Çukuriçi yerleşimlerinde, Güneybatı Anadolu'da Girmeler Mağarası önünde bulunan höyük yerleşiminde spatlanmıştır. Boyalı kireç tabanlar Ulucak Höyüğü'n VI. tabakasında, Bina 42 ve 43⁷⁶⁰ olarak adlandırılan iki ayrı yapıda kullanılmış; Çukuriçi Höyük'te ise XIII. tabakaya ait Kompleks 24'ün ⁷⁶¹ içinde küçük parçalar şeklinde bulunmuştur. Muğla'da yer alan Girmeler Mağarası'nda kireç taban A açmasında ve D açmasının kesitinde bulunmuştur.⁷⁶² (Ek 5)

Ulucak Höyüğü VI. tabaka ait farklı kazı birimlerinden beş emmer buğdayı MÖ 6750-6640; koyuna ait kemikten MÖ 6680-6660; keçiye ait kemikten MÖ 6600-6470 tarihlerine (1 sigma olasılıkla) kalibreli olarak yaşlandırılmıştır.⁷⁶³

Çukuriçi Höyük'te yerleşimin başlangıcı %95 olasılıkla MÖ 6684±28 olarak ayarlanmıştır. XIII. tabakadan, tanımlanmamış botanik kalıntıdan (tohum) kalibreli olarak MÖ 6770-6650; buğday kalıntısından MÖ 6700-6640 ve diğer buğday kalıntısından MÖ 6640-6520 tarihleri (1 sigma olasılıkla) yaşlandırılmıştır.⁷⁶⁴

Girmeler Mağarası A açması MÖ 9. binyıl sonu/ 8. binyıl başına tarihlenir. A açmasında kireç taban ile ilişkili üç ocaktan (2 nolu ocak, 6 nolu ocak, 7 nolu ocak) alınan karbonlaşmış kalıntılar, radyokarbon analizi sonucunda 1 sigma olasılıkla MÖ 8197-7960, MÖ 8216-7987, MÖ 8199-7966 tarihlerine yaşlandırılmıştır. Bu doğrultuda A açması MÖ 8216-7960'a (1 sigma olasılığında) tarihlendirilmiştir.⁷⁶⁵

⁷⁵⁹ Duru, Raporu, s. 556.

⁷⁶⁰ Çilingiroğlu, Current, s. 68; Çilingiroğlu, Pottery, s. 16; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, ss. 140-149.

⁷⁶¹ Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 297-300.

⁷⁶² Takaoğlu ve diğerleri, Cave, ss. 113-115; Takaoğlu ve Korkut, Girmeler, s. 492

⁷⁶³ Çilingiroğlu, Pottery, s. 18; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141.

⁷⁶⁴ Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 298-299.

⁷⁶⁵ Takaoğlu ve Korkut, Girmeler, s. 486.

D açması Girmeler Mağarası için Neolitik Dönemin daha geç bir evresine ilişkin verileri sağlar. D açmasında bulunan kalıntılar için radyokarbon analizi yapılmamış ancak Neolitik Dönem tabakalarından bir tane örnek üzerine radyokarbon analizi yapılmış ve analiz sonucu MÖ 7460-7070 (1 sigma olasılığında) tarihi belirlenmiştir.⁷⁶⁶

Tablo 23: Kıyı Ege ve Güneybatı Anadolu’da bulunan kireç tabanlı yapıların genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
Ulucak Höyüğü	MÖ 7040-6660	Dörtgen	Belirsiz-Ritüel var	-
Çukuriçi	MÖ 6400-6200	Dörtgen	Domestik olabilir	-
Girmeler Mağarası	MÖ 7592-7522	Dörtgen	Özel amaçlı/ritüel alanı	-

Radyokarbon örneklerinden elde edilen mutlak tarihlendirme metoduyla Ulucak Höyüğü VI. tabakası MÖ 7040-6600⁷⁶⁷ yıllarına, Çukuriçi’nin XIII. tabakası MÖ 6680-6600⁷⁶⁸ yıllarına tarihlendirilmiştir. MÖ 7. bin yılın başında bölgeye yeni gelen gruplar tarafından kurulmuş öncü yerleşimler olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶⁹

Bina 42, 43 ve Kompleks 24, Girmeler A açmasındaki yapı dörtgen planda yapılmıştır.⁷⁷⁰ Bina 42, 43 ve Kompleks 24 üst bölümleri kerpiç malzemeden inşa edilmiş ancak Girmeler kireç tabanlı yapıların üst bölümleri dal örgü mimari geleneğe ait olduğu görülmüştür. Bu yönüyle sadece Kıyı Ege Bölgesinde benzer bir mimari gelenekten bahsetmek mümkündür.

Kıyı Ege kireç taban yüzeylerinde kırmızı⁷⁷¹ renk hâkim konumdadır.

Ulucak Höyüğü ile Çukuriçi’nde boyalı kireç taban sınırlı alanda incelenmiş, bu nedenle tabanların bağlı olduğu binaların işlevleri net değildir. Buna rağmen Ulucak Höyüğü’nde boyalı kireç tabanın bulunduğu binaların içlerinin bilinçli olarak temiz

⁷⁶⁶ Takaoğlu ve Korkut, Girmeler, s. 492.

⁷⁶⁷ Çilingiroğlu, Pottery, s. 18; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 141

⁷⁶⁸ Horejs, Çukuriçi, s. 17; Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 295

⁷⁶⁹ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 320.

⁷⁷⁰ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 300; Çevik ve Abay, Towards, s. 189; Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 149.

⁷⁷¹ Horejs ve diğerleri, Maritime,

bırakılması, Bina 42’de taban üstünde yer alan öğütme taşının, sıva yenileme işleminin ardından aynı yere konması, günlük yaşama dair kalıntıların olmaması, binaların uzun süre kullanılması ve binaların güney tarafında yoğun miktarda küllü ve hayvan kemiklerinin bulunduğu ocak ve fırınların yer aldığı açık alanların bulunmasıyla Ulucak Höyüğü’nde kireç tabanlı yapıların şölen amaçlı kullanılmış olduğunu akla getirmiştir.⁷⁷²

Kompleks 24 içinde pigmentasyon malzemesinin, dairesel çukur içinde hayvan kemikleri, boynuzlar ve yumuşakça kalıntılar, obsidyen ve kömür kalıntıları ile olası iki ocağa ait verilerin olması yapının domestik amaçlı kullanıldığını düşündürmüştür.⁷⁷³

Girmeler Mağarası D açmasında kireç tabanlı yapının yakılıp yeniden inşa edilmesi ile bir ritüel uygulamasının düşündürmüştür. Kireç taban izlerinin D açmasının doğu uzantısında olması nedeniyle birden fazla yapı tabanın da benzer teknoloji ve ritüelin olduğu ve bu alanın yerleşimde ritüel uygulamaların yapıldığı bölüm olarak değerlendirilmesi neden olmuştur.

Yapıların işlevsel açıdan incelenmesi sonucunda Ulucak ve Girmeler Mağarası için kireç tabanlı yapıların ritüel bir uygulamaya yönelik inşa edildiği söylenebilir. Çukuriçi boyalı kireç tabanlı yapısı tabanüstü buluntuları ile olasılıkla günlük işler doğrultusunda kullanılmış, bu özelliği ile Ulucak ve Girmeler Mağarası’ndan farklılaşmaktadır.

Sonuç olarak Ulucak Höyüğü ve Çukuriçi ve Girmeler Mağarası’nın bu ilk yerleşimcileri kireç taban teknolojiye hâkimdir. Kireç taban uygulaması teknolojik ve kavramsal olarak Anadolu’nun diğer bölgelerinden ve Levant Bölgesinde da uygulandığı bilinmektedir. Bu bağlamda Ulucak ve Çukuriçi ve Girmeler Mağarası’nın en erken yerleşim aşamasında boyalı kireç tabanların bulunması Neolitik öncesinde bağımsız olarak icat edilen bir mimari uygulama olarak görülmemiştir.⁷⁷⁴ Literatürde boyalı kireç tabanların, Güneybatı Anadolu ve Kıyı Ege’ye bölgede Mezolitik içinden

⁷⁷² Çevik ve Abay, Towards, ss. 189-190.

⁷⁷³ Horejs ve diğerleri, Maritime, ss. 297-298.

⁷⁷⁴ Çilingiroğlu ve Çakırlar, s. 24;

yerel olarak gelişmediği ve olasılıkla öncü Neolitik gruplarla birlikte dışarıdan getirilen sembolik anlamlar taşıyan bir teknoloji olduğuağırlık kazanır.⁷⁷⁵

5.7. KUZEY EGE, KUZEYBATI ANADOLU BÖLGESİ VE TRAKYA’NIN DEĞERLENDİRMESİ

Boyalı kireç taban teknolojisi Kuzey Ege’de Zeytinli-Uğurlu Höyük ve Trakya’da Hoca Çeşme Höyük’ten bilinmektedir. (Ek 6) Aynı zamanda Kuzeybatı Anadolu Bölgesinde Barcın Höyük’te kırmızı taban pratiği uygulaması söz konusudur.

Uğurlu Höyük’te boyalı kireç taban, VI.2 evresine bulunur. VI.2 evresine ait bir adet karbonlaşmış kalıntıya yaşlandırma analizi yapılmış ve bu evre 2 sigma olasılığında kalibreli olarak MÖ 6774-6566’ya tarihlendirilmiştir.⁷⁷⁶

Hoca Çeşme’de boyalı kireç taban IV. ve III. evrede kullanım görmüştür. IV. evreye ait dört adet kömür kalıntısına yaşlandırma analizi yapılmıştır. Yaşlandırma analiz sonuçları 1 sigma olasılıkla MÖ 6560-6430, MÖ 6440-6260, MÖ 6350-6100 ve MÖ 6250-5880 yıllarına ait tarih aralıkları belirlenmiştir.⁷⁷⁷ Bu doğrultuda IV. tabaka MÖ 6400-6250’ye denk gelmiştir. III. tabakada dört adet kömür kalıntıya yapılan yaşlandırma analizi sonucunda sırasıyla MÖ 6250-5730, MÖ 5900-5720, MÖ 5910-5750 ve MÖ 5900-5670 tarih kombinasyonları (1 sigma olasılıkla) elde edilmiştir. III. evre mutlak tarihlendirme metodu doğrultusunda MÖ 5950-5700 tarihlerine yerleştirilmiştir.⁷⁷⁸

Barcın Höyük’te kırmızı tabanlar VIId1 yapı katında bulunmuştur. VIId1 yapı katına ait toplam 10 adet kalıntıya yaşlandırma analizi yapılmış ve bu doğrultuda VIId1 yapı katı MÖ 6500-6400 yıllarına tarihlendirilmiştir.⁷⁷⁹

Tablo 24: Kuzey Ege ve Trakya’da bulunan boyalı kireç tabanlı yapılar ile Kuzeybatı Anadolu Bölgesi’nde bulunan kırmızı boyalı tabanın genel özellikleri.

YERLEŞİMLER	Tarih	Yapının planı	Yapının işlevi	Bölgesel özellik
Zeytinli-Uğurlu	MÖ 6774-6566	Belirsiz	Belirsiz	-
Barcın Höyük	MÖ 6500-6400/6375	Dörtgen	Özel amaç	-

⁷⁷⁵ Çilingiroğlu ve çakırlar, s.24-26; Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 318.

⁷⁷⁶ Erdoğu, Preliminary, s. 77; Guilbeau ve diğerleri, s. 4.

⁷⁷⁷ Özdoğan, Kùltürleri, s. 420; <http://www.14sea.org/>

⁷⁷⁸ Çilingiroğlu, Pottery, s. 146; <http://www.14sea.org/>

⁷⁷⁹ Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 36.

Hoca Çeşme	MÖ 6400-6200	Yuvarlak	Özel amaç	-
------------	--------------	----------	-----------	---

Kuzey Ege, Kuzeybatı Anadolu ve Trakya’da kireç tabanlı yapıların MÖ 7. binyılda kullanım görmüştür. Ancak kronolojik olarak bakıldığında Kuzey Ege’ye kireç taban teknolojisinin daha erken süreçte ulaştığı ya da bilindiği söylenebilir.

Hoca Çeşme’de boyalı kireç tabanlı yapı her iki kullanım evresinde de yuvarlak planda yapılmıştır. Barcın Höyük’te ise kırmızı taban dörtgen plandaki yapıya uygulanmıştır. Uğurlu Höyük’te kireç tabanlı yapının kazısı tam yapılamaması nedeniyle yapının mimari detaylarında bilgiler eksik kalmıştır. Bu durumda Trakya ve Kuzeybatı Anadolu Bölgesi arasında farklı bir mimari geleneğinden bahsetmek mümkündür. Ancak Kuzey Ege’de kireç tabanlı yapı formunun belirsiz kalması bölgelerin mimari tarzlarını karşılaştırmayı zorlaştırmıştır.⁷⁸⁰

Uğurlu Höyük, Hoca Çeşme kireç taban yüzeyleri kırmızı renktedir. Ancak Hoca Çeşme’de taban yenileme evresinde ve olasılıkla tabanın son kullanım evresinde taban yüzeyi sarı renge boyanmıştır. Uğurlu Höyük, Hoca Çeşme ve Barcın Höyük için kırmızı renk kullanımı ortak bir özellik olsa da Hoca Çeşme’de farklı renklerde kullanılmıştır. Yine de Hoca Çeşme’de kırmızı boyalı taban pratiğinin varlığı Mehmet Özdoğan tarafından sosyal belleğin kalıntıları olarak kabul edilmiştir.⁷⁸¹

5.8. BÖLGELERİN GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRMASI DEĞERLENDİRMESİ

Boyalı kireç tabanlı yapılar Levant’ta Ain Ghazal, Eriha, Beidha; Kıbrıs’ta Tenta, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çayönü, Göbekli Tepe, Boncuklu Tarla; Kapadokya Ovasında Aşıklı Höyük, Musular; Konya Ovasında Çatalhöyük, Göller Bölgesinde Hacılar, Bademağacı; Güneybatı Anadolu Bölgesinde Girmeler Mağarası; İçbatı Anadolu’da Ekşi Höyük; Kıyı Ege’de Ulucak Höyüğü, Çukuriçi; Kuzey Ege’de Zeytinli-Uğurlu Höyük ve Trakya’da Hoca Çeşme Höyüğü’nde bulunmaktadır. Aynı zamanda kırmızı taban uygulaması Konya Ovasında Boncuklu Höyük, Pınarbaşı A ile Kuzeybatı Anadolu’da Barcın Höyük’ten bilinmektedir. (Ek 7)

⁷⁸⁰ Özdoğan, Balkanlar, s. 70; Özdoğan, Kùltürleri, s. 415; Karul ve Bertram, Ceramic, s. 118; Özdoğan, Marmara, s. 180; Gerritsen ve diğeri, Red, s. 36.

⁷⁸¹ Özdoğan, Marmara, s. 191; Erdoğan ve diğeri, s. 153; Erdoğan, Preliminary, s. 73; Gerritsen ve diğeri, Red, s. 39.

Bademağacı, Ekşi Höyük, Ulucak, Çukuriçi, Girmeler Mağarası, Barcın Höyük ve Hoca Çeşme yerleşmelerinde boyalı kireç tabanlar höyüklerin en erken tabakalarında tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, bu bölgelerde boyalı kireç tabanlar bölgedeki en erken Neolitik kültürüyle doğrudan bağlantılıdır. Tam da bu nedenle, tez kapsamında Batı ve İçbatı Anadolu'nun Neolitikleşme süreçleriyle kırmızı kireç tabanların yayılımı arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmeye değer bir konu olarak ele alınmıştır. Boyalı kireç taban teknolojisinin karmaşık bir ısı teknolojisini göstermesi, bilgi ve beceri gerektirmesi ve kırmızı boyanın olası sembolik kullanım değeri bu mimari uygulamanın bu geniş coğrafyada bağımsız olarak birden fazla kere icat edilme olasılığını düşüren etmenlerdir. Diğer yandan, ele aldığımız geniş coğrafyanın hiçbir kesiminde Neolitik öncesinde bu tipte bir uygulamaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, kırmızı kireç tabanlar Doğu Akdeniz Neolitiğine özgü ve belli bir zamansal yayılım gösteren kültürel unsurlardan biri olarak değerlendirilir.

İnsanların henüz köy yaşantısını kurduğu en erken evrede kireç taban gibi bir tekniği biliyor olmaları oldukça dikkate değer bir konudur. Daha önce belirttiğimiz gibi, kireç taban üretimi kimyasal ve teknolojik aşamaları bulunur. Kireç sıva kalsiyum karbonat içeren kayaların 850 santigrat gibi yüksek derece yakılması, su ilave edilmesi ve değişen miktarlarda yapı malzemesi eklenmesi ile oluşur. Sıva üretimi için kireçtaşının yoğun kullanımını gerektirmektedir.

Kazısı yapılmış ve yapılmaya devam eden yerleşimlerde boyalı kireç tabanlı yapıların ait olduğu tabakaların mutlak tarihlendirmesine yönelik yapılan radyokarbon analizleri ile bölgeler arası kronolojik bir silsile izlenmiştir. Bu doğrultuda Yakınoğu ve Anadolu'da kireç taban teknolojinin, bölgeler arası yayılımına yönelik bir tablo oluşmuştur. (Ek 8)

Mutlak tarihlendirme metoduyla boyalı kireç tabanın kullanıma yönelik en erken tarih Güneydoğu Anadolu Bölgesinden elde edilmiştir. Bu açıdan Göbekli Tepe'de kireç tabanın bulunduğu III. tabaka MÖ 9600-8700 tarihi ile en erken verileri sağlamıştır. Çayönü'nde Terrazzo Yapısı'nın ait olduğu Hücre Planlı Yapılar Evresi (c1) tabakası MÖ 8600-8300 tarihi ile boyalı kireç tabanlı yapıların Güneydoğu Anadolu'da erken kullanımını desteklemiştir. Bölgenin bir diğer yerleşim yeri olan Boncuklu Tarla'da bulunan Terrazzo Binası, II. tabakaya dâhil olup MÖ 7592-7522

yıllarına denk gelmiştir. Fırat ve Dicle havzalarında gelen bu tarihler bölgede kireç taban teknolojisinin Çanak Çömleksiz Neolitik A evresine kadar geri gittiğini ve MÖ 8. binyılın ortalarına kadar evrilerek bu pratiğin sürdüğünü gösterir.

Tablo 25: Taban Türleri ve özellikleri.

Yerleşimler	Kireç taban	Boyalı taban	Kırmızı renk	Diğer renkler	Bezeme
Ain Ghazal	+		+	+	+
Eriha	+		+	+	
Beidha	+				+
Tenta	+		+		
Çayönü	+		+		+
Göbekli Tepe	+		+		
Boncuklu Tarla	+		+		
Aşıklı Höyük	+		+		
Musular	+		+		
Çatalhöyük	+		+	+	+
Boncuklu Höyük		+	+		+
Pınarbaşı A		+	+		
Hacılar	+		+	+	+
Bademağacı	+		+		
Ekşi Höyük	+		+	+	+
Ulucak Höyüğü	+		+		
Çukuriçi	+		+		
Girmeler Mağarası	+		+		
Zeytinli-Uğurlu	+		+		
Barcın Höyük		+	+		
Hoca Çeşme	+		+	+	

Güneybatı Anadolu’da yerleşmesi olan Girmeler Mağarası önünde bulunan höyük yerleşmesinde A açmasında kanıtlanan kireç sıvalı taban, mutlak tarihlendirme metoduyla MÖ 8216-7960 yıllarına tarihlendirilmiştir. Bu yönüyle Girmeler Mağarası Batı Anadolu’daki en eski kireç taban bulgusu olarak öne çıkmaktadır ve bölgede bu teknolojinin MÖ 8. binyılın başına kadar geri gittiğini göstermektedir. Bu haliyle, Ulucak ve Çukuriçi boyalı kireç tabanları örnekleri kronolojik olarak bin yılı aşkın bir fark gösterirler. Bölgede MÖ 8000 ile 7000/6600 arasında boyalı kireç taban uygulamasına ait herhangi bir arkeolojik kanıt henüz bulunmamıştır. Birbirinden zamansal olarak farklılaşan bu iki gelenek arasında herhangi bir kültürel veya sosyal bağ olup olmadığı şimdilik belirsizdir.

Kapadokya Ovası ve Kıbrıs ile Levant'ta Eriha yerleşimlerinde boyalı kireç taban MÖ 8. binyılın ikinci yarısında; Levant (Ain Ghazal, Beidha) Konya Ovası, Göller Bölgesi, Kıyı Ege, İçbatı Anadolu ve Kuzey Ege ve Kuzeybatı Anadolu Bölgesi'nde MÖ 8. binyıl sonu-7. binyılın ilk yarısında kullanım gördüğü söylenebilir. Ancak Hacılar Akeramik V. tabakadan alınan radyokarbon örneği sonucunun tartışmalı bir durumda olduğu unutulmamalıdır. Trakya yerleşimi olan Hoca Çeşme MÖ 6400-6250 yıllarına ait 7. tabakasıyla boyalı kireç tabanın Anadolu'daki bilinen en geç kullanımına işaret etmektedir.

Kireç tabanlı yapıların planlarını doğrultusunda kireç tabanın tek bir mimari geleneğe ait olmadığını görülür. (Ek 10) Yakındoğu ve Anadolu'da yapı formlarında değişiklikler söz konusudur. Dörtgen, yuvarlak, ovalimsi ya da apsidal formdaki yapıların tabanları benzer teknik doğrultusunda kireç ile kaplanmıştır. Kireç tabanlı yapıların en erken verilerini sağlayan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde dörtgen ve ovalimsi form; Levant'ta dörtgen, yuvarlak ve apsidal form; Kıbrıs'ta yuvarlak form, Göller Bölgesinde Hacılar'da dörtgen formlarda mimari bir gelenek bulunmasına karşın Bademağacı'nda kireç tabanlı yapının planı hakkında bilgiler yetersiz kalmıştır. Bu nedenle Göller Bölgesi'nde mimari gelenek hakkında yorum yapmak güçtür. Bu bölgeler için ortak bir mimari tarzdan bahsedilemez; ancak, Kıbrıs haricindeki bölgelerde, MÖ 8. binyıldan itibaren dörtgen planlı mimari planlar ağır basmaktadır. İç Anadolu Bölgesi, Batı Anadolu, Güneybatı Anadolu ve Kuzey Ege'de genelde dörtgen form hâkimdir; ancak MÖ 7. binyılın içlerine kadar Neolitik Dönem yerleşmelerinde yuvarlak veya ovalimsi formda yapıların inşa edildiğini biliyoruz⁷⁸². Bu açıdan Batı Anadolu ve İç Anadolu için dörtgen mimari geleneğinden bahsetmek mümkün olsa da, yuvarlak planlı mimari unsurlar ortadan tamamen kalkmaz. Kuzey Ege'de ise kireç taban Uğurlu ve Hoca Çeşme'den bilinir. Hoca Çeşme'de kırmızı kireç taban yuvarlak formu bir yapıya uygulanmıştır.

⁷⁸² Çiler Çilingiroğlu, "Circular, Oval and Rectilinear: A Note on Building Plan Variability at Neolithic Sites in Central-West Anatolia", Central/Western Anatolian Farming Frontier: Proceedings of The Neolithic Workshop held at 10th ICAANE in Vienna, April 2016, (Ed. Barbara Horejs, Maxime Brama), Austrian Academy of Sciences Press, 2019, (Circular), ss. 211-222.

Boyalı kireç tabanlı yapıların yerleşim içindeki sayısına bakılarak yaygın bir uygulama olup olmadığına yönelik bir yorum yapabilmek mümkündür. Buna göre Ain Ghazal, Eriha, Tenta, Göbekli Tepe, Çatalhöyük, Hacılar, Ulucak, Girmeler Mağarası'nda birden fazla yapı içinde boyalı kireç taban varlığı ile kireç tabanın yaygın bir uygulama olduğu söylenebilir. Ayrıca Ain Ghazal ve Ekşi Höyük'te ocak tabanları da kireç sıvalı olarak yapılmıştır. Ain Ghazal'da Özel Bina olarak tanımlanmış bina içindeki ocak, kireç sıvalı olarak yapılırken yapının tabanı kireç sıvalı değildir. Ekşi Höyük'te ise kireç sıvalı yapı içindeki ocak, yapı tabanı ile aynı teknikle sıvanmıştır. İlâveten Boncuklu Tarla'da depolama öğelerinden olan silo yapılarının tabanları boyasız ve kireç sıvalı olarak yapılmıştır.

Boyalı kireç tabanlar teknolojik olarak değerlendirildiğinde bölgesel birtakım farklılıklar göze çarpar. (Ek 9) Bu farklılıklar daha çok sıva harcı bağlama amaçlı katkı maddelerinde görülmektedir. Yerleşimler bulundukları coğrafi alanların sağladığı avantaj, yerleşim sakinleri tarafından mimari açıdan değerlendirilmiş diyebiliriz. Buna en iyi örnek volkanik Kapadokya Ovasının getirisi olarak tüfün kireç taban için hazırlanan harcın katkı maddesi olarak kullanımı verilebilir. Aşıklı T Yapısı ve Musular A Yapısı'nın kireç tabanı için tüf ve T yapısı için ayrıca kırık obsidyen parçaları katkı maddesi olarak harç içinde bulunmuştur. Diğer bölgelerdeki yapı tabanlarında tüf, katkı maddesi olarak kullanılmamıştır. Ayrıca Çayönü Terrazzo Yapısının tabanı, yerleşime yakın mesafede bulunan bir bölgeden sağlanan pembe kireç taşıyla renklendirilmiş olması bölgesel avantajların Çayönü insanı tarafından kullanıldığını göstermektedir. (Ek 11)

Kireç sıva üretimi için gerekli olan kireçtaşının, hammadde temini için özellikle Göbekli Tepe avantajlı konumdadır. Yerleşim kireçtaşından oluşan bir alan üzerinde kuruludur. Bazı yapıların tabanları kireçtaşının düzeltilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Hatta C yapısı ilk kazı raporlarında terrazzo taban olarak bildirilmiş ancak daha sonra yapı tabanının, kireçtaşının düzeltilmesi sonucunda oluştuğu anlaşılmıştır.

Kireç tabanların kalınlıkları yerleşimler arasında farklılık göstermektedir. Bu açıdan 12 cm kalınlığı ile Çayönü Terrazzo Yapısı diğer tüm yapı tabanlarından ayrılmaktadır. Aşıklı T Yapısı 6-8 cm olarak tüm bölgeler içinde en kalın ölçülere sahiptir.

Boncuku Höyük, Pınarbaşı A ve Barcın Höyük kireç sıvalı ya da terrazzo taban tekniğinde değildir. Bu yönüyle Anadolu’da ve Levant’ta görülen kireç tabanlı yapılardan teknik olarak farklıdır. Bu yerleşimlerde kırmızı boyalı taban uygulaması tüm yerleşimler ile benzer bir geleneğin izlerini taşımaktadır.

Boyalı kireç tabanlı yapıların işlevsel olarak değerlendirmesinde, bu yapıların yerleşim üzerindeki konumları, planları, teknolojik detayları ve taban üstü buluntuları göz önünde tutulmuştur. Bu açıdan genel olarak boyalı kireç tabanlı yapıların yerleşimdeki diğer yapılardan ayrıldığı ve genellikle sembolik bir anlamı olduğu söylenebilir. Yapıların işlevleri net olarak belirlenememiş olsa da yapılar ritüel işleve yönelik bulgular taşımaktadır. Özellikle kireç sıvaların boyanması, boya rengi olarak farklı renkler tercih edilmiş olsa da ağırlıklı olarak kırmızı rengin ön planla olması yapıların ritüel işlevini güçlendirmektedir. (Ek 12)

Levant, Kıbrıs, Güneydoğu Anadolu, Kapadokya Ovası, Konya Ovası için boyalı kireç tabanlı yapıların özel amaçlı kullanımı olduğu söylenebilir. Kenyon ve Mellaart tarafından Eriha (megaron) ve Çatalhöyük (VIII.31) yerleşimlerinde boyalı kireç tabanların ait olduğu yapılar tapınak olarak tanımlanmıştır. Ancak en azından Çatalhöyük’teki Ian Hodder dönemi kazıları böyle bir spesifik bir tanım yapmaktan kaçınmaktadır ve “özel düzenlenmiş yapı” kavramını tercih etmektedir.

Boyalı kireç tabanların yerleşim üzerindeki konumları, yapıların işlevi hakkında yorum yapılmasını sağlamıştır. Bu açıdan özellikle Çayönü Terrazzo Yapısı ile Aşıklı T Yapısı, yerleşimdeki konut yapılarından ayrılarak özel amaçlı yapıların yer aldığı bölüme inşa edilmiştir. Musular yerleşiminde konut yapılarının bulunmaması, yerleşimin özel bir işleve sahip olduğu yönünde yorumlanmış ve yapıların törensel amaçlı kullanımı önerilmiştir.

Göller Bölgesi ve İçbatı Anadolu’da bulunan boyalı kireç tabanlı yapılarla bağlantılı bulguların yetersiz kalması, yapıların işlevi hakkında bilgi üretimini zorlaştırmıştır. Ancak yine de yapı içlerinin kasıtlı olarak temiz bırakılması terk etme ritüeline işaret etmektedir. Ayrıca Girmeler Mağarası ve Ulucak Höyüğü boyalı kireç tabanlı yapılar içinde terk etme ritüeline yönelik bulgular söz konusudur. Bu açıdan Batı Anadolu ve Göller Bölgesinde olası terk etme ritüeli bilinen bir uygulamadır. Ancak her

iki yerleşmede de net olarak bu binaların sadece törensel veya sembolik işlevli kullanıldığını önerecek kadar güçlü kanıtlar yoktur.

Tüm bölgeler içinde Çukuriçi boyalı kireç taban yapısı farklı işlevsel nitelikler taşımaktadır. Kompleks 24 içinde bulunan birden fazla ocak ve taş aletlerin varlığı, bu yapının domestik amaçlı kullanıma hizmet ettiğini düşündürmüştür. Bu açıdan boyalı kireç tabanın günlük kullanıma yönelik izleri Anadolu'da sadece Çukuriçi yerleşiminden sağlandığı söylenebilir.

Anadolu'nun kuzey bölümlerindeki yerleşimlerden özellikle Uğurlu için boyalı kireç tabanın kısıtlı alanda kazısının yapılması, yapı işlevi hakkında yorum yapılmasını engellemiştir. Hoca Çeşme'de ise boyalı kireç taban, yerleşimdeki diğer yapılardan boyut olarak büyüklüğü ve taban teknolojisiyle farklılaşmaktadır. Bu açıdan Hoca Çeşme boyalı kireç tabanlı yapının özel bir amaca hizmet ettiği söylenebilir.

Boyalı kireç tabanları Neolitik yaşam biçiminin yayılımında bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Özellikle Batı Anadolu ve Kuzey Ege'nin Neolitikleşme süreçlerini anlamak adına kireç tabanlı yapılar genel bir tablo oluşturmaktadır.

Kıyı Ege Bölgesinin Neolitikleşme süreci sınır hareketliliği modeline dayanarak yerel avcı-toplayıcıların, doğudan gelen çiftçi gruplarla etkileşimlerinin bir sonucu olarak kireç taban teknolojisi ile besin üretim ekonomisinin benimsenmesi tartışılmış, ancak tam olarak yanıtlanamamıştır.⁷⁸³

Ulucak ve Çukuriçi verilerine dayanarak Çiler Çilingiroğlu ve Canan Çakırlar tarafından, kıyı Ege için sıçramalı kolonizasyon modeli önerilmiştir.⁷⁸⁴ Sıçramalı kolonizasyon modeli, Doğu-Batı doğrultulu nehir havzalarını takip eden öncü Neolitik grupların tarım ve hayvancılığa uygun ekolojik ortamlarda yeni yerleşmeler kurması olarak anlaşılmaktadır. Bölgeyi önceden keşfeden ve kaynaklarını gören öncü gruplardan sonra daha yoğun bir demografik hareketle Ulucak ve Çukuriçi gibi alanlarda kalıcı yerleşmeler kurulmuştur. Bu noktada, Ulucak daha çok Gediz Havzasını takip eden karasal bir yayılıma işaret ederken, Çukuriçi denizel bir yayılım modeline işaret edebilir. Ulucak VI. tabakası zooarkeolojik ve arkeobotanik verileri gelişkin bir yiyecek üretimi topluluğun bu bölgeye boyalı kireç taban teknolojisini taşımış

⁷⁸³ Çilingiroğlu ve Çakırlar, s. 24.

⁷⁸⁴ Çilingiroğlu ve Çakırlar, s. 24.

olduğunu gösterir.⁷⁸⁵ Özellikle morfolojik ve genetik anlamda evcilleştirme süreçlerinin ileri aşamalarında oldukları görülen koyun, keçi, sığır, domuz, einkorn buğdayı, eimmer buğdayı ve mercimek gibi türlerin en erken tabakalardan itibaren varlığı önemli bir veri teşkil eder. Öncü Neolitik grupların Kıyı Ege'ye bu şekilde sızması sırasında bölgedeki yerel Mezolitik gruplarla nasıl temaslar gerçekleştiğini henüz bilmiyoruz. Her ne kadar son yıllarda kıyı Ege'de Mezolitik Döneme ait yontmataş alet endüstrileri tespit edilmiş olsa da Mezolitik-Neolitik grupların etkileşimi konusunda herhangi bir yorumda bulunacak kadar veri elimizde yoktur. Ancak en azından Ege ve kıyı Ege Mezolitine ait materyal kültür göz önüne alındığında her iki dönem arasında hemen hiçbir alanda benzerlik olmadığı görülmektedir. Bu da bize en azından şimdilik, Öncül Neolitik gruplarla yerli Mezolitik avcı-toplayıcılar arasında güçlü bir kültürel alışverişin ve etkileşimin olmadığına işaret edebilir.⁷⁸⁶

Ulucak VI'da görülen kırmızı kireç tabanlar İçbatı Anadolu, Kapadokya Ovası ve Levant'taki Erken Neolitik yerleşimlerle ilişkilendirebilecek kültürel belki de ritüel bir uygulamadır.

Çukuriçi'nin kurulum aşamasındaki kanıtlar, bu ilk yerleşimcilerin çiftçiliğe ve hayvancılığa, bunun yanı sıra balıkçılığa dayanan bir geçim ekonomisini göstermektedir. Geçim stratejileri ve denizciliğe dayalı bilgi ve beceriler büyük olasılıkla yerleşime yeni gelen insan gruplarıyla getirilmiş gibi gözükmektedir.⁷⁸⁷

Kıyı Ege'nin orta bölümüne gelen yeni grupların kara veya deniz yolunu kullanmış oldukları tartışılan bir konudur. Levant'tan Ege'ye uzanan rotalar üzerinde MÖ 7. binyılda deniz kolonizasyonu daha etkin bir öneri olarak durmaktadır.⁷⁸⁸ Bilindiği gibi en erkenevcil sığırlar Çatalhöyük'te MÖ 6500 civarında ortaya çıkar. Evcildomuzlar ise bölgede MÖ 5. bin yıl ortalarına kadar bilinmez.⁷⁸⁹ Bu nedenle sığır ve domuz gibi evcil hayvanların Batı Anadolu ve Ege'ye aktarılmasında deniz yolunun kullanılmış olduğu önerilmektedir.⁷⁹⁰

⁷⁸⁵ Çilingiroğlu ve Çakırlar, s. 24.

⁷⁸⁶ Çilingiroğlu 2017; Çilingiroğlu vd. 2020.

⁷⁸⁷ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 321.

⁷⁸⁸ Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 290.

⁷⁸⁹ Benjamin S. Arbuckle, "The Late Adoption of Cattle and Pig Husbandry in Neolithic Central Turkey", Journal of Archaeological Science, Vol. 40, 2013, ss. 1808-1810.

⁷⁹⁰ Çilingiroğlu ve Çakırlar, s. 26.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması, boyalı kireç tabanlar bağlamında Neolitik yaşam biçiminin yayılımını incelemek amacıyla yapılmıştır. Boyalı kireç tabanların bulunduğu yerleşimler belirlenerek bölgeler bazında ve bölgeler arası değerlendirme yapılarak bir sonuç elde edilmiştir.

Boyalı kireç tabanlı yapıların ait olduğu yerleşim tabakasından sağlanan yaşlandırma analiz sonuçlarına dayanarak mutlak tarihlendirme metoduyla kronolojik bir silsile elde edilmiştir. Kireç tabanlı yapıların bölgesel yayılım içinde en erken ve en geç kullanım gördüğü yerleşimler belirlenmiştir.

Boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimlerde yapıların yerleşim üzerindeki konumları, planları ve taban teknolojilerine yönelik veriler hem bölgesel olarak hem de bölgeler arası karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda bölgeler arası benzer ve farklı noktalar ortaya konulmuştur.

Boyalı kireç taban teknolojisi Levant, Kıbrıs, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Göller Bölgesi, Güneybatı Anadolu, İçbatı Anadolu, Kıyı Ege, Kuzey Ege ve Trakya’da yayılım gösterdiği ortadadır. Kırmızı boyalı taban pratiği ise Konya Ovası ve Kuzeybatı Anadolu’da bulunmaktadır. Boyalı kireç taban bazı yerleşimlerde tek bir yapı ile temsil edilirken bazı yerleşimlerde yaygın bir uygulama olarak birden fazla yapı tabanında görülmektedir. Özellikle Levant ve Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinden olan Ain Ghazal, Eriha ve Göbekli Tepe’de kireç taban teknolojisi birden fazla yapı içinde yer almaktadır. Buna ek olarak Girmeler Mağarası Galerî I ve II önünde bulunan höyük yerleşmesinde, D açması kesit takibinde birden fazla kireç tabanlı yapının olabileceği görüşü ileri atılmıştır. Ayrıca Ain Ghazal ve Ekşi Höyük yerleşimlerinde ocak tabanları, Boncuklu Tarla’da ise silo tabanları, yapı tabanları ile aynı teknolojik uygulamaya tâbi tutulmuştur.

Boyalı kireç tabanlı yapılar bölgeler arası kronolojik olarak değerlendirildiğinde tüm bölgeler içinde en erken kullanımının Güneydoğu Anadolu bölgesinde olduğu görülmektedir. Bu açıdan Göbekli Tepe en erken verileri sağlamaktadır. Göbekli Tepe B ve F yapılarının ait olduğu III. tabaka, mutlak tarihlendirme metoduyla MÖ 9600-8700 yıllarına tarihlendirilmiştir. Çayönü Terrazzo Yapısı’nın ait olduğu Hücre Planlı

Yapılar Evresi c1 yapı katı mutlak tarihlendirme metoduyla MÖ 8600-8300 yıllarına denk gelmektedir. Boyalı kireç taban teknolojisinin MÖ 8. binyıl başında Güneybatı Anadolu'da ulaştığı, bin yıl gibi bir sürenin ardından da Kıyı Ege Bölgesi'ne ulaştığı saöylenebilir.

Boyalı kireç tabanlı yapılar Bademağacı, Ekşi Höyük, Ulucak, Çukuriçi, Girmeler Mağarası ve Hoca Çeşme'nin en erken tabakalarında ile Barcın Höyük'ün de yine en erken tabakasında kırmızı taban uygulaması kalıntıları içermektedir. Yerleşimin henüz kurulduğu bir alanda kireç taban gibi bir teknolojinin biliniyor olması oldukça önemlidir. Bu yerleşimlerde iskân eden insanların bu teknolojiyi bilen ya da bir şekilde bu teknolojiden haberdar olan insanlarla iletişim halinde olmaları gerekmektedir.

Batı Anadolu yerleşimlerinde olduğu gibi Kuzey Ege ve Trakya Bölümünde kireç tabanın kullanımı yerleşimlerin en erken tabakalarından bilinmektedir. Hoca Çeşme'de en erken evrelerinin Orta Anadolu ve Batı Anadolu ile benzerlikler göstermesi, ek olarak boyalı kireç tabanlı yapının varlığı sosyal hafızanın bir göstergesi olarak yorumlanmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak ciddi bir bilgi birikim gerektiren boyalı kireç tabanlar Neolitik yaşam biçimin yayılımında bir gösterge olarak bulunmaktadır.

Yeni kazıların yapılması, yeni verilerin elde edilmesiyle Neolitik yaşam biçimin yayılımına yönelik fikir üretimin artacağı şüphesizdir. Özellikle kronolojik bir tablonun ortaya çıkması için kireç tabanlı yapıların ait olduğu yerleşim tabakalarından sağlanacak radyokarbon analizinin (mümkün oldukça daha çok) yapılması oldukça önemlidir.

Kazı çalışmaları sonucunda hazırlanan yayınlarda, kireç tabanlı yapılar hakkında özellikle taban teknolojisi verilerinin daha detaylı paylaşılması gerekmektedir. Yayın çalışmalarında kireç tabanlı teknolojisine yönelik bilgiler, yapıların mimari özellikleri ya da diğer arkeolojik kalıntılara göre gölgede kalabilmektedir. Bu nedenle kireç taban teknolojisi için yeterli bilgi sağlanamamaktadır.

Bu çalışmayı yaparken özellikle kireç taban yerine terrazzo taban teriminin kullanımının, taban teknolojisi hakkında kısıtlı bilgi aktarımına neden olduğunu gözlemledim. Yapı tabanlarında terrazzo tekniği kullanıldığı belirtmek yeterli olmuş gibi gözükse de taban teknolojisinde başka bir bilgiye ulaşmak oldukça güç olmuştur. Bu açıdan Terrazzo teriminin kullanımı tercih edilse bile ardından taban teknolojisi

hakkında detaylı bilgi verilemesi gerekmektedir. Bu açıdan taban kalınlığı, taban harcı katkı maddesi, boya rengi, yenileme evresi, yenileme sırasında taban yapımında yaşanan değişimler gibi bilgiler genellikle eksik kalmıştır. Bu bilgilere yayınlarda daha fazla yer verilmesi, kireç taban teknoloğini, üretim aşamasını ya da bölgeler arası değişimlerini gözlemlemek, daha açık ve net bir şekilde yorumlamak için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Abay, Eşref. “Preliminary Report on The Survey Project of Çivril, Baklan and Çal Plains in The Upper Meander Basin, Southwest Anatolia”, **Ancient Near Eastern Studies**, Vol.: 48, 2011, pp. 1-87.

Arbuckle, Benjamin S. “The Late Adoption of Cattle and Pig Husbandry in Neolithic Central Turkey”, **Journal of Archaeological Science**, Vol.: 40, 2013, pp. 1805-1815.

Arbuckle, Benjamin S., Sarah Witcher Kansa, Eric Kansa, David Orton, Canan Çakırlar, Lionel Gourichon, Levent Atici, Alfred Galik, Arkadiusz Marciniak, Jacqui Mulville, Hylke Buitenhuis, Denise Carruthers, Bea De Cupere, Arzu Demirergi, Sheelagh Frame, Daniel Helmer, Louise Martin, Joris Peters, Nadja Pöllath, Kamilla Pawlowska, Nerissa Russell, Kathryn Twiss ve Doris Würtenberger. “Data Sharing Reveals Complexity in The Westward Spread of Domestic Animals across Neolithic Turkey”, **PLoS ONE**, Vol.: 9, Issue 6, e99845, 2014, pp. 1-11.

Asouti, Eleni. “Beyond The Pre-Pottery Neolithic B Interaction Sphere”, **J World Prehist**, Vol.: 20, 2007, pp. 87-126.

Baird, Douglas ve Adnan Baysal. “Boncuklu Höyük Projesi: Orta Anadolu’da Tarımın, Yerleşik Hayata Geçişin ve Hayvancılığın Başlangıcının Araştırılması”, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 4, Malatya, 23-28.05. 2011, ss. 263-270.

Baird, Douglas. “Pınarbaşı: From Epi-Paleolithic Camp-Site to Sedentarising Village in Central Anatolia”, **Neolithic in Turkey**, Vol.: 3, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, pp. 181-218.

Baird, Douglas. “Pınarbaşı: Orta Anadolu’da Epipaleolitik Konak Yerinden Yerleşik Köy Yaşamına”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 285-311.

Baird, Douglas, Andrew Fairbairn, Louise Martin ve Caroline Middleton. (2012). “The Boncuklu Project: The Origins of Sedentism, Cultivation and Herding in Central Anatolia”, **The Neolithic in Turkey, Vol.: 3**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, pp. 219-244.

Baird, Douglas. “The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of The Anatolian Plateau, 13,000-4000 BC”, **A Companion on The Archaeology of The Ancient Near East**, Ed. Daniel T. Potts, Wiley-Blackwell, Massachusetts, 2012, pp. 431-465.

Başgelen, Nezih. “Klaus Schmidt: Nevalı Çori/Veba Vadisi’nden Göbekli Tepe’nin Dilek Ağacına”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 30-37

Bayliss, Alex., Brock, Fiona., Farid, Shahina., Hodder, Ian., Southon, John ve R.E Taylor. “Getting to The Bottom of It All: A Bayesian Approach to Dating the Start of Çatalhöyük”, **J World Prehist**, Vol.: 28, 2015, pp. 1-26.

Baysal, Adnan. “Bir Fenomen Olarak Neolitik”, 1. **Tematik Arkeoloji Serisi (TAS) Yerleşim Sistemleri ve Mekân Analizi**, Ed. Özlem Çevik, Burçin Erdoğan, Ege Yayınları, Edirne, 2014, ss. 217-237.

Baysal, Adnan. “Konya Ovası Neolitik Dönem Kültürel Gelişimi İçinde Boncuklu Höyük ve Önemi”, **Colloquium Anatolicum XII**, 2013, pp. 79-104.

Becker, Nico, Oliver Dietrich, Thomas Götzel, Çiğdem Köksal Schmidt, Jens Notroff ve Klaus Schmidt. “Materialien zur Deutung der Zentralen Pfeilerpaare des Göbekli

Tepe und Weiterer Orte des Obermesopotamischen Frühneolithikums'', **Zeitschrift für Orient-Archäologie**, Band: 5, 2012, pp. 14-43.

Becks, Ralf ve B. Ayça Polat Becks. "Girmeler Mağarası-Lykia'da Bir Kalkolitik Dönem Yerleşimi'', **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 8, 2013, ss. 166-183.

Belfer Cohen, Anna ve Ofer Bar Yosef. "Early Sedentism in The Near East A Bumpy Ride to Village Life'', **Life in Neolithic Farming Communities Social Organization, Identity, and Differentiation**, Chapter 2, Ed. Ian Kuijt, Kluwer Academic Publishers, London, 2002, pp. 19-38.

Benedict, Peter. "Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması'', **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları**, Ed. Halet Çambel, Robert J. Braidwood, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, ss. 107-192.

Braidwood, Robert J., **Tarihöncesi İnsanları**, çev. Bilgi Altınok, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

Brami, Maxime ve Volker Heyd. "The Origins of Europe's First Farmers: The Role of Hacılar and Western Anatolia, Fifty Years on'', **Praehistorische Zeitschrift**, 86, 2011, pp. 165-206.

Broodbank, Cyprian ve Thomas F. Strasser. "Migrant farmers and The Neolithic colonization of Crete'', **Antiquity**, Vol.: 65, 1991, pp. 234-245.

Byrd, Brain. **Excavations At Beidha 1: The Natufian Encampment at Beidha Late Pleistocene Adaptation in the Southern Levant**, Jutland Archaeological Society Publications XXIII:1, Denmark, 1989.

Cessford, Craig. “A New Dating Sequence for Çatalhöyük”, **Antiquity**, Vol.: 75, 2001, pp. 171-725.

Cessford, Craig. “Level Pre-XII.E-A and Levels XII and XI, Spaces 181, 199 and 198”, **Excavating Çatalhöyük South, North, KOPAL Area Reports From The 1995-99 Seasons, Çatalhöyük Research Project**, Ed. Ian Hodder, Vol.: 3, Monograph No. 37, British Institute at Ankara, 2007, pp. 59-102.

Chu, Vikki, Lior Regev, Steve Weiner ve Elisabetta Boaretto. “Differentiating between Anthropogenic Calcite in Plaster, Ash and Natural Calcite Using Infrared Spectroscopy: Implications in Archaeology”, **Journal of Archaeological Sciences**, Vol.: 35, 2008, pp. 905-911.

Clare, Lee. “Göbekli Tepe, Turkey: A Brief Summary of Research at a New World Heritage Site (2015-2019)”, **e-Forschungsberichte Des Deutschen Archäologischen Instituts**, Issue 2, 2020, pp. 81-88.

Clare, Lee, Zeynep Tuna Yüncü ve Celal Uludağ. “Göbekli Tepe”, **UNESCO World Heritage in Turkey**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 2019, ss. 523-547.

Clarke, Joanne ve Alexander Wasse. “Time Out of Joint: A re-assessment of The Cypriot Aceramic Neolithic Site of Kalavassos-Tenta and Its Regional Implications”, **The Journal of The Council for British Research in The Levant**, 2020, pp. 1-28.

Clarke, Joanne. “Decorating The Neolithic: An Evaluation of The Use of Plaster in The Enhancement of Daily Life in The Middle Pre-pottery Neolithic B of The Southern Levant”, **Cambridge Archaeological Journal**, Vol: 22:2, 2012, pp. 1-10.

Çambel, Halet ve Robert Braidwood. “Çayönü Tepesi ve Hilar Mağaraları 1979 Yılı Çalışmaları”, **II Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 11-15.02. 1980, ss. 121-125.

Çambel, Halet ve Robert Braidwood. “İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi: 1963-1972 Çalışmalarına Toplu Bakış”, **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları İstanbul**, Ed. Halet Çambel, Robert J. Braidwood, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, ss. 1-64.

Çevik, Özlem ve Eşref Abay. “Neolithisation in Aegean Turkey Towards a More Realistic Reading”, **Anatolian Metal VII, Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren**, Ed. Ünsal Yalçın, Beiheft 31, Blömeke Druck SRS GmbH Herne, Bochum, 2016, pp. 199-210.

Çevik, Özlem ve Osman Vuruşkan. “Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları”, **36. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Gaziantep, 02-06.06. 2014, ss. 583-600.

Çilingiroğlu, Altan ve Çiler Çilingiroğlu. (2007). “Ulucak”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 361-372.

Çilingiroğlu, Altan, Fulya Dedeoğlu. “Ulucak Höyük Kazıları 2005 Yılı Çalışmaları”, **28. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Çanakkale, 29.05-02.06. 2006, ss. 137-146.

Çilingiroğlu, Altan, Özlem Çevik ve Çiler Çilingiroğlu. “Ulucak Höyük, Towards Understanding The Early Farming Communities of Middle West Anatolia: The Contribution of Ulucak”, **Neolithic in Turkey**, Vol 4, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2013, pp. 139-175.

Çilingiroğlu, Altan, Özlem Çevik ve Çiler Çilingiroğlu. “Ulucak Höyüğü”, **Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları**, Ed. Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz, Gürcan Polat, Ege Üniversitesi, İzmir, 2012, ss. 157-168.

Çilingiroğlu, Altan, Zafer Derin, Eşref Abay, Haluk Sağlamtimür ve İlhan Kayan. “Ulucak Höyük: Excavation Conducted between 1995-2002”, **Ancient Near Eastern Studies**, Vol.: 15, Louvain, 2004, pp. 158-168.

Çilingiroğlu, Çiler ve Canan Çakırlar. “Towards Configuring The Neolithisation on of Aegean Turkey”, **Documenta Prehistorica**, Vol.: XL, 2013, 21-29.

Çilingiroğlu, Çiler, “Introduction”, **Çatalhöyük 2019 Research Project**, 2020, pp. 1-3.

Çilingiroğlu, Çiler, Ahmet Uhri, Berkay Dinçer, Cengiz Gürbıyık, Canan Çakırlar, Gözde Özçolak, Ece Sezgin. “Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015”, **34. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, 23-27.05. 2016, ss. 151-174.

Çilingiroğlu, Çiler, Arkadiusz Marciniak ve Yusuf Benli. “Çatalhöyük 2018”, **41. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Diyarbakır, 17-21.06. 2019, ss. 505-524.

Çilingiroğlu, Çiler, **The Neolithic Pottery of Ulucak in Aegean Turkey: Organization of Production, Interregional Comparasions and Relative Chronology**, BAR International Series 2426, 2012.

Çilingiroğlu, Çiler. “The Aegean Before and Afetr 7000 BC Dispersal: Defining Patterning and Variability”, **Neo-Lithics**, Vol.:1/16, 2017, pp. 32-41.

Çilingiroğlu, Çiler. “The Concept of Neolithic Package: Considering Its Meaning and Applicability”, **Documenta Praehistorica**, Vol.: XXXII, 2005, pp. 1-13

Çilingiroğlu, Çiler. “The Current State of Neolithic Research at Ulucak, İzmir”, **Beginning-New Research in The Appearance of The Neolithic Between Northwest Anatolia and The Carpathian Basin**, Ed. Raiko Krauß, Rahden, 2011, pp. 67-76.

Çilingiroğlu, Çiler, Berkay Dinçer, Ahmet Uhri, Cengiz Gürbıyık, Pınar Özlem Aytaçlar ve Canan Çakırlar (2019). “Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2017”, **36. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, 07-11.05. 2018, ss. 407-429.

Dağtaş, Nihan Dilşad. “Antik DNA ve İnsan Göçleri”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 54, Aktüel Arkeoloji Yayınları, 2016, ss. 22-25.

Dedeoğlu, Fulya, Bora Temür, Erim Konakçı ve Ali Ozan. “Ekşi Höyük 2015-2019: Yukarı Menderes Havzası’nın Neolitik Dönemine İlişkin İlk Sonuçlar ve Gözlemler”, **Arkeoloji Dergisi**, Ed. Nezih Aytaçlar, Eşref Abay, Fulya Dedeoğlu, Aytekin Erdoğan, Cilt: XXIV, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2019, ss. 1-21.

Dedeoğlu, Fulya, H. Hüseyin Baysal, Ali Ozan, Erim Konakçı ve Bora Temür. “Ekşi Höyük 2016 Yılı Kazı Çalışmaları”, **39. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Bursa, 22-26.05. 2017, ss. 553-568.

Dedeoğlu, Fulya, H. Hüseyin Baysal, Erim Konakçı, Ali Ozan ve Bora Temür. “Ekşi Höyük 2015 Yılı Kazı Çalışmaları”, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, Edirne, 23-27.05. 2016, ss. 389-402.

Dedeoğlu, Fulya, H. Hüseyin Baysal, Erim Konakçı, Ali Ozan, Bora Temür, Aydın Cura, Ayşen Çelebi ve Ferhat Erikan. “Ekşi höyük 2017-2018 Yılları Arkeolojik Kazı

Çalışmaları”, **41. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, Diyarbakır, 17-21.06. 2019, ss. 175-190.

Dedeoğlu, Fulya. “Yukarı Menderes Havzası Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimlerinin Materyal Kültür ve İskân Düzeni Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, 2014, ss. 33-56.

Derin, Zafer ve Ertuğ Öner. “Ulucak Höyük Kazıları ve Paleo-Coğrafya Araştırmaları 1995”, **XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Ankara, 27-31.05. 1996, ss. 411-440.

Dietrich, Laura, Julia Meister, Oliver Dietrich, Jens Notroff, Janika Kiep, Julia Heeb, André Beuger ve Beuger Schütt. “Cereal Processing at Early Neolithic Göbekli Tepe, Southeastern Turkey”, **Plos One**, 2019, pp. 1-34.

Dietrich, Oliver ve Jens Notroff. “Göbekli Tepe: Yukarı Mezopotamya’da Sosyal Karmaşıklığın İlk Adımları”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 58, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 65-81.

Dietrich, Oliver, Çiğdem Köksal Schmidt, Jens Notroff ve Klaus Schmidt. Establishing a Radiocarbon Sequence For Göbekli Tepe. State of Research And New Data. **Neolithic**, Vol.: 1/13, 2013, pp. 36-41.

Dietrich, Oliver, Çiğdem Köksal-Schmidt, Cihat Kürkçüoğlu, Jens Notroff ve Klaus Schmidt. “Göbekli Tepe: İnsanoğlunun İlk Tapınağı”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 27, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 50-68.

Dietrich, Oliver, Manfred Heun, Jens Notroff, Klaus Schmidt ve Martin Zarnkow. “The Role Of Cult And Feasting in The Emergence Of Neolithic Communities. New Evidence From Göbekli Tepe, South-Eastern Turkey”, **Antiquity**, Vol.: 86, 2012, pp. 674-695.

Dietrich, Oliver. “Radiocarbon Dating the First Temples of Mankind. Comments on ¹⁴C-Dates from Göbeklitepe”, *Zeitschrift Für Orient-Arcäologie*, Band:4, Deutsches Arcäologisches Institut, 2011, ss. 12-25.

Duru, Güneş ve Mihriban Özbaşaran. “A Non-Domestic Site in Central Anatolia”, *Anatolia Antiqua*, Vol.: XIII, 2015, pp. 15-28.

Duru, Güneş. **Tarihöncesi İnsan-Mekân, Topluluk-Yerleşme İlişkisi: MÖ 9. Bin Yıl Sonu-7. Bin Yıl Başı Aşıklı ve Akarçay Tepe**, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2013.

Duru, Güneş. **Yakındoğu Neolitiğinde Orta Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem Mimarlığındaki Yeri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Duru, Refik ve Gülsüm Umurtak. “Bademağacı Kazıları 2000”, **23. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Ankara, 28.05-01.06. 2001, ss. 237-244.

Duru, Refik ve Gülsüm Umurtak. “Bademağacı Kazıları 2001”, **24. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Ankara, 27-31.05. 2002, ss. 319-328.

Duru, Refik ve Gülsüm Umurtak. “Bademağacı Höyüğü’nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi 1”, **Türkiye Seyehat Acentaları Birliği**, Sayı: 306, 2010, ss. 14-20.

Duru, Refik. “Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları 1993 Yılı Çalışma Raporu”, **Belleten**, Cilt: LX, Sayı: 50, 1993, ss. 783-900.

Duru, Refik. “Bademağacı Kazıları 1993”, **XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Ankara, 30.05-03.06. 1994, ss. 69-77.

Duru, Refik. “Bademağacı Kazıları 2000 ve 2001 Yılları Çalışma Raporu”, **Belleten**, Sayı: 66, 2002, ss. 549-594.

Duru, Refik. “Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Çalışma Raporu”, **Belleten**, Cilt: 68, 2004, ss. 519-560.

Duru, Refik. “Göller Bölgesi Neolitiği: Hacılar, Kuruçay Höyük, Höyücek, Bademağacı”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, pp. 331-361.

Duru, Refik. “Hacılar’ın En Eski Kültürleri Gerçekten Çanak Çömleksiz Neolitik mi İdi?”, **Anadolu Araştırmaları**, 2011, ss. 1-15.

Duru, Refik. **MÖ. 8000’den MÖ. 2000’ e Burdur-Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı**. Suna-İnan Kırarç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2008.

Ercan, Müslüm ve Lee Clare. “Göbekli Tepe’den Son Gelişmeler”, **Aktüel Arkeoloji**, 46. Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 98-103.

Erdoğan, Burçin, Çiğdem Atakuman ve Nejat Yücel. “Gökçeada Uğurlu-Zeytinli 2016 Yılı Kazı Çalışmaları”, **39. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Bursa, 22-26.05. 2017, ss. 151-158.

Erdoğan, Burçin. “A Preliminary Report on The Earliest Neolithic Levels at Uğurlu on The Island of Gökçeada”, **Anatolica**, Vol.: XLIII, 2017, ss. 71-82.

Erdoğu, Burçin. “Uğurlu Zeytinlik: Gökçeada’da Tarih Öncesi Dönemlere Ait Yeni Bir Yerleşme”, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4, 2012, ss. 1-16.

Erim Özdoğan, Aslı. “Çayönü”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 69, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 80-87.

Erim Özdoğan, Aslı. “Çayönü”, **The Neolithic in Turkey, Vol 1**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2011, pp. 185-269.

Erim Özdoğan, Aslı. “Çayönü”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 57-114.

Esin, Ufuk ve Savaş Harmankaya. “Aşıklı Höyük”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 255-272.

Esin, Ufuk ve Savaş Harmankaya. “Aşıklı”, **Neolithic in Turkey**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999, pp.115-132. İstanbul.

Esin, Ufuk, Erhan Bıçakçı, Mihriban Özbaşaran, Nur Balkan-Atlı, Doğan Berker, İclal Yağmur ve A. Korkut Atlı. “Salgave Excavations at The Pre-Pottery Site of Aşıklı Höyük of Central Anatolia”, **Anatolica**, Vol.: XVII, 1991, pp. 123-174.

Esin, Ufuk. “Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray) Kurtarma Kazısı 1989”, **Türkiye Arkeoloji Dergisi**, Sayı: XXIX, 1991, ss. 1-34.

Esin, Ufuk. “On Bin Yıl Öncesinde Aşıklı: İç Anadolu’da Bir Yerleşim Modeli”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme**, Ed. Yıldız Sey, Habitat II, İstanbul, 1996, pp. 31-42.

Esin, Ufuk. “The Aceramic Site of Aşıklı and Its Ecological Conditions Based on Its Floral and Faunal Remains”, **TUBA-AR**, Sayı:1, 1998, ss. 95-103.

Esin, Ufuk. **Paleolitik’ten İlk Tunç Çağ’ın Sonuna Kadar Tarihöncesi Çağların Kapadokyası**, Ed. Metin Sözen, Ayhan Şahenk Vakfı, 1998, ss. 62-123.

Evren, Adil ve Cengiz İçten. “Efes Çukuriçi ve Arvalya (Gül Hanım) Höyükleri”, **VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 1998, ss. 111-134.

Farid, Shahina. “A Review of The Mellaart Level System and The Introduction of a New Phasing System At Çatalhöyük 2008”, **Çatalhöyük 2008 Archive Report**, 2008, pp. 15-29.

Finlayson, Bill ve Cheryl A. Makarewicz. “Contextualising Beidha, Jordan, in The Southern Levantine PPNB: Communal Architecture and Chronology” **Paléorient**, Vol.: 44-1, 2018, pp. 35-55.

Friesem, E. David, Itay Abadi, Dana Shaham ve Leore Grosman. “Lime Plaster Cover Of The Dead 12,000 Years Ago- New Evidence For The Origins Of Lime Plaster Technology”, **Evolutionary Human Sciences**, 1, e9, 2019, pp. 1-23.

Garfinkel, Yosef. “Burnt Lime Products And Social Implications in The Pre-Pottery Neolithic B Villages Of The Near East”, **Paléorient**, Vol.: 13/1, 1987, ss. 69-76.

Garstang, John ve J. B. E. Garstang. **The Story of Jericho**, Marshall, Morgan and Scott, London, 1948.

Garstang, John, I. Ben Dor ve G. M. Fitzgerald. “Jericho: City and Necropolis, Report for Sixty and Concluding Season”, **Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology** 23, 1936, pp. 67-100.

Garstang, John. “City and Necropolis, Fifty Report”, **Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology** 22, 1935, ss.143-184.

Gerritsen, Fokke ve Rana Özbal. “2012 Yılı Barçın Höyük Kazıları”, **35. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Muğla, 27-31.05.2013, ss. 471-485. (Barçın)

Gerritsen, Fokke ve Rana Özbal. “Barçın Höyük A Seventh Millennium Settlement in The Eastern Marmara Region of Turkey”, **Documenta Praehistorica**, Vol.: XLVI, 2019, pp. 58-67. (Seventh)

Gerritsen, Fokke ve Rana Özbal. “Barçın Höyük Excavations, 2007”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 3, Ankara, 26-30.05.2008, ss. 457-464. (Excavation)

Gerritsen, Fokke ve Rana Özbal. “The Barçın Höyük Excavations in 2013-2014”, **Annual Report 2013-2014**, The Netherlands Institute for The Near East”, Leiden, 2013-2014, pp.11-15. (Höyük)

Gerritsen, Fokke, Rana Özbal ve Laurens C. Thissen. “The Earliest Neolithic Levels at Barçın Höyük, Northwestern Turkey”, **Anatolica**, Vol.: XXXIX, 2013, pp. 53-92.

Gerritsen, Fokke, Rana Özbal ve Piet Gerrits. “A Red Floor At Neolithic Barçın Höyük: Special or Not?”, **Metallurgica Anatolica**, Ed. H. Gönül Yalçın, Oliver Stegemeier, Ege Yayınları, İstanbul, pp. 35-44.

Goring Morris, Nigel. (2002). “The Quick and Dead: The Social Context of Aceramic Neolithic Mortuary Practices as Seen From Kfar HaHoresh”, **Life in Neolithic Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentiation**, Ed. Ian Kuijt, Chapter 6, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2002, pp.103-131.

Goring Morris, Nigel. “A PPNB Settlement at Kfar Hahores in Lower Galilee: A Preliminary Report of The 1991 Season”, **Journal of The Israel Prehistoric Society** 24, 1991, pp. 77-101.

Gourdin, W. H ve W. D. Kingery. “The Beginning of Pyrotechnology: Neolithic and Egyptian Lime Plaster”, **Journal of Field Archaeology**, Vol.: 2, 1975, pp. 133-150.

Guilbeau, Denis, Nurcan Kayacan, Çiler Altınbilek Algül, Burçin Erdoğan ve Özlem Çevik. “A Comparative Study of The Initial Neolithic Chipped-stone Assemblages of Ulucak and Uğurlu”, **Anatolian Studies**, Vol.: 69, 2019, pp. 1-20.

Gülçur, Sevil. “Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması”, **XII Araştırma Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1994, ss. 191-215.

Güleç, Ahmet, “Bademağacı Kazıları 2000-2001 Yılları Çalışma Raporu-Bademağacı ENÇ 8 Yapı Katı Taban Harcının Analiz Çalışmaları”, **Belleten**, Cilt: 66, 2002, ss. 574-575.

Hauptmann, Andreas ve Ünsal Yalçın. “Lime Plaster, Cement and The First Pozzolanic Reaction”, **Paléorient**, Vol.: 26/2, 2001, pp. 61-68.

Hauptmann, Harald. “Nevalı Çori ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 131-164.

Hodder, Ian. “Çatalhöyük: The Leopard Changes Its Spots. A Summary of Recent Work”, **Anatolian Studies**, Vol.: 64, 2014, pp. 1-22.

Hodder, Ian. “Introduction: Ending 25 Years of Fieldwork at Çatalhöyük”, **Çatalhöyük 2017 Archive Report**, 2017, pp. 9-13.

Hodder, Ian. **Çatalhöyük: Leoparın Öyküsü**, çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, London, 2006.

Hole, Frank. “Is Size Important? Function and Hierarchy in Neolithic Settlements”, **Life in Neolithic Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentiation**, Ed. Ian Kuijt, Chapter 8, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York 2000, pp. 191-207.

Horejs, Barbara, Bogdana Milić, Felix Ostmann, Ursula Thanheiser, Bernhard Weninger ve Alfred Galik. “The Aegean in The Early 7th Millennium BC: Maritime Networks And Colonization” **Journal Of World Prehistory**, Vol.: 28, No: 4, 2015, pp. 289-330.

Horejs, Barbara. (2012). “Çukuriçi Höyük: A Neolithic And Bronze Age Settlement in The Region Of Ephesos”, **The Neolithic in Turkey**, Ed. Mehmet Özdoğan Neziha Başgelen, Peter Kuniholm, Vol.: 4, Archaeology And Art Publications, İstanbul, pp. 117-131).

Horejs, Barbara. (2017). “The Çukuriçi Höyük Research Project” **Çukuriçi Höyük 1: Anatolia And The Aegean From The 7th to The 3rd Millennium BC**, Ed. Barbara Horejs, Vol.: 5, Oriental And European Archaeology, Austrian Academy Of Sciences, Vienna. 2017, pp. 9-21.

Horejs, Barbara. “Migrating and Creating Social Memories: On The Arrival and Adaptation Of the Neolithic in Aegean Anatolia”, **The Central/Western Anatolian**

Farming Frontier, Ed. Maxime Bрами, Barbara Horejs, Vol. 12, Oriental And European Archaeology, Austrian Academy Of Sciences, Vienna, 2019, pp. 159-180.

Kansu, Şevket Aziz. “Ege (İzmir) Alt Paleolitiğine Ait İlk Notlar”, **Belleten**, Cilt: 27, Sayı: 107, 1963, ss. 485-490.

Karul, Necmi ve Jan-K Bentram. “From Anatolia to Europe: The Ceramic Sequence Of Hoca Çeşme in Turkish Thrace” **Byzas 2- How did Farming Reach Europe?** Ed. Clemens Lichter, Ege Yayınları, İstanbul, 2005, pp. 117-129.

Kenyon, Kathleen. **Excavations at Jericho: The Architecture and Stratigraphy of The Tell**, Volume Three, Ed. Thomas A. Holland The British School of Archaeology in Jerusalem, London, 1981.

Kılınç, Gülşah Merve, Ayça Omrak, Füsun Özer, Torsten Günther, Ali Metin Büyükkarakaya, Erhan Bıçakçı, Douglas Baird, Handan Melike Dönertaş, Ayshin Ghalichi, Reyhan Yaka, Dilek Koptekin, Sinan Can Açı, Poorya Parvizi, Maja Krzewińska, Evangelia A. Daskalaki, Eren Yüncü, Nihan Dilşad Dağtaş, Andrew Fairbairn, Jessica Pearson, Gökhan Mustafaoğlu, Yılmaz Selim Erdal, Yasin Gökhan Çakan, İnci Togan, Mehmet Somel, Jan Storå, Mattias Jakobsson ve Anders Götherström. “The Demographic Development of The First Farmers in Anatolia”, **Current Biology**, Vol.: 26, 2016, pp. 2659-2666.

Kirkbride, Diana. “Beidha 1965: An Interim Report”, **Palestine Exploration Quarterly**, Vol.: 99:1, 1967, pp. 5-13.

Kirkbride, Diana. “Beidha 1967: An Interim Report”, **Palestine Exploration Quarterly**, Vol.: 100:2, 1968, pp. 84-96.

Kirkbride, Diana. “Beidha: 1965 Campaign”, **Archaeology**, Vol.: 19, No.: 4, Archaeological Institute of America, 1966, pp. 268-272.

Kirkbride, Diana. “Beidha: An Early Neolithic Village in Jordan”, **Archaeology**, Vol.: 19, No.: 3, Archaeological Institute of America, 1966, pp. 199-207.

Knapp, A. Bernand. **The Archaeology Of Cyprus, From Earliest Prehistory Throug The Bronze Age**, Cambridge University Press, 2013.

Kodaş, Ergül ve Nihat Erdoğan. “Boncuklu Tarla 2017 Yılı Kazıları”, **40. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Çanakkale, 07-11.05. 2019, ss. 693-710.

Kodaş, Ergül. (2019). “Un Nouveau Site du Néolithique Précéramique dans la Vallée du Haut Tigre: Résultats Préliminaires de Boncuklu Tarla. A New Aceramic Neolithic Site in The Upper Tigris Valley: Preliminary Results Of Boncuklu Tarla’”, **Neo-Lithics**, Vol.: 19, 2019, pp. 3-15.

Kodaş, Ergül. “Yakın Doğu’da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de Yerleşik Yaşam ve Depolama Birimleri Üzerine Bazı Gözlemler: Boncuklu Tarla Örnekleri”, **Anatolia** **46**, 2020, ss. 123-146.

Korkut, Taner, Turan Takaoğlu ve Burçin Erdoğan. (2014). “Girmeler Mağarası/Höyüğü”, **36 Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Gaziantep, 2014, ss. 641-644.

Kuijt, Ian. “Life in Neolithic Farming Communities: An Introduction”, **Life in Neolithic Farming Communities Social Organization, Identity, and Differentiation**, Ed. Ian Kuijt, Chapter 1, Kluwer Academic Publishers, London, 2002, pp. 3-11.

Matthews, Roger ve Ian Hodder. “Introduction”, **Çatalhöyük 1993 Archive Report**, 1993, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1993/ar93_01.html

Matthews, Wendy. Micromorphology Archive Report, **Çatalhöyük Research Project**, 1999, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1999/ar99_06.html

McCartney, Carole. “Outside The Corridor? The Neolithisation Of Cyprus”, **The Development of Pre-State Communities in The Ancient Near East: Studies in Honour Of Edgar Peltenburg**, Ed. Diane Bolger, Louise C. Maguire, BANES Monograph, Part 5, Oxbow, Oxford, 2010, pp. 184-196.

Mellaart, James. “Excavations at Çatal Hüyük, 1965. Fourth Preliminary Report”, **Anatolian Studies**, Vol.: 16, British Institute at Ankara, 1966, pp. 165-191.

Mellaart, James. “Excavations at Çatal Hüyük, Third Preliminary Report, 1963”, **Anatolian Studies**, Vol.: 14, British Institute at Ankara, 1964, pp. 39-119.

Mellaart, James. “Excavations At Hacilar First Preliminary Report”, **Anatolian Studies**, Vol.: 8, British Institute at Ankara, 1958, pp. 127-156.

Mellaart, James. “Excavations At Hacilar Fourth Preliminary Report”, **Anatolian Studies**, Vol.: 11, British Institute at Ankara, 1961, pp. 39-75.

Mellaart, James. **Çatal Hüyük A Neolithic Town in Anatolia**, Thame And Hudson, London, 1967.

Mellaart, James. **Çatalhöyük Anadolu’da Bir Neolitik Kent**, çev. Gökçe Bike Yazıcıoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Mellaart, James. **Excavations At Hacilar 2**, Site Photographs. British Institute of Archaeology Ankara, Edinburgh University Press, 1970.

Mellaart, James. **Excavations At Hacilar I**, Occasional Monograph Series, Vol.: 9. British Institute of Archaeology Ankara, Edinburgh University Press, 1970.

Mustafaoğlu, Gökhan. “Neolitik Boncuklu Höyük”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı: 275, 2017, ss. 31-37.

Nigro, Lorenzo. “Beheaded Ancestors. Of Skulls and Statues in Pre-Pottery Neolithic Jericho.”, **Scienze dell’Antichità**, Vol.: 23:3, 2017, pp. 3-30.

Nigro, Lorenzo. “Tell es-Sultan 2015 A Pilot Project for Archaeology in Palestine”, **Near Eastern Archaeology**, Vol.: 79: 1. 2016, pp. 4-17.

Notroff, Jens, Oliver Dietrich, Joris Peters, Nadja Pöllath ve Çiğdem Köksal Schmidt. “Uygarlığın Doğuşunda Göbekli Tepe”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, 2015, ss. 52-69.

Öner, Ertuğ, Serdar Vardar, Aylin Karadaş ve Rifat İlhan. “Ekşi Höyük Çevresinde (Çal-Denizli) Delgi Sondaj Yöntemli Paleocoğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları”, **1st Istanbul International Geograpyhy Congress**, İstanbul, 2019, ss. 448-449.

Özbal, Rana ve Fokke Gerritsen. “2009 Yılı Barcın Höyük Kazıları”, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, İstanbul, 24-28.05.2010, ss. 198-208.

Özbaşaran, Mihriban ve Güneş Duru. “Aşıklı Höyük’te İlk Yerleşim, En Eski Topluluk ve Yaşam”, **39. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, Bursa, 2017, ss. 447-487.

Özbaşaran, Mihriban, Güneş Duru, Burçin Erdoğan, Nurcan Kayacan ve Yücel Kiper. “Musular Kazı Araştırma Projesi, 2003-2004”, **27. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Antalya, 30.05-03.06. 2005, ss. 241-248.

Özbaşaran, Mihriban, Güneş Duru, Didem Teksöz, Sinan Omacan. “Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük”, **TUBA-Kültür Envanteri Dergisi**, Sayı: 8, 2010, ss. 215-228.

Özbaşaran, Mihriban, Güneş Duru, Nurcan Kayacan ve Hjlke Buitenhuis. “Musular: The 8th Millennium cal. BC. Satellite Site of Aşıklı”, **The Neolithic in Turkey, Vol. 3**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2012, pp. 159-180.

Özbaşaran, Mihriban, Güneş Duru, Nurcan Kayacan, Burçin Erdoğan ve Hjlke Buitenhuis (2007). “Musular: 1996-2004: Genel Değerlendirme”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, pp. 273-283.

Özbaşaran, Mihriban. (2011). “The Neolithic on The Plateau”, **The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10,000-323 BCE**, Ed. Gregory McMahon, Sharon Steadman, Chapter 5, Oxford University Press, Oxford, 2011, pp. 99-124.

Özbaşaran, Mihriban. “Aşıklı”, **The Neolithic in Turkey, Vol. 3**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology And Art Publications, İstanbul, 2012, pp. 135-158.

Özbaşaran, Mihriban. “Musular-Aşıklı İlişkisinde Kireç Tabanlı Yapılar”, **Ufuk Esin’e Armağan, Köyden Kente, Yakınoğlu’da İlk Yerleşimler**, Ed. Mehmet Özdoğan, Harald Hauptmann, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, pp. 361-372.

Özbaşaran, Mihriban. “Orta Anadolu’nun Neolitikleşme Sürecinde Aşıklı”, **Colloquium Anatolicum**, Vol.: XII, 2013, ss. 1-14.

Özbaşaran, Mihriban. “Re-starting at Aşıklı”, **Anatolia Antiqua**, Vol.: XIX, 2011, pp. 27-37.

Özbşaran, Mihriban ve Muhsin Endoğru. “Musular 1988 Yılı Kazısı” **21. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 1, Ankara, 1999, ss. 81-92.

Özbşaran, Mihriban ve Muhsin Endoğru. “Musular 1997 Yılı Kazısı”, **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, Tarsus, 25-29.05. 1998, ss. 631-645.

Özdoğan, Mehmet ve Aslı Özdoğan. “Çayönü: A Conspectus of Recent Work”, **Paléorient**, Vol.: 15-1, Année, 1989, pp. 65-74.

Özdoğan, Mehmet. “Arkeolojide Yeni Bir Dönemi Başlatan İsim Braidwood’lar”, **Tarihöncesi İnsanları**, çev. Bilge Altınok, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, pp. VII-XXII.

Özdoğan, Mehmet. “Arkeolojik Veriler Açısından Bir Değerlendirme”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 54, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 46-59.

Özdoğan, Mehmet. “Göbekli Tepe’yi Anlamak: Göbekli Tepe’nin Uygarlık Tarihi İçindeki Yeri”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 46, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 38-51.

Özdoğan, Mehmet. “Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kùltürleri”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, pp. 401-426.

Özdoğan, Mehmet. “Neolithic Sites in Marmara Region: Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Toptepe, Hoca Çeşme And Aşğı Pınar”, **Neolithic in Turkey**, Vol.: 5, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen ve Peter Kuniholm, Archaeology And Art Publications, İstanbul, 2013, pp. 167-269.

Özdoğan, Mehmet. “Neolitik Yaşamı Yeniden Düşünmek”, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı: 27, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 38-51.

Özdoğan, Mehmet. “Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya’da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları”, **TÜBA-AR**, Sayı: 1, 1998, ss. 63-94.

Perlès, Catherine. **The Early Neolithic in Greece**, University Press, Cambridge, 2001.

Renfrew, Colin ve Paul Bahn. **Arkeoloji**, çev: Gürkan Ergin, Homewer Kitabevi, İstanbul, 2017.

Rollefson, Gary O. “Ain Ghazal (Jordan): Ritual and Ceremony III”, **Paléorient**, Vol.: 24, 1998, pp. 43-58.

Rollefson, Gary O. “Ritual and Social Structure at Neolithic Ain Ghazal” **Life in Neolithic Farming Communities. Social Organization, Identity, and Differentiation**, Ed. Ian Kuijt, Chapter 7, Kluwer Academic Publishers, 2002, pp. 165-188.

Rollefson, Gary O. ve Zeidan Kafafi. “The 1996 Season at Ayn Ghazal: Preliminary Report”, **Annual of The Department of Antiquities of Jordan**, Vol.: XLI, 1967, pp. 27-48.

Rollefson, Gary O., Alan H. Simmons ve Zeidan Kafafi. “Neolithic Cultures at ‘Ain Ghazal’ Jordan”, **Journal of Field Archaeology**, Vol.: 19, No.: 4, 1992, pp. 443-470.

Ronen, A., A. Bentur, I. Soroka. “A Plastered Floor From The Neolithic Village, Yiftahel (Israel)”, **Paléorient**, Vol.: 17/2, 1991, pp. 149-155.

Roosevelt, Christopher H., Berkay Dinçer, Christina Luke ve Çiler Çilingiroğlu. “A Lower Paleolithic Assemblage From Western Anatolia: The Lithics From Bozyer”, **Quaternary International**, 552, 2019, pp. 66-84.

Sala, Maura. “Garstang’s North-Eastern Trench: Archaeological Evidences”, **Tell es-Sultan/Jericho in The Context of The Jordan Valley**, Ed. Lorenzo Negro, Hamdan Taha, Roma La Sapienza Studies on The Archaeology of Palestine and Transjordan, Roma, 2006, pp. 267-287.

Sala, Maura. “The Archaeological Expeditions to The Tell es-Sultan 1868-2012”, **Archaeology in The Land of Tells and Ruins**, Ed. Bart Wagemakers, Chapter 6, Oxbow Books, 2014, pp. 117-130.

Sampson, Adamantios, Malgorzata Kaczanowska ve Janusz K. Kozlowski. “Mesolithic Occupations and Enviroments on The Island of Ikaria, Aegean, Greece”, **Floia Quaternaria 80**, Kraków, 2012, pp. 5-40.

Schmidt, Klaus. “Die Steinzeitlichen Heiligtümer am Göbekli Tepe”, **Colloquium Anaticum-Anadolu Sohbetleri**, Ed. Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan, Hasan Peker, Y. Gürkan Ergin, VII. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2008, pp. 59-85.

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe 2006 Yılı Kazısı”, **29.Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 2, Koceli, 28.05-01.06. 2007, ss. 417-428.

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe 2010 Yılı Raporu”, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 3, Malatya, 23-28.05. 2011, ss. 319-340.

Schmidt, Klaus. “Göbekli tepe Excavations 2005”, **28. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 2, Çanakkale, 29.05-02.06. 2006, ss. 97-110.,

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe Kazısı 2008 Yılı Raporu”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 1, Denizli, 25-29.05. 2009, ss. 241-264.

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe”, **The Neolithic in Turkey, Vol. 2**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2011, pp. 41-83.

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, pp. 115-129.

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe-Southeastern Turkey. The Seventh Campaign, 2001”, **Neo-Lithics**, Vol.: 1/02, 2002, pp. 23-25.

Schmidt, Klaus. “Göbekli Tepe-The Stone Age Sanctuaries. New Result of Ongoing excavations with a special focus on Sculptures and High Reliefs”, **Documenta Praehistorica**, Vol.: XXXVII, 2010, pp. 239-256.

Schmidt, Klaus. **Göbekli Tepe: En Eski Tapınağı Yapanlar**, çev. Rüstem Aslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.

Swinnen, Ingrid Moriah. “Curvilinear Domestic Structure in The Prehistoric Eastern Mediterranean Region and Evidence From The Early Bronze I Period at al-Lahun in Jordan”, **Akkadica Supplementum**, 2014, pp. 43-70.

Takaoğlu, Turan, Taner Korkut, Burçin Erdoğan ve Gül Işın (2014). “Archaeological Evidence for 9th and 8th Millennia BC at Girmeler Cave Near Tlos in SW Turkey”, **Documenta Praehistorica**, Vol.: XLI, pp. 111-118.

Takaoğlu, Turan, Taner Korkut. “M.Ö. 9. Bin Yıl Sonunda Girmeler Mağarası”, **Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı’ya Sunulan Yazılar**, Ed. Aydın Erön, Emre Erdan, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2019, ss. 485-500.

Tarkan, Duygu. **Doğu Çatalhöyük Neolitik Dönem Çanak Çömleğinin Kil Kullanımı ve Kaynakları Bakımından İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Thuesen, I., R. Gwozdz. “Lime Plaster in Neolithic Hama, Syria. A Preliminary Report”, **Paléorient**, Vol.: 8/2, 1982, pp. 99-103.

Todd, Ian. “Kalavassos Tenta Revisited”, **The Earliest Prehistory of Cyprus, From Colonization to Exploitation**, Ed. Stuart Swing, Cyprus American Archaeological Research Institute Monograph Series, Vol.: 2, American Schools of Oriental Research, Boston, 2001, pp. 95-108.

Todd, Ian. “Vasilikos Valley Project: Fourth Preliminary Report, 1979-1980”, **Journal of Field Archaeology**, Vol.: 9, No. 1, 1982, pp. 35-77.

Todd, Ian. “Vasilikos Valley Project: Second Preliminary Report”, **Journal of Field Archaeology**, Vol.: 5, No. 2, 1978, pp. 161-195.

Todd, Ian. “Vasilikos Valley Project: Third Preliminary Report, 1978”, **Journal of Field Archaeology**, Vol.: 6, No. 3, 1979, pp. 265-300.

Todd, Ian. **Vasilikos Valley Project 6: Excavations at Kalavassos-Tenta Volume I**, Göteberg: Studies in Mediterranean Archaeology, 1987.

Umurtak, Gülsün. “Burdur-Antalya Bölgesi’nde Neolitik Çağ Mimarlık Gelenekleri”, **Colloquium Anatolicum**, Vol.: IV, 2005, ss. 1-15.

Weiss, Ehud ve Daniel Zohary. “The Neolithic Southwest Asian Founder Crops, Their Biology and Archaeobotany”, **Current Anthropology**, Vol.: 52, Supplement 4, 2011, pp. 257-254.

Weninger, Bernhard, Eva Alram-Stern, Eva Bauer, Lee Clare, Uwe Danzeglocke, Olaf Jöris, Claudia Kubatzki, Gary Rollefson, Henrieta Todorova ve Tjeerd van Andel. “Climate Forcing Due to The 8200 cal yr BP Event Observed at Early Neolithic Sites in The Eastern MEditerranean”, **Quaternary Research**, Vol.: 66, 2006, pp. 401-420.

Yaka, Reyhan, Igor Mapelli, Damla Kaptan, Ayça Doğu, Maciej Chyleński, Ömür Dilek Erdal, Dilek Koptekin, Kıvılcım Başak Vural, Alex Bayliss, Camilla Mazzucato, Evrim Fer, Sevim Seda Çokoğlu, Vandela Kempe Lagerholm, Maja Krzewińska, Cansu Karamurat, Hasan Can Gemici, Arda Sevkari, Nihan Dilşad Dağtaş, Gülşah Merve Kılınç, Donovan Adams, Arielle R. Munters, Ekin Sağlıcan, Marco Milella, Eline M. J. Schotsmans, Erineç Yurtman, Mehmet Çetin, Sevgi Yorulmaz, N. Ezgi Altınışik, Ayshin Ghalichi, Anna Juras, C. Can Bilgin, Torsten Günther, Jan Storå, Mattias Jakobsson, Maurice de Kleijn, Gökhan Mustafaoğlu, Andrew Fairbairn, Jessica Pearson, İnci Togan, Nurcan Kayacan, Arkadiusz Marciniak, Clark Spencer Larsen, Ian Hodder, Çiğdem Atakuman, Marin Pilloud, Elif Süner, Fokke Gerritsen, Rana Özbal, Douglas Baird, Yılmaz Selim Erdal, Güneş Duru, Mihriban Özbaşaran, Scott D. Haddow, Christopher J. Knüsel, Anders Götherström, Füsün Özer ve Mehmet Somel. “Variable Kinship Patterns in Neolithic Anatolia Revealed by Ancient Genomes”, **Current Biolog**, Vol.: 31, 2021, pp. 1-14.

Zeder, Melinda A. “Domestication and Early Agriculture in The Mediterranean Basin: Origins, Diffusion, and Impact”, **PNAS**, Vol.: 105, No. 33, 2008, pp. 11597-11604.

Zeder, Melinda A. “The Initial Domestication of Goats (*Capra hircus*) in The Zagros Mountains 10.000 Years Ago” **Science**, Vol.: 287, 2000, pp. 2254-257.

Zeder, Melinda A. “The Origins of Agriculture in The Near East”, **Current Anthropology** Vol.: 52, 2011, pp. 221-235.

Zohary, Daniel ve Maria Hopf. “Domestication of Pulses in The Old World, **Science**, Vol.: 182, No.: 4115, 1973, pp. 887-894.

Zohary, Daniel, Ehud Weiss ve Maria Hopf. (2012). “Current State of The Art”, **Domestication of Plants in The Old World-The Origin and Spread of Domesticated Plants in South- West Asia, Europe, and Mediterranean Basin**, Chapter 1, Oxford University Press, 2012, pp. 1-8.

Zvelebil, Marek. “The Agricultural Transition and The Origins of Neolithic Society in Europe”, **Documenta Praehistorica**, Vol.: XXVIII, 2001, pp. 1-26.

<http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/All/F9048934D768E989C225719B003413CE?OpenDocument>

<http://www.tayproject.org/>

<https://www.14sea.org/>

<https://www.dainst.org/documents/10180/1815404/eJB+2015s.pdf/892969a0-f756-4229-8b06-089a55409d08>

https://www.exoriente.org/associated_projects/ppnd_site.php?s=

ŞEKİL KAYNAKÇASI

- Şekil 1: Rollefson, Cerenomy, s. 44.
- Şekil 2: Rollefson, Cerenomy, s. 48.
- Şekil 3: Rollefson ve Kafafi, s. 31.
- Şekil 4: Rollefson, Cerenomy, s. 49.
- Şekil 5: Nigro, Jericho, s. 3.
- Şekil 6: Garstang vd PL.LII.c' den aktaran Sala, Evidences, s.274.
- Şekil 7: Nigro, Jericho, s. 22.
- Şekil 8: Nigro, Jericho, s. 18.
- Şekil 9: Kirkbride, Beidha, s. 201.
- Şekil 10: Kirkbride, Beidha, s. 202.
- Şekil 11: Todd, Third, s. 267.
- Şekil 12: Todd, Fourth, s. 41.
- Şekil 13: Clarke ve Wasse, s. 16.
- Şekil 14: Erim Özdoğan, Çayönü, s. 260.
- Şekil 15: Erim Özdoğan, Çayönü, s. 260.
- Şekil 16: Erim Özdoğan, Çayönü, s. 261.
- Şekil 17: Schmidt, Eski, s. 294.
- Şekil 18: Schmidt, Eski, s. 171.
- Şekil 19: Schmidt, Stone, s. 252.
- Şekil 20: Becker ve diğerleri, s. 25.
- Şekil 21: Dietrich ve diğerleri, Role, s. 679.
- Şekil 22: Kodaş ve Erdoğan, s. 707.
- Şekil 23: Kodaş, Depolama, s. 144.
- Şekil 24: Kodaş, Depolama, s. 144.
- Şekil 25: Özbaşaran, Aşıklı, s. 150.
- Şekil 26: Özbaşaran, Aşıklı, s. 150.
- Şekil 27: Duru, Doktora, s. 336.
- Şekil 28: Duru, Doktora, s. 352.
- Şekil 29: Özbaşaran ve diğerleri, Musular, s. 174.
- Şekil 30: Çatalhöyük Research Project.

Şekil 31: Mellaart, Recent, s. 159.

Şekil 32: Mellaart, Recent, s. 168.

Şekil 33: Cessford, Pre, s. 61.

Şekil 34: Çatalhöyük Research Project.

Şekil 35: Cessford, Pre, s. 83.

Şekil 36: Mellaart, Recent, s. 159.

Şekil 37: Baird ve Baysal, s. 269.

Şekil 38: Baird, Camp, s. 214

Şekil 39: Mellaart, Fourth, ss. 55, 72.

Şekil 40: Mellaart, Fourth, s. 64.

Şekil 41: Duru, Raporu, Levha 1-1.

Şekil 42: Duru, Raporu, Levha 5-2.

Şekil 43: Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 14.

Şekil 44: Dedeoğlu ve diğerleri, Menderes, s. 14.

Şekil 45: Çilingiroğlu ve diğerleri, Farming, s. 158.

Şekil 46: Çevik ve Abay, s.188.

Şekil 47: Çilingiroğlu, Current, s. 69.

Şekil 48: Horejs, Çukuriçi, s. 11.

Şekil 49: Horejs, Çukuriçi, s. 16.

Şekil 50: Horejs ve diğerleri, Maritime, s. 300.

Şekil 51: Takaoğlu ve diğerleri, s. 113.

Şekil 52: Takaoğlu ve diğerleri, s. 113.

Şekil 53: Takaoğlu ve diğerleri, s. 114.

Şekil 54: Takaoğlu ve Korkut, s. 498.

Şekil 54: Takaoğlu ve diğerleri, s. 116.

Şekil 55: Erdoğu, Preliminary, s. 72.

Şekil 56: Erdoğu, Preliminary, s. 74.

Şekil 57: Özdoğan, Marmara, s. 231.

Şekil 58: Gerritsen ve diğerleri, Red, s. 38.

Şekil 59: Özdoğan, Marmara, s. 231.

Şekil 60: Özdoğan, Marmara, s. 2

EKLER

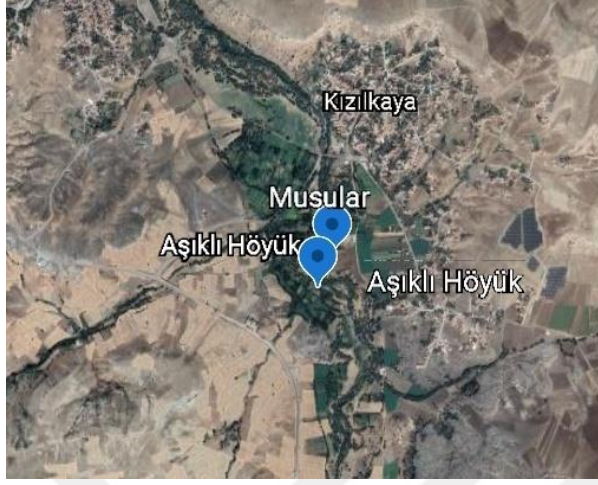
Ek 1: Levant ve Kıbrıs'da boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimleri gösteren yerleşimler.

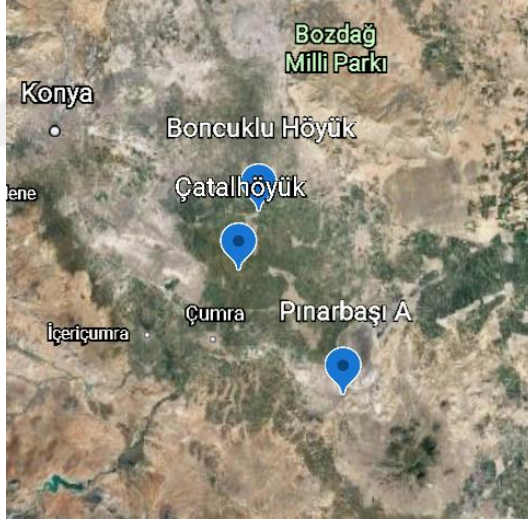
Ek 2: Güneydoğu Anadolu bölgesinde boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

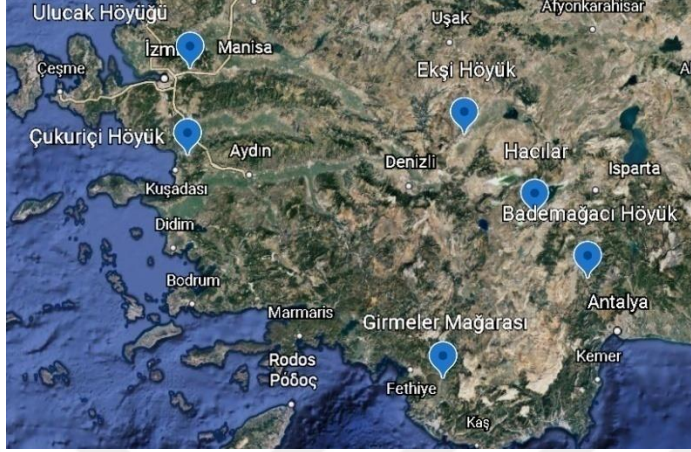
Ek 3: Kapadokya Ovasında boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 4: Konya Ovasında boyalı kireç tabanlı yapıların ve boyalı tabanların bulunduğu yerleşimler.

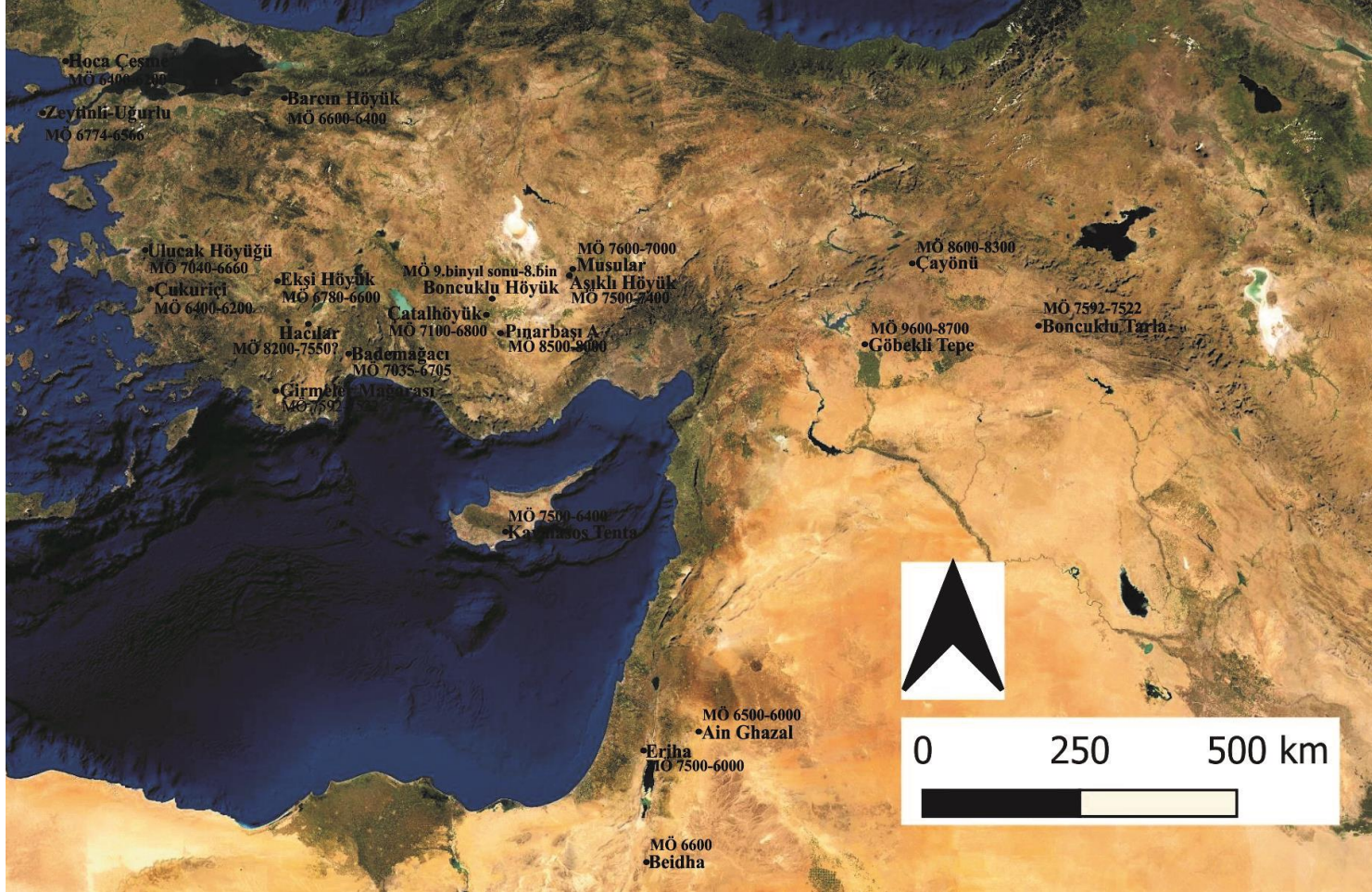
Ek 5: Göller Bölgesi ve Batı Anadolu Bölgesinde boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 6: Kuzey Ege, Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da boyalı kireç tabanlı yapıların bulunduğu yerleşimler.

Ek 7: Boyalı kireç tabanların ve kırmızı boyalı tabanların olduğu yerleşimleri gösteren harita.

Ek 8: Yakındoğu ve Anadolu’da kazısı yapılan, yapılmakta olan boyalı kireç tabanlı yapıların ait olduğu tabaka ve tabakanın tarih aralığı.

YERLEŞİM ADI	TABAKA TARİH ARALIĞI	TABAKA
Göbekli Tepe	9600-8700	III. tabaka
Çayönü	8600-8300	I.evre-Hücre Planlı Yapılar evresi/c1
Pınarbaşı A	8500-8000	
Girmeler Mağarası	8216-7960	Akeramik Tabaka
Boncuklu Höyük	9.binyıl sonu-8. binyıl	
Hacılar Höyük	8200-7550 (tartışmalıdır)	Akeramik V
Musular	7600-7000	Çanak Çömleksiz Neolitik
Boncuklu Tarla	7592-7522	2. tabaka
Aşıklı Höyük	7500-7400	2.tabaka (C-A evresi)
Ain Ghazal	7500-6400	LPNNB
Tenta	7500-6400	Tenta 4-2
Eriha	7500-6000	Garstang XI-X Kenyon PPNB
Çatalhöyük	7100-6800	Pre-XII.D
Ulucak Höyük	7040-6660	VII tabaka
Bademağacı	7035-6705	ENI-8
Zeytinli-Uğurlu	6774-6566	VI.2
Ekşi Höyük	6750-6600	7-6. tabakalar
Çukuriçi	6680-6600	XIII
Beidha	6600-PPNB	II. tabaka-C tabakası
Barcın Höyük	6600-6400	VId1
Hoca Çeşme	6400-6250	7. tabaka

Ek 9: Yerleşim Kronolojisini gösteren tablo.

	MÖ 9,500-8600	MÖ 8600-8300	MÖ 8300-7900	MÖ 7900-7100	MÖ 7100-6600	MÖ 6600-6200
LEVANT				Eriha		Ain Ghazal Beidha
KIBRIS				Tenta		
GD ANADOLU	Göbekli Tepe	Çayönü		Boncuklu Tarla		
KAPADOKYA				Aşıklı Musular		
KONYA OVASI					Çatalhöyük	
GB ANADOLU			Girmeler Mağarası			
İÇBATI ANADOLU					Ekşi Höyük	
GÖLLER BÖLGESİ			Hacılar?		Bademağacı	
KIYI EGE					Ulucak	Çukuriçi
KB ANADOLU						Zeytinli- Uğurlu Barcın
TRAKYA						Hoca Çeşme

Ek 10: Taban türleri ve yapı formları.

Yerleşimler	Yapı Formları							
	Terrazzo taban	Kireç taban	Boyalı taban	Ovalimsi	Yuvarlak	Apsidal	Dörtgen	Belirsiz
Ain Ghazal		+			+	+		
Eriha		+					+	
Beidha		+					+	
Tenta		+			+			
Çayönü	+						+	
Göbekli Tepe	+			+				
Boncuklu Tarla	+						+	
Aşıklı		+					+	
Musular		+					+	
Çatalhöyük		+					+	
Boncuklu Höyük			+	+				
Pınarbaşı A			+					+
Hacılar		+					+	
Bademağacı		+						+
Ulucak		+					+	
Çukuriçi		+					+	
Girmeler Mağarası	+	+					+	+
Zeytinli-Uğurlu		+						+
Barcın Höyük			+				+	
Hoca Çeşme		+			+			

Ek 11: Boyalı kireç taban teknolojisine ilişkin notlar.

Yerleşimler	Boyalı kireç taban teknolojisine ilişkin notlar							
	Boyalı kireç tabanın ait olduğu yapı	Taban kalınlığı	Yenileme evresi	Katkı maddesi	Bezeme	Bezeme tanımı	Boya rengi	Bölgesel özellikler
Ain Ghazal	Apsidal Bina N2a	?	?	?	-	-	Kırmızı	-
Ain Ghazal	Apsidal Bina (merkez)	?	?	?	-	-	Kırmızı	-
Ain Ghazal	Apsidal Bina (doğu)	?	1+	?	+	Bant Dama tahtası	Kırmızı	
Ain Ghazal	CB 1	?	8	?	-	-	Kırmızı	-
Ain Ghazal	CB 2	?	1	?	-	-	Kırmızı	-
Eriha	Birden fazla yapı içinde	?	?	Kireçtaşı	-	-	Kırmızı, kahverengi, pembemsi	-
Beidha	Geniş yapı	?	5+	?	+	Kırmızı renkte bant çekilmiştir.	?	-
Tenta	Yapı 17	8-9 cm	4	?	-	-	Kırmızı	-
Tenta	Yapı 36	?	2	?	-	-	Kırmızı	-

Çayönü	Terrazzo Yapısı	12 cm		Saf kireç (küçük kireç parçaları, pembemsi kireç)	+	Beyaz taşlardan yapılmış iki şerit halinde çizgi	Pembemsi-kırmızı	Pembemsi kireç taşı
Göbekli Tepe	B Yapısı	?	?	?	-	-	Kırmızı?	Kireçtaşı alanda
Göbekli Tepe	F Yapısı	?	?	?	-	-	Kırmızı?	Kireçtaşı alanda
Boncuklu Tarla	Terrazzo Binası	?	?	?	-	-	Kırmızı	-
Aşıklı	T Yapısı	6-8 cm	1+	Tüf, su, kırık obsidyen, cam ve kuvars	-	-	Kırmızı, sarı	Katkı malzemesinde volkanik malzeme
Musular	A Yapısı	1 cm	2	Kireç, tüf, ezilmiş hayvan kemiği	-	-	Kırmızı	Katkı malzemesinde volkanik malzeme
Çatalhöyük	Pre. XII.D (kireç taban parçaları)	5-12 mm		Alçı, küçük taşçık	-	-	Kırmızı, sarı, pembe	-
Çatalhöyük								
Boncuklu Höyük	6, 9, 1 ve 2 nolu yapılar	-	-		+	-	Turuncu, kırmızı	

Pınarbaşı A	B3	?	7	Beyaz toprak	-	-	Kırmızı	Beyaz toprak
Hacılar	Birden fazla yapı	?	?	?	+	Bant şeklinde bezeme	Koyu kırmızı, açık kırmızı	-
Bademağacı		?		Kum, çakıl	-	-	Koyu kırmızı, siyahımsı	-
Ekşi höyük	7.tabaka yapısı	2 cm	5	Küçük taşçık, kum	-	-	Kırmızı, krem, siyah, gri	-
Ekşi höyük	6.tabaka yapısı	2 cm	4	Küçük taşçık, kum	+	Bant, testere dişi ve düz çizgi şeklinde boya bezeme.	Kırmızı	-
Ulucak	Bina 42	1 cm	?	?	-	-	Kırmızı	-
Ulucak	Bina 43	1 cm	?	?	-	-	Kırmızı	-
Çukuriçi	Kompleks 24	?	2/3	?	-	-	Parlak kırmızı	-
Girmeler Mağarası	A açması	?	2+	Küçük taş	-	-	Kırmızı?	-
Girmeler Mağarası	D açması	9-12 cm	9	Yanmış kireç, kırılmış kireçtaşı	-	-	Kırmızı?	-
Zeytinli-Uğurlu		?	?	?	-	-	Kırmızı	-
Barcın Höyük	Yapı 19	0.5 cm	?	?	-	-	Soluk kırmızı	-

Hoca eşme		?	3+	Küçük çakıl taşları	-	-	Sarı, Kırmızı	-
------------	--	---	----	---------------------	---	---	---------------	---

Ek 12: Yapıların işleve yönelik notları.

	İşlev	İşleve yönelik notlar	
Ain Ghazal	Özel amaç	Konut/özel olmayan yapıların tabanları	
Eriha	Özel amaç	Tapınak	
Beidha	Özel amaç	Boyut, plan, merkezde	
Tenta	Belirsiz	Kırmızı taban	
Çayönü	Özel amaç	Konum, plan, boyut, yapı içi öğeleri, taban	
Göbekli Tepe	Ritüel	Kutsal alan	
Boncuklu Tarla	Kamusal Bina	Mezar yok, depolama birimleri ile ilişkili. Depolama alanı.	
Aşıklı	Özel amaç	Konum, plan, yapı içi özellikleri	
Musular	Ritüel	Yerleşimde günlük yaşam belirtisi yok, genel anlamda ritüel	
Çatalhöyük	Ritüel/sembolik	Kireç taban ikincil kullanım	
Boncuklu Höyük	Ritüel	Evin bölümlerini vurgulama	
Pınarbaşı A	Ritüel?	Kırmızı renk	
Hacılar	Belirsiz	Özel odalar kireçle kaplı!	Temiz, taban üstü buluntu yokluğu
Bademağacı	Belirsiz		Veri eksikliği

Ekşi Höyük 7. tabaka	Özel amaç	Ocak tabanının yapı tabanı ile aynı olması, günlük tüketime dayalı veri olmaması	
Ekşi Höyük 6. tabaka	Belirsiz		Taban üstü buluntu eksikliği, yapıyla bağlantılı mimari öğelerin yokluğu
Ulucak Höyüğü	Belirsiz/Şölen?	Bilinçli temiz, öğütme taşının aynı yere yeniden konması, Günlük işlerle dayalı veri yok, binalar uzun süre aynı yerde, güneyinde fazla kül, kemik-şölen	Bilinçli temiz, yapı içinden az sayıda buluntu
Çukuriçi	Domestik	Ocak, hammadde depolama	
Girmeler Mağarası D açması	Ritüel	8 evreli yangın dolgusu,kasıtlı yangın buğday taneleri, terke etme ritüeli, +terrazzo tabanların olası varlığı	
Uğurlu	Belirsiz		Kısıtlı alanda, parçalar şeklinde
Barcın Höyük	Özel amaç	Diğer yapılara göre özenle temiz bırakılmış, günlük işlere dayalı mimari öğeler yok	
Hoca Çeşme	Özel amaç	Diğer yapılara göre büyük	

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu tez konusu bana öneren, beni yönlendiren, tezimin her detayı ile ilgilenen, yönlendirmeleriyle bana farklı bakış açıları sağlayan, tez danışmanım Çiler Çilingiroğlu'na çok teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Tez sürecinde manevi desteklerini benden esirgemeyen lisans arkadaşlarım Selver Arslan, Elvan Başdınç, Ümmühan Kapar'a, aynı ekipte çalışmaktan mutluluk duyduğum Ece Dinçerler, Ece Sezgin, Gizem Akcan, Begün Karagöz, Günay Dinç, Sinem Bejna Demir ve Canan Karataş Yüksel'e her zaman yanımda oldukları için çok teşekkür ederim. Kısa süre de olsa aynı projede çalışma fırsatı bulduğum ekip arkadaşlarım olan Onur Yüksel, Katarzyna Harabasz, Jędrzej Hordecki, Carlos Santiago'ya özellikle kaynakça desteklerinden dolayı teşekkür ederim. İlk arazi deneyimini yaşayım Beycesultan kazı çalışmalarında tanıdığım, ondan çok şey öğrendiğim ve yüksek lisansta sınıf arkadaşı olduğum canım abim Mehmet Yurtsever'e her şey için sonsuz teşekkürler.

Tezimi okuyan, hatalarımı düzelten ablam Sevim Gökçe'ye başta tez çalışmam olmak üzere hayatım boyunca desteğini her yerde hissettirmesinden dolayı, iyi ki ablam olduğu için çok teşekkür ederim. Bu süreçte maddi ve manevi olarak yanımda olan, bana olan inançlarını asla yitirmeyen canım annem Sevinç Gökçe, babam Ali Gökçe'ye çok teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Nuriye Gökçe

EĞİTİM

2017-devam ediyor

Ege Üniversitesi

Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Yüksek Lisans

Ekim 2018-
Mart 2019

Martin Luther Üniversitesi (Almanya)

Erasmus Değişim Öğrencisi, Yüksek Lisans çalışması

2008-2013

Ege Üniversitesi

Arkeoloji Bölümü

ARAZİ DENEYİMLERİ

2010

Beycesultan Kazısı

Kazı Başkanı: Prof. Dr. Eşref Abay

2011

Beycesultan Kazısı

Kazı Başkanı: Prof. Dr. Eşref Abay

2012

Beycesultan Kazısı

Kazı Başkanı: Prof. Dr. Eşref Abay

2013

Çatalhöyük Araştırma Projesi

Kazı Başkanı: Prof. Dr. Ian Hodder

2014

Beycesultan Kazısı

Kazı Başkanı: Prof. Dr. Eşref Abay

2015

Beycesultan Kazısı

	Kazı Başkanı: Prof. Dr. Eşref Abay
2018	Çatalhöyük Kazısı
	Kazı Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu
2018	Karaburun Yüzey Araştırması
	Kazı Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu
2019	Çatalhöyük Kazısı
	Kazı Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu
2019	Karaburun Yüzey Araştırması
	Kazı Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu
2019	Summer School-Transformations From Prehistory in The Lower Kaystros Valley/Turkey-ÖAW Austrian Academy of Sciences

KULLANABİLDİĞİ PROGRAMLAR

MS Office, Corel Draw